

MÜLLER PÉTER
HALHATATLAN
SZERELEM

RIVALDAFÉNY KIADÓ

MÜLLER PÉTER
HALHATATLAN
SZERELEM

Rivaldafény Kiadó
Budapest, 2014

1

Lángol az Isten

*Tégy engem pecsétként a szívedre,
és pecsétként a karodra,
mert erős a szerelem, mint a halál,
és a szenvedély legyőzhetetlen, akár a sír.
Tüzeben Isten lángol.*

(Énekek Éneke)

Egy előző földi élet emlékei között járok.

Egy nő emlékei között. Barátom és lelki társam régmúlt inkarnációjában, akivel sok éven át együtt kerestük életünk titkait.

Minden léleklátás olyan, mint egy mélytengeri merülés. Ahogy a testünk, úgy a lelkünk genetikája is a mélymúltból ered - magával hozott régi dallamot játszik el minden ember.

Ilyenkor lefelé utazom, s igyekszem különválasztani a saját kivetített képzeletemet azoktól a valóságos emlékképektől, melyeket az elsüllyedt idő mélyében találok - hiszen ez nem az én életem volt, hanem az övé.

Amennyire sikerül visszalátnom, a 19. században vagyok, annak is először a közepén, majd az utolsó évtizedeiben, valahol Franciaországban. Kezdetben, vagyis a nő ifjúságának idején, Párizs környékén. Aztán, ahogy repül az idő, havas hegyeket látok, tán az Alpokat, de egy mély völgyből, úgy, mint amikor valaki a szűk ablakából fölnéz a magasba, vagy udvarába kilép, s megpillantja a meredeken égbe ívelő lejtők oldalán a barna gerendás faházakat és a szembántóan szikrázó, üvegcsillogású, jeges hegycsúcsokat.

Egy érett nő szemével nézek ilyenkor. Az ő lelkébe igyekszem belebújni, aki sokszor bámulja szomorúan a kék egekbe nyúló hegyeket, a magasból lerohanó vízeséseket, a „természet nevető arcát”, s néha a csillagos égnek azt a szűk ablakkal keretezett részét, melyet kolostori cellájának homályából nézhetett, ahol élt, és ahol mélységesen mély csend volt mindig.

Saját, kolostori csöndjéből látott ki a hegycsúcsok csöndjébe.

Ha most időben még hátrább utazom, ugyanezt a nőt látom fiatalkorában.

De mintha nem is hasonlítana idősebb valójára.

Más szemmel, más valaki lát. Nincs benne szomorúság. És itt még egyáltalán nincs csend körülötte. Zsivaj van, zene szól... zongorát hallok... zenekart... vagy zeneiskolát?

Ez a fiatal lány - ahogy később a monogramját írta: MS - szerelmes.

Nem félek kimondani a jelzőt, mert így érzi: soha el nem múló, *halhatatlan szerelemmel*.

Jó lenne többet tudni erről a szerelemről, de nem tudok. Hogy elhagyták-e, megcsalták, vagy egyszerűen nem kapta meg a férfitől azt, amire túlságosan vágyott, olyan mohón, mint egy fuldokló a levegőre - nem tudom.

Valószínűleg elhagyták.

Az fáj így.

Amikor szállunk valakivel a magasba, abban a tudatban, hogy végre „együtt” - s egyszerre a másik otthagya, s mi zuhanni kezdünk, mert fél szárnyal nem lehet repülni tovább.

Minden szerelmi csalódás megismétli az Edenkertből való lezuhanás élményét - száműzöttekké válunk. Az életünk fénytelen lesz, sivár, nem tudjuk, érdemes-e folytatni tovább.

Kinek mondom el terveimet, kit érdekel a fájdalomam... csak öneki mondhatnám el, de önincs többé- mondja az író, aki elvesztette a kedvesét. - *Életfogytiglani szabadságvesztésre ítélték...*

Nem lehet, hogy nem látom többé!

A múltban járok. Egy előző inkarnáció emlékeiben. Itt nem a képek a fontosak, nem az események, hanem az érzelmek intenzitása. Emlékezetünk tárol ugyan pontos helyszíneket és történeteket, föl tudjuk idézni, hogy ilyen volt valaha a haja és a bőre annak, akit úgy éltem meg, hogy „én”, és így nézett ki a „te”, akit szerettem; egy benső kamera rögzíti életmesénk legapróbb képi részleteit... Döbbenetes, hogy a lélek mi mindent megőriz! Még a csésze formáját is, amiből ittunk, a gombot is, amely leszakadt az ingünkről, egy galambszínű selyemernyőt, amelyet küszködve tudtunk csak összecsukni - de a lényeg mindig az *élmény*, s főleg annak *érzelmi intenzitása*.

Ha a múltadba utazol, ezt tudnod kell.

Hogy nem a képek vezetnek, nem a valaha megtörtént események filmkockái, hanem a legerősebb *szenvedélyeid*. Mint az álmaidban. Nem azért félsz, mert jönnek a rémisztő alakok, hanem azért álmodsz rémes történetet és jönnek a rémalakok, mert félsz.

Fordítva működsz, mint ahogy véled.

Előbb félsz - aztán álmodod a sztorit hozzá.

Ami történik veled, életed meséje, azt lelked mágiája szüli. Vagy, ahogy Buddha mondta: az életednek szenvedély-alapja van. A létszomjúság szül minden eseményt.

Lelked a nagy szerzője sorsodnak, ő hívja be a többi szereplőket is, egy olyan játékhoz, amelynek főszereplője te vagy.

Mindegy, hogy a szerelmed „hogyan nézett ki”. „Milyen volt szókesége, nem tudom már”, mondja a költő az *Anna örök* című versében. Egyáltalán, szőke volt? És a szeme milyen volt? Arcunk csak egy élő maszk, mely mögött *úgysem látjuk egymást igazán* - hiszen, ha az lenne ő, akit az arca mutat, hogyan tudnád később elfogadni a ráncait, az őszülését, a fogatlan száját, a vénülését? Akit szeretsz, ott rejlik a múltó arc mögött, az a Valaki, aki csecsemőtől a vénségig szüntelen változtatja külsejét. Az *érzés* a lényeg, amely lelkedben él, s amelyet, ha felidézelsz, egy másik ember lényére is rávetíthetsz.

Itt most a vörös érzés-fonál, mely visszavisz egy előző élet történetébe, a *szerelem*.

Igazi szerelem, melyből csak egy van.

Halhatatlan szerelem - amiről ez a könyv szól - csak egyetlenegy van.

A többi csak az árnyéka.

Az arcára, lehet, hogy sok év múltán nem emlékszel.

De az érzésre, igen! Az emlékezet genetikájának a lényege, hogy képek mögött erős energiatöltésű „élmény-kódokat” tárol. Sorsteremtő szenvedély-magokat. *Karma-csírákat*, ahogy Indiában mondják. Ezek azok, amelyek a múltunkat őrzik, és a jövőnket szülik. Egy otffejtett sálban, egy kéz formájában, néha egy kisvendéglő zongorájának a futamában ott van egy több ezer oldalas életregény minden részlete.

A szerelem érzését sok arcra rávetítheted. Benne látod meg azt, aki a lelkedben él.

„Ő az!”

És sohasem azért vagy szerelmes valakibe, mert magas, széke, mert izmos, mert szép az arca, erős a karja... vagy ha nő, mert karcos a dereka, hosszú a haja és szép melle van - hanem mert „Ő az!”.

*

A lány meglehetősen szép volt. Kék szalagot viselt a hajában, néha halványlilát. Színes, könnyű kendőjét tűvel a ruhájához erősítve hordta, mely szabadon hagyta hátul szép nyakát, és, ahogy szülei hamar fölfedezték, hajlamos volt az elragadtatott, nagy szenvedélyre. Ahogy mondták rá: „szerelemőrült” volt...

A férfit nem látom.

Nem is lényeges.

Valószínű, hogy a nagy szenvedélyre születni kell.

Mindenkiben benne van, persze, s mint lehetőség ott lapang a felszín alatt, de vannak ilyen vulkán-természetek, akikből felszínre tör és elborítja az életüket.

Azt látom csak, ahogyan a lány szerelmes lelkében él ez a férfi, aki miatt otthagyja szüleit, ami ebben a társadalmi világban még meglehetősen ritka. (Szülei csak azért tűrik, mert öngyilkossággal fenyegetőzik, kiáll a nyitott ablakba, ha nem fogják át a lábait, leveti magát.)

A szerelmes lány szemével látom ezt a férfit. Olyan szívszorító ráismerést jelent számára, olyan rátalálást, hogy ezután már nem tudja folytatni hétköznapi életét.

Mint aki villámfényben megvakult - egyszer látott, tisztán és gyönyörűn - s utána minden sötétbe borult.

Hogy tévedett-e, vagy szerelme egyoldalú volt, s a férfi nem ismerte fel ugyanezt az élményt, és nem tudta elementáris vonzalmát viszonzni, ezt nem tudom.

Az egyetlen, amit tisztán látok, hogy ez a veszélyes kaland a lány lelkében nemcsak mély fájdalmat, de *egy következőinkarnációra is áthúzódó, nehezen gyógyuló sebet okozott.*

Az ilyen megrendítő erejű szerelemben az a veszélyes, hogy nemcsak a mennybe tudja röpíteni az embert, de a pokolba is.

„Üdvözít”, de nyomorékká is tehet.

Nem véletlenül ábrázolják a szentimentális jelképpel: egy nyíllal átlőtt szívvel, amely vérzik.

Ez nem olyan nyájas kép, mint aminek hisszük.

Megsebződik az ember legbelseje. Ott, ahol igazán ő van. Megsebződik a szíve. Ahogy mondjuk: „a szívem meghasad”. És itt jön a halál gondolata: a lélek azt reméli, a halállal minden elviselhetetlen fájdalma is megszűnik. Egy hegyes nyíllal a szívemben nem lehet élni. Főleg, ha szüntelenül vérzek...

MS ezt a sebzettséget élte át.

(Most, hogy leírom, érzem, s valóban valahol ott, a szívem helyén...)

Mi, mai emberek, racionális magyarázatokból olyan önvédelmi rendszert alakítottunk az egónk köré, hogy ez a nyíl ritkán fúródik a szívünkbe. Páncélban járunk, az ész és az önzés páncéljában, amelyben a nyíl megakad.

Manapság ritkán élünk át megrendítő szerelmeket.

A szenvedést ismerjük, nagyon is jól - de nem ismerjük a katarzist, mert az már nem lelki, hanem szív-élmény. Gyökérélmény. A szó igazi értelmében „ezoterikus” élmény - amelyet, ha túlélünk, nem azok leszünk, akik voltunk - nem tudjuk az életünket a régi módon folytatni tovább.

A mai embert megmenti a józan esze. És főleg a materialista szemlélete, mely a szerelemben csak testet és érzékiséget lát. És megmenti a félelme is: az, hogy senkit sem enged magához túl közel - védi magát mindentől, ami egoizmusát fenyegetné.

Roppant elővigyázatosak vagyunk.

Arra nevelődtünk, hogy a szerelem nem más, mint a szexuális élmény lelki áttétele.

Ez manapság olyan általános közfelfogás, hogy azokat a múltbéli nagy szerelmeseket, akik úgy élték meg a legnagyobb csodát, hogy nem is érintették egymást, nem is értjük már.

Mosolygunk rajta.

Don Quijote szerelmén is röhögünk.

Nagyon mélyre süllyedt világban élünk, amelyben, meggyőződésem szerint, a férfiak mélyebbre hullottak, mint a nők, akikben még mindig erősebben él a lelki, mint a testi vágy - s egyre reménytelenebbül próbálják fönntartani azt az igényt, hogy a férfi, akinek odaadják magukat, szeresse is őket, ne csak kívánja.

A lelki igény erősebb a nőkben.

Ne csak ölelj - szeress is!

A lélek nem ismeri a „kielégülést”.

A testnek a kék pillanatában valóban megszűnik a kínzó sóvárgása, de a léleké nem, mert nem a test időbörtönében él - ahol jó esetben húsz-huszonötezer napja van -, hanem egy más dimenzióban: *a lélek az időtlenség állapotában él.*

Manapság nemigen ismerjük a halhatatlan szerelmet.

Egy ilyen „korszerűtlen” történetbe megyek most bele, és próbálom átélni, lehetőleg hitelesen.

A lány, akinek lelkébe most belebújok, elveszítette a szerelmét.

Azt mondom, lány, pedig huszonnégy éves volt, ami abban a korban már nem jelentett annyira fiatal nőt.

A szerelem elvesztésének vannak olyan végső megélési lehetőségei, amelyekben megnyílik a „Nem bírom!” megsemmisülést óhajtó örvénye éppúgy, mint a fölfelé menekülés, a „Végy magamhoz, Uram!” vágya.

Az „Ő az!” a lány lelkében azon a helyen van, ahol a saját isteni valója, és a feltépődés minden jótékony önvédelmi réteget széttör, szétzilálja a józanságot, megrészegeti az észet, elveszti a földi realitáshoz való alkalmazkodás képességét.

Magához rántja egy misztikus élmény, melyet eddig nem ismert.

Ez az élmény azt követeli, hogy légy az enyém és nem önmagadé, vagy fordítva (ami ugyanaz) - a tiéd akarok lenni, és többé nem önmagam.

*A szerelem: ég felé repülni,
Percenként ezer fátyolt széttégni,
Kezdetben életünket feladni,
Vég-lépés után láb nélkül lépni,
A létet szemeinkből kivetni...*

így szól az arab Rumi Weöres Sándor nyelvén.

Van ilyen vonzalom, ha ritka is manapság.

A lélektan kóros állapotnak tartja.

A hétköznapi életünk szintjén az is.

Örület.

Elragadtatottság, amelyben a szentek és a szerelmesek ugyan-
azt élik meg: a „te bennem vagy, s én tebenned” misztériumát.

Ezt próbálom most átélni.

Nehéz.

Az, hogy valaki bennem legyen, s én őbenne, úgy, hogy ha
elmegy, viszi magával az életemet is, és én egy félhalott leszek
nélküle, mert kitépődött belőlem, és elvérzek, számomra csak
ritkán megtapasztalt élmény.

Nemigen égek már ezen a hőfokon.

Pedig az a *szeretet*, amit bármelyik vallás istene kér tőlünk,
legyen az Allah, Jehova, vagy Jézus, a mi emberi létszintün-
kön a szerelem érzéséhez áll a legközelebb.

A „Csak Te!” kizárólagosságát egyedül a szerelemben éljük
át. Azt, hogy egyetlen Igazi van, és mindenki mást szeretni már
hűtlenség és megbocsáthatatlan árulás - ezt a lelkiállapotot
mi csakis abban a vonzalomban éljük át, ami nőt a férfihoz,
férfit a nőhöz vonz.

Vagyis a szerelemben.

Ez nem szelíd élmény.

És most már kezd bontakozni a történet is...

*

MS ezt az őrült szerelmet élte át a 19. század ötvenes éveiben,
nem messze Párizstól.

Először meg akart halni.

Nagy adag gyógyszert vett be, és a halál közelébe jutott.

Úgy érezte, titokzatos hatalom fogja körül, mely megszabadít-
totta minden fájdalmától, minden érzésétől, lelkének minden
földi képzetétől. Megkönnyebbült. Nem gondolkozott többé.
Úgy tetszett neki, hogy Isten felé közeledő lénye feloszlik ebben
az égi vonzalomban, mint a meggyújtott tömjén, mely elfüstöl-
lög. Már nem fogta fel, hogy ágyát szenteltvízzel öntözték meg.
Azt sem érzékelte, hogy a pap kivette a szentséges ostyatar-
tóból a fehér ostyát, ajkai közé helyezte, hogy magába fogadja
a Megváltó testét, mielőtt meghal.

Haldoklott, igen.

Felhők gomolyogtak körülötte, és sohasem érzett boldogsá-
got élt át.

Ez az élmény úgy maradt meg emlékezetében, mint a legszebb dolog, amiről álmodni lehet. És később azon volt, hogy ezt az érzést újra átélhesse és megőrizhesse.

Messze nagyobb boldogság volt ez, mint amit szerelmének legszebb pillanataiban átélt. Ráébredt, hogy van egy Szerelem, ami fölötte áll minden más szerelemnek - végtelen és örökké növekedő. Tudta, hogy ez nem földi érzés, fölötte áll az érzéki életnek, s amikor később csodával határos módon jobban lett, minden vágya az lett, hogy eljusson a tisztaságnak ebbe az állapotába, melyet halálélményében megtapasztalt.

Szent akart lenni.

Rózsafüzéreket vásárolt össze, amuletteket hordott. Arra áhítozott, hogy szobájában az ágya fejénél egy egyszerű ereklyetartó álljon, melyet minden este megcsókolhasson.

Szülei riadtan látták ezt az átváltozását.

Korábban még attól szenvedtek, hogy lányukat a szomszédok egy gátlástalan ribancnak tartották, most pedig szent akart lenni; félték, hogy visszamegy a kolostorba, ahol kislánykorát töltötte.

Meg akarták menteni.

Apja mindenáron bele akarta vinni az „életbe”.

Bálokba hurcolta, majd - vesztére - az Operaházba, ahol MS-nek másodszor is különös élménye adódott.

Igen meleg idő volt, s ahogy gyűlt a közönség, a zsebkendők és a legyezők nagy munkában voltak.

MS-t már az előcsarnokban heves szívdobogás fogta el.

Valaki átölelte hátulról. Ismerőst gyanított, pedig nem volt ott senki. A tömeg jobbra özőnlött a feljáró felé, míg ők az első helyekre vezető nagylépcsőn mehettek fel. Boldogan szívta magába a színház szagát, s a páholyban előreengedte szüleit. Mögülük leste, amint a nézőtér kezd megtelni. A színházi meszszelátók előkerültek tokjaikból, a zenekar lámpái kigyúltak, a csillár lejjebb ereszkedett a mennyezetről, csiszolt üvegein átragyogott a fényesség. Megkezdődött a hangolás, hegedűk nyekeregtek, trombiták harsogtak, fuvolák pityeregtek... a lányt ködös, megfoghatatlan gondolatok ejtették hatalmukba.

Átengedte magát a dallamok elringató hatásának. Úgy érezte, egész lénye rezeg. Üresen bámulta a díszleteket, a jelmezeket, a festett fákat, melyek minden mozgolódásra megremegtek...

„Veled mennék, veled, bárhová” - énekelte egy nő a színpadon.

És MS újra csak azt érezte, amit az imént az előcsarnokban: valaki hátulról átöleli.

Meg akarta érinteni a két idegen kezét, de csak a saját meztelen vállait fogta meg.

De az ölelés nem múlt el.

Kifejezetten hűvösséget érzett. Mintha egy magasról érkezett angyal a két harmatos szárnyával ölelte volna át.

Szól is hozzá:

- *Adj innom!*

A lány megszédült.

Amikor a függöny legördült, ki akart menni a folyosóra, de a nagy tömegtől megriadt. Apja félt, hogy el fog ájulni, futott a színházi cukrosboltba egy pohár mandulatejért.

Ez a különös hang ezentúl rendszeresen szól hozzá.

- *Adj innom!* - kérlelte. - *Szomjazom!*

Később nyilvánvalóvá lett előtte, hogy ez Jézus Krisztus hangja volt.

Főleg amikor átölelte, tudta, hogy O az.

Soha ezt nem érezte.

A szerelmesével sem, soha.

Ez másféle szeretet volt.

Hasonló, de más.

Szavakkal leírni nem lehet.

Először a gyóntatójának beszélt erről, majd a szüleinek is, akik orvoshoz akarták vinni, de erre a lány nem volt hajlandó.

Kolostorba akart vonulni.

Úgy érezte, hogy új, csodálatos szerelme, aki most már rendszeresen látogatta, ott tud vele lenni, a csendben, s nem a világ zajában.

Szülei belátták, hogy nincs mit tenni. Az ilyen villámsújtott lelkek - gondolták -, gyakran menekültek kolostorba. Ezt önvédelemből is tették: ennyire sebzetten nem lehet a világban élni.

De volt ennek a vallásos létformaválasztásnak másik, lélektani oka is.

Mivel a lélek lángolását nem lehetett eloltani, s ebben a forróságban egyszerűen képtelenség volt élni, a szerelmes nő egy-

szerűen *eszményképet váltott magában*: a méltatlan, földi férfi helyett Krisztus képét helyezte a szívébe, akit imádatot tovább.

Innen kezdve már bátrabban beszélhetett élményeiről társai-
val és lelki vezetőjével, mivel az elkövetkező években gyakran
részesült ilyen belső megszólításban, amelyben nemcsak érezte
Jézus ölelését, de hangját is hallotta sokszor. Hosszan és ben-
sőségesen beszélgetett vele.

Ma azt mondanánk, hogy a halálélménye átszakított benne
egy tudati réteget, és médium lett.

Ez azonban nem pontos kifejezés, mert soha senki más nem
jött hozzá, csakis Jézus Krisztus.

Sem elhalt nagyszülei, sem a már nem élő rokonai, sem is-
meretlen szellemiségek, csak O, mindig O - és most már tud-
ta, nemcsak azt, hogy megmenekült, hanem azt is, hogy ezt
a csodát a szenvedésének köszönheti, és keserűség helyett hálát
érezett a férfi iránt, aki elhagyta őt.

„Meg kellett járom a poklot - ehhez az örömhöz!

*Jézus egyesült velem és én az övé lettem!... Rám terítette fehér kö-
penyét...”*

Büszke volt magára. Büszke, és ezt őszintén elmondta Jézus-
nak is.

*„Nem engedtem, hogy szárnyamat szegjék! Céлом lebegni, szállni,
nyugalmat lenni!... És hogyan tudhat egy olyan szív egyesülni Veled,
amely egy méltatlan földi ember szeretetének szolgáltatotta ki magát?
Ittam a teremtmény-szeretet mérgezett italából, a hamis tűztől el-
csábult a lelkem, de amint visszatértem az igazi szeretet fényéhez, új
szárnyakat adottál nekem, hogy repülhessek feléd és az igazi Tűz felé,
mely éget, anélkül, hogy elhamvasztana.” ...*

Szüleit pedig így nyugtatta:

„Jézus megmentett attól, hogy teljesen összeégessem magam.”

Kedvenc olvasmánya lesz Keresztes Szent János Himnusza,
a Jézus-szerelem nagy műve, melyben a Jegyeséről a menyasz-
szony így szól:

„... az igazi szeretet megtaláltatta velem azt, akit igazán kerestem. Egyedül talált s nekem adta csókját azért, hogy ne legyek számkivetett.”

MS földi szerelmét átváltja Jézus-szerelemmé.

Nem ritkaság.

Mélyen vallásos az ember csakis szerelmes lélekkel lehet. A langyos szeretet kevés ahhoz, hogy önmagát föláldozza.

A langyosakat kiköpi az Úr.

Ezért került az *Énekek Éneke* a Bibliába, mely a szakrális erotikának az egyik legszebb műve.

De ami még lényegesebb: lelkünk energetikai törvénye úgy működik, hogy egy veszélyes irányba húzó, nagy intenzitású érzelmet... (szenvedélyt? - nem tudom, melyik a pontos szó) csakis egy hasonló, nagy intenzitású erővel lehet kiegyenlíteni.

Erőt csak hasonló erővel lehet legyőzni.

Ettől beállhat ugyan egy pillanatnyi egyensúly - de harmónia ebből nem lesz soha, mert az egy jóval csillapultabb és szelídebb lelkiállapotot jelentene.

Az egyik szenvedély vonz a mélységbe: zuhanj! - a másik éppolyan eksztázissal röpít fölfelé az égbe: repülj! - de ez nem harmónia.

A harmónia állapotában lebegünk, mint sirály a kék égen. Kiterjesztett, mozdulatlan szárnyakkal. Nem kell már tenni semmit - hajtának a láthatatlan széláramlatok.

Szentelek arcán azonban ritkán látszik ez a zavartalan békeség, mert ők még úton vannak.

Fáradhatatlan szárnycsapásokkal repülnek fölfelé.

És már itt kimondom a spirituális lélektan egyszerű igazságát: *Harmónia ott keletkezik a lélekben, ahol egy probléma-lánc megoldódott. Ahol a „karma-csúra” elégett.*

„Boldogok a szelídek, mert ők öröklék a Földet” - így szól a *Hegybeszéd* nagy mondata, ami azt jelenti, hogy szenvedélyes lélekkel az ember nem lehet boldog. Akár lefelé zuhan, akár az égbe szárnyal. Arcán mindig ott marad az eksztázis eltorzult vonása, az önfeledtség légszomja és gyakran görcse is. Hazatérni csakis megszelídített lélekkel lehet.

És erre MS képtelen volt.

*

MS kolostori életéről már több fontos dolgot is tudok.

Először is azt, amiről az imént beszéltem, hogy földi szerelme Isten-szerelemmé alakul. Egykori szerelmesének arca helyébe Jézus szemmel nem látható, de annál jobban imádható lényét helyezi.

„Ha visszaemlékszem a régi életemre, előnti lelkemet a hála, látván, hogy az Úr milyen szenvedésekből mentett ki, nem oltva ki bennem a tüzet - mert ismert engem és tudta jól, hogy lángolni az én lelkemnek a természete -, hanem ezt a lángot lobogássá növelte, hogy őt szeressem egész testemből, szívemből és erőmből.”

Így gondolkodott. Mindenről beszámolt lelki vezetőjének, egy bölcs jezsuita atyának, aki kezdetben nem felelt arra a kérdésre, hogy a hang Jézustól való-e, vagy sem. Arra kérte, hogy ne foglalkozzon a sugallatokkal, ne is gondoljon rájuk. Mint a lelki élet mestere, tudta: az ilyen közlések próbája, hogy először hárítsuk el őket - ha valódiak, úgysis tartósak lesznek. Ez a megszólítás hitelességének az ellenőrzése.

„Szünet nélkül visszhangzott bennem Krisztusom kérése: »Adj innom! .. Szomjazom!...« És én inni akartam adni a drágámnak! Inni, önmagamból, mert éreztem, ez a kiáltás a lélek szomjúságáról szól, amit akkor érzünk - én is éreztem valaha -, amikor nem szeretnek minket.”

S közben gyakran így szólította őt:

„Én jegyesem!... Én kedvesem!”

*

MS intelligens, nagyra hivatott nő volt.

Hosszú elmélkedésbe fogott, mert meg akarta fejteni az „Adj innom!” rejtett értelmét.

Különös eredményre jutott.

Ez a kérés - tudta jól, hiszen számtalanszor olvasta már a Bibliában - Jákob kútjánál hangzik el.

Déltájban Jézus Krisztus az úttól fáradtan érkezett a kúthoz, és leült mellé. Senki sem járt arra, s mivel nem volt edénye, vá-

rakozott. Végre egy idegen népből való, számáriai asszony jött a kúthoz, akivel neki mint zsidó embernek szóba állni is szigorúan tilos volt.

Ő azonban nem törődött az ősi tilalommal.

- „Adj innom!” - kérte az asszonyt.

Beszélgetni kezdett vele. Itt hangzik el az ismerős mondata: „Aki ebből a vízből iszik, amit te adsz, ismét megszomjazik, de amit én adok, attól soha, mert örök életre buzó víz forrása lesz benne...” - És, amikor az elbűvölt asszony ezt a csodálatos vizet kéri tőle, Jézus azt mondja: „- Menj el, hívd a férjedet és jöjj vissza!...” „- Nincs férjem” - feleli zavartan a nő. Mire Jézus így szól: „- Jól mondtad, hogy nincs, mert őt férjed volt, és akivel most élsz, az sem a férjed.”

És ekkor az asszony megsejti, kivel beszél! Megsejti, hogy Isten küldötte. Jézus el is mondja neki nyíltan, hogy igen, ő a Messiás, akire várnak.

Arról ismerte fel az asszony, hogy azt mondta neki, őt férje volt, s akivel él, az sem az igazi férje - és boldogtalan.

Arról, hogy a lelkébe látott, s megpillantotta ott a magányos, társtalan nőt, aki ide jár a kútra, hogy vizet hordjon a szomszéd férfinak, akihez semmi köze sincsen.

„Nincs igazi társam!” - ezt látta meg lelkében ez az idegen, mint életének legnagyobb fájdalmát.

És ez a csodálatos férfi azt mondta neki, hogy eddig olyan vízből ivott, ami igazi szomszédját el nem oltotta, de ő olyan vizet ad neki, hogy soha többé nem fog megszomjazni.

MS ezt úgy értelmezte, hogy ez a történet a halhatatlan szerelemről szól.

Ez az asszony a kútnál megtalálta az Igazít. Megtalálta a csodát, mert a szívével látott.

Minden férfi csak árnyék volt az életében. Méltatlan kaland, kötelesség, rabszolgaság, tévedés - de most eljött végre az Igazi.

Ott ült előtte.

Beleszeretett.

Amor sanctus - így hívják ezt a szerelmet, melyet minden válás ismer.

És MS - bár erről senkinek nem beszélt, még lelki vezetőjének sem - meg volt győződve arról, hogy *ő volt valaha az a számáriai asszony, ott a Jákob kútjánál.* Nem hitt az előző életben, de mégis

tudta, sőt, bizonyos volt benne, hogy *Jézus nem most jelent meg neki először - csak visszajött hozzá, megint.*

Ismerős volt a hangja.

Ismerős, amikor azt mondta az Operában:

- *Adj innom!*

Így nem is beszéltek akkoriban, ilyen régiesen, s különben is... többször mondta, hogy: „Én jegyesem!...”

És azt is:

- „Kedvesem!”

Nem először hallotta ezt a hangot.

A zárdában nem tudták, hogyan került levélpecsétjére az MS monogram, s miért nevezte magát szívesen MS-nek - ezt a titkát magával vitte a sírba.

Ezek a *Mulier de Samaria* - a samáriai nő - latin nevének kezdőbetűi voltak.

MS - De erről senkinek nem beszélt. Hogy miért **MS**, még a gyóntatója sem tudta.

Rendszeresen hallotta a „természetfölötti szavakat”, de hogy ezek a belső hallásán keresztül kapott üzenetek valóban Jézustól származtak-e, arra nem tudott válaszolni a felettese.

Ahogy az atya kérte, igyekezett elhárítani magától, de hiába.

Szüntelenül hallotta.

Arra vágyódott, hogy teljesen Jézusé legyen.

MS, ha világi életet élt volna, bizonyára sokra viszi. Olyan asszony lett volna, akiről azt mondják: körülötte forog a világ.

Itt a kolostorban is fokozatosan emelkedik a ranglétrán, és viszonylag rövid idő alatt a zárda főnöknője lesz.

Nőiségében van valami napszerű - inkább adó és ragyogó, mint passzív és elfogadó. Ha csillagjelek szimbolikájához köt-ném a természetét, azt mondanám, hogy az Oroszlán és a Skorpió archetípusait hordozta magában.

Tűz és víz feszültsége ez, s ezért nem fél elgondolni ilyen gondolatokat: „*Jézus egyesült velem, és én az övé lettem! Átölelt... s ekkor széppé lettem a szemében, KIRÁLYNÉVÁ TETT ENGEM!*”

Ez nem a kolostori létben elsápadt, aláztatos apáca, hanem egy roppant öntudatos nő vallomása.

Földi szerelmében - mivel nem kapott viszonzást - nyomorultnak érezte magát.

Senkinek.

Itt azonban Királyné lett.

Eleinte édes beszélgetések és kölcsönös vallomások jellemezték társaival való esti találkozásait. Később azonban MS Krisztus-szerelmének lángja lobogóvá vált.

A lángból, mint hajdan a világi szerelméből, megint emésztő tűz lett, és MS úgy érezte, hogy *nem lángol eléggé*. Nem lobog eléggé!

Úgy érezte, még többet és veszedelmesebbet kell tennie, hogy szerelme az „övé legyen” - s ezért a legnehezebb próbatételt, a hallgatást választotta.

Némasági fogadalmat tett.

Úgy érezte, kedvese azért nem jelentkezik régóta, mert nem méltó rá.

Telt-múlt az idő, és a hangot nem hallotta.

Nem jött már hozzá.

Úgy vélte, nem méltó ilyen királyi szeretetre.

„Még odaadóbbnak kell lennem - gondolta át. - Csakis érte élni, őt várni, hajnalban, délben s főleg éjszaka, bármikor jön.”

De nem jött.

És akkor megfogadta: addig hallgat, amíg Jézus nem szólal meg.

Ez nem jelentett teljes némaságot. Ritka pillanatokban szólnia lehetett. A vasárnapi ebédnél, és az utána engedélyezett közös sétán, a kolostor udvarán, a havas hegyekkel ölelt völgyben, néhány szót válthattak egymással.

De általában csend uralkodott közöttük.

Ha bármikor végigmentél volna a kolostor folyosóin, a fészeren, a veteményesen, nem hallottál volna emberi szót. Csak a szél suhogását, olykor süvítését, a madarak csicsergését, károgását odakint, s hogy az eső dobol a templom tetején.

Csend volt.

A rend tagjai követték főnökasszonyukat. Hangtalanul tettek-vettek a kolostorban. Naponta többször imádkoztak együtt vagy egyedül. Akkor is némán, gondolatban. A Bibliát tanulmányozták, kertjeiket művelték, s aztán aludni tértek. Olykor virrasztottak.

De a csend eluralta mindazok lelkét, akik MS-sel együtt fogadalmat tettek.

Ettől a csendtől azt remélték, hogy meghallják Jézus szavát.

Mert bizony nem szólt.

S ez éppoly iszonyú volt, mint amikor a világi életben nem szólt már hozzá a kedvese.

Az elhagyatottság itt még nehezebb!

Mert Jézus volt az utolsó menedéke.

Nincs más.

Ezt az állapotot, MS nagy tanítója, Keresztes Szent János úgy nevezte, hogy *a lélek sötét éjszakája*.

Ez a tökéletes elhagyatottság rémülete.

„Hiába várok, sohasem jön! Itt hagyott, elfelejtett!... Sem hit, sem remény, sem szeretet nem ment meg, soha többé.

Soha, soha, soha, soha, soha!”

Sokszor volt ebben az állapotban.

Ez rosszabb, mint a halál.

Az élet fáj - de ha nincs élet, fájdalom sincs többé.

Azonban itt, az „éjszakában” arról van szó, hogy élsz, nagyon is élsz, nyitva a szemed, és nem látsz. Sötétben vagy és rettegsz.

De nem jön senki. Ez az „Én istenem, én istenem, miért hagyta el engem?” állapota.

Az ember itt nem magányos, hanem *elhagyott*.

Nagy különbség.

Ki hagyta el?

Nehéz erre felelni.

Az élet értelme hagyta el, amit úgy hívnak: szeretet.

Aki nem érzi, hogy szeretve van, sötétben él és fél.

MS jól ismerte ezt az állapotot.

(Ma úgy hívjuk, hogy depresszió.)

S mint a világi életben, most sem a másikat, hanem önmagát vádolta azért, mert nem szeretik.

Úgy érezte, nem méltó rá.

Hogy nem tett meg mindent azért, hogy szeressék.

Mit értett ez alatt, nem tudom.

Azt nem mondta ki önmagára, mint sok társa a kolostorban, hogy bűnös. Bűntudatot, ami oly gyakori alapérzés a kereszténység lélektanában, sohasem érzett. Nem is beszélt róla soha,

az akkoriban már sok nővérenek életét irányító MS, a rend főnökasszonya.

Amit valójában érzett, azt még önmagának is ritkán mert bevallani. De amikor a hosszú némaság idején kereste lelke nyugtalanságának az okát, ezt találta magában:

Úgy érezte, hogy nem eléggé nő.

NO - a szó igazi értelmében. Hogy nem eléggé odaadó és befogadó. Úgy érezte, hogy türelmetlen és önző. Túlságosan akaratos. Lelke, de teste sem elég szép és vonzó, hogy a Vőlegénye eljöjjön érte.

Csúnya lett.

Nem kell Neki.

Ezért tett fogadalmat - még hozzá súlyos fogadalmat.

Mert az, hogy földi férfiember soha többé érintheti, önmagában is nehéz fogadalom.

De nem is beszélni? Nem szólani, senkihez?

Tüzet akart gyújtani magában.

Élégetni minden méltatlanságot, mindent, amit lelkében csúnyának érzett.

Mindent, amitől - úgy érezte - nem szeretetre méltó.

Ami miatt az Istennek sem kell, mert nem kívánatos számára.

Azt akarta, hogy lássa: *„Néma lettem, miattad. Amíg nem szólsz, én se szólok, senkihez!”*

Úgy érezte, szerelmes lelkével, hogy nem elég a várakozás türelme - igyekezni kell a beteljesülés felé.

Úgy érezte, borzalmas egyedül élni.

Ez a foggal-körömmel akarás minden fanatizmus eredendő oka.

Abban a korban 67 év még eléggé hosszú életnek számított.

MS tehát hosszan élt. Bátran és kíméletlenül küzdött magával, és ha halála előtt megkérdezted volna tőle, mi hiányzott az életéből, talán nem is a férfit mondta volna, nem azt, hogy „Jézus karjába vesse magát” - hanem a *derűt*.

Nem tudott mosolyogni. Nem ismerte azt a játékos, vidám érzést, hogy „De jó most!”.

Irigykedve figyelte a hóban hancúrozó, hógolyózó, kipirult arcú novíciákat, és néma imájában derűs szívet kért Istentől. Néha, megpróbálva feledni mély szomorúságát, be is állt közéjük. A fiatal lányok sikongó örömmel fogadták néma főnökaszonyukat.

Ott is halt meg, közöttük.

Hosszú ideje panaszkodott már. Gyomortáját fájlalta. Néha még hányingert is érzett, légszomjat és gyengeséget.

Azt hitte, elrontotta a gyomrát valamivel.

Akkoriban még nem tudták, hogy nőknél ez a közeledő szívinfarktus jele.

Ott halt meg a hegyoldalon, hógolyózás közben.

Hanyatt esett a hóban. Szája nyitva maradt, mint a levegőért kapkodó halé, vércsepp is megjelent a sarkában, nyitott szeme az ég felé meredt - de sem a szemében, sem az égben nem lákott már senki.

Ez az utolsó kép, amit látok róla.

A köztes létben

Két misztérium van.

Az egyik, amikor valaki a szerepébe beöltözik.

A másik, amikor a szerepéből kilép.

A köztes lét olyan, mint amikor egy színész befejezte a játékát, kilép a szerepéből, otthagyja elmúlt életét és létének labirintusát, melyet - amíg a színen volt - tapogatva járt, kiutat keresve mindazokból a bajaiból, amelyeket nem látott tisztán.

Kiderül ilyenkor, hogy a test csak jelmez volt, az arc: maszk. Akit énnek képzelt a Lélek, csak egy szerepe volt, melyből kilépve egészen más tudatállapotban találja magát.

Egy másik valóságban.

Mert most tükör által homályosan látunk - mondta a világszínház nagy szereplője, a Saulból lett Szent Pál -, *akkor pedig színről színre; most rész szerint van bennem az ismeret, akkor pedig úgy ismerem majd, amint én is megismertettem.*

Ez a köztes lét látásmódja.

Amikor ez a mondás született, nem voltak még foncsorozott üvegtükrök, csak könnyen homályosuló, fényesre csiszolt fémtükrök, amelyekben az ember még önmaga külső képét sem látta tisztán.

Itt azonban a lélek tisztábban néz, és rálátása van elmúlt szerepére, amelyet jól-rosszul eljátszott az élet színpadán.

És nem csak ő látja jobban saját magát - mások is látják. (Ezért mondja Pál, hogy én is másképp ismerem magam, ahogy mások is tisztán látnak engem.)

Sorsunk segítői Szent Szellemek. MS úgy hívta valaha, egyes számban, hogy „*Saint-Esprit*”, és sokat imádkozott hozzá. De amíg él az ember, nemcsak homályosan lát, de alig hall, vagy teljesen süket. Ez azt jelenti, hogy a Szent Szellem hangját gyakran összetéveszti a sajátjával - nem tudja megkülönböztetni.

Lelkünkben sokan beszélnek.

Beszél az ösztönünk, a sóvárgásunk, a szomjúságunk, valamennyi félelmünk és szorongásunk, fecseg bennünk minden ősi ösztönünk. És mindegyik azt súgja vagy kiáltja, hogy ő a valódi hangod.

Néha hosszú idő is eltelik a halál után. Hasonlóképpen ahhoz, mint amikor a függöny lehull, a színész fáradtan kibotorkál az öltözőjébe, de még késő este is játékának emlékével él. Még peregnek benne a darab eseményei. Nem ébredt egészen önmagára.

Lelkében még nem csengett le a színdarab.

Csak azután kezd „színről színre” látni, s megpillantja, hogy vannak ebben az ismerős és mégis újnak tűnő világban olyanok, akik jobban ismerik őt, mint ő saját magát.

Élete végén MS látta már, hogy abból a hajótörésből, amelyet a szerelmi csalódásával szenvedett el, az apácaélet mentőcsónakjában sem tudott megmenekülni.

Volt ugyan egy állapot, nem sokkal a halála után, amikor fénybe került, és úgy érezte, hogy *szeretve van, úgy, ahogy még sohasem volt szeretve* - de ebből az állapotból ki kellett lépnie, ahogy egy újszülöttnak ki kell bújni a jóságos anyaméhéből.

Lényegében minden karma a szeretet törvényének a sérüléséből ered. Ha igazán tudtunk volna szeretni, akkor - jelképesen szólva - nem esünk ki a Paradicsomból.

És a szeretetet itt *szerelemnek* értem, a szó legtágabb értelmében vett „Egyek vagyunk” élménynek: *Én benned vagyok, s te énbennem. Mert nincs én és nincs te, mert egyek vagyunk, nemcsak veled, nemcsak önmagammal, de a természettel, az éggel, a tengerekkel, és minden lényel, még a kövekkel is, amelyekben isteni élet van.*

Fontos, hogy értsd: a rosszul szeretés nem Szeretet.

Ez volt MS életének legfőbb tapasztalata.

„A rosszul szeretés azt jelenti, hogy csak Őt szeretem - magamat nem.”

Erre tanították itt, a szellemvilágban.

Hogy az önmagával rossz viszonyba került lelket senki más, sem a földi szerelmese, még maga Jézus Krisztus szerelme sem tudja megmenteni.

Nem lehet csak kifelé, de befelé is kell szeretni.

Itt nem érzelmekről, hanem egységélményről van szó.

Amikor valaha széthasadt ez az egység, társunktól, aki „hús a húsunkból” elszakadtunk, mindketten lezuhanva, elveszítettük egymást, mint a semmibe hulló meteorok.

A társkeresés az emberlélek legelementárisabb törekvése, melyet a férfi és a nő mint örök szomjúságot él meg.

Nem akarok igazságtalan lenni, de ezt az élményt a széthsadt emberlélek női fele gyakrabban tapasztalja, mint a férfi.

(A férfiak is vallanak erről. A *Vedeli d'amore* hívei, s a „távoli szerelem” ismerői sokat tudnak róla. Lényegében a nagy lírai költemények mögött is ennek az őselménynek a fájdalmas vagy gyönyörűséges tapasztalata rejlik.)

A nők ritkán írnak erről, de azt hiszem, gyakrabban élik.

Hogy ez miért van, nem tudom.

Nem a fajfenntartás ösztöne miatt.

Talán mert a férfinak, emberemlékezet óta, más sorsfeladata is van, mint ez a hazatalálás. Lelke el van foglalva az önmegvalósítás, a mágikus világformálás eszméivel. Mint Ádám *Az ember tragédiájában*, aki gyakran el is feledkezik Éváról, nem tudja, hogy „Ő az!”, s lohol a háborúk, hódítások, hatalmi szenvedélyek, forradalmak és tudományos felfedezések eszméi után.

Más kérdés, hogy ha valakiből feltör ez az életösztönnél is erősebb sóvárgás, mit kezd vele.

Ikarusz megpillantja végre a Napot. Tudja, hogy onnan való, haza akar repülni. Lehetetlennek tűnik, de a vágy nem ismer lehetetlent. És fölrepül és száll, száll, száll, és egyre közelebb ér izzó „hazájához”, de ahogy közeledik, a forróság is egyre nagyobb lesz körülötte, míg elolvadnak szárnyai - és lezuhan.

Így van ez a „halhatatlan szerelemmel” is.

A bölcs népmesék tudnak róla, hogy a királyfit vagy a királylányt csakis *próbatételek* hosszú során át lehet megkapni.

A vágy nem elég.

A léleknek meg kell érnie a találkozásra.

A szellemvilág bölcselete tud a léleknek nem a „fejlődéséről”, mert ez nem jó szó - hanem a *kiteljesedéséről*.

A „Legyetek teljesek, mint a ti Mennyei Atyátok!” a legfőbb parancsolat, mely életutunkat irányítja. A léleknek, mielőtt célba ér, sok próbatételen kell átesnie. Bölccsé kell válnia. Az érettséghez meg kell érnie.

Ez a sok inkarnációnak az égi célja.

A türelmetlenség a szerelemben éppoly veszedelmes, mint a vallásban.

Mohón nyúlni valami után, ami még nem az enyém: tudatlanság.

Keresztény nyelven: véték.

A cél vonzása nem igazolja az erőszakot, amellyel vágyam gyümölcsét idő előtt és méltatlan kézzel akarom megragadni.

Ez az, amit a közties létben, annak a Léleknek, aki MS sorsát élte előző földi életében, meg kellett értenie.

Istenkeresése türelmetlen volt.

Az nem lehet - mondták neki a Szent Szellemisségek -, hogy a másikként a benned lakó isteni Énedről megfeledezz!

Szeresd a társadat, mint önmagadat! -ez a szeretet kulcsmondata.

De ha magadat nem szereted - az egész misztérium semmivé lesz. És a társadat sem szeretheted igazán!

Saját valódért, saját Lelkedért te felelsz - és ha igazi a szerelmed, ezt nem szabad föláldoznod.

És nem is lehet.

Az időbeérését pedig semmiféle fogadalommal siettetni nem lehet.

Senkit sem kényszeríthetsz arra, hogy szerelmes legyen beléd - sem fogadalommal, de még öngyilkossággal sem.

Mindennek meg kell érnie.

A léleknek is.

Ezt a folyamatot, azért mert egy lázas pillanatban siettetni akarod, nem szabad megállítani! Nem szabad az életben olyan fogadalmat tenni, amely meg akarja állítani a lélek érési folyamatát.

Ki tudja, mennyi változáson kell még átmenned? Mennyit érlelődsz még? Mennyire leszel más emberré?

Akit egy messzi cél vonz, fogadalom nélkül is eléri, akinek azonban ehhez egy láthatatlan lelki energiaburok kalodájába kell zárnia magát, annak - bármilyen sokat tanult is a kalodában - előbb-utóbb ki kell törnie onnan, mert megnyomorodik.

Körülbelül ilyesmire taníthatták a szellemi Mesterek azt a Lelket, aki valaha MS-nek nevezte magát, s akinek teste egy francia kolostor kertjében van eltemetve.

Az oldás művészetére tanították.

Arra, hogy vannak olyan mágikus kötések, melyeket magunkra vettük, s ez megakadályoz bennünket abban, hogy teljességünket megéljük. Olyan erőterbe zár, melyben növekedni nem tudunk, és képtelenek leszünk szabaddá válni mindattól, ami már visszahúz.

Magát a fogadalmat sorozatos életeink során elfelejtjük.

Régi énünkkel együtt a feledés homályába merül.

Ami megmarad, az a *gátlás*, amelynek nem értjük már sem külső, sem belső okát. Mert új életünkben már nincs aktualitása.

MS szellemi Mesterei egy olyan új sorsot javasoltak neki, amelyben bilincseit levetheti, sebeit begyógyíthatja, és élvezheti végre a létezés örömét. Azt, hogy élni és az Isten felé haladni nemcsak szorgalmi feladat - hanem játék is.

Játék, igen.

Ezzel bocsátották őt egy új élet felé.

Tedd magad szabadabbá. És derűssé. És szüntesd meg azt a félelmedet, hogy korlátok nélkül elesel.

Tudd, ha kezded kapaszkodni még a korlátba - nincs már szükséged rá.

Hagyd, hogy kisüssön a napod.

Játsszál, kedvesemi

Játsszál'.

És a játékban, végre, találj meg önmagadat!

És ha jön újra a „szeretlek” örvénye - mert jön, ez nem szűnt meg benned, vigyázz! -, légy önmagad, s ne engedd, hogy elsodorjon a vágy.

Ez a legfontosabb, amivel utadra engedünk.

Szeress!... Szeress, bátran! Szeress veszélyesen! De tanulj meg, hogy az igazi szeretetet nemcsak a másik, hanem a benned élő Örökkévaló Isten szeretete is.

Szeresd a szívedet.

3

Rózi

Jó volna együtt fürödni a Fekete-tóban!.

Innen kezdve már többet tudunk róla, mert közöttünk élt, és sokan ismertük őt.

1914. július 17-én született, Budapesten.

Apja evangélikus, anyja római katolikus volt, és a Rozália névre keresztelték.

Egyszer, valamikor a 70-es években, egy nyári színházi előadás szünetében találkoztam vele a nézőtéren, és közelgő születésnapjára utalva azt mondtam neki:

- Most jön a te jeled, a Rák!

Mire ő, kissé megrovón és sértetten csak annyit mondott:

- Én Oroszlán vagyok!

Mint aki azt mondja: „Neked, éppen neked, ezt tudnod kellene!”

Nem tudom, honnan vette ezt az Oroszlánt.

Nyilván valaki elkészítette a horoszkópját, és föltehetően ez volt a felkelő jegye.

A Napja kétségtelenül a Rákban állt, de a hangjából azt éreztem, hogy benső énjéhez ő sokkal vállalhatóbbnak érezte az Oroszlánt.

Megkérdeztem a barátomat, akihez asztrológiai ügyben harminc esztendeje fordulni szoktam. Elméletileg megalapozott tudása a magas inspirációval keveredik - sors ügyben gyakran adott tanácsot, és sohasem tévedett.

Levelében a következőket írta:

„Semelyik planéta nem állt az Oroszlánban azon a júliusi napon, tehát csakis a fölkelőjegye alapján tarthatta magát Oroszlánnak. Ha hipotézisként reggel fél 7 körüli születést tételezünk, az Oroszlán ascendshez vezet, MC közeli Holddal és I. házban Vénusszal (ami az életúttal és női sugárzásával jól simul), és hangsúlyos 12. házzal... Nem hiszem, hogy nagyot tévednék.”

Ez persze valóban csak óvatos hipotézis.

Ha igaz, Holdja a hivatás és népszerűség házának csúcsán van, Vénusza pedig, a szépség „Esthajnal”-csillaga, a személyiségét jelelő, Oroszlánnal induló 1. házában van, éppen felkelőben...

Többéves barátságunk emlékét idézem most. Annak a ropant gazdag szellemi útnak az emlékét, a mi istenkereső utunkat, amelyet sokáig együtt tettünk meg. S talán nemcsak emléket idézek, de őt magát is - néha úgy érzem, itt áll mellettem.

Nem csak most.

Évek óta tartok előadásokat *A Lélek színpada* címmel, a róla elnevezett színházteremben.

Most már tudod, *Tolnay Kláriról* van szó.

A Madách Színház *Tolnay Szalonjában* beszélgetek a közönséggel, és időnként róla is mesélek.

A Klári nevet egy ihletett lelkű filmrendező adta neki, a *Messeautó* bemutatója előtt.

- Rózsi?! - mondta -, ezzel nem lehetsz színésznő. - Te Klári vagy.

- Klára?

- Nem Klára!... Az komoly!... Klári!... Mosolygóbb név.

- Nekem jó a Rózsi is - mondta ajkbiggyesztve -, bár nálunk, Mohorán, ahol felnőttem, minden második tehenet Rózsának hívtak... - Rövid tűnődés után azt mondta:

- Ha így akarja: legyen Klári.

A Klára fényt, világosságot jelent - ez a név illett rá. De később, amikor ezt elmesélte, még azt is hozzátette, a rá jellemző iróniával:

- Tudod, kicsoda Assisi Szent Klára?

- Nem.

- A televízió védőszentje.

- Na ne!...

- De igen! - mondta nevetve. - Utánanézttem a nevem miatt. XII. Pius tette azzá, a gazdag látomásai miatt... Ahogy figyelem a TV fokozatos elzüllését, megmondom őszintén: kissé jobban vigyázhatna rá!... Nem védi eléggé a névrokonom.

A színpadterem előterében sokáig az ő múzeuma volt. Ott álltak fekete babákon a jelmezei. Én még láttam bennük játszani őt. A színházi jelmeztár különben is egy rejtélyes szellemváros, hatalmas sikerek emlékeit őrzi. A jelmezek olyanok, mint

a nevezetes múmiák bebalzsamozott porhüvelyei. Itt várok esténként az előadásaimra, és ezek az ódon ruhák élni kezdtek, szinte megelevenedtek. Zeneszót is hallottam néha, s az ő kissé rekedtes hangját.

A szűk derekú ruhák megmozdultak, láttam, hogyan húzza elő ruhaujjából a csipkés kendőjét, hogyan tereli hátra jobb kezével a hosszú, bézsszínű selyemszoknyáját, mielőtt egyenes derékkal (élete végéig egyenes maradt a dereka!) kecsesen leülne; láttam mint szerelmes Júliát, a hattyúfehér, szűk derekú reneszánsz ruhában; láttam mint Csehov hősnőjét, Arkagyinát, állógalléros csipkeblúzzal, padlizsánlila szoknyában; láttam azt a régimódi, hálós, vajszínű turbánt, amellyel, mint a sorsától menekülő Blanche DuBois megérkezett a színpadra, „a vágy villamosán”; láttam azokat a parasztszoknyákat, kötényeket, pruszlikokat, amelyekben még fiatalon játszott, és azokat a jelmezeket is, amelyek már a csonttá aszott, öregecske testét rejtették el.

Ott volt az a szürke hárász kendő is, amit abban a darabban viselt, amelyet én írtam neki, és el is játszott, csodálatosan.

A nagyanyám sorsát élte újra benne - sokáig az én bölcs és fiatal Mamuskám nézett ki a szeméből.

De ott állt a múzeumában - melyet én öltözőnek használtam - a kopott fotelja és empire asztalkája is.

Hányszor ültem valaha ebben az öblös fotelban! Akkoriban még az otthonában állt, ahol annyit beszélgettünk. Ültünk a sűrű cigarettafüstben, és lázasan beszélgettünk.

Hányszor kevergettem a kávémat ezen az asztalkán!

Most egy régi sűgőpéldány hevert rajta, és a kézzel írt szerepei, melyekből valaha tanult. Sok helyen a saját megjegyzéseit firkálta bele.

És az asztalkán a szétterített kártyái.

Mintha csak, játékát félbehagyva, kiment volna a szobából.

Magányában gyakran játszott pasziánszot.

Hosszan játszott saját magával.

Én minden előadásom előtt kihúztam az asztalon szétterített pakliból egy lapot.

„Mit üzensz, ma estére?” - kérdeztem.

A francia römikártyáknak is megvan a maguk szimbólumvilága. Minden kártyajáték a magasabb világ jelképrendszerét

imitálja; nem is sejtjük, hogy a profán dolgoknak milyen szakrális eredetük van.

És ő minden előadásom előtt üzent valamit. Szoktam játszani ilyesmit.

Játék ez, tudom, de azért több, mint babona.

A szinkronicitás törvénye miatt gyakran van üzenetértéke a véletlennek.

Most is, amikor hozzákezdtem ehhez a róla szóló könyvemhez, leültem otthon az íróasztalomhoz, meggyújtottam egy gyertyát és egy japán füstölőt, elővettem a saját tarot-kártyámat, és rágondoltam erősen. Elképzelttem, hogy ott áll mellettem, vagy kissé mögöttem, és amikor már szinte éreztem őt, éreztem, hogy figyel a gondolataimat, és hallani véltem a lélegzetét, föltettem a hangtalan kérdést:

- *Hogy vagy most, Klári?... Mi van veled?*

A lap, amelyet kihúztam a nagy arkánumok közül, a XX-as volt.

Neve: *Feltámadás*.

Mondják Gyógyulásnak és Végítéletnek is.

A képen Gábriel arkangyal fújja a trombitáját, amelyen egy vöröskeresztes zászló a szenvedésen való túljutást hirdeti: a holtak föltámadnak a sírjukból.

Ez a kártya a halálon való diadalt jelképezi. Szimbóluma minden olyan helyzetnek, amikor valaki végre túljut egy régi, szorongató állapotán; a lélekről lehull a varázslat, amelyet egy súlyos szenvedés emléke miatt ígézett önmagára - és újjászületik.

A mesében ez az a pillanat, amikor az üvegkoporsóban fekvő holt Hófehérke a fehér lován érkező királyfi csókjára kinyitja a szemét; a mérgezett alma kihull a szájából, és visszanyeri nemcsak életét, de életének értelmét is.

Az újjászületés témáját sugallja ez a kép. Amikor a régi énünk meghaladottá válik, és végre kiléphetünk belőle, mert megéltük, megszenvedtük - szenvedélyeink varázslatát a tudás feloldotta -, s mehetünk tovább.

A képen a sírokból meztelenül szállunk ki.

Nem abban a régi halotti ruhában, amelyben valaha eltemettek.

Ez csak úgy lehetséges, hogy ez a ruha éppolyan túléltté és időszerűtlenné vált, mint a Tolnay-múzeumban kiállított, kissé már foszladozó jelmezei.

„- Ez mind én voltam valaha, de már nem vagy oki”

Minden születéskor meztelenül születünk - mert ez az eredeti emberi mintánk.

Meztelenül születünk, meztelenül szeretkezünk, és meztelenül heverünk egy ideig a holtak között is, mert ez az eredeti valónk. Nem vagyok híve annak, hogy az embert jelmezben temessék, cipőben, kiskabátban, s főleg nem a harci vértjében, vagy királyi ruhájában, mert ez a szerep örökre megszűnt már. Sohasem lesz többé. Soha. A Lélek nem király vagy hajléktalan koldus, nem püspök és apa, anya, vagy korán elhunyt kisgyerekek - hanem az Isten hasonlatosságára teremtett Örök Ember, akire jelmezt csak a társadalmi szerepe ad, s amelyet ha nem sikerül a halálban levetnie, egy túlélő szerep foglya marad.

Itt azonban, az ő esetében, nem ez történt.

Egy olyan Lélekről beszélek tehát, aki - mint ahogy színházi jelmezeit - régi énjét is itthagytta már.

*Most már, hogy továbbment igazi Valója felé, végre szólhatok róla.
Ezt üzenté ez a kártya.*

*

Apja, mint mondtam, evangélikus, anyja római katolikus volt.

A törvények szerint a lánygyermeket anyja vallásában keresztelik meg, így ő katolikus lett.

Szülei között azonban sohasem volt vallásháború.

Egyik vasárnap a katolikus templomba mentek, mindketten, a másik vasárnap az evangélikusba, mindketten. Kézen fogva.

Háború a gyerekek között robbant ki. Együtt tanultak hittant, és Rózsi - akkor még úgy hívták - eretneknek nevezte Luther Márton.

Gyuri bátyja képmutató, álnok tolvajnak a pápát. Rózsi istentagadó sátánnak Luthert, Gyuri egy nagy orrú, csúnya zsidó asszonynak Szűz Máriát.

így vívták maguk között kicsiben azt a háborút, mely valaha számtalan halottat követelt, reformációt és ellenreformációt, és harmincéves könyörtelen pusztítást, míg a szangvinikus kis Rózsának elfogyott a cernája, és az égő petróleumlámpát testvére fejéhez csapta.

Lángot kapott a terítő, és a szőnyegek is.

Anyjuk már a kezdődő máglyatűzre rohant be. Eltaposta a lángokat, s amikor megtudta, mi történt, mindkét gyereket megpofozta.

Sohasem verte meg őket, sem előtte, sem utána.

De örökre véget akart vetni a hitvitának, mert egységet akart teremteni a családban.

Más szóval: szeretetet.

Évszázados gyűlölködést elintézett néhány anyai pofonnal. (Kár, hogy nem ilyen mamák irányítják a világtörténelmet!)

Rózsi szenvedélyes indulata nagyon mélyről eredt. Valójában az ő benső tüze okozta a tüzet. Gyuri csak a férfibüszkeségét védelmezte, de Rózsiban fanatikus láng lobogott.

Első, emlékezetes szerelmét tizennégy évesen élte át.

Egy fiatal ludovikás kadétot küldtek Mohorára, hogy felkészítse Rózsi bátyját a kadétiskolába.

„Emlékszem, a fiú gyönyörűen gitározott és varázsosan énekelt hozzá. Falusi esték, nyár, csillagos ég, lugas...”

Arcát nem tudta később felidézni, de az érzést igen.

Lángoló szerelem volt.

De amikor a bátyját fölvelték a kadétiskolába, a fiú is visszament a katonai akadémiára.

Rózsi meg zárdába került.

Zárdába, igen!

A zárdából hosszú ideig levelezett a fiúval.

Kijátszva a kemény cenzúrákat, a bélyeg alá írták a vallomásaikat, apró betűkkel, mert ha nem szülőktől érkezett a levél, a zárdában felbontották.

„Jó volna együtt fürödni a Fekete tóban!...” ,

Ezt írta a fiú.

O pedig válaszolt.

Így szerelmeskedtek - bélyegek alatt.

És végül a legforróbb vallomás, amelyet felfedeztek, amiért nagyon kikapott, és csaknem eltávolították a zárdából:

„De jó lenne, ha megfoghatnám a kezedet!”

Mai eszünkkel ezek mulatságos szavak, de a mögöttük lévő érzés mélysége korántsem az. És néha egy ilyen vonzalomban, mely nem ölelésre, csak egy kézfogásra sóvárog, több bujaság lehet, mint egy valódi szeretkezésben.

Ha mindehhez hozzávesszük, amit már ismerünk - MS életét és lelkületét -, egy szenvedélyes teleregény folytatása bontakozik ki előttünk.

*

Néha a sorsunkban csak rövid időre felbukkanó „mellékszereplő” egy egész életre szóló, maradandó benyomást hagy bennünk.

Nem az anyánk vagy apánk, hanem egy-két mellékszereplő. Egymondatos emberek, akik szavukkal, vagy lényük sugárzásával ott érintenek meg bennünket, ahol lelkünk rejtett sorsfeladata van. Vagyis a mindennél fontosabb *jövőképünk*.

Rózsai életében az egyik fontos mellékszereplő a zárda főnöknőasszonya, *Mater Matyasovszky Ilona* volt (a nevét is örökre megjegyezte!), aki a Vesta-szüzek legendájával hatott olyan mélyen a kislányra, hogy szavaira még hatvan év múlva is borzongva emlékezett. Elmesélte neki, hogy az ókori Rómában a szüzeségi fogadalmát megszegő Vesta papnőt élve temették el. Ha csak a szent tűz aludt ki miatta, megkorbácsolták. De ha fogadalmát megszegte, levitték egy barlangba, a létrát felhúzták, a nyílást földdel temették be. A pincegödörbe egy ágyat tettek, mécesst mellé s némi ételmezt és vizet, s hagyták elpusztulni.

A fogadalom - mondta a főnöknőasszony - pecsét a szíven. Nem lehet megtörni.

Rózsiban mély nyomokat hagyott ez a mondat. Riadtan utánanézett a dolognak.

Kik voltak ezek a szüzek?

Sokat olvasott róluk. Hét-nyolc éves korukban választották ki a lányokat a szent feladatra. Utána tíz évig tanultak, tíz évig szolgáltak, és tíz évig tanítottak. Majd megszűnt a szolgálatuk.

Az egész hatalmas Római Birodalomban különös tisztelet övezte őket. Fölmenthették a bűnösöket, megkegyelmezhettek a halálra ítélteknek. Az őket büntető könyörtelen szigorra azért volt szükség, mert ezek a szüzek az otthonok, a provinciák és

az egész világbirodalom szakrális alapját őrizték. Az istenség-gel való kapcsolatot. A Vesta-templomokból vitték a tüzet mindenhová, mint manapság az olimpiai lángot - ezt is megtalálta Rózsi egy könyvben -, és ez már vonzónak tűnt a kis novíciának, akinek szívében, úgy érezte, élt is valami ebből a *szent lángocskából*; borzongott ugyan az iszonyú büntetéstől, de azért vonzotta a küldetés tudata.

(Csak negyven évvel később, amikor mindezt elmesélte nekem, tette hozzá nevetve - mert akkor már humora is volt -, hogy: *„Vajon mit csinálhatott a szabadságával egy ilyen negyvenéves vénkisasszony?”* Kinek kellett? És milyen gyötrelmes lehetett ilyen korban megtanulni az ölelést, bármilyen szent is volt, szegény! Egyáltalán, milyen lehetett az élete egy ilyen nyugdíjas szentnek? Háziasszony lett? Aggszűz? Vagy úgy élt, mint nálunk a valaha híres, de elfeledett színésznő? Talán úgy, mint Karády Katalin, minden idők legnagyobb filmsztárja, aki akkoriban már kalapos volt New Yorkban?

Vagy mint Lánczy Margit, az egykori nagy színésznő, aki jegyszedő nénike volt a színházunkban?

„- Fogalmam sincs, mit tennék - mondta egyszer -, ha nekem a színpadot örökre el kéne hagynom.”

- Nem hiszem, hogy ez előfordulhat.

„- Minden megtörténhet. De én belehalnék... Nyugdíjas Vesta-szűz: ez nem nekem való!”

De volt valaki más is a tanító apácák között, aki örök nyomot hagyott Rózsi lelkében.

Mater Mohács.

Parasztlányból lett apáca. *„Ő volt a Mama közöttünk”* - meséli Klári Párkány László könyvében, amelyben egyes szám első személyben mondja el életét.

Nekem is sokat mesélt róla.

Elmesélte, hogy ő kísérte őket a városba, a vidám tanító apáca, és megengedte, hogy megbámulják a sétatálcás, szivarozó fiatalembereket. Tudta, hogy vonzza a kis novíciákat a Perczel Tánciskola rejtélyes légköre. *„Kik és mit táncolnak ott? Erről nem mesélt a drága Mama, de néha maga is táncra perdült, akár az utcán is! Valcert táncolt, angol keringőt, és énekelt hozzá...”*

tararam, tararam, umtatta, umtatta... Repült utána a fekete slájer, és amikor váratlanul felbukkant a komor Matyasovszky Ilona, tánca hirtelen állóképpé fagyott, és mélyen meghajolt, »Laudetur Jézus Krisztus!«, köszöntötte áhítatos tisztelettel, s aztán, amikor kitűnt a képből a komor főnökasszony, folytatta táncát, ott, annál az ütemnél, ahol abbahagyta... umtatta... umtatta... umtatta!..."

Ezt el is játszotta nekem.

Klári kitűnően zongorázott, pompás ütemérzéke volt. Egyszer - néhány konyak után - bemutatta ezt a virtuóz váltást életöröm és áhítat, önfeledt vidámság és a tömjénillatú tisztelet között, de úgy, hogy valójában nem is „váltott”... mintha a „Laudetur” és az alázatos, mély meghajlás bele lett volna komponálva a keringőbe. Nem állt le, hanem a táncból hajolt meg, s aztán táncolva repült tovább.

Vagyis arckifejezést és mozdulatot villámgyorsan váltott ugyan, de zenét nem: még az örömét sem kellett fölládoznia azért, mert ez a sötét madár átrepült előtte.

Ez a sűrű pillanat mély nyomot hagyott a kislányban.

Meg is kérdezte Mater Mohácsot, hogyan van ez, hogy mindig ilyen boldog, és ilyen vidám dalokat énekel.

- Én nem szerelmi bánatból lettem apáca, kedvesem, hanem a vőlegényem hívott, Jézus Krisztus!... Miért ne lennék vidám?

Először csapta meg a szép fiatal kislányt, a Rózsit, egy olyan lehetőség szele, melyet nagyon sokáig nem tudott elhelyezni magában. Nem is sejtette, hogy ilyen lehetséges: a boldog hitnek és az életvidám, nevetős vallásosságnak az üde levegője.

Ilyen is lehet?

Nem valami nagy szentségtörés ez?

Jézust egyetlen szentképen sem látta mosolyogni.

Nevetni sem, soha.

Mindig szomorúnak ábrázolták, még akkor is, ha az ég felé nézett.

Könnyes volt mindig a szeme.

Vagy igézően sötét és átható.

„Lehet az - gondolta a fiatal lány -, hogy ehhez az örömtánchoz egy ilyen gyermek, primitív lélek kell, aki még az utcán sem átáll keringőzni?”

Tudta, hogy ez tilos, hiszen a szigorú főnökasszony előtt azonnal összekapta magát.

És mégis...

Sok évtizeddel később - hetvenévesen - Klári színpadon is eljátszotta ezt a boldog apácát, aki - mint elmesélte - életének első Mestere volt.

Ez a *Maude és Harold* című vígjáték volt, melyet ő maga fordított, és szövegét is a saját lelkéhez szabta. Ebben egy játékos, ifjú lelkű öregasszonyt alakított, egy vakmerő, vénen is táncos, bájos hétköznapi prófétanőt, derűs kis női manót, aki vitába száll egy maradi pappal.

„Több dologra szeretném felhívni a figyelmét! Például azokra a szentekre. Nézze csak. Az egész csoporton egy csepp mosoly sincs. Butaság! Én úgy hiszem, hogy a szent: boldog, nem?! Egy boldogtalan szent: ellentmondás. Nem gondolja, atyám?”

De ez már az érett Tolnay Klári filozófiája volt.

Rózsának akkoriban imponáltak még a Vesta-szüzek is, bármilyen nagy árat fizettek is az árulásért.

„Aki magasra akar jutni, annak vállalnia kell a veszélyeket is!” - idézte fel egyszer kamaszkori gondolatait.

Annyira foglalkoztatta ez a mély gödörbe vettetés, és főleg a „fogadalom”, hogy egyszer, nem sokkal a világháború után, Márai Sándornak is szóba hozta ezt, a még romos Múzeum Kávéházban.

Márai ezt válaszolta neki:

„- Ha valaki fogadalmat tesz a szent tűz őrzésére, az nem lehet árulóvá, mert nemcsak önmagát, hanem egész népét fosztja meg az istenétől, és ezáltal az egész közösségre romlást hoz. Ez vonatkozik ránk, írókra is. Ha eláruljuk a feladatunkat, a tűz őrizését, felmérhetetlen károkat okozunk. Nincs ebben semmi borzongató, higgye el! Aki eladja a tehetségét, és szerződését a múzsájával megszegi, úgyis elrohad elevenen. Sok ilyen élőhalottat ismerek. Félek, hogy én is azá válok. Jó félelem ez. Kell nekünk, higgye el. Nem ártana egy ilyen jó kis pincegödör.”

Márai nem tudhatta, s nyilván még Klári sem akkoriban, hogy a megszegett fogadalomért való iszonyú bűnhődés félelme milyen *mély emlékeket érintett a kislány tudattalániában.*

Apáca akart lenni.

Megint, mint valaha.

S közel állt ahhoz, hogy beöltözzön, és szüzességi fogadalmat tegyen.

Merész vágyai voltak. *Előző inkarnációjának minden befejezetlen álma visszatért.*

Mater Mohács úgy hívta Rózsit, hogy a „kis Teréz”.

Kitüntette a figyelmével a bájos kislányt.

„Ha életképet adtunk elő, rám sohasem osztott nadrágszerepet. Én mindig kék szalagos, fehér ruhás kislány voltam. A bájt látta meg bennem, a gödrös államat, s nem a lelkemet. Ott nagy-ravágyó álmok dúltak. Sokat sétálgattunk a kertben, s én őszintén elmondtam neki, hogy én nem olyan halovány arcú apáca akarok lenni, aki mindig a magányt keresi, térdepel a homályban és imádkozik.

- Hanem milyen? - kérdezte.

- Gyógyító apáca, lepratelepen! Haldoklók, szegények, nyomorékok vigasztalója! Tanító apáca a négerek között, Afrikában, Ázsiában!... Ott, ahol a gyerekek leprásak, éhen, szomjantalálnak!... Ahol nyomor van!... Oda akarok menni!

Mater Mohács félrehajtotta a fejét, és majdnem szomorúan mondta:

- Nem leszel te apáca... nem, te nem leszel apáca...

- Miért? Rossz vagyok?!

- Nem - mondta tűnődve -, de benned mocorog valami. Nem, nem... nem maradsz te apáca, kedvesem!

- Mi mocorog?

- Nem tudom. De egy apáca nem mondhatja, hogy ez *akarok* lenni, meg az *akarok* lenni! Megy, ahová küldik!...

- Ez nevezik küldetésnek?

- Nem, kedvesem. Ez a szolgálat!... A „küldetés” nagy szó. De nem rád tartozik. Hanem arra, aki küld téged.

- És akkor rám mi tartozik?

- A szolgálat, kedveském. Isten küld, te meg szolgálsz. Sok hazug lélek megbukott azon, hogy a küldetés tudatában gőgössé vált, és a kiválasztottságát úgy élte meg, hogy ő akkor több,

mint a másik. Nagy tévedés. Ne ess bele, lányom! Néha egy cseléd lány kedvesebb az Úr szívének, mint egy püspök, aki fényben él.

Eltűnődött, mint aki valami benső sugallatra vár, majd némi bizonyossággal a szemében, mint aki belelátott ennek a szép kislánynak az életkönyvébe, azt mondta:

- Valami művészet moccan benned. Azt hiszem, ezt köztünk is kibontakoztathatod. Vannak nekünk festőink. Szentképeket készítenek. Az élőképekben is nagyon kedves vagy. Bár kissé ügyetlen. Ezt meg kell mondanom, kedveském. Ha szavalsz, nem tudsz mit tenni a kezeiddel. Olyan bénácskán lógatod a karjaidat. Széjjelállnak az ujjaid, vagy elől összefogod a két csuklódat, görcsösen... Ez nagyon zavaró! És nagyon hadarsz, gyermekem. Ezt már régóta meg akartam mondani neked... Brrrr!... Mintha kihúztak volna belőled egy dugót: egyszerre mindent ki akarsz mondani: „Jöjjeljézuslégyvendégünkáldmegamitadtálnékünk!”... Brrrrr!... Drrrr... Brrrr!... így beszélsz! Nem kell mindent egyszerre kimondani. Ha kímész a világba, tanuld meg.

Itt meg kell állnom.

Minderről egy őszinte önvallomásában is mesélt, melyet Párkány László jegyzett fel, az 1980-as években.

És ezen a ponton hirtelen én is megszólalok a könyvében.

Nem tudtam, hogy benne vagyok az önvallomásában.

Müller Péter író barátom, aki engem közelebből ismer, egy cikkében ezt írta:

„Léleklátó volt az az apáca, aki sok évtizeddel ezelőtt azt tanácsolta neki, a fiatal novíciának: menjen ki a világba, s legyen színésznő. Talán nem is a tehetségét, de lelkének izzó és gyötrelmes feszültségét látta meg, amellyel egy kolostor falai között megőrülhetett volna.

Színésznő lett, de hozta magával az apácaságot. A színpadon nemcsak a személyes sikert, de Istent és önmaga békéjét is keresi. Tud az angyalok nyelvén, de veszedelmes közelségből ismeri az ördög titkait. Profi »vérszínésznő«, de színpadi lényéből valami olyan személyes és privát sugárzás árad, hogy az ember időnként felszisszen: ezt már nem szabadna megmutatni a nyilvánosság előtt.

Ezt őis tudja.

Nemcsak merész kitárulkozó, de ügyes rejtőzködő is: hiszen mosolya mögé bújik -de ez a mosoly sohasem takarja el teljesen. Átszikkrik rajta egy életen át vívott benső küzdelem tüze és nyugtalansága. Olyan küzdelemé, amelyben egy nála gyengébb halandó régen össze-roppant volna.

Szomjasan kívánja a magányt - de nyilvánosság nélkül nem tud élni. Megveti a hírnevet s az ünneplést - de lényével állandóan felidézi maga körül a csodálatot.

Könyörtelen tekintettel átlát minden hazugságon - a sajátján is -, de nálánál varázsosabban nem tud hazudni senki.

Imái felszállnak a magas ideák válaszvilágáig - de ugyanakkor otthon van a kiábrándítóan józan, pocsék, zűrzavaros és bűnös hétköznapi világban."

*

Emlékszem a szavaimra - egy újságban írtam valahol.

De az, hogy ez felbukkan az ő memoárjában, amelyet nyilván számtalanszor elolvasott, azt jelenti, hogy a róla írt soraimat hitelesnek tartotta.

Sok minden mást is mondtam róla, de azt már csakis neki, nem nyilvánosan.

Ekkor már előző életéről - MS sorsáról - is tudott. Ha nem is ennyire részletesen, mint ahogy most leírtam. Sokat beszélgettünk róla. És arról a valaha komolyan vett, vad gondolatáról, hogy *a számáriai asszony története valójában a szerelemről szól.* Sok hitvány párkapcsolat után *találkozik végre az igazivall* Kicsit „cikinek” tartotta ezt a gondolatot, nagyon bulvárosnak - de azt mondta, lehet benne valami! Majd utánagondol még.

Van úgy, hogy egy befejezetlen érzelmet, vagy egy befejezetlen gondolatot is folytatunk a következő életünkben - félre-tesszük más időkre, amikor már érettebbek vagyunk.

Ez történt MS gondolatával is.

Vártam, hogy mire jut vele.

Sok spirituális kérdést csakis vele tudtam akkoriban megbeszélni.

Félszavakból értettük egymást. S ami összekötött bennünket, az nemcsak a hasonló szellemi tájékozódás volt, hanem a színház is.

Nekünk, színházi embereknek közös nyelvünk van.

Ez a játék nyelve.

Visszatérve azonban a lényegre, a „pályamódosítására”.

A kis novíciának az a lelkesült elszántsága, hogy szűzen éli le egész életét (nagyon szép lány volt a Rózszi), melyet föláldoz egy magasztos istenszolgálatért, nem csupán egy kamaszos álom volt, hanem nagyon is lázas elszánás... *előző életének ismételtesére készült.*

Nem véletlenül nevezte őt Mater Mohács úgy, hogy „Teréz anya”. (Kire gondolt, nem tudni. Az Avilai, vagy Lisieux-i szentre?)

Humor is volt ebben a becenévben, de léleklátás is: az akaratos állú, szép és öntudatos szemű kislányban fölfedezte a fanatikus akaratot.

Említettem első, lánykori szerelmét.

De azt nem, hogy mennyi férfi figyelme fordult felé.

Amikor a paptanár szigorú kíséretében az Angolkisasszonyok végigvonultak a korzón, bokáig érő kék egyenruhában, bizony megbámulták a fiúk a varázsos kis Rózsit. A Kossuth gimnazisták bemásztak néha az Ér-parti leányiskola udvarára. Nótáztak, leveleket írtak neki. A járási aljegyző pedig „halálosan” beleszeretett Rózsikába. Kétnaponként szerenádott neki. Egy egész cigánybandát odahozott az ablaka elé és rezgő hangon énekelve tett szerelmi vallomást a lánynak, aki gyertyát tett az ablakába, s ágyában ülve hallgatta ezt a vágyódó kandúrszólót.

(„Ez volt az első Jávör Pál életében” - mondta.)

Imponált neki, de sajnálta is a férfit.

Sajnálta, mert tudta, hogy szenved.

Általában egy nő nem bánja, ha szenvednek miatta. Néha jól is esik neki, mert értékét növeli.

Azért kandúr, hogy szenvedjen!

De Rózsika valahonnan tudta, hogy mit jelent ez a szenvedés, és megszólalt benne az emberi együttérzés.

A „Teréz anya”.

Úgy intézte, hogy kettesben maradjon a férfival. Nem kis merészség kellett ehhez akkoriban. És, hogy enyhítsen a férfi fájdalmán, őszintén elmondta neki, hogy ő másba szerelmes. (Ez volt a katonai instruktör fiú.)

Azt hitte, az igazság meggyógyítja a férfit. Hiszen még az írás is azt mondja: „Az igazság szabadokká tesz benneteket.”

így tanulta, s így is hitte.

De nem ez történt.

Az aljegyző mereven nézett maga elé. Sóhajtott, majd dülledt szemmel az égre bámult. Arca egészen fura lett, falféher, és azt mondta, minden érzelem nélkül, tárgyilagosan, hogy jól van, akkor ő most elmegy, és a város szélén föbe lövi magát.

És otthagyta a riadt kislányt.

Akkoriban Rózsi még semmit sem tudott a férfilelekről.

Annyit látott, hogy az aljegyző részeg.

Amikor otthagyta őt, látta, hogy „kétfelé megy”.

És hogy veszedelmesen, sőt - kimondom - *halálosan* szerelmes.

Látta, érezte, hogy az.

Rózsi nem tudta, mit tegyen.

Fusson utána?

És ha utoléri, mit mondjon neki?

Adja oda magát neki, csak azért, hogy ne haljon meg egy számára teljesen közömbös, idegen férfi? Aggódott érte. Még ez a kérdés is átsuhant benne - és ez már nem a lánynak, hanem a hívő novíciának a kérdése volt: „Lehet, hogy egy ember megmentéséhez ilyen véres és gyalázatos áldozatot kell hozni? ... Akarhat ilyesmit az Isten?!”

De akkor hová lesz a szüzessége? És mi lesz a jövőjével?... Mi lesz az önfeláldozó „szolgálatával”? Éhező afrikai gyerekek ezrei helyett egyetlen hülye férfit, egy részeg aljegyzőt mentsen meg?

És azt is ilyen bűnös módon?

Egyáltalán, mi a bűn ilyenkor?

Ki mondja meg?

Elveszíteni a szüzességet, vagy hagyni meghalni egy szerencsétlen embert?

Hiszen ez gyilkosság!

Volt már ilyen dilemma a szentek történetében?

Sohasem olvasott ilyesmiről.

Ráadásul valóban nem szereti, se teste, se lelke nem kívánja ezt a férfit. Akkor meg úgyis fölösleges, sőt értelmetlen lenne minden faramuci áldozat, hiszen az egész életét nem adhatja oda neki.

Ez volt a döntő érve!

Senkinek nem mert szólni erről a beszélgetésről. Még az anyjának sem, aki pedig gyakran hallotta éjszakánként a cigányzenés szerenádöt. Még gyertyát is tett az ablakba, boldogan, mert látta, hogy a kislánya ennyire kapós. Ráadásul egy aljegyzőnek! Mater Mohácsnak sem szólt, pedig neki minden titkát bevallotta. De azt nem merte elmondani, hogy ő egy férfival négy szemközt beszélgetett.

Mit tegyen?

Félt, hogy az aljegyző gyilkosa lesz.

Imádkozzon talán? Kérje meg az Istent, hogy mentse meg áldozatát, akit ő öl meg?

Így mesélte nekem, jó fél évszázad múlva a történetet, hozzátéve, mert látta, hogy a könnyem kicsordul a nevetéstől, hogy ez most viccesnek tűnik, de akkor egyáltalán nem volt az.

Mert nem csupán egy butácska kislány lelkületével élte át ezt a helyzetet, hanem valami jóval mélyebb, „ösztönös” sejtelemmel is.

Nem tartotta ugyanis lehetetlennek, hogy a férfi megöli magát!

Várta az iszonyú híreket. Néha mintha hallotta volna a lövést. Főleg éjszaka. Becsaptak valahol egy kaput, és magára rántotta a takaróját, vagy kiugrott az ágyából. Nem tudott aludni. Félt, hogy muzsikaszó helyett egy visszhangos dörrenés hallatszik az ablaka előtt, és ott látja majd az embert, szétlőtt koponyával.

Aztán megtudta, hogy a férfi nem merte ugyan elsütni a pisztolyát, de fölszámolta az egész itteni életét, és áthelyeztette magát egy másik, távoli járásba - örökre elmenekült tőle.

Lényegében ez egy kis halál volt.

Tehát nem is volt ez annyira mulatságos dolog.

Rózi pedig később, amikor szülei már fölhozták Pestre bálozni és színházakba járni, találkozott egyszer az instruktor fiúval is.

A kadéttal, akivel a bélyegek alatt leveleztek.

Ekkor tapasztalta meg, hogy a szerelem nemcsak halálveszélyes, de mulandó is.

Semmit sem érzett.

Idegen lett számára a fiú.

Lelépni a forgószínpadról

Minden életnek van egy vezérmotívuma.

Nehéz ezt kihallani belőle. Életünk meséje szövevényes. Teli találkozásokkal, elválásokkal, búcsúkkal, reményekkel, kudarcokkal, diadalokkal és látszólag váratlan eseményekkel; gyermekek vagyunk, felnövünk, megöregszenk, családunk lesz, apák, anyák leszünk vagy éppenséggel magányosak... Mintha forgószínpadon élnénk, változik körülöttünk a történelem. Különösen az elmúlt évszázadokban hihetetlen gyorsulás észlelhető: egyetlen életben olyan változásokat, szerepcseréket, jelmez-cseréket, árulásokat és önárulásokat, divatokat, forradalmakat, háborúkat, katasztrófákat éltünk meg, annyiféle politikai zenére kellett táncolnunk, hogy nemigen tudjuk kihallani belőle, melyik a *mi dalunk* - mikor szólal meg az a muzsika, amelyre táncolnunk kellene, mert ez most *csakis a mi zenénk...* *Nemigen halljuk a nagy hangzavarban, mikor szólal meg a mi sorsszimfóniánk* - vagyis az a külső-belső életfeladatunk, amelynek megoldására a születésünkkel vállalkoztunk.

Az út, amin járunk, hasonlít egy folyóéhoz, mely a tengert keresi.

Egy-egy életünk az időtlen folyamnak egy rövid szakasza.

Aki a Lélek útjával foglalkozik, annak tudnia kell, hogy valahonnan jön és valahová igyekszik.

Minden ember végtelen úton van.

Jézus a szél példáját hozza:

A szél fú, ahová akar, s nem tudod, honnan jön és hová megy. Így van mindenki, aki a Lélektől született.

Tolnay Klári életének néhány mozzanatát meséltem el csupán, de ismerve mély múltjának néhány lényeges motívumát, messze vagyunk még attól, hogy az ő dalát halljuk.

Egyetlen dolog van, amit egy mesteri tekintet nagyon szomorúan néz.

Ez az *ismétlés*.

Amikor nem a tenger felé megyünk, hanem önkörünkben forgunk, forgunk, forgunk.

Amikor szenvedéseinkből nem tanulunk.

Amikor a biztos bukásba újra és újra belemegyünk, mert nem ismerjük fel, hogy a hibás „információ” bennünk van.

A lélek a szenvedéyleit nem szívesen adja fel.

Ez ugyanis mélyebben van, mint az én-szereppel való identifikációja. Talán összefügg azzal az őslázadással, amikor az isteni teljesség izzó napjából kipattantunk, mint egy magányossá vált szikra, mely önfényében akar élni, saját világot teremteni, amelyben istenként átéli az „én vagyok” örömét.

A pavlovi kísérletek jól mutatják ennek az *ismétlésnek* a működését.

A fehér egér szomjas, de a megszokott kis vízlelő helyének rácsában most áram van.

Megüti az orrát, visszariad, de újra megy.

És újra áramütést kap.

De megint megy.

A szomjúság hajtja. És a megszokás.

Számtalan fájdalmas próbálkozás után jön rá arra, hogy más úton, körbemenve is vízhez lehet jutni.

Az egérnél ez húsz-harminc próbálkozás - az embernél néha jóval több.

Mintha az emberi tudat lassabban tanulna, mint az ösztön, s hiába ismeri föl a jézusi igazságot, hogy: „Aki kardot ránt, kard által vész el!” - attól még kardot ránt.

A szenvedély erősebb, mint a felismerés.

Ezt az ismétlési kényszert a saját életedben is fölismerheted, amikor látod, hogy egy-egy pszichés problémádtól képtelen vagy megszabadulni, még akkor is, ha már felismerted az okát. Jó példa a dohányzás, vagy az ivás szenvedéyle.

Az okozatoktól való félelem ugyanis nem szünteti meg a szenvedélyt.

A rablás mohó szenvedéyle nem azért szűnik meg bennünk, mert félünk a rendőrségtől, hanem azért, mert felismerjük, hogy méltatlan hozzánk.

Minden szenvedélyből akkor gyógyulunk meg, ha önmagunkra ébredünk. Ez azonban ritkán történik meg.

A halál kevés hozzá.

Egy-egy inkarnáció jelmezét, maszkját leveti ugyan a lélek, de a szenvedélytől, amely működtette, nem tud megszabadulni.

Újra és újra megpróbálja ugyanazt.

Más testben, más arccal, más életben - de ugyanazt.

Nincs még túl rajta.

Akármennyi szenvedést okozott is neki, akármilyen bukást, akármilyen keservesen jött rá arra, hogy „Ez nem megy!” - mégis visszahozza a szenvedélyét, és újra akarja élni, mert nem jutott el a tudatosulás végpontjához, az „Ezt ne többet!” felismeréséhez.

Ezt az ismétlést látod a történelemben is.

Hiába vesztettünk el egy borzalmas világháborút, hiába tapasztaltuk egy-egy téveszmének az iszonyatos következményeit, újrászüljük és újraéljük, másképp, de ugyanazt, hogy még iszonyúbbat bukunk - a halálélmény ugyanis kevés a „Ne tovább!” felismeréséhez.

Minél sekélyesebb az önismeretünk, annál kevésbé okulunk a saját vétkeinkből.

Az önismeret ugyanis azt jelenti, hogy fölismerjük: életünket nemcsak a körülmények hatalmában éljük, de magunk csináljuk is. És ezért *önmagunkat tesszük felelőssé a saját sorsunk alakulásáért.*

És ez nagyon nehéz.

Manapság szinte lehetetlen.

Tolnay Klári nem csupán kamaszos hevületében mondta Mater Mohácsnak, hogy ő egy vakokat, leprásokat, nyomorék gyerekeket gyógyító, missziós sorsra készül - *valóban ezt is akarta tenni.*

Hiába derült ki számára, a köztes létben, hogy sebzett lélekkel az Istenhez menekülni azzal a veszéllyel jár, hogy hívő helyett fanatikus lesz, és amit tesz, abban nem lesz *valódi szeretet*: hiába szerez teológiai tudást, tiszteletet, hiába gyógyítja meg a világ összes leprás gyermekét, amíg *nyíl van a szívében*, vagyis amíg *szeretni fáj*: nem lehet boldog soha.

A fanatikussá keményedett lélek gyakran kap olyan sorsfeladatot, amelyben oldódni tud. Amelyben levetheti rideg ön-

védelmi páncélját és megszegheti azokat a fogadalmait, melyekkel magára idézte azt.

Kell a játék.

A lazaság.

Az önfeledtség.

Az én-szerepek váltásának öröme.

Mernie kell szabadabb lelki tartással élni.

Klári életében azok voltak az igazi sorserők, melyek a színházhoz terelték.

A színészethez, melyet abban az időben bohém mesterségnek tartottak. Az iskolásoknak tilos volt színházba járni. A *Mosoly országát* Debrecenben látta először, a gyönyörű Patkós Irmával. (Ismertem Irma nénit. Hosszú életet élt. Aggkorában még játszott nálunk, a Madách Színházban.)

Klárít a ledér színház miatt később majdnem kicsapták a felsőkereskedelmi iskolából.

- Hogy képzeli, kisasszony?! - rivallt rá az igazgató. - Beül este a színházba?! Még hozzá egy operettre?! Oldalán egy fiatalemberrel?! Ki van csapva!

- Kérem szépen, én nem fiatalemberrel voltam, hanem az édesapámmal...

- Még hazudik is!... Küldje be azonnal az édesapját!

Kedves története ez Klárinak, és jól jellemezte a színház erkölcsi megítélését.

Másnap beküldte az édesapját, aki valóban olyan fiatalos volt, hogy a tűzoltótiszti igazolvánnyal kellett igazolnia magát.

Az igazgató értetlenül bámulta a dokumentumot, majd azt mondta:

- A színház akkor is tilos, kérem.

A sorserők a színészet felé terelték a kislányt.

Ez az irányváltás nagyon nehéz volt.

Először is a művészet nemigen vonzotta.

Ő valóban egy missziós apáca sorsára készült. Nem is hozott magával különös színészi talentumot. Szépséget, bájt hozott, de művészi tehetséget csak keveset. Erről később sokat beszélt. *Hogy a születése előtt nem csomagolt magának elegendő „útravalót”.* Hatalmas, szinte emberfeletti munkával itt kellett megtanulnia a színészet titkait. Amit Mater Mohácsnak mondott, nem egy kamasz lány naiv álmodozása volt, hanem olyan belső el-

tökéltség - szenvedély - melyet élete végéig nem felejtett el. Soha. Sőt, valamilyen szinten mint „szolgálatot” beleszította később a művészi mesterségébe is.

Úgy alakult azonban, hogy jómódú édesapja tönkrement. Elúszott a négyszáz holdas birtoka. A család kénytelen volt Debrecenbe költözni. A helyi tűzoltóparancsnok, aki a papa barátja volt, kínált neki tisztos állást és megélhetést.

Tolnay Rozália - akkor még így hívták - fájó szívvel hagyta ott az Angolkisasszonyokat, s véle a világmegváltó vágyait.

Egy kereskedelmi iskolába kényszerítették szegényt, ahol számtant, algebrát és könyvelést kellett volna tanulnia, melyhez semmi érzéke nem volt.

Ha felelnie kellett, az egész osztály rajta röhögött. Egyrészt, mert hadart és palócosan beszélt, másrészt pedig azért, mert a zárdában egy olyan gátláshalmazt - félszegséget és sutaságot - szedett fel, hogy az osztály bohócává vált.

Rettenetesen szenvedett itt.

Főleg a hadarásán röhögtek.

De boldogtalanságának mélyebb oka az volt, hogy apjának balszerencsés tönkremenetele elszakította őt attól a vonzalomtól, mely lelkét az Isten felé terelte.

Szülei pedig mindent megtettek, hogy ezt a fájdalmát enyhítsék.

Kevés szülő örül, ha lánya „beöltözik”, mert az apácasors véget vet a szülő-gyermek kapcsolatnak. Lényegében olyanra válik számukra, mintha meghalt volna. *Senki, aki apját, anyját meg nem gyűlöli, nem követhet engem* - szól a kemény jézusi kijelentés, mely akkor is kíméletlen mondat, ha tudjuk, hogy az eredeti héber-arámi szó itt nem a „gyűlölet” lehetett, hanem az a fordulat, amelyet a mai pszichológia „tudatos elszakadásnak” nevez.

Szülei mindent megtettek, hogy kiverjék a lány fejéből az apácaságot, s ahogy mondták: „visszavezessék őt az életbe”.

Már az említett színházi eset is azért történt, mert apja elvitte őt egy „frivol” operetthez.

Azonkívül bálba is jártak vele.

Utálta, ha tánc közben átölelték.

Úgy érezte, ez bűn.

Bűn, igen.

Amikor nyáron kivitték a nagyerdei strandra, anyja fürdőruhát adott rá. Valósággal rettegett, amikor meztelen combokkal és karokkal kellett a kabinjából kimennie.

„Emlékszem, úgy indultam a medencéig, hogy talpig lógott a fürdőköpenyem, és ahogy mentem a vízbe, egyre feljebb és feljebb emeltem a köpenyt, s amikor ellepett végre a víz, kidobtam a partra. S amikor mentem kifelé, ugyanezt megismételtem - fordítva. Nem akartam, hogy meztelenül lássanak a fürdőzők. Azt gondoltam, hogy a meztelen testemmel bűnre csábítom a fiúkat... És ezt ma sem gondolom másként” - mondja Párkány könyvében, körülbelül ötvenöt esztendőskorában.

Pedig ekkor már túl van két házasságon és két gyermekszülésen.

Szülei kétségbeesetten mondogatták neki a nagyerdei strandon, a szégyenletes köpenyjáték színhelyén, hogy a zárdában teljesen elrontották. Sírva fakadt. Sohasem mondta ki anyjának azt, amit élete végéig érzett, hogy éppen ellenkezőleg, *a nyír-egyházi zárdában valami igen-igen fontosra tanították.*

A színészi pálya ekkor még meg sem fordult a fejében.

Ehhez nem érzett semmiféle elhivatottságot.

Szülei tisztos polgári pályára szánták, tisztviselőnek, és reménykedtek benne, hogy a bájos kislányon megakad majd a szeme egy jó módú férfinak, vagy vezérigazgatónak.

Mert szép kislány volt, kétségtelen.

Varázsa nemcsak a külsejében, hanem éppen a tisztaságában rejlett. Abban a lappangó, belső többletben, mely csak a későbbi években bukkant föl belőle.

Mert ne feledd: amivé az ember lesz, az már benne van.

Még akkor is, ha sok esetben úgy hal meg, hogy nem jön belőle elő.

Főleg, ha nem is igen akarja.

Tapasztalatom, hogy aki színész akar lenni, minden falon, ha kell, szöges drótakadályok között is áttöri, átrágja magát. Hatszor kirúgják, hetedszer is visszajön. Végigszenved minden keserves és megalázó meghallgatást, felvételi vizsgát, és megy, megy, törekszik előre.

Kezdetben Rózsi egyáltalán nem törekedett.

Egy akkoriban híres pesti írónak, Bókay Jánosnak a felesége az unokatestvére volt.

Egyszer meghallgatták, amikor Rózsi és az anyukája - akit később én is megismertem, a tüneményes „Muci” - egy négykezes Schubert-darabot játszottak a zongorán. És ekkor elhangzott a kérdés:

- Kár ezért a kislányért itt vidéken. Miért nem külditek föl Pestre?

Nem sokkal utána Bókay fölvitte magához, a szép, nagypolgári lakásába, ahol külön szobát kapott, szekrénybe épített nagy öltözőtükörrel, és hamarosan bevezették őt az „Életbe”.

Ez bálokat jelentett, operát, színházat.

Varázsvilágba került a fiatal vidéki lány. A felső tízezer körébe, ahol hamarosan a nyitó táncosok közé jutott.

Egy ízben még a Vasárnapi Újság társasági rovata is megírta a nevét: *Bókayék házibált rendeztek Tolnay Rózsi tiszteletére.* Egy pesti úrifíúval táncolt, aki körbe-körbe röptette a fényes parketten, s közben vigyorogva próbálta utánozni Rózsika hadaró „pálócos” kiejtését.

A lány, akiről azt gondolnánk, szólni sem tudott az elfogódottságtól, úgy hajította el magától ezt a pimasz fickót, hogy az nekiesett egy értékes Dante-szobornak, mely darabokra törött. Ököllel mellbe lökte, s a riadt férfi, akinek fogalma sem volt babaarcú táncosának vad lelkületéről, magával rántotta a szobrot, s nagy kárt és kisebb botrányt okozott.

(Ezek az őszinte gesztusok később sem voltak idegenek tőle, bár olyan hatalmas erővel fegyelmezte magát, hogy még a legközelebbi munkatársai is inkább csak mosolyára emlékeznek. De aki sokat élt vagy dolgozott vele, néha találkozott ezzel a nagyfeszültségű szikrával - főleg, ha az önérzetét sértették.)

A bálokon, és később a színházakban találkozott a kor legnagyobb művészeivel, mindazokkal, akikkel sorsának fura alakulása folytán hamarosan személyesen is játszhatott.

Akkoriban még azt sem tudta megítélni, ki a jó és ki a rossz színész. Csodálkozva tapasztalta, hogy az emberek a színházban sírnak vagy nevetnek mellette.

Lenyűgözte, hogy ennyire hatni lehet a közönségre.

Valahol ezt összehozta magában ősi vágyával, a *küldetéssel*: a térítéssel és a gyógyítással.

A bájos Rózsika fölfedezte azt, ami érett lelkének később a művészi esztétikája lett:

A színház templom.

Akár tragédiát, akár komédiát játszanak benne.

Ez a felismerés aztán végleg eldöntötte a sorsát.

„- Színésznő leszek!” - jelentette ki a Bókay család előtt.

Hiába mondták neki, hogy ehhez nem elégséges, ha valakinek csinos pofija van, hiszen még az iskolában sem tudott szavalni, mert a vers közepén elbambult. Csak nézett a magasba. Ha pedig megszólalt, *úgy hadart, mint aki elviselhetetlenül sokáig hallgatott, és most végre levették szájáról a kötést*, és egyhuzamban el akar mondani mindent. Egy-egy misztériumjátékban szerepelt már, angyalka is volt az Angolkisasszonyoknál, de ez nem elégséges ahhoz, hogy színész legyen.

Bókay le akarta beszélni róla. De ekkor már nem lehetett.

Ha valamit akart - nem lehetett megállítani.

És ez a hatalmas akarat élete végéig tartott.

Háborúban, romok között, életveszélyben is akart - és amit akart, sikerült is neki.

Számtalanszor próbált délelőtt, és játszott este, betegen is.

Nagyon betegen is.

Öregen is.

Vénen is.

Már alig tudott fölkelni az ágyából - játszott.

Három nappal a halála előtt - játszott.

Nevezhetjük ezt az akaratot hitnek is.

Mindegy.

Erőt jelent itt mindkét szó.

Egyetlen dolog nem sikerült neki mindabból, amit akart.

És ezt bármennyire akarta, hívta, vágyott rá, s minden mágiáját összeszedve, életébe bevonzani igyekezett - nem jött.

Sokáig nem jött.

De ez nem a Rózszi, hanem már Klári életének a nagy küzdelme lesz... Beszélünk még róla.

Amiről itt szó van, az a már előző inkarnációjában is szigorú önbüntetéssel elfojtott fájdalma és a reménytelen Jézus-szerelme mögé elrejtett gyógyulatlan sérülése volt. Úgy neveztük, a *szív sebe*.

Erről akkoriban még nem tudott.

Még egy léleklátó is nehezen pillanthatta volna meg, olyan mélyen rejtett ebben a fiatal lányban életének főmotívuma, s egyben sorsának igazi próbatétele.

A halhatatlan szerelem.

Most azonban nem erről szólt az élete. Most eszelős hittel végigkilincselte az összes színházigazgatót, rendezőt és hírneves színészt.

Számtalan megalázó helyzetben volt része, és elmondhatatlanul sok vereséget szenvedett. Volt, ahol kiröhögtek, viccet csináltak belőle. Volt, ahol csak a pucér combjait akarták látni.

Még a világhírű Hevesi Sándornál is megfordult, a nagy Shakespeare-tudósnál, aki akkoriban a Magyar, később a Nemzeti Színház zseniális igazgatója volt.

így mesél róla:

„Dolgozószobájában, a feltornyozott könyvei mögül bukkant elő:

- Tessék, kévém.

- Tolnay Rózsi vagyok. Nemrégén jöttem, vidékről, és szeretnék színésznő lenni...

- Ön véemesen hadav - mondta Hevesi.

- Mit csinállok?!

- Hadav, hadav... hadav, kévém, hadav, hadav...

Mutatóujjával megemelte az államát, szemembe nézett. Azt hiszem, csinosnak talált. Felbátorodtam.

- Tanár úr, kérem, vállalná a tanításomat?

- Majd meglátjuk. Tanulja meg a Szép Ilonka elsőévsszakát, s egy hónap múlva jelentkezzen.

- Kérem szépen, én holnapra az egészet tudom!

- Nem, kévém. Maga úgy fogja tanulni, hogy ... A ... vadász ... ül... hosszú ... méla ... lesben ... Ilyen lassan mondja, utcán, villamoson, mindig. Havminc nap múlva eljön hozzám s az elsőévsszakot elmondja, szépen, lassan. Évti?"

Szándékosan idéztem szavait a Párkánynak is elmondott pontossággal, mert benne van már az érett Tolnay Klári humorérzéke is.

Nekem is eljátszotta a hadaró lány és egy raccsoló zseni kabaréba illő találkozását. Hozzáteve azt is, hogy hatalmas erőfeszítésébe került leszoktatnia magát a hadarásról. Még a mai napig

is előfordul bizonyos szavaknál, hogy körmét a tenyerébe mélyeszi, hogy fékezze áradó mondatainak a sebességét.

- Egész életemben úgy éreztem, mintha kihúztak volna belőlem egy dugót, hogy áradjanak a feltorló gondolataim. Ha egyedül voltam, sohasem éreztem, hogy magányos vagyok. De ha beszélni kellett, mindig úgy éreztem, hogy sietnem kell... hogy nem várnak meg, vagy én nem igyekszem eléggé, s lemaradok arról, hogy mások befogadjanak.

Nem írom le hosszú küzdelmeit.

Mindent megpróbált, hiába.

Végül *Jób Dániel*, a Vígszínház igazgatója vette fel havi 60 pengőért, ösztöndíjasnak.

Szó szerint azt mondta neki, mint Mater Mohács:

- Valami mocorog benned.

És még azt is hozzátette a böles direktor:

- Csinos vagy. Szeretem, ha a színpadunkon szép nők vannak.

Arra kérte, figyelje csak a nagy színészek próbáit. Minden nap ellenőrizte, hogy ott ül-e a nézőtéren, és figyel-e, hogyan játszanak a zsenik. Lesi-e, hogyan koncentrálnak, hogyan készülnek, hogyan néznek egymásra, s hogyan veszik a levegőt?

Hogyan válnak más emberekké - miközben önmaguk maradnak.

*

Mindezt azért mesélem el, mert minden jel arra mutat, hogy az a végtelen útját járó szellemiség, aki Tolnay Klári néven élte itt közöttünk az életét, s aki az útján egy darabig alkotótársam és barátom volt, nem művészsorsra készült. Megismételte volna előző inkarnációjának apácasorsát. Ami igazán vonzotta őt, az nem a színház, hanem a missziós tevékenység lett volna.

Nem a színészet.

Kezdetben nem érdekelte a színház. Nem bámulta, mint a többi kislány, rajongva és vonzódva a képzelet festett világát. Inkább az afrikai lepratelepek képeit bújta, az éhező gyermekek csontarcát, düledt szemét. Vonzotta őt valamiféle vallásos megszállottság, hogy szeressen és szenvedjen Jézusért. Ha nem tereli egy számára idegen, de kétségtelenül üdvösebb útra a jó szemű Mater Mohács, lehet, hogy *visszakerül arra a forgósín-*

padra, mely lelkét valaha nem a felszabadulás, hanem az ál-szentség felé pörgette, s ahol nem tudott szabadulni attól a mély sebetől, amelyet a szívében hordozott.

Színpadra termett gyerekek már kiskorukban szerepelni akarnak.

Játszanak, szavalnak. Ha nem az iskolában, vagy önképző-körben, akkor otthon, a családnak. Nagy színművészek önéletrajzában ritka az ilyen faramuci, nehéz kezdés.

Klári kedvenc története volt az a kitűnő novella, amelyet rokona, Bókay János írt, nyilván róla és arról a keserves és megalázó küzdelemről, amellyel megpróbálta őt valami színháznak eladni.

Protekción a címe, amelyben egy szerencsétlen apa próbálja kislányát a színházba benyomni az igazgatónál.

„- Tessék kérem őt meghallgatni - könyörög a szegény apa. - Nagyon szépen kérem.

- Játszott már valahol?

- Soha sehol.

- Tehetséges?

-Nem.

Meglepetten ránézek, talán rosszul értettem.

- Azt kérdeztem, tehetséges-e.

- Tehetségtelen, mint a bűn.

- Hogyan - mondom idegesen -, hiszen azt kérte, hogy meghallgassam.

-Igen.

- De hát minek, ha tehetségtelen?

- Éppen ez az, kérem.

Kezdem türelmemet veszteni:

- Nem értem.

Rám néz, és úgy mondja:

- Ő, szegényke nem tudja... tessék szegénykét pártfogásba venni, kicsit protezsálni. Tessék neki megmondani, hogy nem neki való pálya ez.

A színingazgató ezután megkönnyebbül.

Az apából pedig árad a szomorúság.

- ..hiába magyaráztuk neki, hogy ne tegye, csak eljött Budapestre, hogy színészni lehessen!... És apasztja azóta a mi kis pénzünket.

A kertem már eladtam. És ott a sok gyerek, a testvérei, akiket tanítani kell... És tehetségtelen, kérem, bizonyosan az, az volt már mint gyerekek. .. Nem bírjuk tovább, igazgató úr! Szegény feleségem emészti magát!... Ő mondta nekem, ha beszélek az igazgató úrral, hogy hallgassa meg... és mondja meg neki, hogy ez REMÉNYTELEN!... Mert magának elhiszi!... Ha Istent ismer, édes jó igazgató úr, nem tagadja meg kérésünket!"

Azért idézem ezt az írást, mert sok irányba mutat. Egyrészt mutatja Klári iróniáját. Sohasem rejtegette, sőt, bátran kimondta sokszor, hogy tehetségtelennek tartotta magát. Főleg később, persze, amikor csatáit megnyerte s mindenki tudta már, hogy a magyar színjátszás felejthetetlen zsenije.

Másrészt mindig kedvelte a könnyörtelen őszinteséget. Ebből az írásból tudta meg ő is, hogy a szegény bácsikája mennyit szenvedhetett miatta, amikor fölhozta magával Budapestre, hogy egy méltóbbnak vélt, nagypolgári életbe bevezesse.

De ami a legfontosabb, hogy Klári ezzel az inkarnációjával nem a színészet játékos, lelki görcsöket és komplexusokat feloldó hivatására készült, hanem ismételni akarta előző életének komorrá vált, de soha el nem engedett hiedelmét, s ezért szinte üres zsebekkel érkezett a színészi pályára.

Emberfeletti szorgalmával pótolta be mindazt, amit születésével, minden bölcs szellemi tanács ellenére, mégsem hozott magával. Nem csomagolt útravalót. Az ilyesmi, egy ilyen nagy művész esetében, igen ritka.

Abban sem vagyok biztos, nem voltak-e hosszabb-rövidebb időszakok az életében, amikor döntését megbánta.

Akármilyen sikeres volt is.

*

Ott tartunk még, hogy nem hozott magával a szakmához elegendő muníciót.

Ami mégis megteremtette számára a lehetőséget, az nem a mélyen rejlő, még a szakemberek számára is fölfedezhetetlen színészi tehetsége volt, hanem az, amit Jób Dániel, a zseniális színházteremtő kimondott: a bája.

A szépsége.

És a báj és a csinosság mögött rejő valami... valami, amire kezdetben még nem lehetett szavakat találni. Egy *mélyen érző és gondolkodó nagy személyiség* külső varázsa volt ez - olyan baby face, mely titkokat rejtett.

O maga fura módon élte meg ezt a báj.

Egyrészt tudta, hogy ez viszi előre az életben. Tudta, hogy a környezetébe kerülő emberek, főleg a férfiak, és később az egész ország színház- és filmnézői szépnek tartják őt. Meg is mondták neki a profi rendezők, hogy ez az, ami eladható belőle: a szépsége és a tisztasága. Másrészt kritikusan is szemlélte ezt a báj, tudta, hogy lelkének egy olyan vénuszi álarca ez, mely valami egészen mást rejt, mint amire azt mondják, hogy szexepil.

Szépsége nemcsak mutatott, de takart is valamit - ez emelte ki a filmstúdiókat tömegével ostromló szexepiles statisztalányok közül.

„Valaki” volt az arca és a tekintete mögött.

Kezdetben azonban csak ezt a vénuszi arcát „vették meg”. Jórészt ez látható a háború előtti filmjein is.

Filmsztár lett.

A Klári nevet, mint említettem, Gaál Béla, a *Meseautó* című film rendezője adta neki.

„Ezt a nevet kaptam a filmgyári keresztségben.”

Nem véletlenül mondta így, hogy „keresztség”, mert tudta, hogy a név a legnagyobb misztérium. A név: jel. Zászló. Pecsét az emberen. Aki új nevet kap, elhagyja családi történetét, és új emberré válik, melynek nevében élni fog, miközben a régi neve és lénye még a saját tudatában is feledésbe süllyed.

Ki emlékezne arra, hogy Reindl volt Blaha Lujza, hogy Schenbach nem más, mint Déryné Széppataki Róza, hogy Galambos Benjámint Egressy Béni; hogy Freund volt Ferenczy Károly, Ziegler a mi Gárdonyi Gézánk, Petrovics a legmagyarabb költőóriásunk, Petőfi Sándor? Ki gondolná, hogy Benke Judit nem más, mint Laborfalvi Róza, Steingassner volt Tömörkény István, hogy a vérmagyarságról szónokoló nyilasvezér, Szálasi Ferenc Szalosjan volt, s hogy a Vezért, Schicklgrubert úgy ismerjük, hogy Adolf Hitler?

Mi lett volna, ha megtartja a nevét Hügel Hajnalka?

És nem rejtőzik a dallamos, nemesi hangzású Honthy Hanna mögé?

És a Bánki Donát táblákat mindenhol ki kellene cserélni
Lővingerre?

Nevet adni valakinek azt jelenti, hogy a sors pecsétjét ütjük
rá: ezentúl ez lesz.

A Rózsi megszűnt.

Örökre elmúlt.

Még a saját tudatában is.

Csak az anyja használta néha, és mohorai ismerősei.

Klári lett - vidám „i”-vel és nem komoly „a”-val -, ami vala-
mit meghagyott lényének lányos bájából és egyszerűségéből.

Soha senki nem hívta úgy, és nem is gondolta róla, hogy
Rózsi.

Az nem ő lett volna.

A fehér lóbusz

Sorstörténete innen kezdve furán alakul.

A gátlásos, missziós küldetésben reménykedő novíciából pár év leforgása alatt filmsztár lesz.

És a színpadok varázsos csillaga.

Partnerei lesznek mindazok, akik semmiféle tehetséget nem láttak benne, sőt, néha kiröhögték.

Elsősorban a bája és a magyar színészet történetében egyedül talán csak a kislány Törőcsik Mariban megjelenő *tisztasága* repítette őt a magasba. Hogy mit értek „tisztaság” alatt, nehezen megfogalmazható. Pedig jó lenne, mert élete végéig, még a halála előtt is ez sugárzott belőle.

Nem jóságot jelent, mert bájosan mosolygó arca és okos szeme néha „elszántan gyűlölő, kegyetlen tekintetet sugárzott”.

Ezt egy kritikusa írta róla 1943-ban. De én is láttam rajta.

Egyszer akkor, amikor a férje-szerelme megcsalta.

Darvas Iván a *Hazug* című Goldoni-darabban játszotta s énekelte Lelio szerepét. Gitárján elszakadt egy húr, ezen a közönység, de ő maga is nevetni kezdett, majd nem is leplezve, hangosan kacagott a színpadon.

A jókedv folytatódott az előadás után is. Együtt maradtunk. Sokat ittunk, színészek, fiatal színésznők, főiskolás lányok s jómagam is.

Valamelyikünk lakásán kötött ki az egész vidám banda, és tovább mulattunk. Valaki leült a zongora mellé, azt hiszem, Blum Tamás, az Operaház karmestere, s az akkor még Magyarországon ismeretlen *Koldusopera* számaait játszotta, a „Bicska Maxi”-t, s az „Elmúlt bizony, a régi szép idő”-t.

Ott töltöttük az éjszakát is. Ki ezzel, ki azzal aludt. Volt, aki a kanapén, volt, aki az ágyban és a szőnyegen. Csak másnap, késő délután szállingóztunk vissza a színházba, ahol ismét a *Hazug* ment.

Darvas éppen festéket kent a karikás szeme alá, amikor hirtelen kipattant az öltöző ajtaja, s megjelent a küszöbön Klári.

(Akkoriban még nem voltunk barátok.)

Nem vádlón nézett a férjére, hanem *gyilkos* tekintettel.

Mivel ilyen tekintetet még nem láttam, ma is őrzöm az emlékét.

Nem „villámló” tekintet volt ez, annál sokkal több: „Most megöllek! Ha megölsz: megöllek!”

Ilyen szenvedélyt (szenvédést) nem láttam még női arcon.

Félelmetes volt.

És hogy ez ebből az angyalarcból villant, különösen megdöbbenett.

Iván gyermeki büntudattal kezdett hozzá a magyarázkodáshoz:

- Elszakadt egy húr...

De folytatni nem tudta, mert, durr!... Klári teljes erejéből rácsapta az ajtót, és mint egy eszelős, kirohant a színházból. (Aznap este szerencsére nem játszott.)

Fogalmam se volt, mibe csöppentem.

Nem tudtam róluk sokat.

Mindezt csak azért hozom előre - később beszélek még erről a szerelemről -, hogy a „tisztaság” jelzőt valamennyire gazdagabbá tegyem.

Nem színtelent jelent.

Nem ártatlant.

Nem gyermeket.

Tisztaság itt azt jelenti, hogy *az vagyok, aki*.

Később azt mondták játékára, hogy „természetes”.

Ha játszott is, olybá tűnt, mintha nem játszana.

Magát adta, s ezért sokáig úgy látszott, hogy nem profi.

Hiányzott belőle minden „színész”.

Még amikor diplomatikusan viselkedett, sem hazudott, és önvédelmi trükkjei közé tartozott a könnyörtelen őszinteség.

Amikor a nagy színésznek, Uray Tivadarnak amputálták a lábát, bement hozzá a kórházba, letette az éjjeliszekrényére az ajándékát, és mielőtt megigazította volna ősz művésztársa feje alatt a párnát, ezzel kezdte:

- Hallom, Tógyerkám, levágták a lábát.

Innen kezdve már volt miről beszélgetni.

Amikor megkapta az első Kossuth-díját, azt mondta neki a Parlamentben Rákosi Mátyás:

- Mi magát nagyon szeretjük. Miért nem tanít a főiskolán?
- Nem akarom félrevezetni az ifjúságot, Rákosi elvtárs. Tudja, én vallásos nevelést kaptam, *és hiszek Istenben.*

Ilyen mondattal akkor örökre eltüntettek embereket a súlyosztóban.

De Rákosit annyira meglepte ez az őszinteség, hogy önkéntelenül csak azt mondta erre:

- Majd elmúlik.

Soha a Pártba nem kellett belépnie ezután. Mert ha agitáltak, elmesélte ezt az esetet, s azt mondta:

- Még nem múlt el.

Lénye úgy úszott a magyar rendszerváltások szennyes pocsolyája felett, mint a *fehér lótosz*. Anélkül, hogy bármiféle megalkuvást, vagy kompromisszumot kellett volna tennie. Sokan kutatták a titkát: *hogyan csinálta ezt?* A választ senki sem tudta. Hogy valamiféle isteni védelem alatt állt-e, vagy belőle sugárzott-e olyan erő, ami ebben a szennyes dzsungelharcban, amit magyar történelemnek neveznek, sértetlen maradt - erre a kérdésre nincs válasz. Kevés ilyen feltétlenül tisztelt személyisége volt és van a magyar kultúrának. Itt a tehetséges embereket vagy elüldözték, vagy kitelepítették, vagy börtönbe vetették, vagy kivégezték. Jó esetben megfélemlítettek róluk, és hagyták őket nyomorogni. Rossz esetben rávették - még a legnagyobbakat is -, hogy hajoljanak meg, a gerincük roppanásáig -, hogy élni tudjanak.

Klárít azok is tisztelték, akik azt sem tudták, mi az a tisztelet.

Amikor férje, Darvas Iván börtönben ült, az 56-os lázadása miatt, ki tudta járni, hogy írószereket és egy hosszú lista alapján kiválasztott könyveket vigyen be neki. Az ávós, aki házkutatást tartott nála, és megtalálta a könyvespolcokon a „bűnjelet”, amit a férje miatt keresett, csak a fejét csóválta, rosszalóan, de nem nyúlt Klárihoz egyetlen ujjal sem - sőt, tisztelettel szólt hozzá. „Művésznő - kérdezte -, miért nem válik el ettől a stricitól?” -, mire Klári kioktatta ezt a primitív, veszedelmes fickót. - „Elvtárs, amíg ül valaki, nem válik el az ember! Ha kijön, megbeszélésem vele, de parancsszóra nem válunk!... Ez privát ügy!”

És a vaddisznó, aki mást már régen elhurcolt, vagy megvert volna, ennél kevesebért is, valahogy értette.

Az igazi *önérzetnek* a pokolban is van valami sugárzása. Nem sok, de van. Ez független a hírnévtől, a rangtól és a műveltségtől.

És ami a lényege: *csakis félelem nélkül működik.*

Gondolom, a veszélyes vadállat szelídítésének is ez a lélektani alapja: az ember jóval gyengébb, mint ő, de mégse bántja, sőt, felnéz rá és tart tőle.

Dr. Völgyesi Ferenc professzor számtalanszor bemutatta, hogy ismeretlen ragadozókat is képes hipnotizálni. Bement az oroszlán ketrecébe, s hamarosan elaltatta. Ehhez két olyan alapvető lelki képességgel kellett rendelkeznie, mely igazából megtanulhatatlan: ezek az abszolút önbizalom és a félelemnélküliség.

Kláriban mindkettő megvolt.

A foglár tisztelte. A börtönparancsnok tisztelte. A pártközpontban minden főelvtárs, miniszter, még Kádár János is tisztelte őt.

(Ezt magam is láttam, mert a *Márta* című darabom bemutatójára, melyet Klárinak írtam, maga Kádár is eljött, 1965-ben. Királynőnek szóló tisztelettel üdvözölte őt. Nem főntről nézett le rá, hanem megtisztelő volt számára, hogy találkozhatott vele.)

Másik színész barátját, Mensáros Lászlót - akit szintén 56 miatt ítélték el - maga kísérte el a börtön kapujáig.

Megkapta az idézését, de nem mert bemenni.

Rettegett. És bujkált.

- Ezt nem lehet csinálni, Lacikám, be kell vonulnod a börtönbe.

- Félek.

- Még többet fogsz kapni!

- Nem érted?!... Félek!!!

- Bujkálásért legalább egy évet kapsz még. És sokkal rosszabbul fognak bánni veled...

Mensáros sápadt volt, valósággal reszketett. Nagy szemében gyermeki iszonyat ült.

- Nem tudom, mi legyen most...

- Gyere! - mondta.

Kocsiba szálltak.

Végig az úton fogta a férfi jéghideg, remegő kezét. A kocsit megállította egy presszónál.

- Itt várjon meg! - mondta a sofőrnek. - Gyere, megiszunk egy konyakot!

Bedobtak mindketten egy-egy konyakot, majd visszaszálltak a kocsiba és robogtak a börtön felé.

Ott megálltak.

Laci kiszállt. Elindult a komor épület felé. Klári csak akkor hajtotta tovább, amikor látta, hogy nyitják a börtönkaput és a barátja, vissza sem nézve, átadja az őrnök a behívóparancsot.

Szívszorítóan kedves volt számára ez az ember.

Eletének ezek az epizódjai arról szólnak, hogy egyszerre volt acélkemény és bölcsen bátor - de elrejtik a tisztaságának titkát, amit úgy neveztem, hogy *hófehér lóbusz*.

Indiában egy magasabb minőségű tudatállapotot szimbolizálnak vele. Azt mondják, főleg a buddhista hagyományban, hogy az emberek nincsenek tisztában a maguk spirituális nagyságával. Sok-sok élet kell hozzá, halál és újjászületés számos ciklusa, rengeteg szenvedés és tapasztalás, míg téveszméik eloszlanak, és igazi természetük végre kivirágzik - *mint az iszapból feltörő lóbuszvirág*.

Buddha, és sok hindu istenség, egy lóbuszvirágon ül. Azt jelenti, hogy legyőzték a tudatlanság piszkát - felébredtek a világ szorongató lázalmából, *ahogy a lóbuszvirág feltör és kibomlik az iszapos, bűzös mocsarakból, és gyönyörű virágot produkál*.

Ezt az örök, spirituális jelképet egy roppant izgalmas felfedezéssel gazdagítja a modern tudomány. Ha Klári tisztaságáról beszélünk, ez talán még jellemzőbb.

1970-ben német botanikusok fedezték fel az ún. *lóbuszfeffektust*.

A lóbusz levelének és virágának olyan a mikroszkopikus felületi struktúrája, hogy szinte teljesen víztaszítóvá válik. A víz, és vele minden szilárd kis szennyező szemcse, alga, gombaspóra, ártó organizmus - azaz: kosz - lepereg róla.

Ezért marad szép, üde és tiszta a legnagyobb mocsokban is. *Lepereg róla az élet szennye*.

Ez a lóbuszfeffektus volt Klári legjellemzőbb tulajdonsága. Ezt nem morálisan értem, hanem lélektanilag. Gyakorlatilag ez úgy jelent meg nála, hogy bármit tett - s ebben volt sok nem szép, sőt, csúnya, néha kifejezetten rossz is -, mindig tudta, hogy mit tesz, s tudta, mi a csúnya, sőt, riasztóan rossz is - tudta, mi a méltatlan hozzá.

Vagyis, ha pontosabban akarok fogalmazni, nem „tisztá” volt, hanem *szüntelenül megtisztuló*.

Ezért semmiféle ártó hatás nemigen tudta őt megrongálni.

Egész életében - fiatal lány kora óta - szenvedélyesen dohányzott. Néha két dobozzal naponta. De a nikotin nem ártott neki.

Amikor bajba került, ivott is, nagyon erősen - de az alkohol nem ártott neki.

Ahogy nem ártott neki egyetlen politikai rezsim sem - tudta, hogy meddig szabad elmennie, s hol van az állj. A „Ne tovább!”.

Lepergett róla mindaz, ami másokat lemoshatatlanul bekoszolt.

Amikor végleg elaljasodott a háború alatti magyar valóság, és elkezdtek üldözni, sőt, gyilkolni is az ártatlan embereket, többé szereplést nem vállalt. Akármilyen üdvöskéje, sőt sztárja volt az akkori rendszernek.

És a párttagságot a kommunizmusban föl sem kínálták neki: ha kérdezték, azt mondta, ő megígérte Rákosi Mátyásnak, hogy szól majd, ha az istenhite elmúlik - de még nem múlt el.

Nem hiszem, hogy létezett, létezik, vagy létezni fog-e valaha olyan politikai rendszer, amelynek odaadná magát.

Semmiben nem vett részt, mert tudta, hogy méltatlan hozzá, és nincs is szüksége rá.

Nem volt szüksége rá, hogy jóban legyen bármiféle hatalommal - ami hazánkban nagy ritkaság.

Szép lótvuszvirág volt. És úgy látszik, még az angyalok is vigyáztak rá. Amikor betörték hozzájuk a nyilasok, Klári hálóingben és ágyban fogadta őket, szánalmasan lesoványodott szépsége romjaival. De mégis ő volt, beesett szeme és csontos arca mögött is ő volt: Tolnay Klári. A golyószórós barmok tisztelettel lekapták sapkájukat a híres filmsztár előtt, „Bocsánat, művész!” - motyogták, és rohantak tovább. Így menekült meg a zsidó mozis, Decsi bácsi, akit rekamiéjának fiókjában rejtegetett. És amikor, nem sokkal később, bejöttek a nőre kiéhezett ruszki katonák, az idős anyját üldözték inkább, aki számukra sokkal kívánatosabb, duci-faros asszony volt, és nem őt akarták megerősszakolni, a fiatal lótvusz-asszonyt, az ország legszebb nőjét.

Erről mesélek még, de ezt most is el kellett mondanom, mert néha úgy érzem, hogy *beleolvas a szövegembe* - és amikor elő-

szőr leírtam róla, hogy „tisztá”, éreztem, hogy határozottan tiltakozott ellene.

Soha nem tartotta magát tisztának.

Igaz, szépnek sem.

„*Külön-külön semmim se szép*” - mondta egyszer magáról.

Odahaza elhanyagoltan járt, kopott otthonkában, néha leszaladt szemű harisnyában. Kozmetikusnál, saját elmondása szerint, háromszor járt életében.

Persze azért ismerte külsejének értékét. Tudta, mit sugároz arca és lény a világ felé, egyrészt, mert sokszor látta magát „kívülről”, filmekben, másrészt, mert kíméletlen önismerete volt.

Meg tudta nézni önmagát mások szemével. Férfiak, nők és a közönség szemével is. Pontosan tudta, mit sugárzik a két szeme, melyik az előnyösebb profilja, milyen az, amikor haját lebontja, vagy kendővel átköti.

Tudta, hogy az emberek nem tévednek, ha szépnek látják őt, de azt mondta, amit látnak rajta, belülről ered. A személyiségének a - nincs rá jobb szó - *varázsa* ez. És ha nagy tehetséget nem is hozott magával, de ezt a varázst igen, és ez átsegítette őt az életben sok mindenben.

„- *Én sohasem voltam szép* - mondta egyszer egy kitűnő riporternek, aki azt felelte erre:

- *Ne haragudj, ezt nem írhatom le, mert senki sem hiszi el.*

O erre ezt válaszolta:

- *Sokjéle szépség létezik. Gyönyörű szem, klasszikus orr, sudár természet. En kívül egyetlen elemére sem lehettem büszke. Ma már talán félreérthető, ha azt mondom, hogy én húszévesen is belülről igyekeztem szép lenni. Egyébként ritka suta, esetlen kamasz lány voltam.*”

Ez az igyekezet az évek múlásával egyre nehezebbé vált.

Az öregedés nagyon nehéz.

Főleg egy olyan nő számára, akinek a hamvas bája volt a belépőjegye a színház- és filmművészet világába.

És azért is, mert nem tehetette meg azt, amit más nő. Nem tehetette magánügyé testének, arcának riasztó fonnyadását, mert élete vége felé is, vagyis a haláláig játszott. Egy öreg nő még a tükörbe sem szeret belenézni, az utcára sem szívesen megy ki, nemhogy a színpadon mutogassa szálnalmas múlandóságát. Amikor Szerémy grófnőt alakította, ebben a színészt nem megterhelő, kényelmes „ülőszerpben”, már látszott rajta a halál.

Csipkeruhája alatt szinte alig volt már teste. Arca riasztóan le-romlott állapotú. Álla megnyúlt, csak csontüregéből kidülledő szeméből sugárzott még a bölcsesség és az erő.

Ahányszor ránéztem, az első, önkéntelen gondolatom az volt: „Jaj, Istenem!... Micsoda romokban élsz, szegénykém?”

De nem bánta.

Minden este kiállt a nyilvánosság elé és játszott.

Nagy mutatványa ekkor már nem csupán a művészi alakítás, hanem a mulandóság legyőzése volt.

Ebben benne volt nemcsak az Angolkisasszonyoknál megszerzett apácás fegyelme, hanem az előző életéből hozott, hatalmas hite: önmaga legyőzésének ereje is.

Akkor még fanatizmusnak neveztem.

Most már inkább a hit erejének.

A kettő között a különbség nem az erőben, hanem a tudásban van.

Az egyik görcsösen, önmagát és másokat sem kímélve, szinte menekülésszerűen a mennybe akar jutni.

Vakhitnek is hívjuk - mert valóban vak ilyenkor a lélek.

A másik azonban már elszámolásban van a benne lakó Önnel - Istennel.

Kívülről ez úgy jelent meg - s így talán jobban érthető -, hogy *amíg MS, a francia zárda főnökasszonya némaságában nemcsak szigor volt, de sötét komorság is, szeretetlenség és kőkeménység, addig a vén Tolnay Kláriból áradt a szarkasztikus humor, a derű és a minden emberi gyarlóságot megbocsátani képes bölcsesség.*

Így érik a lelkünk. Ha olyan szerencsések vagyunk, hogy valóban beérik.

x

Itt egy pillanatra álljunk meg.

Egy ilyen sorsszimfóniát nem azért érdemes újra eljátszani, hogy visszacsaljuk magunk közé a Földre azt az eltávozott szellemiséget, aki életszerepéből régen kilépett már.

Ahogy mi is kilépünk majd egyszer, hasonlóan ahhoz, ahogy egy színész befejez egy drámát: kilép a színpadról, leveszi maszkját és jelmezét, s miután lecsendesült lelkében a szenvedélyek vihara, elindul másfelé, új történetek, új életszerepek és új feladatok felé.

Azt mondják, a színész művészete mulandó.

Nem szobrot farag kőből, márványból. Halandó lényéből formál műalkotást, és „holtával sírba hull” mindaz, amit teremtett.

A film és a televízió ebből valamit megment.

De csak nagyon keveset, és azt sem sokáig.

Ma már sokan nem tudják, ki volt Tolnay Klári.

Elfelejtették.

Egyre kevesebben vagyunk, akik ismertük még.

Bennünk, akik a színpadon láttuk, ott él kissé rekedtes hangja és a mosolya, egy-egy színpadi előadásának a pillanatképe, de egyrészt mi is felejtünk, másrészt bennünket is elfelednek majd.

A temetőik is meghalnak. A gyászolók is, mind.

Mostanában olyan sebesen száguld az idő, hogy kiderül: itt semmi sem „maradandó”.

Nincs itt néktek maradandó városotok - mondja a Biblia, így igaz.

A képeket nem győzik restaurálni, a freskók omlanak, a régi szobrok a föld alól kerülnek elő, csonkán és „torzán” - és holnap talán már könyvek sem lesznek. Mindaz, amit gondoltunk és halhatatlan műnek véltünk, éppen mostanában kerül át a kibernetikus világhálóra, ami technikai reprodukciója annak, amit a bölcsek valaha Akasha Krónikának neveztek, s ami egy rövidzárlattal megszüntethető.

De az Akasha Krónika örök.

Ez Isten emlékezete.

Minden, amit az ember érez, vagy gondol, minden műve, alkotása és cselekedete ott van a világmemória szellemi adatbankjában.

El nem múlhat, mert akkor nem lenne tapasztalás. Nem lenne évmilliárdok óta szüntelen alakulás, kibomlás, tágulás - mindig előlről kéne kezdeni mindent. S hogy ez nem így van, csak azért lehetséges, mert a Kozmikus Memória megőrzi minden megtapasztalást.

Ezt a könyvemet is megőrzi.

Nem azt a tárgyat, amit a kezében tartasz.

Az Akasha Krónikába írtam - és most már a te emlékezetbe.

Benned él, és hozzáadódik a saját lelked emlékezetéhez. Egy idő után már nem emlékszel rá, hogy ezt te gondoltad-e, vagy olvastad a könyvemben.

Szellemi Mesterem, akinek igen sokat - többek között Tolnay Klári lelkének mélyebb valóságába és rég elmúlt életének sors történetébe való belelátást - köszönhetek, ezt mondta:

„Mindent, amit írsz, tedd le az Isten oltárára, és hagyd ott. Köszönd meg, hogy megírhattad, és hagyd ott. S bízd Rá, hogy mit tesz veled. Jutalmazd az alkotás öröme volt - és persze a szülés szenvedése is. Légy hálás, hogy átélhetted a teremtés örömét. Ezt is tőle kaptad, az Ő teremő képességének egy halvány szikrácskáját, de ezt sem örökre adta, mert az Ővé.

Ahogy te is az Ővé vagy.”

A földi létben nincs maradandóság.

Ezt azért kell elmondanom, mert minden ilyen írás, mely egy valaha élt társunkra, barátunkra vagy bárkire emlékezik: szellemidézés.

És ez nem veszélytelen.

(Klári is próbálkozott veled, különös élményei is voltak - de abba hagyta. Elmesélte. Azt is, hogy a túlvilággal való kapcsolat minden emberi lélek rejtett lehetősége, de nem mindegy, hogy a földi szférát elhagyni nem tudó „holtak” szellemeivel, vagy a Szentlélekkel találkozik-e. Az első sok tévedés és zűrzavar forrása lehet - az utóbbi nélkül pedig nem létezik bölcs, keresztény élet. A Szentlélekkel - a spiritus sanctusszal - való kapcsolat a jézusi tanítás lényege. Nem jógára tanít, mint a Kelet bölcsei, hanem médiumi érzékenységre, hogy képesek legyünk meghallani életünk minden sorsdöntő helyzetében a magasabb szellemvilág üzenetét.

Barátnőm sokszor hallotta, s tisztán.)

Ha a szeretetünk nem elengedő - akkor sajnos visszahúzó. Ez a különbség az emlékezés és a szellemidézés között.

S mivel mi, mai emberek teljesen öntudatlanul mozgunk az e világ és túlvilág között, sokszor művelünk olyasmit, ami veszélyes, sőt, kifejezetten kártékony ránk és az eltávoztottra nézve is.

Aki még úton van odaát, és nem bontakozott ki földi létének káprázatából, azt *nem szabad visszahúzni* a földi „színpadra” - mert ez káros, mind az eltávozottnak, mind az ideiglenesen itt maradóknak.

Ez vonatkozik arra is, ha eltávozott szüléinkre, párunkra, vagy akár a holt gyermekeinkre emlékezünk.

Vigyáznunk kell arra, hogy mit teszünk.

Az ősi kínai kultúrának alapja az *ősök szellemével való kapcsolat* volt. Ok azonban tudták, hogy átváltozás odaát is van. A fizikai testből való kilépés után eljön a megélt földi szerepből, a „lelki személyiségből” való kilépés is. Szellemünk nemcsak a testét, hanem „lelki ingét” is leveszi odaát. Ezt nevezik „második halálnak”, ami hasonlít az előadását befejező színész állapotára. Először csak átöltözik, leveti a szerep anyagi külsőit: a jelmezét, a maszkját és a parókáját, de utána még sokáig tart, amíg a szerep különféle lelkiállapotából, sőt, magából a játszott személyiségből is kilép.

Kell egy idő, míg a színpadon eljátszott Júliából a színész Önmaga lesz.

(Színházban ez csak néhány másodperc, vagy még annyi sem, hiszen itt nem olyan teljes az azonosulás, mint a való életben - de a halálunk után hosszabb idő is eltelik, míg a Lélek kilép a Földön megélt személyiségből, míg teljesen kilép az inkarnációjának szerepéből, amellyel egész valója azonosult. Ezt a nagy átmeneti stációt a keresztény misztika a *tisztítóűzzel* azonosítja. Dante *Isteni színjátékában* sokat ír ennek a szellemvilági állapotnak a lélektanáról. Akik olvasták a *Kígyó és kereszt* című művemet, tudják, hogy ott, nem veszélytelen módon, két eltávozott művésztársamat is megidéztem. Latinovits Zoltánt és Dómján Editet. Mindkét esetben a köztes lét átmeneti fázisában lévő, még szenvedő s önmagukkal küzdelmet folytató lelkekkel találkoztam. Ez a találkozás csak azért jöhetett létre, mert szellemi vezetőink a beszélgetést segítették, és végig irányították.)

Amikor elkezdtem írásomat - talán emlékszel még - jelképes üzenetként a XX-as tarot-lapot, a *Feltámadás* nagy arkánumát kaptam.

Lényegében azt kérdeztem, hol tart az én barátom odaát a lélekútján.

Ez az üzenet azt jelentette, hogy *bátran beszélhetek róla, mert továbbment már.*

Azóta ő már „nem tükör által, homályosan”, hanem „színről színre lát”. Látja önmagát, talán minket is, ha éppenséggel viszszanéz. De azt azért elmondom: kevés olyan dolog van ebben a róla szóló könyvemben, amit ő már az életében ne tudott volna.

Megbeszéltem vele, valaha.

Célom nem csupán az, hogy róla írjak, hanem az is, hogy érthetővé tegyem számodra, hogyan működik valakiben a sorsával, vagy ahogy ő is nevezte, szanszkrit szóval, a *szvadarmájával* való küzdelem, s hogy egy kissé beleláss abba a manapság nemigen ismert, sőt, ostobán tagadott fogalomba, amit az *életek folytonosságának* neveznek.

Azt mindig is sejtette a mai személyiségébe süppedt ember, hogy élete a múltból ered s a jövő felé tart.

Vagyis hogy a múltja tolja, és a jövője húzza.

De hogy milyen mély ez a múlt, arról fogalma sem volt.

A pszichológia még a legjobb esetben is materialista volt.

Nagy felfedezést jelentett, amikor kitalálták, hogy problémáink tünetláncai a gyermekkorba vezetnek. Még nagyobb, amikor különféle hipnózisos technikákkal rájöttek, hogy már a méhen belüli időszak is fontos.

A genetika már visszamerészkedik az időtlen múltba - de csakis az anyag síkján: csak a sejt, az anyag emlékezik, a Lélek nem - az csupán a sejtek produktuma, lényegében a test szüli, és nem az Isten.

De manapság mélyül az emlékezés kútja, s kiderül, hogy egy-egy problémát a lélek a születésével már *eleve hoz magával*. (Ezt lényegében mindenki sejtí, aki újszülöttet vesz a kezébe.) És ez az emlékezet a genetikával hol analógiát mutat, hol nem. Hosszabb lánc kell tehát, hogy mélyebbre érvünk a múlt kútjába - szükséges az előző élet, vagy életek ismerete.

A szó igazi értelmében vett mélylélektan valóban nagyon mély.

Ennek a könyvnek rejtett célja a mélyben működő folyamatláncnak a bemutatása.

Annak legalábbis két életet átfogó szakasza. Lásd, hogyan ível át két inkarnáció két megélt sorsszerepének a közös sorsmotívuma.

Klári is, én is sok mindent tudtunk már erről.

Beszéltünk róla, gyakran.

Tudott az én szellemi tanítómesteremről.

Sokszor neki is üzent, általam.

Beszéltünk MS életéről is, melyet O fedett fel előttünk. Nem annyira részletesen, mint ahogy most felidéztem, de a lényegget elmondta.

De ezt mindketten titokként kezeltük.

Az is volt.

Legbensőbb ügyeinkre - amíg dolgozunk rajta - nem szabad fényt eresztetni. Ez tudattalanunk élményeire éppúgy vonatkozik, mint előző életeink emlékeire.

Az érlelődés folyamata a méhen belüli léthez hasonló. Nem szabad beleavatkozni, hagyni kell a dolgokat megélni.

De ez már megtörtént.

Az a szellemiség, aki valaha a barátom volt, és Tolnay Klári szerepét játszotta a Földön - régen továbbment már.

Életét, mint egy tanulságos regényt, érdemes felidézni.

Könyvek és kritikák, főleg dr. Góg Laura tudományosan rendkívül alapos, ugyanakkor rajongó szeretettel és ihlettel megírt műve arról szól, hogyan játszotta el ez a nagy színésznő a színpadi szerepeit. És hogyan látta ő, és talán az egész ország, a művésznőt. („*Van itt egy kislány - mondta Klári pár évvel a halála előtt -, mindig körülöttem legyeskedik, és okos szemével rajongva figyel. Olyan, mintha egy kis apródom lenne. Kíváncsi rám - és szeret.*”)

Így született meg Laura könyve, és az a páratlan ünnepségsorozat, amelyet Tolnay Klári százéves születésnapjára rendezett.

Én pedig arról beszélek, hogyan játszotta el önmagát az a Lélek, aki Tolnay Klári volt - s mi volt *sorsszerepének legbensőbb és igazi drámája. Minden léleklátó igyekezet és tapasztalat azt szolgálja, hogy másokat és önmagunkat is mélyebben és teljesebben pillantsunk meg.*

6

Vide cor tuum!

(Lásd a szívedet!)

Igazi kincseket csak az összetört szívek rejtnek.

Shafak

Egy kicsit elkalandoztunk.

Olyan szólamokat szőttem a témába, melyek messze vittek attól az uralkodó dallamtól, amit Klári magával hozott, és lelkében még némán, kibontatlanul élt.

Legtöbben így vagyunk.

Nem tudjuk, mit hoztunk magunkkal.

Az élet: gazdag szimfónia. Százféle hangszeren százféle dallam, születni akaró motívum hangzik egyszerre, s nem tudjuk, mi ebből a *mi dalunk* - mi az a főmotívum, amelyet végül is el kell játszsanunk.

Minden ember, aki az életedben a társaddá válik: apa, anya, gyerekek, szomszédok, munkatársak, iskolatársak, barátok, de még az idegenek is, akik hozzád csapódnak, a saját szólamukat belejátsszak a tiedbe.

Mindenki, akivel az úton hosszabb-rövidebb ideig együtt menetelsz, fontos - de *te vagy a főhős*.

Ezt ne feledd: életed történetében te vagy a főhős.

Rólad szól.

Ez nem önzés.

Amikor születésedkor leváltál anyád szívéről, és átalltál a saját szíved működésére, onnan kezdve önálló központtá váltál a Mindenségben.

Saját Napod lett - mindenki körülötted forog. Saját léted naprendszerének középpontja vagy.

Saját életadó centrumod van.

Saját „Én vagyok” élményed.

Hiába mondod, hogy „én csak egy kis pont vagyok” - lehet, hogy a munkahelyeden az vagy, a társadalomban az vagy -, de a saját életednek abszolút főszereplője vagy, mert rólad szól, hozzád viszonylik mindenki.

Minden emberben isteni Én él, aki önmaga írja és játssza a saját történetét. A többi ember, aki veled játszik, ugyanúgy,

mint te, önmagából éli meg az egész mesét; főszereplőnek érzi magát, mert saját szíve van.

Akármilyen önzetlenül szeret valaki, az „Én vagyok” szív-élményéről elfeledkezni nem tud. Az a mondat, hogy „érted élek”, annyiban igaz, hogy a bennem lévő „Én vagyok” abban leli boldogságát, hogy érted „is” éljen - de a saját középpontját sem feladni, sem beléd áthelyezni nem tudja.

Így van megteremtve a világ: minden atomnak és sejtnek saját magja van.

Sorsfeladatunk a *szívünkbe* van beleírva.

Erről szól a fejezet címe.

„Lásd a szívedet!”

Vagyis nem azt mondja, mint Antoine de Saint-Exupéry elhíresült gondolata, hogy: „*Igazán csak a szívével lát az ember*” - hanem azt, hogy: „*Lásd a szívedet!*”

Nézz bele a saját szívedbe.

Lásd meg, ki lakik ott.

Ott lakik a nagy varázslód.

Kalkuláló elménkkkel nem tudunk hozzáférni, mert elménk csak kifelé lát.

A kincs pedig a szívünkben van.

Ott él az a dallam, amit uralkodó dallamnak neveztem, s amelyet az élet zivaja elnyomott.

Tolnay Klári sorsszimfóniájának főmotívuma a *halhatatlan szerelem*.

Egyelőre nem hallod még. O sem. Nem lát a saját szívébe még. Búvópatakként húzódik ez a dal életének eseményei alatt - nem tört a felszínre.

Nincs még itt az ideje.

(Minden rejtett sorsprogramot az időszerűség valósít meg. Meg kell érned rá. Nemcsak neked, de minden szereplőnek. Ezt nevezik az egybeesések törvényének.)

Jelen pillanatban huszonkét éves, és nem volt még szerelmes.

Hatalmas utat tett meg idáig,

Az erős tájszólással beszélő vidéki kislány, aki csak feneketlen sárra és „derékig érő hófúvásokra” emlékszik, szénabog-

lyákra, állatokra és eseménytelen csendre, melyet csak néha törtetek meg a házi koncertek, melyeken anyjával, apjával és bátyjával kvartettet játszottak.

És ez a kislány hamarosan zárdába kerül. Kigyullad a lelke, s benne a több mint kamaszos kalandvágy: oda akarja dobni testét-lelkét az Istennek. Ahogy később némi öniróniával mondta: „szentté akartam válni”.

Most itt van Pesten.

Filmsztár.

Egyre jobban rajonganak érte. Szerelmes leveleket kap. Gazdag nagypolgárok aranyéletét éli, báli híresség, az újságok címlapján szerepel.

A színházigazgató biztatja, fogjon magának egy dúsgazdag bankárt, vagy gyárost. Öltözőjében hatalmas virágcsokrok várják, névjegykártyákkal. Egy ízben értékes arany öngyújtót emel ki a virágnyalázból, mert akkor már hírlik, hogy erős dohányos. (Élete végéig az maradt.) A színészbejárónál rajongók hada várakozott rá.

És egyszer grófi sofőr. Az öreg gróf vacsorázni vitte a legelőkelőbb szállodába, a Ritzbe, majd onnan az éjszakai Moulinbe, ahol megkérte a kezét.

Másnap Jób Dániel, a színház igazgatója alaposan letolta. Úgy, mint egy zárda főnökasszonya.

- Mit művelsz, te szerencsétlen! Te a Vígszínház ismert és nagyra becsült művésznője vagy!... *Tisztességes* dolog, amit csinálsz?! *Tisztességes?! Beülsz egy vén hülyével a Moulin Rougeba és hajnalig mulatsz?!... Ez tisztességese* Ha így folytatod, elveszíted a renomédat és a közönséged szeretetét!

Klári, szegény, aki úgy igyekezett alkalmazkodni ehhez a számára ismeretlen világhoz, mint egy hómezőkről érkező pingvin a buja őserdőhöz, teljesen összezavarodott.

Mi itt a tisztességes és a nem tisztességes?

Az igazgató, aki színészeinek a magánéletét is szemmel tartotta, elmagyarázta, hogy egy dúsgazdag bankárral, egy Krausz Simonnal elmenni: tisztességes. Egy korban hozzáillő, és nem túl öreg vezérigazgató udvarlását elfogadni: tisztességes. De egy agyalágyult, vén arisztokratával a nyilvánosság előtt mutatkozni: *nem tisztességes*.

Tanulta ezt az újfajta morált.

Érdeklődve, kíváncsian, de fenntartással is.

Egyszerre imponált neki ez a nagyvilági zűrzavar - s ugyanakkor taszította is. Valahol az egész nem volt neki „tisztességes”, főleg az nem, amit az igazgató mondott, de mint minden intelligens lelkületű ember, tudta a nagy titkot: „*Bárhová vet is az élet, abba bele kell tanulni!*”

(Sok évtizeddel később mongolok közé került, és életének legboldogabb napjait töltötte el egy jurtában, ahol nemcsak megismerte ezeknek a nagyon távoli rokonainknak az életét, hanem egy kicsit maga is mongollá vált. Tudta, hogyan kell köszönni, hogyan kell leülni, mit jelent közöttük vendégnek, s mit nőnek lenni... nemcsak azért, mert kitűnő megfigyelő volt, hanem azért, mert nagy átélő is.

És ugyanez volt a háborúban is.

Tudta, milyen egy kastélyban, egy szükséglakásban, és azt is, milyen a romok között élni. Milyen egy náccival németül, egy nyilassal magyarul, egy ruszkival mutogatva, beszélni.)

Klári, kezdetben nagy hibaszázalékkal ugyan, de ekkor kezdi tanulni a színművészettel együtt a pesti nagypolgárok és a körülrajongott sztárok életét.

Huszonkét éves - és szűz.

Egy filmjelenetben, a *Tisztelet a kivételnek* című film forgatása közben, mutatja meg neki a rendező, Ráthonyi Ákos, hogyan kell csókolni.

Fölállt a rendezői székéből, odament hozzá a kamera mögül, hófehér ingben, feltűrt ingujjal, kibomlott nyakkendővel. Gyengéden átölelte az apró termetű lány vékony derekát, és elmagyarázta neki, hogy amikor ő közeledik, ne hunyja be a szemét. Főleg ne ilyen görcsösen. Nézzen fel rá, sóvárogva. Amikor pedig a szája már-már érinti a száját, lazítsa el magát, az egész testét, a kis ökleit, mert csupa görcs, nyissa ki szépen és puhán az ujjait, és ne ráncolja össze a homlokát, rémülten, mint egy foghúzás előtt... Felejtse el magát... És amikor már érzi a lehetét és a férfi, vagyis az ő szája érintését, nyissa ki szépen az ajkait, s engedje hegyes nyelvét a szájába hatolni, mert mindezt sajnos látja a kamera... meg kell mutatni, közlelő.

Többször is elpróbálták ezt a jelenetet.

Ráthonyi Ákos roppant türelmes volt.

Csak néha pillantott lopva az órájára, mert vésszen fogyott az idő. És a filmgyártásban az idő: pénz. Ezt Klári is tudta. Szégyellte magát az ügyetlenségéért, annál is inkább, mert tudta, hogy a külföldről hazatért férfi nem vele akarta a filmet leforgatni.

A producer és a vállalkozó azonban ragaszkodtak az ő személyéhez, mert akkoriban már ismert filmsztár volt. Ráthonyi Ákos azt nyilatkozta a lapoknak, hogy ő más színésznőben gondolkodik, ha a pénzemberek ragaszkodnak Tolnay személyéhez, inkább lemond az egész filmről.

Közben többször meg kellett igazítani a művésznő sminkjét, mert verejtékezett.

És didergett is.

Később belement a rendező, hogy Klári lehunyja a szemét.

Nagy kompromisszum volt ez. Bosszús is volt miatta, de meg kellett tennie, mert olyan rémület ült a lány tekintetében, hogy nem tudtak róla közelképet forgatni.

Amikor befejezték a filmet - így mesélte nekem -, beállított a filmgyár öltözőjébe a férfi, ötven szál piros rózsával. Mosolytalanul meghajolt, s azt mondta:

- Kláríka, engedje meg, hogy ezennel ünnepélyesen megkérjem a kezét.

Klári először azt hitte, hogy ez valami filmjelenet, bár ilyen nem olvasott a forgatókönyvben.

Arra is gondolt, hogy talán így kér utólagos elnézést a rendező azért, mert mással akarta leforgatni a filmet.

De amikor Ráthonyi megismételte, hogy „Kérem, legyen a feleségem”, Klári értetlenül bámult rá. Mintha a semmiből jöttek volna ezek a nők számára sorsdöntő jelentőségű szavak.

Nem értette az egészet, és némi zavarral azt mondta:

- De hiszen nem is ismerjük egymást... Alig tudok magáról valamit.

S ez így volt igaz.

Akkor is, később is.

Nem tudta, ki ez az ember. Nemcsak akkor, amikor váratlanul megkérte a kezét, hanem a házasságuk alatt sem, sőt, még akkor sem, amikor már régen elváltak - még negyven év múlva sem értette az egészet.

Annyit tudott, hogy biztonságot akart ebben a külsőséges divatok és érdekek által mozgatott, idegen és könyörtelen világban.

Régóta tudjuk, hogy nemcsak az élet szüli a művészetet - a művészet is szüli az életet. Akármilyen híg és pocskék is ez a művészet, az élet igyekszik hasonlítani hozzá, és hamarosan éppolyan híg és pocskék lesz. Ha egy igazi parasztembert sokáig etetnek álparaszti művészettel, előbb-utóbb ő is kezd álparaszt lenni. Egy igazi magyar embert, ha sokáig etetnek álmagyar művészettel, előbb-utóbb ő is elveszti a hitelességét, és magyarodóvá válik. Kezd jelmezzé válni rajta a népviselet. Így szorította ki a népdalt a pesti vendéglőkben és kávéházakban született, röcöggetős magyar nóta. Észre sem vesszük, hogy az igazi érzelmek helyett felhígul a lelki életünk, szentimentálisak leszünk, és szerelmi életünk - ha egyáltalán van még - a hamis művészet hatására kap valami édeskés cukormázízt.

Akkor sírjuk el magunkat, amikor egy igazi kultúrán nevelkedő ember elröhögné magát.

Tolnay Klári élete innen kezdve két síkon zajlott.

Az egyik olyan volt, mint egy korabeli, roppant giccses és gyenge film mesebeli sikertörténete.

A másik olyan, mint egy hazugságra épült, boldogtalan és szerencsétlen női élet.

Megpróbálom elmondani párhuzamosan a kettőt.

Ráthonyi Ákos, a világot megjárt világfi, nyitott sportkocsijában átölelte Klárit és finoman, gyengéden megcsókolta. És ekkor a „csóktanítás mestere” rájött a lány ügyetlenségének titkára.

- Klárrika, csak nem?...

- Mit nem?

- Maga még érintetlen?

- Miért csodálkozik ezen? Annak tartogatom magam, aki a férjem lesz.

A férfi, aki „nem volt nevetős ember”, most teli szájjal kacagni kezd, és robog a kedvesével tovább.

Ez a „film”.

A valóság az, hogy Klárit ez a röhögés roppant bántotta.

Ő a szüzességét nem valami vicces akadálnak tartotta, korszerűtlen állapotnak, amelyen egy tapasztalt férfi csak derül, mint egy ósdi tréfán - hanem *értéknek*. Belső jelzőrendszere

- amelyre nem hallgatott - már ekkor jelezte, hogy: „*Ennek az embernek: nem!!!... Soha!!!*”

A „film” gyors leánykéréssel, majd egy roppant patetikus mondattal folytatódik:

- Édesanyám - mondja a vőlegény -, kérem azt a gyűrűt, amit apámtól kaptam!

És ekkor a leendő anyós, Ráthonyi Ákosné - gróf Almásy István özvegye - felhúzza Klárika ujjára a családi ékszert.

A villámgyors esküvő után nászút Olaszországba.

Száguldanak a versenyautóban. Velence, Ravenna, Firenze, Róma.

A férj igazi úriember - csak az ötödik napon veszi el a szorongó filmsztár szüzességét.

A valóság az, hogy Klári rettegett az öleléstől.

Nemcsak az elsőtől, hanem a másodiktól és a harmadiktól is - és utána mindig.

Sem teste, sem lelke nem kívánta ezt az embert.

Soha.

„Egész nap ökölbe szorított kézzel vártam a napnyugtát. Kínlódtam, szenvedtem. Fájt az ölelése. Egyszer lelöktem az ágyról a férjemet.”

Anyósának panaszkodik, aki később sorsdöntő szerepet kap majd az életében.

A tapasztalt asszony elviszi Klárikát egy szanatóriumba. Az orvos, aki az ilyen jelenségek híres specialistája - mivel látja, hogy igen művelt fiatalasszonyról van szó -, átadja neki Thomas Mann *A varázshegy* című művét, azzal, hogy olvassa el benne az aláhúzott részt, és választ talál a problémájára. Egy nagy író szebben mondja el neki az igazságot, mintha ő most pszichológiai szakzsargonban mondaná el ugyanazt.

Ráadásul mint művész jobban megérti egy író gondolatait.

Ezt a részt még negyven esztendővel később is megtalálja a könyvben. És a könyvet is. *A varázshegy* megúsza a háborút, az ostromot, a romokká bombázott várost - és később a válását is. Ott állt a polcán.

Thomas Mann így beszél:

„Félelem, szemérmes iszony, remegő tisztaságvágy - ezek elnyomják a szerelmet. Megbéklyózza a sötétben tartják; zűrzavaros követeléseit legfeljebb részben engedik felszínre jutni, tudatosítani. Ámde a szűziességnek ez a győzelme csupán látszatgyőzelem, mert a szerelmi parancsot nem lehet megbéklyózni, nem lehet erőszakkal kivégezni. Az elfojtott szerelem nem halt meg, hanem él, a sötétben, a titkos mélységekben beteljesülésre törekszik, áttöri a szüzesség tilalmát, és újra megjelenik, noha megváltozott alakban, felismerhetetlenül...”

Ezt mondja dr. Krakowski a regényben.

Lényegében a freudi elfojtásról beszél, csak szép, irodalmi nyelven.

Klári azonban, aki kíméletlen önismerettel rendelkezett, pontosan tudta, hogy ez csupán irodalom.

Nála nem erről van szó.

Hanem arról, hogy *ő ezt az embert nem szereti.*

Nem kell neki.

De ezt a férfi anyjának - akkor még - nem mondhatta meg.

Ráadásul a szüzességről is többet tudott, mint a nagy német író.

A szüzesség, vagy lelki értelemben a „megkaphatatlanság”, addig tart, amíg a nő igazán nem szerelmes. Ha valaki igazán szerelmes (halhatatlan szerelemmel), akkor nemcsak a szüzességét, de az életét is odadobja.

(Ezt játszotta el később a Rómeó és Júliában.

Shakespeare gyereklány szüze, Júlia, olyan hevesen és boldogan adja magát oda a szerelmének, mint aki tudja, hogy teste nem az övé, hanem a szerelméé - föl se merül benne a gátlás gondolata... Sőt!)

Tolnay Klári szeretet nélkül ment ebbe a házasságba. Egyszerűen azt remélte, hogy *„Ákos védőszárnyai alatt megoldódik néhány problémám, és nem leszek prédája a szakmának”.*

Nem tudom, mit szólt volna ehhez Mater Mohács.

Vajon megértette volna, hogy ha valakit a frontra küld, ott lőnek, és minden jogos önvédelem megengedett?

Tudta-e, hogy a művészsors ilyen? Teli érdekléssel, zűrzavarral, piszokkal, zavaros viszonyokkal, szerelmi csődökkel - néha még kurvasággal is.

Klárinak erre nem volt szüksége. Sohasem feküdt le szerepért.

Itt azonban, a pályája kezdetén, és sajnos éppen a házasságában érezte, hogy nagy engedményt tett a hivatásáért.

A divatos életfilm pedig pereg tovább...

Tolnay Klári Délibáb utcai, pompásan berendezett villalalkásában jöttek-mentek a riporterek. Ott üldögéltek „a nagy, fehér, műterem nagyságú szalonban, holland berakásos, barokk bútorok között a dohányszínű bársonykanapén, szemben az olasz reneszánsz kandallóval, amelyben meghittten lobogott a tűz...”

A fotók alatti feliratok harmonikus életről, fényesen sikerült sztárházasságról tudósítottak. Szép férfi, szép sztár. Hamarosan megszületik a szép gyerek is... A kislány elbűvölő, az anyjára hasonlít... A gyönyörű filmsztár arcán, ahogy a karjában tartja, van valami Madonna-szerű, gondoskodó mosoly...

A valóságban úgy érzi, mintha egy lélektelen díszletben élne. Óriási személyzet nyüzsgő körülötte, ha egyáltalán itthon van. Mert soha sincs otthon. Van úgy, hogy egy évben 5-6 filmet forgat, s közben esténként még a Vígszínházban játszik is.

A gyerekeit alig látja.

Lényegében mások nevelik. Elsősorban az anyósa, és a különféle alkalmazottak.

És szinte élete végéig rossz lesz a kapcsolata vele.

A valóságban megbukott az anya szerepében.

Azt remélte, hogy az anyaság ad valami értelmet és boldogságot az életében... valami olyasmit, amit a férjétől nem kapott meg...

De nem adott.

Pedig lázadva szülte ezt a kislányt, a rendezők, producerek és a bosszús színházigazgató tanácsa ellenére. Azt mondták, a szülés elrontja alakját, és elveszti a szerelmes férfi nézők rajongását. Vége lehet a bájos naiva szerep ragyogásának.

De amit akart, azt mindig megcsinálta. És itt egy nehéz karma-fonalat szőtt a sorsába. Később tapasztalta, hogy egy szeretet nélküli, rossz házasságot egy anyaszereppel nem lehet megváltani. Sőt, csak megnehezíti vele mindenki helyzetét.

Ez volt a valóságos életének reális drámája.

Közben pedig a felszínen ment életfilmjének bulvár változata.

Bájos és megható jelenet volt például, amikor Jászberényben turnézott a *Francia szobalány* című pikáns bohózzal, és az előadás előtt kilesett a kis függönylyukon, csupán azért, hogy lássa: hány fizető néző jött el ma este, és megrendülten látta, hogy fent a proscéniumban, mint a hófehér múltjának tisztá Antarktiszáról érkező, boldog pingvinek, ott ülnek az „ő apácái”, fekete-fehérben, a drágák, Mater Mohács vezérletével. Látott még ismerős arcokat is közöttük...

„Mennyi minden történt velem azóta, istenem, mennyi!... De velük, a páholyban ülő nővéreimmel szinte semmi... Nem lettek boldogtalan feleségek, mint én, nem lettek lelkifurdalásos anyák, rohanó sztárok, címlapok, a közönség kedvencei - szüzek maradtak és szépek! És békések. Megállt velük az idő- nem történt velük semmi.”

Később tudta meg, hogy a nyíregyházi Angolkisasszonyok tanító apácái külön püspöki engedéllyel jöhettek csak a színházba, merthogy egy volt növendékük játszik.

„Teljesen megdermedtem - emlékszik erre a pillanatra. - Úristen, mi lesz most?! Ez egy pikáns komédia!

Berohant partnere, Ráday Imre öltözőjébe, és azt mondta:

- Imre! Ma nem csókolsz meg, nem fogdosol, nem ölelsz! Én nem vetkőzöm, nem leszek kombinében, és az ágyban ne merj mellém feküdni, csak ülj le egy székre, jó messze...

- Mi van??!

- Majd elmondom! Olyan ismerőseim ülnek a nézőtéren, hogy egyszerűen nem vállalhatom előttük ezt a darabot!... Segíts valahogy, az isten szerelmére, könyörgök!”

A világ legrosszabb előadását látták az apácák.

Klári másnap elment a zárdába.

Összecsókolták.

Mintha egy régi álmában járna újra. A régi, kedves szerepében, ahol Isten hősies szolgálatáról álmódott.

És ismerős volt - ó, istenem, milyen nagyon-nagyon ismerős - Mater Mohács bölcs, jóságos tekintete is.

Neki akart elszámolni a tegnapi estével, hiszen ő küldte valaha sorsának útjára. Hebegve kért bocsánatot a sok zűrzavarért, s hogy nem láthatták őt igazán... ő nem ilyen... más... sokkal jobb... de egykori „mestere” leállította.

- Nem a darabot néztük. Téged néztünk, Rózsika. Láttuk, hogy tehetséges vagy. Nagyon örülünk... Én különösen.

És még ezt is hozzátette:

- Mióta elmentél tőlünk, minden este külön imát mondunk érted. Kérjük az Istent, hogy segítsen a pályádon.

Klári úgy érezte, imájuk meghallgatásra talált.

Eddig a szép és derűs életfilm.

A valóság sajnos az, hogy olyan nagyon sokáig nem imádkozhattak érte.

1950-ben a rendet feloszlatták, az apácákat szétzavarták, sőt, üldözték is. Öltözékeiket, a tiszteletet parancsoló, fehér-fekete pingvinjelmezeiket, melyeket úgy neveztek, hogy az *Örök Élet ruhája*, eltüntették; sokan „civilisé" váltak, s mint Rózsika tette, beleolvadtak a világ szennyes zűrzavarába. Volt, aki egy vidéki TSZ-ben traktoros lett, gyárban raktáros, volt, aki kórházba került mint nővérke, vagy adminisztrátorként dolgozott valamelyik állami vállalatnál. Volt, akit menekülés közben lelőttek a határon...

Mesélek még róluk...

Mater Mohácsot nem látta soha többé.

„Hogy velem mi lesz, azt sejtette, a drágái... De hogy vele mi lesz, vajon tudta-e?!... Engem a biztonságba küldött, de tudta-e, hogy az ő boldog békéje felrobban, és üldözötté válik az emberek között?... Ó, istenem!... Micsoda próbatétel!... A szívét, a szívét nem lehetett levetkőztetni, azt bizonyosan tudom!... Élni, és főleg itt élni Magyarországon, milyen kiismerhetetlen és veszedelmes kaland!"

A Mester és a tanítvány

Ha a tanítvány készen áll, a Mester megjelenik.

Ez a Mester az anyósa volt.

Az első, Mater Mohács, sorsának útjára terelte, amelyen a haláláig végig is ment. Ez a második Mestere segítette neki útját értelmesen végigjárni. És főleg előkészíteni őt egy olyan *megrendítősorsbeavatási élményre*, amelyet - ha nem találkozik ezzel a csodálatos asszonnal - nem tudott volna ép ésszel végigcsinálni.

Eljövendő szerelmére gondolok.

Beleőrült vagy behalt volna.

Nem tudom a Mama keresztnevét, mert mindig csak úgy beszélt róla, hogy az „anyósom”. Nevét pedig mindenhol úgy írták, hogy „Ráthonyi Ákosné”.

Úgy hívták, mint asszonynevén Klárit, mert az apósa - aki-ről még szó lesz - szintén Ráthonyi Ákos volt.

Zseniális nő volt. Mélyen gondolkodó, álmai után rohanó, szilaj asszony, akinek, ha van sírköve valahol (nem tudom, mert külföldön halt meg az öregek otthonában), ezt az egyetlen szót kellene fölírni rá:

SZABADSÁG

Vagy így:

ITT NYUGSZIK A SZABADSÁG -
HA NYUGSZIK, EGYÁLTALÁN

Ifjúkorában, ha elszakadt báli ruháján egy fodor, vagy hasadt a varrás, belevágta a kristályvázát a tükörbe. És a szilánkokká tört tükörben boldogan bámulta önmaga szétrombolt, darabokra tört képét. Gyönyörködött abban, hogy egy igazi helyett tíz torzképet látott magáról. Pszichológushoz vitték, aki látva benne az emberfeletti energiát, azt tanácsolta szüleinek, fárasszák ki. Két erős paripa, két lovászfű s egy ifjú cseléd dőlt ki mellőle. Ezt ő maga mesélte Klárinak. Nem bírták a szilaj

iramot. Később, egy szüleivel való, verekedésig fajuló vitában kijelentette, mint egy fékezhetetlen Makrancos Kata, hogy rendben van, legyen nekik igazuk - és az első jöttment férfihoz hozzámegy.

Hozzá is ment.

Ez volt a degenerált, tüdőbeteg és alkoholista gróf Almássy István. Iszonyú házasságából két gyermeke született. A férj féltékeny volt (szerintem nem alaptalanul), és minden lovászt elűzött a birtokáról. Hamar meghalt, de vádló arca gyakran megjelent az asszony előtt a tükörben. Minden esetben tökrészeg volt a néhai gróf. Ott folytatta, szellemként, ahol életében abbahagyta. Még a túlvilágon sem talált haza. Kábán bolyongott egy földközeli szférában. Se vissza nem jöhetett, se tovább nem tudott menni - nem tudta, hol van. így gondolta már akkor is a Mama, s nem csupán rémképnek tartotta a látomását. Számos médiumi élménye volt, s a szellemvilággal időnként szoros kapcsolatba került.

De már ekkor, fiatalon is tudta, hogy férfi és nő egymást föl-emelheti, de le is húzhatja. Magunkkal ránthatjuk egymást az örvénybe, ha nem vigyázunk.

Egymást megválthatjuk, de tönkre is tehetjük.

Sokáig tartott, míg ezt a méltatlan házasságát lelkileg kiheverte.

Gazdagon élt gyermekeivel egy budai villában.

Sokat járt színházba.

Egy alkalommal megnézte a kor neves bonvivánját, Ráthonyi Ákost a *Víg özvegyben*. (Klári apósáról van szó.) Ráthonyi, a színháztörténészek egybehangzó véleménye szerint, minden idők legszebb és legvarázslatosabb férfiszínészünk volt. Lába előtt hevert a közönség. Főleg a nők. Ráthonyi azonban nem élt férfiúi varázshatalmával. Esténként megvárta, míg a rajongói eloszlanak a színház körül, s nem a művészkapun, hanem lámpaoltás után a főbejáraton osont ki, „mint egy kastélya felé igyekvő komor főnemes”, sietett haza Erzsébet körúti lakásába.

Mama másodszor is megnézte az előadást.

Majd utána tízszer, tizenötyszer. Sőt, harmincszor még. Ott ült minden este a *Varázskeringő* hódító-bódító sikerében, ülve és állva dülöngélt a közönséggel együtt, és önfeledten énekelte Ráthonyi Ákos dalát:

Csak párosan szép az élet, és kínszenvedés egyedül.

Ekkor már az egész színház tudta, hogy gróf Almássy István szép özvegye a törzsvendégük lett.

Nem érdekelte.

Úgy intézte, hogy meghívatta magához a gyönyörű bonvivánt.

S úgy intézte, hogy a pompás férfi beleszeretett.

De nagyon.

Ezt ő mesélte így. A nőnek, ha működik benne ez a képessége, varázshatalma van. Azt tesz a férfival, amit akar. „Látszaturalom minden férfifölény - mondta -, ha Varázslónőm akarja, elolvadnak, mint a viaszbabák.”

Amikor a pompás színész megkérte a kezét, Mamát az édesapja, életében másodszor, megpofozta. De nagyon. „Agyonütlek! - kiáltotta. - Hogy képzeled?! Egy Almássy gróf özvegye nem mehet hozzá egy ripacshoz!”

A kérőt szabályosan kidobták.

A szerelmes hős fájó szívvel, de emelt fővel távozott.

Színész volt - nem mutatta, hogy megalázták.

Ezután már csak titokban találkoztak.

És ekkor bekövetkezett az, aminek okát a színháztörténetesek ma sem értik.

Rejtély, amelynek nem találták megfejtését a mai napig. Olyan esemény, amely példa nélkül áll a színészek történetében.

A *Varázskeringő* századik előadása előtt - amelyre meghívták a zeneszerzőt, Oskar Strausst is - a sikerei csúcán lévő Ráthonyi Ákos kilép este a színházából, leadja szerepét a színészbejáró portásának, s azt mondja:

- Mondja meg az igazgatójának, hogy holnap én már nem jövök be.

És örökre eltűnik a színházi életből.

Annyit kinyomoztak később, hogy hazament gazdálkodni, öröklött családi birtokára.

Otthagyta a sikert, a diadalt, a művészetet.

Azt már csak Tolnay Klári tudta meg a Mamától, hogy aznap este nem hazament, hanem a Wesselényi utcába, egy sötétben várakozó konflishoz, amelyben ott várta a gyönyörű Mama a két gyermekével.

Megszöktette.

Nő a férfit.

Egy kétgyermekes asszony megszöktette az ország legszebb férfi színészét és ünnepelt bonvivánját.

Fiumébe mentek, nászútra.

A két Almássy gyerekkel.

Önfeledt, boldog és elmondhatatlan kéjekkel teli napjai voltak ezek életüknek.

Hol a mennyben voltak, hol a pokolban. Hol pedig a szállodában üvöltve hancúrozó, a folyosón futkározó és a lépcsőkoriáton csúszkáló két komisz gyerekkel foglalkoztak, akik nem tudták mire vélni, hogy anyjuk időnként eltűnik, s amikor felbukkan megtépve, tekintetében hol egy sohasem látott, jóllakott boldogság, hol egy prédájára vadászó, éhes jaguár szemének fénye villan.

Később hazatértek.

Egy ideig nagy szerelemben éltek, a néhai nagy művész birtokán.

Szeretkezéseik jelzőtüzeket gyújtottak éjszaka a láthatatlan világnak, ölekezésük éppúgy szikrázott, mint odafönt az égen az augusztusi hullócsillagok - egy ilyen lobogó jelzőfény vont a tán magához azt a megszületni vágyó lelket, aki később Klárrika férje lett, s akit az édesapjáról neveztek el: az ifjabb Ráthonyi Ákost.

A Mama azonban hamar megunta a vidéki életet. Megunta, hogy ebben a pompás férfiban, akit minden sejtjével kívánt és szeretett, meghalt a bonviván, és helyette egy körszakállat eresztett gazdálkodó lett, aki csak vasárnap veszi föl porcelánszín nadrágját, gombos lakkcipőjét - egyébként trágyaszagú csizmában jár. Komoly földesúr lett, aki csakis az aratással, a vetéssel foglalkozott, majd kinevezték főszolgabírónak, s elvállalta a református egyházkerület gondnokságát is.

Sorsot váltott a szerelméért.

A Mama azonban Pestre vágyódott.

- Menjünk föl! - mondta. - Színházba szeretnék menni! Kezdődik a szezon.

Itt kezdődött a baj. Mama nem fogta fel, hogy ez a férfi, mint egy szamuráj a harakirivel, kivágta magából azt, ami benne a legszebb és a legnagyobb volt. Megölte magában a művészt,

és főleg a színészt, a „ripacsot”. Fömládozta minden diadalát, hírnevét és örömet ezért a nőért, aki most vissza akarja vonszolni őt abba az életébe, amelynek még az emlékét is elpusztította magában - mert szerette őt.

- Ennyire süket és vak és önző voltam - mesélte a Mama Klárikának.

- Nem megyek Pestre - mondta a férfi. -, Színházat többé nem óhajtok látni. Ám ha te akarsz, menj! De vidd magaddal a gyerekeket is.

Mama felköltözött Pestre, a két kis Almássyval, s a közös gyerekükkel, Ákossal együtt.

Innen kezdve már csak veszekedni járt vissza Ugocsába.

Majd később, amikor már kezdett kilátni mérhetetlen önzésének börtönrácsán, riadtan vette észre, hogy *ezt az embert tönkretette*. A pompás férfi ágynak esett. Tüdőrákja lett. Arcáról eltűnt híres, szoborszerű szépsége. A „legszebb magyar férfi színész” rég eltűnt már; most eltűnt a gazdálkodó, a főszolgabíró is, és megjelent rajta a sovány, düledt szemű halál.

A Mama reggeltől estig ápolta a férjét. Mosdatta, tisztába tette, morfiumozta. Minden erejével és anyai mágiájával vissza akarta húzni az életbe, mert tudta, hogy ő ölte meg.

Hatalmas katarzist élt át az asszony.

- *A szerelemben* - mondta később a menyének - *kétféle vesztes van. Az egyik, amikor teljesen föladod önmagad és belehalsz. A másik, amikor belekapaszkodsz az én-edbe, visszamenekülsz az önzésedbe, a magad imádatába, és életben maradsz - de a lelked, ha nem ölted meg, nyugodt nem lehet soha, mert örök büntudata lesz.*

A Mamát a lelkifurdalás elviselhetetlen fájdalma „megtérítette”.

A szó igazi értelmében. A megtérés - *meta-noia* - azt jelenti, hogy tudatát megfordította egy magasabb szellemi világ felé. A földi zűrzavartól az égi világosság felé.

Egy különös olvasmány hatására (amiről később szó lesz), India vonzásába került.

Hamarosan kiutazott Madraszba, ahol egy közeli hegjen felkeresett egy bölcset, egy szaddhut, és a tanítványa lett. Éppúgy sorsot váltott, mint bonviván szerelme. Ez akkor indult, amikor férje, Ráthonyi élt még. Innen kezdve többször is kiment Indiába, és egy nyomorúságos hegyi telepen lakott. Remeteéletet élt,

gyertyafényben, fapriccsen, ahol kezdte megismerni valódi önmagát és a Szanathaná Darmát - az Örök Törvényt.

Később egyike lett azoknak, akik segítettek elhozni Magyarországra India dogma nélküli, időtlen bölcsességét.

A Teozófiai Társaság elnöke lett, sok előadást tartott a „Rákóczi” csoportban. (A megtért Rákóczi Ferencet a Társaság, történelmi szerepén túl, nagy szellemi tanítónak, „Magyar Mesternek” tartotta.)

Még rávette az akkor már betegeskedő urát, hogy segítsen neki az ősi tanok magyarországi népszerűsítésében. A volt bonvivánnak ez nem volt újdonság, sőt, maradék humorával még derült is azon, hogy minden asszonya, aki szerelmes volt belé, idővel India felé fordult, és szenvedélyes igazságkeresővé vált. (Erről is mesélek még!)

Hogy mi az, amit a Mama Indiában megtudott, és amit menyének, Klárinak átadott, arról később lesz szó.

Itt most csak azért idéztem meg néhány ecsetvonással a sorsát, és főleg a lényét, mert enélkül nemigen tudjuk átélni Pál apostol igazságát, hogy: *A betű öl - a lélek megelevenít.*

Könyvből nem lehet tanulni.

Még akkor sem, ha azok csodakönyvek.

Mert a betű - lélek nélkül - öl.

Az olvasmányélmények nem elegendők.

A létről, igazságról, Istenről való tudást csakis egy élő lélek adhatja át.

Az, hogy valakinek jókor kerülnek a kezébe jó könyvek, nagy kegyelem - de nem elég.

Kell az igaz emberrel való találkozás is.

Nem véletlen, hogy Kelet tudásának az átadása nem könyveken, hanem élő mestereken múlik.

Eleven tanítványi láncolaton.

Csakis a Mester tudja megeleveníteni a betűket.

Tolnay Klári számára a Mama nemcsak azt jelentette, hogy általa ismerte meg az univerzális bölcsességet, hanem azt is, hogy ebben az emberben egy *hatalmas asszonysors példázatát látta.*

Az önmagává váló, öntudatos nőt.

A benső, igazi valójára ébredt nő eleven példáját látta benne.

Minden szilajságával, merészségével, szerelmével, önzésével, büntudatával és megvilágosodásával együtt.

Fékezhetetlen energiájával és női bátorságával eljutott egy nagypolgári asszony minden előítéletén és férfikapcsolatának szörnyű és gyönyörűséges kalandján túl a letisztult Bölcsességhez.

Múltját azonban sohasem tagadta meg.

A legnyomorúságosabb remetetelepen is volt szűnyoghálója, toalettsztala, fésűvel, kefével, rúzzsal és púderrel. Nevetve mesélte, hogy egyszer majmok ültek a tükre előtt, és púderfelhőben nyalogatták a rúzsait.

Ilyen volt Klári második Mestere.

Nem is lehetett volna más.

Humor nélkül gyanakodva fogadott volna minden „szent szót”, vagy tanítást.

Mater Mohácsot is a dalos-táncos kedve miatt szerette.

De még a saját lelkében is az önmagán való nevetés képességét tartotta legtovábbra.

És ne feledjük: ő elsősorban és mindenekelőtt a szabadságot kereste.

És ez a NO - az anyósa - szabad ember volt.

Sőt, inkább így mondom, mert az ő szemével nézem: *egy szabad nő*.

Aki mindent igyekezett megélni, jót és rosszat, megtapasztalni a „szerelemnek” nevezett vad férfimádatát, ugyanakkor a büntudatát is, és megtartani belőle azt, ami jó.

Az összes démonát személyesen ismerte és néven is tudta szólítani őket.

Nem félt szeretni, csalódní, bűvölni s elbűvöltnek lenni, megőrülni, kijózanodni és a szentséget keresni - *nem félt élni*.

Nem félt azzá lenni, aki - és ez igen nagy szó.

„Az ember sokat tévedhet, bukhat, árthat, bajt okozhat, tévelyeghet és tántoroghat, de bünt csak egyet követhet el: ha önmagának hazudik. Ez az a bűn, amit ti úgy tanultatok a zárdában, hogy a Szentlélek elleni véték - és ez tényleg nem bocsánatos. Orvosi nyelven: gyógyíthatatlan. Tudod, miért, kedvesem?... Mert az ilyen bűnös azt hiszi, hogy erényes. Nem lehet hozzáférni, még az Istennek sem, mert öntévesztőgőgje azonnal gyűlöletbe fordul, és megtapossa azt, aki fel akarja emelni.

Amíg önmagadnak hazudsz: menthetetlen vagy.”

Ilyesmiket tanult meg Klári ettől a nagyszerű asszonytól.
De tanult mást is.

Megismerkedett India időtlen bölcsességével. A *Védák* csodálatos szövegeivel, az *Upanishadokkal*, és a nagy, történelmi beavató könyvvel, a *Mahabharatával*.

Eletének legnagyobb szellemi élményévé vált a *Bhagavad Gítá* - az „Isteni ének” -, melyet egy *színész* fordított először magyarra.

Maróthy Margit, aki a bonviván nagypapa elsőfelesége volt, és többször játszott is vele. Kolozsvárott, de még a Nemzeti Színházban is.

A sors néha ilyen kibogozhatatlan véletlenekkel és egybeesésekkel szövi egymásba az emberi életeteket.

Ez éppolyan csodálatos nő lehetett, mint a Mama, vagy később Klári, azzal a nagy különbséggel, hogy amíg Tolnay Klári sorsa élete végéig a színház maradt, Maróthy Margit pont ellenkezőleg, otthagyta ígéretes művész karrierjét, otthagyta a számára elviselhetetlen természetű férjét, s élete végén hozzáment ahhoz az emberhez, aki ifjúkorában a szerelmese volt, s akivel, a féltékeny színész, Ráthonyi Ákos, párbajt akart vívni valaha.

Nem tudom, ismerte-e egymást ez a három csodálatos nő valaha.

A Mama bizonyosan tudott Maróthy Margitról, egyrészt mint teozófusról, másrészt mint volt férjének előző feleségéről, aki vel a férfi mint szép bonviván tizenhárom esztendőn élt.

Beszélek még róla, mert fontos szerepe van a történetben.

*

Én most csak Klári útját követem, amennyiben elegendő egy ilyen gazdag sorsszövegetből csupán egyetlen szálát kihúzni.

Hiszen éppen ez az, amit a keleti bölcsellettől megtanult, hogy bár minden embernek saját testére, lelkére szabott sorsfeladata van, de ezek az egyéni sorsfeladatok, melyeknek megoldására születésével vállalkozott, *rejtélyes módon összefüggnek és egymásba szövődnek*.

Egy indiai példázat a szövéshez hasonlítja az életet, ahol az égből eredő, függőleges szellemi-lelki szálakba belefonjuk a saját „vízszintes” földi szálunkat. Ezt teszik az embertársaink is.

így alakul ki végül az Élet Szóttese, hasonlóan ahhoz, ahogy egy színpadi drámát is sok szereplő játszik el, benne mindenki önmagát, csakis önmagát játssza, az már az isteni Szerző dolga, hogy ez a sokféle akarat és szenvedély és önös tett egyetlen szövevé váljon mégis, s kialakuljon végül az, amit a színpadon a darab sztorijának - a színpadon kívül pedig Életnek nevezünk.

Sorsunk van egymással.

A családdal ezt érzed, a barátoddal is, de elég egy fölborult élethelyzet, egy forradalom, egy háború, vagy éppenséggel egy utcai baleset, és olyan „idegen” emberek lesznek sorstársaid, akiket nem is ismertél eddig, s akik váratlanul főszerepet kaphatnak életedben.

Ami irányítja ezt az ésszel felfoghatatlanul bonyolult szövési folyamatot, az minden önző rögtönzés ellenére mégis egy *isteni terv*, szavakkal kifejezhetetlen törvény - épp olyan rejtély, mint az, hogy bár testünket számtalan szerv, sok milliárd sejt és molekula alkotja, mindegyik öntörvényű, belső akarattal bír és a saját életét éli - mégis én vagyok én, az vagyok, aki vagyok, és testem, amíg a törvény élte, egészséges és él.

Ez az egyetemes törvény a *darma*, vagyis az egyetemes isteni sors.

Az egyéni sorsot úgy hívják szanszkrit szóval, hogy *szva-darma*.

Szva - önmagadé. Senki másé.

Más az egész világ törvénye, és más az, ami ebből csakis a tiéd.

Ez a te életszereped, amit hoztál magaddal a születéseddel, és amit el kell játszani a világ színpadán. Nincs más, aki eljátssza helyetted. És ha nem játszol jól, akkor a sorsok nem találkoznak, és összezavarhatod az élet meséjét. Sok ilyen bukás van az élet színpadán, amikor valaki nem a sorstervét, hanem önző énjének az örületét éli - ezt az „a” fosztóképzővel úgy hívják, hogy *adarma*, törvénytelenég, amikor a világban értelmes rend helyett a zűrzavar és káosz uralkodik.

A szanszkrit nyelv teli van ilyen fosztóképzővel (karma-akarma, vidja-avidja stb.), mivel a létezésben bizonyos fokú szabadság van. Semmi sincs „megírva”, hanem általad is íródik, szüntelenül.

Csinálhatod a sorsodat, meg nem is.

És minden életben meg lehet bukni.

Éppúgy, mint a színházban.

A másik fontos dolog, amit Klári az anyósától megtanult, az a *karma* törvénye volt. Minden, amit tettünk, gondoltunk és éreztünk, visszahat ránk. És minden, amit most teszünk, formálja a jövőnket.

Itt volt az a pont, ahol túl kellett lépnie a vallásos tanulmányain.

Ez a reinkarnáció.

Nem a titok izgatta, hanem az igazságra szomjas lelkének az elégedetlensége.

Nem tartotta ugyanis igazságosnak azt, hogy amíg a testünk evolúciójához sok millió esztendőzt adott a Teremtő, végtelenül hosszú tapasztalatot, rengeteg ismétlést, próbálkozást, sikert és kudarcot, melyek emlékét minden sejtünk hordozza magában, és amit embrionális korunkban villámgyorsan megisméltünk - kilenc hónap alatt tizenhatmilliárd esztendőzt! -, addig a lelkünknek mindössze csak egyetlen pillanat milliomodrészét adja.

Vagy még annyit sem.

Egy sok millió év tapasztalatával és genetikus múltjával élő testben egy semmiből jött, múlt nélküli Lélek - ezt a lehetetlent kellene elfogadni, ha nem lenne a Léleknek is végtelen útja - azaz: reinkarnáció.

„Legyetek tökéletesek, mint a ti mennyei Atyátok!” - tanulta Jézustól. Ez az élet célja. Vagyis tökéletesednünk kell. Kitejeljesedni. De hogyan legyen tökéletes például az a gyerek, aki halva született? Vagy az, aki három napot élt? Vagy egy évet? Vagy aki betegen, kialakulatlan agyvelővel, elborult tudattal élte le az egész életét? Mi van azzal az emberrel, aki egy primitív törzs gyermeke, korán éhen hal vagy rabszolga lesz? Az írni-olvasni nem tudó, primitív lények honnan jöttek, és mivé lesznek majd?

De ne is menjünk idáig. Mi lesz mivelünk, akik lelkünk egyetlen gubancát sem vagyunk képesek megoldani egy hosszú életen át?

Ez a kérdés mindig foglalkoztatta Klárit, és ez összefüggött más megválaszolatlan kérdésekkel is.

Miért nincs a világban igazság?

Miért nem bűnhődnek a rosszak, és miért nem lesz jó a jóknak?

Időpánikban élünk.

Rohannunk kell.

Ha a lelkem sohasem volt, csak egyetlenegyszer - először és utoljára -, akkor sietnem kell.

Most vagy soha. Megtérsz vagy elkárhozol!

Jó esetben húszezer napom van rá.

Egy tizenhatmilliárd éves univerzumban!

De ez nagyon jó eset - mi van, ha fiatalon meghalok?

A vallásos türelmetlenség minden patológikus tünetének ez az oka.

Akkoriban még úgy érezte, hogy a hadarása is innen ered.

Nincs idő! Rohanni kell, kimondani mindent gyorsan, azonnal.

De ami a legjobban bántotta: ha nem vakhittel, hanem elméjével is megpróbálta felfogni a Teremtőt: *egy végtelenül igazságtalan teremtést látott maga körül*. Ha lelkünk meg van fosztva a fejlődés és az önmagára ébredés lehetőségétől - ami a számtalan újra megtestesülés lényege -, akkor egy teljesen esztelen világba kerülünk, amely ellen nemcsak értelmünk, de morális érzékünk is tiltakozik.

Megismerve azonban az Örök Bölcsesség némely titkát, Klári úgy érezte magát, mint amikor egy sebesen rohanó folyócska belesodródik az óceánba, és nyugodtan szétterül.

Nagy-nagy óceáni békességet érzett.

Az első, amit fölismert, hogy az ő keresztény vallását a *Védák* tanításai egyáltalában nem sértették - sőt, *elmélyítették*. Ez ugyanis nem vallás, hanem tudomány.

Maga a „véda” szó is *tudást, látást* jelent.

Mama, aki ismerte kis tanítványának erős gyökerű, katolikus hitrendszerét, megmutatta neki, hogy az Evangéliumok sehol sem tagadják a reinkarnációt.

Sőt, amikor Jézus megkérdezi tanítványait, kinek tartják őt az emberek, először azt a választ kapja, hogy Jeremiás, vagy Illés próféta inkarnációjának. Később világosan elmondja, hogy Illés próféta reinkarnációja nem ő, hanem Keresztelő János, ahogy azt az írások megjövendölték. Előző életében ő volt Illés (Elijahu) próféta, aki most eljött, hogy előkészítse az ő messiási útját a Földön.

„Ne feledd el, kedvesem - mondta a Mama - hogy a legelső, akik Jézus Krisztust már születése pillanatában ismerték, és egy csillag vezette úton megtalálták a jászolban, három keleti Bölcs volt! Keleten tudták, mit jelent az, amikor az Isten testet ölt!”

Amit Klári önmagáról gondolt akkoriban, egyelőre csak anyyi volt, hogy helyesen döntött, amikor egy fanatikus térítő apáca sorsa helyett a színészetet választotta.

(Előző életéről ekkor még semmit sem tudott. Ezt csak jóval később - azaz: megfelelő időben - tudta meg, egy szellemvilági tanítás alapján.)

Nem azért döntött helyesen, mert a művészet könnyebb volt, mint az apácasors, hanem mert sokkal nehezebb. Készületlen volt rá. Ezt mindenki látta rajta. Előzmények nélkül belökték valahová, amit nem ismert, nem is tudott, és mint elmondta: nem is szeretett igazán. Utált szerepelni.

És mégis: nagy lépés volt ez az áhított szabadság felé.

A másik felismerése az volt, hogy egyre boldogtalanabb házasságának hatalmas hozadéka volt: *az anyósával való kapcsolata.* Így szőtték a Párkák az életútját.

Tudta.

„A karma: tett és a tettek révén kiérdemelt sors életemben meghatározó szerepet kapott. Bármi ért, jó vagy rossz, azon gondolkodtam, megérdemeltem vagy sem. Magánbajaimat kellő higgadsággal tudtam elemezni. A házasságom sikertelenségét például nem tartottam valami borzasztó dolognak, mert a karmám szerint csakis a férjem, Ráthonyi Ákos révén ismerkedhettem meg a Mamával.”

Életre szóló tanítást kapott tőle.

Szépérezéket.

Tartást az életben.

(Egyenes gerinccel élt, még fizikailag is. Dereka még öregkorában sem hajlott meg, soha. Lelke sem. Pedig szélviharban élt, a haláláig, mint minden ember - főleg, ha magyarnak született.)

És még valamit kapott, amiről ritkán beszélt.

A nőiségről való, jórészt átadhatatlan bölcsességet. Mert a NO, minden varázsos bája ellenére, *el volt nyomva benne.*

Nem a neveltetése miatt - *ezt sajnos hozta magával, előző életéből.*

A Mama megtanította öltözködni.

Tőle tanulta, hogy a hiúság nem bűn! Főleg számára nem az, akit sorsa a fénybe állított.

- Hogyan tetszel majd más embereknek, ha önmagadnak sem tetszel? Mit gondolsz?... Lényed szépséget sugároz, így születted, de mit ér a magaddal hozott érték, ha nem neveled és gondozod?... Tudod, mi a bűn?... A Kelet nagy gondolkodói szerint *az a bűn, aminek nem vagy a tudatában...* Amit öntudatlanul teszel, elhanyagolsz vagy nem ismersz fel - az a bűn! Azt hiszed, egy rózsza, vagy egy lilium a maga tudatszintjén nem tudja, hogy szép?... *Látszik rajta, hogy tudjál...* Egy vörös rózsza feltétlenül. Azért olyan dögös... Varázshatalma van!... Mer szép lenni és igézni!... El tudod képzelni, hogy ezért bűnösnek tartja magát?... Éppen ellenkezőleg: büszke rá!... Az igazi szépség nem a „természetes”, hanem az *öntudatos* szépség!

Erről is sokat beszélgettek a Mamával.

Öltözködni nem szeretett. Annál inkább bölcselkedni. És ez a nagyszerű asszony észrevétlen vezetője volt ezekben a mély, ihletett beszélgetésekben.

Közben rávette arra, hogy törődjön jobban a testével. Úszni járt és teniszezni.

A lakása berendezésénél is segített neki az anyósa. Elmondta, hogy a külső az nem „külsőséget” jelent, hanem azt, amit ő teremt maga köré, s ez rejtélyes módon *visszahat a lelkére is*.

Hálósobáját barátságos csontszínűre festette. Ablakán japán selyemfüggöny volt, ágyhuzata rózsaszín mintájú kreton, olyan hatást keltve, mint kívülről ő maga is: derűs. Mosolygó. Tiszta.

Férje hálósobáját, melyet - a korabeli újságokban látható - sokszor bámultak a riporterek, az anyósa ízlése alakította. Csozálatos barokk ágy, hozzáillő szekrény, reneszánsz íróasztal. A karosszékek bevonata mohazöld. Ugyanúgy mohazöld a japán selyemfüggöny is. És a szobákat nem parketta, hanem tölgyszínre pácolt hajópadló borította.

(Ilyen volt az a mesedíszlet, amely a háború alatt a házasságával együtt összeomlott. Semmivé lett, rommá - de amíg volt, szép volt.)

És elkezdett öltözködni is.

Nem szívesen.

A saját édesanyja is korholta, hiszen régóta látta, hogy lánya botladozva éli a női sorsot.

De most, hogy az anyósa megmagyarázta neki, miért kell csinosan öltözködni, hozzáfogott mégis. Később ez a tapasztalat főleg a színpadon segítette; hosszan tárgyalt a jelmeztervezőkkel, mert tudta, hogy a ruhája, amelyet esténként magára vesz, meghatározza szerepének lelkületét is. Másképp él benne. Másképp mozog és érez. A Mama elmondta neki, hogy *a külső és belső rejtélyes módon összefügg - amikor a lélek testbe öltözik, még tudja ezt az igazságot, és olyan testet választ magának a következő születésével, amelyben életszerepét hitelesen el tudja játszani majd.*

- Amit te adottságnak nevezel, hogy bájos külsőd van, s az emberek szépnek tartanak, nem a véletlen műve. Leszületésed előtt hosszan munkálkodtál azon, hogy ez így legyen: *születésed pillanatában a Vénusz állt a horizonton.* Ezt jó, ha tudod. A szellemvilágban, ahonnan jöttél, s ahová távozol majd, te magad vagy az író, a színész és a jelmezterveződ. Amit te genetikai adottságnak vélsz, és teljesen joggal, mert az is, annak megfelelésbe kell kerülnie azzal, akivé lenned kell. Testvéred másképp néz ki, mint te - mert más lélek él benne.

Klári mindent érteni akart.

Pontosabb szóval: megismerni.

Nem tudott semmit ösztönösen csinálni.

Minden szerepét hosszan elemezte. Meg akarta érteni, mielőtt beleélte volna magát.

A színészetbe is úgy tanult bele. Figyelte a nagy művészeteket, Csontos Gyulát, Somlay Arthurt, Gombaszögi Ellát, s közben önmagát tanította, éveken át, szorgalmasan.

És később így is próbált, mindig, élete végéig.

A saját tanítómestere volt.

Nagy kortársa, és gyakran partnere, Kiss Manyi már az olvasópróbán eljátszotta a szerepét. Első olvasásra, zseniálisan. *Tehetségét hozta magával.* A közönség nem tudta, hogy Manyika legnagyobb alakításait nem a színpadon, hanem az olvasópróbán nyújtotta. Sírtunk és neveltünk rajta. És megdöbbsentünk. Papírral a kezében, a szöveggel való találkozásának legelső pillanatában mindent tudott már. Nem volt rajta mit próbálni. Bármikor bármivé tudott válni, mint egy virágtündér: látta,

hogy pipacs - pipaccsá vált. Látta, hogy kaktusz - tüskéi nőttek és szúrt. Bármilyen állatot eljátszott azonnal: átélte a lelküket. Veréb, béka, kiskutya... még krokodilt is tudott játszani. Értette, hogy kertjében Bimbula, a kecskéje, mit mekeg neki. Néha visszamegegett neki, és ebből hosszabb párbeszéd alakult ki.

Egyszer elszólta magát.

Volt egy parányi kis kutyusa, mindenhová magával vitte. Egy csivava. Éppolyan vékony lábcskái és fantáziadús, hatalmas szemei voltak, mint a gazdájának. Hasonlított rá. Egyszer egy három év körüli kislány meg akarta simogatni, hosszan beszélt is hozzá és kérdezte:

- Hogy hívnak? Hogy hívnak téged? Mi a te neved? - mire Manyika roppant komolyan azt mondta a kislánynak:

- Nem tud beszélni. O még csak kutya.

Úgy értette, ha felnő, megtanul majd emberül.

Ezt a magyarázatot a kislány azonnal elfogadta, hiszen valaha ő sem tudott még emberül.

Valami nagy igazság van ebben. Állat- és emberlelkület nemcsak rokonságot mutat, de mintha az élet időtlen iskolájában állattestvéreink lennének az alsó tagozatosok. Azt mondják, Assisi Szent Ferenc is tudott az állatokkal kommunikálni.

Sőt!

A Mama is látott ilyen csodát, Indiában.

Egyszer egy kiéhezett tigris bukkant fel a hegyi telepen lévő, fákkal és bozóttal körülvett ashramban, és veszedelmesen közeledett feléjük. Mindannyian halálra rémültek, de a guru, aki éppen meditálni tanította őket, anélkül, hogy megmozdult volna, halkán és szelíden szólt a vadállatnak:

- *Go away!*

A tigris megfordult, és farkát lengetve lomhán elballagott.

(Amikor ezt a történetet elmesélte nekem, nemcsak a csodában való hit volt Klári hangjában, de a szüntelenül működő humorérzéke is. Azt mondta, a legnagyobb csoda nem az volt, hogy a tigris értette az embert, hanem hogy tudott angolul is.)

Semmit sem fogadott el, amire értelme nem mondott igent. Amikor szerepet írtam neki, hosszasan elemezte. Meg akarta érteni, hogy egy-egy mondatának mi a rejtett jelentése.

A *megértés* jelentette számára a legélvezetesebb küzdelmet. Amíg nem értett valamit, hangja színtelen volt, tekintete befelé figyelő. Meg sem kísérelt játszani addig, míg nem tudta, miféle érzéseket és gondolatokat rejtenek a leírt szavak. Átélni csak azután tudott valamit, ha már megértette. Ezért mondták rá, nem is teljesen igazságtalanul, hogy nem profi színész, hanem amatőr.

(És ezért lehetett a legnagyobb Csehov-színésznőnk. Tudta, mi van a „szöveg alatt”.)

Minden szerepét előlről kezdte megalkotni. Támaszték nélkül, szinte a semmiből kezdte el a próbákat. Mintha először lépne színpadra. Ez a rutintalansága tűnt úgy a nézők szemében, hogy „természetes”. Szerepein átsütött az őszinte lény. És amikor az előadás végén meghajolt a tapsban, úgy tűnt, mintha nem egy sztár hajolna meg, nem a Nagy Művésznő, hanem egy diáklány, aki sikeresen átment a vizsgáján.

Jóval később, amikor a zen-buddhizmusról olvasott, megtalálta Szuzuki művében azt a kifejezést, amelyet önmagára nézve is találónak vélt:

„A kezdők szelleme.”

Ekkor tudta meg: az érzet, hogy „kezdő vagyok”, nem valami gátlás, hanem minden magasra törő szellemiség közös sajátja.

Olyasmit jelentett ez, mint saját vallásának nyelvén a „lelki szegénység”.

Bármi nagyot akar alkotni az ember, mindig előlről kell kezdeni.

Lentről.

Alulról.

Egy-egy új inkarnációt is honnan kezdünk?

Egy ondósejtből s egy petesejtből.

Embrióként kezdjük, a törzsejlődés legelejéről. Kilenc hónap alatt átrohanunk az egész evolúción. Pedig mennyi emléket, tapasztalatot, ösztönt, mennyi rejtett tudást hozunk magunkkal! Mennyi megvalósítandó élettervet! Egy magban benne van az egész jövője. Egy Mozartban ott rejlik már a *Varázsfuvola* és a *Rekviem*, de mégis úgy kezdi először, hogy plim, plim, plim... És amikor gyakorol, nem a közepébe vág valaminek, hanem először futamokat játszik, bemozgatja a lelkét és az ujjait.

A világ legnagyobb írói, ha leültek a papír elé, mindig átéltek az ismeretlen meghódításának a riadalmát. Olyan, mintha nem írtak volna előtte egy sort sem. Vagyis az ismeretlenben halásztak.

Ugyanezt láttam a legnagyobb sportolóknál is.

Egyik nagy bokszolóknak edzéseit figyeltem. Hosszan gyakorolt a zsáknál, mert bár többszörös olimpiai bajnok volt, de úgy érezte, hogy nem tudja a balegyenesét pontosan kiütni. Százszor is elismételte. Először lassan, aztán gyorsabban, aztán villámsebessen. Közben a derekát és lábtartását figyelte. És ezt minden nap, minden edzésén megismételte. Néha a tükör előtt is megszemlélte magát, nem hagyja-e nyitva az állát, fedezetlenül a gyomrát.

Így van ez egész életünkkel is.

Az égi létrának mindig a legalsó foka a fontos. Ott dől el, hogy föllépsz-e rá, vagy sem. És aki már kissé följebb jutott, és a magasban elfelejti, hogy a „mennyei országában az a legnagyobb, aki a legkisebb” - vagyis ha elfelejti a „kezdők szellemét” -, az előbb-utóbb lezuhan.

Klárít azért töltötte el gyönyörűséggel az időtlen, keleti bölcsesség, mert nem hiten alapult, hanem a Lét egészére kiterjedő, értelmes *Tudáson*.

8

Nók, nók, nók...

*A megvilágosodás útjának keresésében nincs különbség férfi és nő között.
Ha valaki nő, és elhatározza a megvilágosodás keresését, hősies nővé fog válni.*

(Gautama Buddha)

Jól intézte a gondviselés, hogy nő tanított nőt. Azért írok szívesen róluk, mert egy nő felébredéséről mesélek, és meggyőződésem, hogy az életpéldákból többet tanulunk, mint a könyvekből. Nem véletlen, ha „Mesterekről” van szó, először Klári is nőket nevez meg: egy nő önmagára ébredéséről igazából egy nőtől tudhat meg legtöbbet, mert ez egy különös út.

A Teozófiai Társaságban egyébként is kitüntetett helye volt a nőknek.

Az egészet egy különös, médiumi képességekkel is rendelkező csodanő hozta létre, *Mme Heléna Blavatsky*. Hatalmas érdeme van abban, hogy a nyugati civilizáció sok-sok évszázados otromba gőgjét és felsőbbrendűségének közveszélyes tudatát megtörve, utat nyitott az időtlen „keleti” bölcsességnek.

Ma már nem látjuk ennek a szellemi forradalomnak a történelmi jelentőségét, mert azóta, a szó legmagasabb és legalacsonyabb értelmében is, elöntötte a közgondolkodásunkat ennek az óceáni tudásnak a mindent elsöprő ereje.

„Nincs magasabb vallás, mint az igazság.”

Ez a Társaság jelmondata.

Célja pedig az volt, hogy megtalálják a világ valamennyi igaz vallásának a közös gyökerét.

Helénát roppant ellentmondásos személyiségnek látta a maga kora. Egyrészt valóban az is volt, másrészt a szabadságnak, a független női sorsnak a megélése mindig botrányt kelt a világban. Száz férfi energiája volt benne, gondolkodó, író, szervező, és sorsát merészen élő ember. Ma már tudjuk, hogy *Blavatsky* két alamműve, a „Titkos tanítások” és a „Leleplezett Isis” *Albert Einstein* világszemléletének ihletői voltak, s ahogy ő maga elmondta, teljesen új, eddig ismeretlen tudati dimenziókat tártak

föl benne, a világról való gondolkodás egészen más útját, s így hozzájárultak egy forradalmian új, tudományos világszemlélethez, mely átformálta az egész emberiség életét.

Mellette a Társaság legnagyobb személyiségei voltak még a hatalmas intellektuális erővel és tudással rendelkező *Isabelle Cooper-Oakley* és *Annie Besant*, akik a századforduló idején még vakmerőségnek számító Kelet-kutatást elvégezték. *Besant* nálunk is járt és tanított, a Társaságban akkoriban még tevékenyen működő *Rudolf Steinerrel*.

*

A Teozófiai Társaságból indult a „Madame Tibet” néven ismert rettenthetetlen asszony, *Alexandra David Neel*, aki szintén művészként kezdte pályafutását, s aki ebből a csodálatos női képcsarnokból kihagyhatatlan.

Könyvei ott voltak Klári polcán, s egyszer azt mondta:

„- *Ha írnál róla egy filmet, szívesen eljátszanám. Mindent megtennék, hogy belebújjak a bőrébe...*”

Film ugyan nem lett belőle, de ahogy olvastam a könyveit, és megpróbáltam Klári lelkét belelátni ennek a lényétől látszólag távol lévő fantasztikus asszonynak a személyiségébe és főleg a sorsába, megértettem, hogy mi vonzotta őt.

íme, tehát az életfilm, pár sorban.

Úgy is olvasható, mint Klári soha el nem játszott filmszerpét.

Alexandra opera-énekesnő volt.

A *Carment* és a *Traviatát* énekelte egy világutazó francia operatársulatban. Varázsos párizsi lány volt. Később férjhez ment egy vasúti mérnökhöz, de hat év múlva, Kelet vonzásának engedve otthagyta férjét, és elfogadta Szikkim urának, Mahardzs Kumar Sidekongnak a meghívását, akinek szellemi testvére s minden bizonnyal szeretője is lett. Kétszer is találkozott a 13. Dalai Lámával, aki a buddhizmus nemes igazságait tanította neki. Ő volt az első európai nő, aki egy szent Lámával találkozhatott, s akinek később sikerült belépnie Tibet titkos városába, Lhasszába.

Előtte a tibeti határ közelében, Szikkimben élt több mint két éven át. Itt találkozott egy vékony és törékenynek tűnő,

szemüveges fiatalemberrel, Aphur *Jongden* szerzetessel, akivel együtt tanulmányozta Tibet spirituális titkait, s aki társa lett egy életen át.

Jongden 26 évvel volt fiatalabb nála, de életük végéig a leg-
tökéletesebb harmóniában éltek. Közös sorsuk a legmélyebb
férfi-nő kapcsolat volt, melyet valaha megismertem. Ha létezik
„halhatatlan szerelem”, ez az volt.

Szellemben tartoztak össze.

Bár férjétől elvált, a derék mérnök haláláig barátja maradt,
és támogatta az asszony páratlanul bátor kalandját.

*(Jegyezzük fel ennek a kivételes férfinak a nevét, aki, miután fel-
ismerte, hogy tüneményes énekesmadarában, akibe valaha beleszere-
tett, az egykori Traviatáfom és a Carmen szépséges Michaléjában
egy mitikus szent tűzmadár rejtőzik, melynek röptét követni nem
tudja, nem a kisebbség gyűlöletével és sötét férfibosszúval, ha-
nem elismeréssel és csodálattal nézett utána. Pénzt küldött neki, és
ahol csak tudta, anyagilag támogatta, Nemcsak őt, de fiatal társát,
a vékonyka, de rendkívül bölcs és szívós Jongdent is.*

*Ezt a jóképű és tehetős vasútmérnököt úgy hívták: Philippe Neel.
Nevét asszonya tette halhatatlanná, akivel csak rövid ideig élt.)*

Alexandra és Jongden először remeteségbe vonultak, egy
tengerszint feletti 3900 méter magasságban lévő barlangba,
Észak-Szikkimben. Három évig éltek itt, és hallgatták egy kö-
zelben, szintén remeteségben élő, nagy guru tanításait. Főleg
a telek voltak itt igen kemények. A zúzmarás bokrok itt már
kicsik, mint a nyomorult törpék. Jeges tavak és gleccserek kö-
zött éltek. A láthatár mentén különös ibolya- és narancsszín-
ben úsztak a hókoronázta hegycsúcsok. Ember ritkán járt itt.
Soha nem hallott csöndben éltek, ketten. A gondolatok itt néha
látható alakot öltenek... Vagyis látni mindazt, amit vágyunk
és gondolatunk mágikus képvilága megteremt. Mint a meg-
elevenedett álomképeket, úgy látjuk a gondolatformákat, me-
lyeket mások is láthatnak, sőt üzeni is tudunk velük. (Az őske-
reszténység világában közismert volt ez a jelenség.) A barlang
közel volt a határhoz, és három esztendő után sikerült vala-
hogy bejutniuk a tiltott Tibetbe. Találkoztak a Pancsen Lámával.
- *Khale phebl* - búcsúzott tőlük a szent ember. „Járjatok lassan!”

(Ez olyan, mint nálunk az „isten veletek”.) De útjuknak sajnos az lett az eredménye, hogy kitiltották őket a brit gyarmat, Szikim területéről.

Először Japánba menekültek. Majd álruhában, kolduló vándorszerzeteseknek öltözve mentek a hegyekben. Alexandra férfiruhában, prémes csuklyában, batyuval a hátán, kéregető-edénnyel az övében vándorolt a hófödte csúcsokon és lankákon. Arcát kakaóval s faszénnel maszkírozta tibetivé. Megpróbálták újra beszökni Tibetbe.

Ez nem volt könnyű vállalkozás. Először keresztülvágtak Kínán, majd a Góbi-sivatagon és Mongólián. Újabb három évet töltöttek a Kum-Bum-kolostorban, ahonnan végül is öszvérjeiket és csomagjaikat hátrahagyva, sikerült bejutniuk a rejtélyes Tibetbe.

Sokszor akarták megölni, kifosztani őket a hegyi rablók. De Alexandra színészi tehetsége, s az akkor már megtanult mágikus képessége megmentette őket.

És persze az is, hogy kitűnően bánt a pisztolyával.

Az akkor már nem is annyira ifjú Jongden és a már öregedő Alexandra eljutottak végre a mások által megközelíthetetlen szent központokig, ahol sok időt töltöttek el tanulással és főleg meditációval. Alexandra elsajátította a tibeti életformát. O lett a tibeti ezoterikus buddhizmus első női Lámája. Számtalan veszélyen, üldöztetésen és életveszélyes kalandon esett át, melyek során nemcsak egy tudatosan elzárt, mágikus világ falait kellett áttörnie, de a politikával is szüntelen küzdelemben állt, mivel missziós útja először az angol, aztán a kínai, majd a szovjet hatalmi érdekszférán vezetett keresztül.

1946-ban hazatértek Franciaországba, ahol Jongdent - úti-, szellemi és élettársát - a fiává fogadta.

Alexandra ekkor már 78, Jongden még csak 52 éves volt. Számos közös előadást tartottak Európában. Az asszony haláláig harminc könyvet írt. Hatalmas irodalmi munkássága megismertette a tibeti tantrikus buddhizmus spirituális és mágikus világát a nyugati világgal.

Több mint százéves korában, kevéssel a halála előtt beadta kérelmét útlevele meghosszabbítására.

Kutatni, keresni akart tovább.

Társa ekkor már régen, tizennégy éve halott volt.

Alexandra pedig egyedül élt. Tanult és írt, írt tovább. Nyolcvanhét évesen is a munkájának élt.

Férfi társa 56 éves korában fejezte be inkarnációját.

De hamvai megvárták a 101 éves csodaasszony halálát, akit szintén elhamvasztottak - a főnixmadár is porrá égve hal meg a saját, fahéjagakból épített fészken -, és közös végakaratak szerint mindkettőjük földi maradványait összekeverték, majd eggyé vált hamvaikat az indiai Varanasziban beszórták az örökévalóságot szimbolizáló Gangesz folyóba - „Gangesz anyácskánk végtelen ölébe”.

Negyven évet éltek együtt.

S utána is együtt maradtak, az Örök Emlékezetben.

**Egyetlen Tűz lobog
minden lángban**

Aki velem van, összegyűjt, aki ellenem, szétszór.

(Jézus Krisztus)

Ezt a mondatot írta föl Tolnay Klári annak a füzetnek az első lapjára, amelybe a Teozófiai Társaságban hallgatott előadások fontos eszméit lejegyezte.

Ezt az igét ő még az Angolkisasszonyoknál tanulta, és Jézus legfőbb iránymutatásának tartotta.

Ez volt a Teozófiai Társaság szellemi alapja is.

Egy Isten van.

Ahogy a Rig Véda mondja:

*Egyetlen Tűz lobog minden lángban,
Egyetlen Nap uralja a világokat,
Egyetlen Hajnal ragyog be mindent,
Bizony, az Egyetlen lett e sokféleséggé.*

Ugyanez a gondolat - nem ahogy a különféle hitvilágok szűk cellaablakain át a „sokféle” egyének és vallási csoportok, hanem - ahogy az Egyetlenből az Isten látja, így hangzik:

*Sokféle úton jönnek éh hozzám, és Én minden úton eléjük megyek,
mert az ösvény, amelyen jönnek, minden irányból az Enyéim.*

Ebbe a más fajokat és vallásokat szerető és tisztelő, főleg megismerni akaró határtalan tenger-élménybe vitte bele menyét a bölcs Mama, ahol ő érdeklődve folytatta az „összegyűjtés” munkáját.

Megismerte a hinduizmus és buddhizmus bölcseletét, a Tao univerzális tanait, a zsidó kabbalát, az arab szufit és ezoterikus muszlim költészetet, Krisna tanításait, a hiteles magyar őshagyományokat, amelyekben föllelte ugyanazt az aranyat, amit Krisztus mondataiban is megtalált.

Az arany mindig arany. Nincs hindu arany és muzulmán arany és keresztény arany - mondja a bölcs -, és nincs hindu Isten és muzulmán Isten és keresztény Isten. Isten egy és örökkévaló.

Klári mérhetetlen boldogsággal merült el ebben a végtelen óceán-élményben.

Azért próbálok ilyen hasonlatot mondani, hogy „óceán-élmény”, mert magam is megéltem, részben vele, Klárral együtt. Az igazság - ahogy Pál apostol mondja -, valóban szabaddá tesz. És az ember úgy érzi, hogy a Határtalan lesz a hazája. És a halhatatlanság lesz a természetes életélménye. Semmihez sem fogható boldog nyugalmat jelent a parányi emberkének az óceánban úszni, s tudni, hogy a horizonton fölkelő Nap és a vörösből bíborszínűvé nemesedő égbolt az ő természetes világhelye. .. Igen, ilyen végtelen a teremtés! És én is az vagyok: végtelen. Lelkem kitágul, és eggyé válok vele.

*M mritjur aszti.
(Nincs olyan, hogy halál.)*

De ne hidd, hogy csak a végtelen óceánnak - sajnos a szűk korlátoknak is lenyűgöző ereje van.

A Kelet időtlen bölcsességét a keresztény Nyugat oly mértékben lenézte, az ősi szellemiséget oly mértékben nem értette, nem is óhajtotta megérteni, sőt üldözte, hogy nem kis vakmerőség kellett ahhoz, hogy ezt valaki itt nálunk ismertté tegye.

A „Napkeleti bölcsék” tudását nem ismertük el - nem engedjük nekik, hogy ajándékaikat letegyék a betlehemi jászolhoz.

Ne feledd, India gyarmat volt akkoriban. És Alexandráék azért vándoroltak tibeti koldusként a Himalájában, mert a fehérrekben rablót és gyilkost láttak, akik méltatlanok a *Tszang kha csu cong* (a *Tiszta forrás vára*) megpillantására. A rendkívül művelt és intelligens Winston Churchill még a század közepén is úgy nevezte Mahátma Gandhit, hogy a „mezítlásos fakír”.

Ennyit látott benne.

Ennyit láttunk az indiai szellemiségből.

A Nyugat évszázadok óta játszotta már kettős játékát az ún. harmadik világgal, Ázsiával, Afrikával, az amerikai és dél-amerikai indián lakossággal.

Egyrészt elfoglalta, gyarmatosította, leigázta, tömegesen irtotta és kifosztotta őket - másrészt a gátlástalan rablógyilkosok mögött megjelentek az ájtatos hittérítők, hogy az „elmaradott”, állatnak tartott primitív népeket egy magasabb hitvilág, Jézus nevében megtérítsék.

Hiteles írások - elsősorban az amerikai őslakosoktól származó vallomások - arról szólnak, hogy *nem is értették a nyugati embereknek ezt a kettős lelkületét*. Az, hogy mást beszélnek, mint amit élnek, náluk még ismeretlen volt. Egyrészt kiirtják a családjukat, elrabolják az aranyukat, és akit életben hagynak, eladják rabszolgának - másrészt meg akarják téríteni őket, föl-emelni lelküket egy magas rendű hitvilágba, amelynek főszava a *szeretet*.

Miért nem téríted meg azokat a fehér ördögöket, akiknek a hajóján idejöttél? - kérdezte egyszer egy indián főnök a paptól.

S mi volt a válasz?

Ők már megkeresztelkedtek.

Ez a kétlelkűség - gyakran ugyanabban az emberben! - olyan érthetetlen volt egy gyermekien tiszta lelkű, bölcs indiánnak, hogy nagyobb csoda volt számára, mint a puskapor, az ágyú és a többi legyőzhetetlen, tömegpusztító lőfegyver.

Egy dologban valóban fejlettebbek voltunk.

Ez a technika, elsősorban a haditechnika volt. Csakis ezzel, és nem a magasrendű hitvilágunkkal győztük le ezeket az „elmaradott, pogány” népeket. Ez a győzelmünk éppen most, a 21. században válik riasztó veszteséggé, amikor az ősi hagyomány már minden keleti országban jórészt meghaladottá vált. Kína, Japán és India nem keresztény lett, de sajnos már nem is buddhista, taoista és a védikus tudás őrzője, hanem *szuperhatalom*. Évszázadokon át nem azt figyelték a megalázott ázsiai népek, hogy milyen ígét hirdetünk, hanem azt, hogy mivel lövünk.

Fordult a kocka.

És bekövetkezett az, amit a teozófia szellemi úton képzelt el: bekövetkezett ugyan a „*globalizmus*”, de nem az Univerzális Tudás, az Egy Isten és a kultúrák közös tisztelete alapján - hanem csakis materiális síkon, a fejlett technológia, az anyagi haszonszerzés és a gazdasági érdekek által kikényszerített világhelyzet alapján.

A Gitá ezt úgy mondja: *nem isteni, hanem démoni alapon*.

És ez nem vezethet jóra.

Hasonló csődöt már megértünk, amikor a kommunizmus „Világ proletárai, egyesüljete!” jelszavával megpróbálkoztunk egy globalista kísérlettel. De hamarosan kiderült: attól, hogy valaki proletár, esze ágában sincs egyesülni a másikkal. Hacsak nem tekintjük úgy a rettegés és terror által összekényszerített tömegeket, hogy egyesültek.

Minden olyan társulás, amely a félelem, az érdek, a haszon és pénz alapján jön létre: halálra van ítélve. Legyen az barátság, párkapcsolat, párt, társadalom, vagy éppenséggel egy gazdasági vállalkozás.

Lélektani tévedés azt hinni, hogy az egoitást kényszer nélkül együttműködésre lehet bírni. Az ego szabadságeszménye: önmaga hatalma. Lehetőleg korlátlan.

Az igazi „együtt” csakis szellemi alapon működik.

A veszedelmes világhelyzetet csak bonyolítja, hogy a fanatizmuson, vagyis a rögeszmésen működő „hit-rendszereken” nincs túl az emberiség, s azt sok évvel ezelőtt is világosan láttuk Klárival, hogy a pénz mindenható hatalmában hívő, „liberális” nyugati világ legalább olyan vakhitű és mániás, mint a mohamedán terrorista, aki a másikat le akarja gázolni egy vélt mennyországért.

A hatalom mindenekfölött.

Árulkodó mondat az Evangéliumban, amikor a tanítványok nem az örök igazság felől érdeklődnek Jézustól, hanem azt kérdik:

- *Ki lesz közülünk a legnagyobb a mennyországban?*

Ez izgat bennünket.

Ki a legnagyobb?

Kié a hatalom?

Ki lesz fönt - és ki az a szerencsétlen, aki nem viszi semmi-re, és lent marad?

Ki lép, kinek a fejére - kié lesz a világ?

Ez volt a tanítványok legelső kérdése Isten fiához.

Ez választ el bennünket mások megismerésétől.

A keleti és a nyugati kultúra elszigetelődve élt egymástól.

Egy Körösi Csorna Sándor bátorsága és magasrendű lelki-sége kellett valaha ahhoz, hogy a nyugati ember megismerkedjen a tibeti nyelvvel és Buddha örök bölcsességével.

Nehéz volt elhítenni magáról egy fehér embernek, hogy barátként és nem hódítóként érkezett, s főleg, hogy ő maga van olyan nyitott lelkű, hogy egy számára ismeretlen, magasrendű tudást befogadjon.

Körösi Csorna bódhiszattva lett odakint. Óshazánkat kereste, s megtalálta az igazságot.

Emlékét jobban tisztelik Tibetben, mint idehaza.

*

Mindezt két okból is el kellett mondanom, mielőtt rátérnék arra a szellemi-lelki útra, amelyen Tolnay Klári elindult, s amelynek egy hosszú szakaszát együtt jártuk be. Vagyis tapasztalatainkat megosztottuk - s ami egy igazi barátság lényege: egymásnak sokat adtunk, kölcsönösen.

Az első ok, hogy manapság már nem érezzük ennek a teozófiai „keleti nyitásnak” a forradalmi merészségét.

Azóta minden megismerhetővé vált.

A mi gondunk pedig már az, hogy megkülönböztessük a valódit a gagyitól, az álgurukat a még itt-ott fellelhető hiteles mesterektől.

A mi gondunk, hogy ne vesszünk el a New Age értéktelent és értékeset összezagyváló zűrzavarában.

A második ok a lényegesebb.

Ez pedig a Klári lelkébe mélyen beleivódott római katolikus neveltetése volt.

Nemcsak a gyermekkori, hanem a múltjából eredő, ösztönös, mély gyökerű ragaszkodása a vallásához.

(Hogy ne használjam újra a „fogadalom” és a „szerelem” szavakat, amelyek Jézus Krisztus feltétlen imádatát táplálták. És ami, mint egy szunnyadó vulkán, ott lappangott lelkében.)

Ez már korántsem olyan egyszerű probléma.

(Ne feledd: gyerekkorában még a petróleumlámpát is hozzávágta az öccséhez, fölgerjedt hitvitázó indulatában. Majdnem tüzet fogott a lakás. Pedig itt a távolság kisebb volt - nem a „pogány” Krisnáról volt szó, hanem csak egy rokonvallás, egy szintén Krisztus-hitű másik keresztény vallás felfogását kellett volna megértenie.

Itt még csak nem is Jézushoz kellett volna hűtlennek lennie, hanem csak az „én Jézusom” mellett a „Gyuri Jézusát” is el kellett volna fogadnia.

És máris lángolt a függöny!)

Azért fontos erről beszélni, mert ez sokunk számára - számomra is - égető kérdés, és szerintem példamutató, ahogy ő ezt megoldotta.

Itt jóval többről van szó, mint hogy valaki eretnekké válik. Azt már ezeröttszáz éves visszatekintéssel is látjuk, hogy keresztény hitünket mindig az eretnekek, de legalábbis az eretnekség veszedelmes gyanújába keveredett nagy szellemiségek tartották életben. Arról nem is szólva, hogy maga Jézus Krisztus is közveszélyes eretnek volt a korabeli társadalomban és hitvilágban.

„Kardot hoztam a világba, nem békességet...”

Akiben felébred a valódi Krisztus-tudat, az nem fél a szembenemeltől. Annak elszámolnivalója senki mással nincs, csakis a saját lelkével és a lelkében élő Istennel. Jézus követése a létező legfelsőbb út. Ezt egy Cusanus, egy Angelus Silenus, egy Szent Johanna, egy Assisi Szent Ferenc, vagy egy inkvizíció elé állított másik csodanő, Avilai Szent Teréz éppúgy tudta, mint Luther Márton és még sokan mások a hit óriásai között.

A valóság mindig veszedelmet jelent egy hitvilágban.

Amiről itt szó van, az nem a tanítások, hanem *a keleti és a nyugati ember lelki alkatának a valóban meglévő különbsége.*

Az egyiket egy sok évezredes, befelé forduló, meditációra épített kultúra formálta.

A másikat egy *kívül kereső*, türelmetlen, fejlődni, hódítani óhajtó civilizáció készítése, lényegesen keményebb és monomániás egóval, mely csak a huszadik században értesült arról, hogy létét valójában nem ő irányítja, hanem lelkének olyan erői, ahová nem lát, és amit úgy nevezett el, hogy *tudattalan*. A nyugati pszichológia jelentős fogalmai csakis nálunk érvényesek - az elfojtás, a vad kivetítés, az alázatra való képtelenség, és főleg a hétköznapi tudat korlátlan egyeduralma a mi pszichénkre jellemző.

Buddhától nem kérdeztek olyat a tanítványai, hogy ki lesz a legnagyobb.

Ráadásul tudták, hogy a mesteri tekintet előtt nem létezik elfojtott tudattalan.

Alexandra megtapasztalta Tibetben, hogy a gondolataink elrejthetetlenek. Fejlett éberséggel minden gondolatunk láthatóvá tehető, olyannyira, hogy az előző inkarnációiba is belelát-hat az ember.

Egy éber szellemiség számára nincs tudattalan: a lélek egy nyitott könyv. Mindent kiolvas belőle.

(Erről még mesélek, éppen Klárral kapcsolatban, a könyv legfontosabb kulcsjelenetében.)

Az Örök Bölcsesség, itt nálunk, Nyugaton, sajnos intellektuális élmény maradt. Hacsak nem próbálkoztak azzal, hogy valamiféle múltba merülő, formális igyekezettel, mint egy ókori színházat felidézzék.

Azt, hogy egy hindu, egy japán vagy kínai ember *lelki struktúrája* más, mint a miénk, még a mai, szellemi értelemben sajnos már romokban heverő és rohamosan westernizálódó Indiában, Japánban és Kínában is megtapasztalhatjuk.

Ezt a különbséget először a huszadik század egyik legvilágosabban gondolkodó szellemisége, a pszichológus C. G. Jung vette észre.

Egyrészt önmagán, másrészt a barátján, aki ebbe az ellentmondásba belehalt.

A következő történetet azért mesélem el, mert ez a kérdés már akkor is közelről érintett, amikor Klárral közös szellemi álmokat szőttünk. Csakis innen érthető, hogy milyen hatalmas szakadékot kellett átugranunk ahhoz, hogy ezt a szabadságharcot vértelenül megoldjuk.

Erre a figyelmeztető történetre akkor bukkantam rá, amikor a *Jóskönyvet*, szellemi Mesterem ihletésére és Richárd Wilhelm úttörő munkájára támaszkodva, megírtam.

*

A *Ji King-et*, a *Változások Könyvét* nyugati ember számára is megközelíthető formában a német R. Wilhelm hozta el Kínából, az 1920-as évek elején.

Mint képzett teológus, sinológus és mélyen hívő protestáns pap, téríteni ment a kínai Csing-taóba, mely német gyarmat volt akkoriban.

Szellemének horizontja rendkívül tág volt. Hamarosan - valami különös vonzás révén - beleszeretett a kínai őskultúrába. Másképp ugyanis nem lehet megismerni semmit, csak ha beleszeret az ember.

(Ezt csak mellékesen mondom, mivel könyvem lényegében a szerelemről szól. Az igazságba - éppúgy, mint egy emberbe - bele kell szeretni, és ha szükséges, mindent oda kell dobni érte. Vagyis „halálosan” kell szeretni. Enélkül nem lesz soha az enyém.)

Wilhelm fél életét Kínában töltötte. Kutatásaiban *Lao Naj-szűan* kínai bölcs segített neki.

„Ő volt az első- mondja -, aki a Ji King csodáját megnyitotta előttem. Megigézve vándoroltam ebben az idegen, mégis oly meghitten ismerős világban. A fordításra csak a szöveg kimerítőátbeszélése után került sor. A német fordítást aztán visszafordítottuk kínaira, s csak akkor fogadtuk el, ha maradéktalanul kifejezte az eredeti értelmét...

Öreg Mesteremmel a belső szárnyalás felejthetetlen óráit töltöttem el.”

Kitört a világháború.

Lao úr elutazott Csüfuba, Konfuciusz hajdani lakóhelyére, akinek leszármazottaival rokoni kapcsolatban állt.

Wilhelm Csing-taóba került, s mint a kínai Vöröskereszt dolgozója, átélte a város ostromát, miközben boldogan folytatta a kínai bölcsélet tanulmányozását.

„Legboldogabb azonban egy öreg kínai volt, aki úgy elmerült mellettem a szent könyv olvasásában, hogy még a közelébe lecsapódó gránát sem tudta kimozdítani nyugalmából. Odanyúlt, hogy megfogja a fül nem robbant lövedéket, de gyorsan visszarántotta kezét, mert érezte, hogy nagyon forró, s mintha mi sem történt volna, ismét a könyvébe mélyedt.”

A háború után folytatta munkáját öreg Mesterével.

Lao Naj-hszüan akkor halt meg, amikor a német szöveg már kijött a nyomdából, és a végső korrektúra állapotában volt.

(Jung szerint abban az időpillanatban távozott, amikor látta már, hogy küldetését teljesítette. Ez a küldetés nem volt kevesebb, mint amit Wilhelm is tudott: megismertetni az öreg, és már akkor is haldokló ősi kínai kultúra üzenetét a nyugati világgal - átadni az emberi és az egyetemes létezésről szóló páratlan alapművet.)

Richárd Wilhelm hazatért Európába.

Barátja és szellemi társa lett Carl Gustav Jungnak, akinek többször is olyan ösztönös benyomása volt, *mintha egy kínaival beszélne*. Nemcsak a magatartása, de az írása és a beszédmódja is megváltozott. Látta, hogy barátja oly mértékben asszimilálta az ősi kínai bölceletet, hogy egész lénye megváltozott.

Egyszer, egy őszinte pillanatában, azt mondta Jungnak:

- Boldog vagyok, hogy egyetlen kínait sem térítettem meg.

Hamarosan azonban felszínre tört benne az „elnyomott, európai szellemisége”.

Jung számos előadását hallgatta végig a frankfurti Kína Intézetben, és az volt a benyomása, hogy fokozatosan lehullik róla bölcs „kínaisága”, a nyugalma és a derűje - és *egyre paposabban beszél*.

Nem az ideológiája változott meg, hanem a beszédmodora.

Mintha két énje lett volna, melyből az egyik nem tudatosult benne, és amikor Jung ezt szóba akarta hozni - mert érezte, hogy ebből nagy baj lesz -, mindig elhárította.

Néhány évvel később, amikor Wilhelm vendég volt Jung házában, váratlanul rosszul lett. Ugyanaz a betegség tört ki rajta, amelyet húsz évvel azelőtt Kínában is megkapott: dizentéria.

Akkoriban Lao mester gyógyította ki bajából, melyet Jung sejtése szerint, hasonló pszichoszomatikus okból kapott.

Állapota egyre rosszabb lett.

Végül kórházba került.

„Néhány héttel a halála előtt, amikor már régóta nem hallottam róla semmit, elalvás előtt, álmom és ébrenlét határán különös vízióm támadt. Egy kínai állt az ágyamnál, sötétkék selyemköntösben, két kezét a mellén keresztbe téve. Mélyen meghajolt előttem, mintha valami üzenetet akarna átadni.

Tudtam, mit jelent.

A vízióm valószerűtlenül élénk volt. Nemcsak arcának minden ráncát, de mintha a köntöse selymét alkotó minden szálát is láttam volna."

Jung nemcsak azt gyanította, hogy barátja, kínai missziója során, előző inkarnációjának a színhelyére tért vissza, hanem azt is, hogy azt a szakadékos különbséget, melyet a Kelet és Nyugat lelkülete jelentett benne, ami a tudatos énje és a tudatlan lelki hatalmai között állt, nem képes áthidalni.

Richárd Wilhelm hamarosan meghalt.

Ez egy roppant tanulságos história, és igen messzire vezet.

Fölveti azt a kérdést, mitévők legyünk az Örök Igazsággal, ha az egy olyan időtlen hagyományra épül, melynek lényege a befelé fordulás, a meditáció.

Buddha egész tanításának lényege a tapasztalatilag átélhető, belső élmény.

Nem ideológia - hanem létélmény.

Lényegében egy helyes meditáció élménye.

Minden embernek Buddha-természete van.

Felébredése során mindenki megtapasztalhatja.

De ugyanez vonatkozik az indiai tanokra éppúgy, mint a kínai Taóra, vagy tibeti hagyományokra.

Ehhez olyan mindennapos elmélyülés kell, melyre a mi lelkünk nem képes, és zaklatott, rohanó életmódunk nem is ad alkalmat rá.

Nekünk tehát egyetlen, még épségben maradt lelki képességünkre, az *értelmünkre* kell hagyatkoznunk, hogy ha lényünkben megélni nem is, de legalább *érteni* tudjuk a hagyomány bölcsességét.

Abban a pillanatban, ahogy nem a „hit”, hanem a „tudás” alapján közelít meg a Védákat, a Gitát, vagy a Mahabharatát, azonnal látod, hogy ezekben az időtlen - de sok száz évvel az időszámításunk előtt leírt - művekben *jézus valamennyi lényeges igéje benne van*. Néha szó szerint. A Hegyi beszédnek és a Miatyánknak sokkal mélyebb szellemi köze van a Védákhoz, mint az Ótestamentumhoz.

Ebből a felismerésből született az a bizonyíthatatlan feltételezés, hogy Jézus Indiában járt.

Szerintem nem volt szüksége rá.

A valóság: egy.

És a tudás nem Indiában, hanem a lélek legmélyén van.

íme, néhány gondolat, azokból a beszélgetésekből, melyet Klárral folytattunk.

(Nem tudom, az ő gondolati naplója fennmaradt-e valahol.)

Az, hogy „*Aham Brahmasmi*” Jézus szavai szerint így hangzik:

„Én és az Atya egyek vagyunk.”

„*Satjam lokasja dipah*”.

„Én vagyok a világ világossága. Én vagyok az út, az igazság és az élet.”

Az „*Én vagyok*” - még az Ótestamentumban sem valakinek a személyes egóját jelenti, hanem az isteni, egyetemes Ént, mely örökkévaló.

Isten nevezi így magát Mózesnek:

„*Eheje aser eheje.*”

„Az vagyok, aki leszek.”

Kulcsmondat!

Azt, hogy a Teremtőnek is van *jövőbeli sorsa*, mi nem értjük. Nem is tudjuk elképzelni, csak ha összevetjük a hindu *Brahman* fogalommal.

A *br* igető azt jelenti, hogy „tágulni”.

Brahman nem statikus. A valakivé válás állapotában is van.

Tágul, mint az ősrobbanás után a világegyetem.

Tágul, mint a bennünk lévő Tudat is.

Végtelen Lénye nincs *teljesen* kívül a világdrámán.

Csakis innen érthető Jézus kereszthalála, és mindazok a küzdelmek, melyek odáig vezették őt. Nem arról volt szó, hogy egy végtelenül alázatos szolga hűségesen teljesítette a Nagy Úr könyörtelen akaratát -, hanem arról, hogy a saját benső, hatalmas drámai küzdelmét megnyerve, *az isteni Lélek mozdított az univerzális világdráma sorsán, s gazdagodott és gazdagított általa.*

Aki istenhívő, az önmagával szüntelen drámai küzdelemben él, hogy több legyen, teljesebb legyen.

Tudja, hogy nincs készen.

Hanem szüntelenül növekvőben, tágulóban van.

Tágul, mint a Mindenség.

És ezért nem fél levetni magáról, amit már túlélt.

Nem riad vissza az új megismerésétől, végső soron önmaga isteni valóságának egyre teljesebb fölfedezésétől.

Hűségesnek lenni nem a dogmákhoz kell, hanem a legbenső szív-élményhez, a lényünk középpontjában élő Örökkévaló Titokhoz - minden más az idő áramába van vetve, s szüntelenül meghal és megújul.

Mint testünk sejtjei.

Én: én vagyok hetvennyolc éve. Önmagam élménye sok átalakuláson ment át, de lényegben nem változott. Miközben egyetlen „régí” sejttem sincs már.

S mi lesz, ha nemcsak a sejtjeimet, hanem ezt az „én”-t is levetem?

Ha egyszer szolgálai félelem nélküli, szabad szemlélettel hasonlítanánk össze a legfontosabb szavakat, látnánk, hogy a *jóga* jelentése ugyanaz, mint a latin *religio* szóé.

Összekötni az alacsonyt a magassal. Földit az égivel. Emberi lelket az istenivel.

Ez a jóga.

És ez a religio.

A magyar *vallás* nem megfelelő szó, mert mi sajnos - jellemző módon - nem tudtunk különbséget tenni a *confessio* és *religio* között.

Az egyik, amikor *megvallom az Igazat* - a másik, amikor *én magam igyekszem Igazzá válni*.

Az egyik egy széles út, amelyen sokan járnak, s mint minden vallomás, bevallás, megvallás másnak szól: nyájnak, közösségnek, társadalomnak, mindegy. Lehet őszinte s hazug is, mint minden vallomás.

(Istennek nem kell, mert ő látja a lelkünket.)

A másik a keskeny út.

Azért keskeny, mert *ez a saját lelkünkkel való küzdelemről szól*.

A *vallás* szó csakis a megvallást jelenti. Szegény szó. Nem tartalmazza azt, amit a jóga és a religio valójában kifejez.

Vallást lehet hazudni - de religiót nem, mert az egy tényleges realizálást jelent.

Ezért van az, hogy egy vallás kiüresedhet.

Mindenki mondja, vallja, érzi, hiszi, hirdeti, mutatja, csak éppen nem teszi meg a sorsfeladatát, amelyre született.

Lélekben nem tágul, tudata nem bővül, szellemileg nem emelkedik.

*

Ezt a kis kitérőt azért kellett megtennem, hogy beleavassalak mindabba, amiről valaha beszélgettünk. Másrészt azért, hogy magam is rádöbbenjek, *mekkora utat kellett bejárnia annak a Léleknek, aki - amíg.köztünk élt - Tolnay Klári volt, a színész nő.*

Kezdetben nem tudtam, hogy ő az apácaélet helyett választotta a színészetet. Nem tudtam Mater Mohácsról. Nem tudtam előző életéről, s persze a régmúltjába süllyedt „fogadalmáról” sem.

Amikor megismertem, ő már egy érett, nagy művész volt.

Az pedig csak évek múlva derült ki, szellemi tanítómestermem segítségével, hogy ez az Angolkisasszonyoknál induló apácaélete egy megoldatlanul maradt előző életének ismétlése lett volna - olyan zsákutca, amelyben járt már egyszer, s amelybe nem lett volna jó még egyszer belemennie.

(A túlvilági Mesterünk léleklátó tanítói működéséről a Kígyó és kereszt című művemben írtam részletesebben. Ha engedélyezik, tán írok róla még. Aki számára a „Mester” szó idegenül hangzik, annak mondom: itt a Szentlélekkel, a Santo Spirítóval való harmincöt esztendő kapcsolatáról van szó.)

Roppant izgalmas kaland lenne, ha megtudhatnám, mit szólt Mater Mohács, és főleg a főnöknő, Mater Matyasovszky Ilona, amikor értesültek a kis Rózsi kalandos útjáról. Nem a színpadon, hanem a későbbi magánéletéről, és főleg a merész szellemi útkereséséről. Amikor értesültek arról, hogy férje, Ákos, az „Ifjú Teozófusok” csoportjának a vezetője lett, anyósa ugyanott átvette az ezoterikus „Rákóczi-kör” vezetését. Amikor megtudták, hiszen akkoriban a lapokban is megjelent, hogy „Rózsi” Krisnamurtit, Paul Bruntont hallgatja, a Bhagavad Gítát és az Apokrif Evangéliumokat olvassa. Hogy gyönyörűséggel tölti el a misztikus arab bölcelet és a zsidó kabbala ezoterikus világa, és főleg, ha megtudták volna, hogy - kritikus

elmével ugyan - médiumi úton a túlvilággal is sokszor kapcsolatba került.

Nagy írói kihívás lenne megidézni a két apácát, és lebonyolítani hármásban egy képzeletbeli beszélgetést.

Klárít meg tudnám írni.

Írtam már neki színdarabot, és írás közben elképzeltem őt. Láttam magam előtt az arcát, a mozdulatait. Gondoltam a gondolatait. Amikor később játszani láttam, úgy élt, úgy érzett és gondolkodott a színpadon, ahogy bennem élt, amikor még csak megálmodtam őt.

Nem lenne nagy probléma megírnom az ő szerepét, s a Jézus Krisztushoz való viszonyát.

Ráadásul írásos emlékem is van róla.

1970 karácsonyán a *Vigilia* című katolikus folyóirat egy körkérdést intézett a magyar szellemi élet ismert személyiségeihez, beszéljenek az Istenhez fűződő kapcsolatukról.

Tolnay Klári így válaszolt:

„A kérdés zavarba hoz. Hogyan lehet a választ megfogalmazni, hogy pontosan fedje azt, amit őrzök és élek magamban? Azért csak néhány szót tudok mondani, de mögötte világok vannak, vízesések és szakadékok, Északi-sark és Egyenlítő.

Jézus a titkom, az erőm, a büntudatom, a kegyelmem és feltámadásom.”

Szóval, Klárít meg tudnám írni, de a két tiszteletre méltó apácát nem. Nem ismertem őket, nem láttam a lelküket, s nem tudom, a rend feloszlása után milyen hatalmas fordulatokat vett az életük. Az, hogy valakinek milyen viszonya van az isteni valósághoz, pusztán a vallása alapján nem megítélhető.

Ahogy Shakespeare mondja az őrült Opheliával:

Tudjuk, mik vagyunk, de nem tudjuk ám, mivé lehetünk.

Ez a színház örök igazsága. Teljesen mindegy, hogy valaki milyen vallású, hívő-e vagy ateista, melyik párt tagja, mit hisz, képzeld, vagy mond magáról: ezek mind csak szerepek.

Szavak.

A valóságos lény, az „igazi arca” rejtve van.

Kalkuttai Teréz anyáról - a huszadik század legcsodálatosabb asszonyáról - csak a boldoggá avatásához szükséges előzetes kutatások alapján derült ki, hogy *közel negyven éven át - kisebb-nagyobb intenzitással - depressziós volt.*

Ilyenkor nem hitt Istenben, persze Jézusban sem.

Kétségbeesetten vallotta be gyóntató atyjának, hogy *nincs benne szeretet.* A szíve többször is „meghasadt” fájdalmában. Lélekben s testileg is. Először a pápa színe előtt kapott infarktust, majd újra és újra, megint, s ezután szíve helyett élete végéig egy műszer, egy pacemaker éltette. Műszíven élt. Hosszú időn át szeretet nélkül végezte hatalmas misszióját, s mindezt leveleiben s gyónásaiban őszintén el is mondta („Szívemben semmi szeretet nincs”) - ami egy csodálatosan őszinte szellemiségre vall.

Megírásához Shakespeare tolla kellene.

Klári és Mater Mohács képzeletbeli találkozásához is.

Itt azonnal megindul a drámaírói fantáziám, és egy olyan szívszorító jelenetet látok magam előtt, amelyet nem írtam még soha.

A színésznőt ünnepelte az ország. Akkoriban kapta második Kossuth-díját, a kommunistáktól, sőt, személyesen Rákosi Mátyás tűzte a mellére, amikor az apácákat megfosztották szent ruháiktól, ami szörnyűbb volt számukra, mint a lemeztelenítés. Maguknak varrtak nadrágot, zubbonyt, munkásruhát, fel is szenteltették őket, és abban élték hátralévő éveiket. A rendeket szétzavarták. Titokban konspiráltak. Sokan az ÁVO-ra kerültek, besúgásra kényszerítették őket. Volt, aki naivitásból, volt, aki félelemből vállalkozott rá. Volt, akit börtönbe vetettek, és ott élt a rablók, gyilkosok és kurvák között. Fogalma sem volt, hogy egy „vamzer” él mellette. Társainak nevét csupán gyanútlan-ságból kifecsegte, amivel tönkretette életüket. Nem volt járatos a pokolban. Az üldözött apácáknak dolgozni kellett, főleg a nehéziparban. Ott is csak nehezen juthattak munkához, mert a rendszer ellenségei voltak. Megtudták valakinek a „klerikális” kötődését, föl se vették, még segédmunkásnak sem. Családjukhoz sem igen menekülhettek, mert egy apácának nincs családja - a zárdában volt a családja. Ráadásul Mater Mohács és Mater Matyasovszky Ilona is öregek voltak már. Két idős néni. Cselédeknek is vének már. Ki tudja, betegek is talán.

Ha Klári apáca marad, ez a sors várt volna rá.

Ha írnék az apácákról, egy személyes élményemmel kezdeném.

1956-ban kórházban hevertem, sebesültem. Úgy volt, hogy le kell vágni a lábamat. Este vittek be az utcáról, megröntgeneztek, majd ellátták a sebeimet, térdemet átfúrták, és egy csigán átvetett súlyhoz kötötték a jobb lábamat. Hátha sikerül megmenteni. A hajnali nagyvizit után váratlanul visszajött hozzám a fiatal orvosom, egyedül, és azt mondta:

- Én elmegyek... Ne haragudj, de mennem kell. Nem tudom, meddig van nyitva a határ... Azt mondják, hogy csak egy-két napig. Nem hagyhatom ki ezt a ziccert... Mennem kell... Ne haragudj, pajtás!

És otthagytam, kiterítve, az ágyhoz kötözve. Még az ágytálat és a kacsát sem értem el.

Egy idősebb, szemüveges asszony állt mögöttem. Szürke kardigán volt a fehér kórházi köpenye alatt. Hallotta az orvos bizalmas szavait.

- Maga is elmegy, nővérke? - kérdeztem kétségbeesetten, amikor a doktor kiment a kórteremből.

- Én nem mehetek.

- Családja van?

- Nem.

- A férje nem akarja?

- Nem az... - mondta. Majd odalépett az ágyamhoz, és halkán, hogy a többiek ne hallják, azt súgta:

- Én apáca vagyok.

O nem mehetett.

Ezek a nők, ha megőrizték hitüket, szentekké váltak.

Hitvitázni velük?

Képzetelem megáll, ha egy ilyen jelenetet kellene megírnom.

Vajon mi lett Mater Mohács derűjével? Mi lett a boldog táncával? (*„Én Krisztus mennyasszonya vagyok, miért ne legyek vidám?”* - emlékszel a keringőre?)

Vajon tudta-e, hogy amikor a kis Rózsit a művészet útjára tereli, és mint egy fészekben ülő kis verébfiókát, hátulról fenékebe billenti: „Repülj!... Nyisd ki a szárnyaidat, kicsikém, és repülj!” - vajon tudta-e, hogy hová fog szállni? A színésznőt már az is rémülettel töltötte el, hogy meglátja őt szemérmetlen

kombinében szaladgálni a színpadon. De vajon mit szólt volna Maharishihez? Krisnához, Buddhához? Mit szólt volna a házsid csodarabbikhoz?

Nem tudom.

Azt sem, mit szólt volna Klári, ha találkozott volna száműzött, öreg tanítóival.

Mater Matyasovszky Ilona! Aki a hűtlen Veszta-szüzek büntetésének leírásával maradandó félelmet ültetett a kis Rózsi lelkébe! Sejtette-e, hogy saját jövőjének előképét vetítette a lány elé, vagyis *a hűség mindennél nehezebb próbatételét?*

És öregen?

Vénen, betegen, fogatlanul?

Ki tudja, min megy keresztül egy lélek, és hová jut?

Mennyire dermed élete állóképpé, és milyen hatalmas átalakulásra képes?

Nem tudni.

Kiderült, hogy az isteni nyugalmat árasztó, békés és biztos hely, a kolostor lett a legbizonytalanabb hely a világon.

A hűség pedig éppúgy naggyá tud tenni valakit, ahogy a hűtlenség megnyomorítani.

Miféle megalázásokon mehetett át ez a két idős apáca?

Nem látom őket. Pedig ez a nagy sorsszimfónia.

Tudjuk, mik vagyunk, de nem tudjuk, mivé lehetünk...

Csakis Klárit látom.

Annak a szabadságharcnak az állapotában, amelyben le akarta rázni a bilincseket, amiket valaha önmagára zárt, hogy elviselhetővé tegye a fájdalmat, amelyet egy „halhatatlan szerelem” elvesztése okozott benne.

Lelkének ez a drámai főmotívuma.

Szerelem... A Léleknek ez a nagy éhsége és sóvárgása szétválaszthatatlan az istenkereséstől.

Valami elveszett, valami nincs, valami nélkül nem tudok élni - és hiányzik, és kell, és vissza akarok találni hozzá - a Kedvesemhez - mert nélküle lenni rosszabb, mint a halál.

Ez az Énekek Éneke.

A legtitokzatosabb mű az Ótestamentumban.

*A hit és szerelem egységéről szól. Szerelmesemben Isten van - és az Istenben ott van a szerelmesem.
És vele akarok lenni, örökké.*

Ezt a drámát élte meg Mater Mohács és Mater Matyasovszky, a rend főnökasszonya - és a maga módján Tolnay Klári is. *Találkozásukban nem a hitvitát, hanem három szerelmes nő történetét írnám meg. Micsoda téma! Három hűségnek, tán árulásnak, és a szerelemért való szenvedésnek a történetét.*

Megírnám, hogy Klári vonzódása az élet nagy igazságainak megértéséhez nem intellektuális kíváncsiság volt, hanem sorskérdés.

Ahogy a Paradicsomból száműzött Éva legyőzhetetlen vonzódása Ádám után nem párkapcsolati ügy, hanem annál jóval több: *az elvesztett Istent csakis együtt találhatják meg.*

Ennél lényegesebbet nem lehet mondani a szerelemről.
Édenkertnek kései emléke - így Madách Imre.

Még egy futó szeretkezésben, egy vadidegennel, aki másra nem kell, csak hogy éhségemet pillanatnyilag csillapítsa - még ebben is ott van, ha csak porszemnyit is, észrevehetetlenül és nyomorúságosan, testnek, húsnek, kéjnek álcázva... ott van a *halhatatlan szerelem.*

Az, hogy a Kettő eggyé akar válni, mert egyiknek sem végső állapota az egyedül.

Csakis az Egy.

De ez a téma még bujkál a felszín alatt.

Csak belefűjtam egy gondolatot a fuvolámba, hogy el ne felejtse, ha a felszínre tör.

10

A Szent Kígyó titka

Klári sohasem szeretett filmezni.

Csakis a színházat szerette.

Még csak pár éve van a pályán. A félszeg és suta, vésszesen hardaró kislányból elismert művésznő lett, amikor - 1943-ban - egy tanulmányt ír a színészetéről, mely ma is érvényes erővel nekimegy a művészt és a művészetet kiárusító konzumszemléletnek, írását kiáltványként fejezi be:

„Ó, Közönség, ne érd be szürke estéidet szórakoztatásul a színházzal! Kérj, követelj többet tő'lel... Ó, Színházvezető urak! Használják ki jobban a konjunktúrát: a biztos bevételek melegágyán legyenek igényesebbek a közönséggel - és önmagukkal szemben! És ó, Kollégáim, Barátaim, Társaim! Jó és Rossz óriáskerekének küllői között - amit színháznak neveznek - tanuljunk a tegnap nagy művészeitől egy kissé több alázatot, odaadást, szolgálatot, elmerülést, gondot a színházért és a színházra, ha már olyan szerencsések, áldottak és megverték lehetünk, hogy színészek vagyunk!”

Áldottak és megverték.

Igen.

Ne felejtjük el, a mai színházunk őse, az ógörög színház, szakrális hely volt, mely mindig szorosán összeépült egy gyógyító, spirituális centrummal.

Odakint az amfiteátrumban játékokkal, tragédiákkal és komédiákkal tanították az élet Értelmére a tömegeket - hátul pedig a keveseket ébresztették öntudatra a beavatottak.

A theatron görög szót úgy is fordíthatnánk: *hely, ahonnan látni az Istenséget.*

Az elhivatott művészek lelkében ez a szakrális alapállás a mai napig nem esett teljesen szét. Abban a pillanatban, amikor egy művész végleg elvágja magában a gyökereket, és csupán a megélhetésért, vagy a dicsőségért játszik: boldogtalan lesz.

Ma alig ismerek boldog színészt.

Vannak - de kevesen.

És azok is ritkán boldogok.

De nem csak a művészek, a terapeuták is felismerték a játék gyógyító erejét.

A *pszichodráma* a lélekgyógyászat fontos eszköze lett.

A játéknak ugyanis a játészó számára is sorsmegoldó és harmonizáló lehetősége van.

Klárinak ez a felismerés adta az élete értelmét, melyet hosszú Földi életének legeslegvégéig - még három nappal a halála előtt is - őrzött magában.

Játszva ismerkedett meg jóval-rosszal, játszva ismerte meg önmagát, játszva élt át olyan titkokat és eszméket, amelyeket - ha nem színésznek áll - sohasem ismerhetett volna meg.

Ilyen, egész életszemléletét meghatározó szellemi élménye volt a *Bhagavad Gítá*, a hinduk „evangéliuma” - az *Isteni Ének*.

De ezt sem mint elméletet, hanem mint egy isteni játékot, egy hatalmas drámát értette meg, amelyet egész lényével átélt.

*

A művet a Teozófiai Társaság egyik oszlopa, a csodálatos életű *Maróthy Margit* fordította magyarra. Valószínűleg ő volt az, aki a Mamát is inspirálta, az *Indiai utam* című könyvével, és talán az egész lényével is, mert itt megint egy olyan nagy női sorsról van szó, amelyről nem szabad megfeledkeznünk. A nőktől kapott szellemi kincsek kétszeresen értékesek voltak Klári számára, mert nemcsak a papírt olvasta, amelyet bárki írhatott volna, hanem a sorok mögül sugárzó, magas rendű, öntudatos női élet is példaként hatott rá.

Amikor megismerkedtem Maróthy életével, az a fura érzésem támadt, mintha az Isten kétszer akarta volna eljátszatni, kétféle változatban ugyanazt a mesét: Klári és Margit életének a történetét. Hol csodálkoztam, hol derültem a hasonlóságon. Ha regényt írnék, szívesen megírnám életét, mert olyan ihlető és megrendítő. Nem tudom, hogy ők maguk beszéltek-e róla. Ha igen, el tudom képzelni, hogy Klári sok tekintetben úgy nézett erre az asszonyra, mint a lelki rokonára - talán még derült is a hasonlóságokon.

Maróthy Margit is színésznő volt.

Korának nagy ígérete.

Gyermekkorát a rozsályi várban töltötte, de birtokukat tűzvész pusztította el, Pestre kerültek, ahol a félénk természetű, gátlásos lányt édesanyja beíratta a Színházművészeti Akadémiára. Oly mértékig félős volt, hogy reggelenként az anyja kísérte az Akadémiára, s a tanórák után érte is ment. Utcára nem mehetett sohasem egyedül. A döntő fordulat az volt, amikor apja a második szélhűdésében meghalt, özvegy anyja zongoraleckéiből éltek, és ekkor az árván maradt rozsályi lányt Paulay Ede, a nagy hírű színházigazgató vette a szárnyai alá, és Jászai Mari, aki benne látta az utódját.

A Nemzeti Színház tagja lett.

Madách Tragédiájának Évájában mutatkozott be először. Sudár termete, csengő hangja és a szülőföldjéről, Erdélyből hozott, gyönyörű magyar kiejtése mindenkit elvarázsolt. Később Shakespeare-t játszott, a *Szentivánéji álom* Helénáját és a *Vízkereszt* Violáját...

„...A közönség nyílt színen is tapsolta. Mint szerelmi követ ifjúnak öltözve, ideális szép alakot mutatott be a fiatal művésznő. De sudár termetén, mélytűzű szemein, bájos vonásain kívül értelmes és érzelmes játékkal hódított.”

„Királynői volt már a megjelenése is - írták róla egy Rákóczi-ünnepség után -, díszöltözetben jelent meg, úgy, amint Nagyszonyunkat, Zrínyi Ilonát festik. Hangjából zúgott a tenger moraja, hogy aztán lágyan susogó szellővé olvadjon el.”

Másutt így villan képe, a *Szép Helénában*:

„A csábos, érzéki Helén asszonyt szép megjelenésével éppen úgy jellemezte, mint játékkal, amelyben büszkeség, kacérság és szenvedélyes sóvárgás egyesült.”

A nagy történet akkor indul, amikor Paulay Ede egy eszterdőre „kölcsonadja” a művésznőt a Kolozsvári Nemzeti Színháznak.

Itt lesz először partnere, majd a szeretője, és végül a férje, a korábbról már ismert távoli rokona, a pompás férfi, Ráthonyi Ákos.

Tolnay Klári későbbi apósa!

A szerelem akkor lobban fel bennük, amikor eljátsszák a *Rómeó és Júliát*

Ennek a darabnak, amelynél szebbet és mélyebbet nem írtak a *halhatatlan szerelemről*, mindkét színész nő életében sorsdöntő szerepe van.

Maróthy Margit ebben az előadásban játssza el és éli át a megrendítő nagy szerelmet.

Tolnay Klárinak pedig ebben az előadásban megy tönkre élete egyetlen és igaz szerelme.

Veszélyes színdarab!

Rengeteget játszott együtt Margit és Ákos, vallottak szerelmet, és ölték meg magukat a színpadon. Eletüket is a szerepek izzásában élték, civil szerelmük átragyogott az előadásokon. Nagy kerítő ez a darab, s minden varázsló azt tapasztalja benne, hogy ő is elvarázsolttá válik. A kritikusok a pesti vendéjátékuk alkalmával elsősorban R-né, Maróthy Margit színjátszó tehetségét dicsérték, aki külsejében „csodálatosan szép”, játékában „erős és meggyőző” volt.

Követelték, hogy térjen vissza a Nemzeti Színházhoz.

Később házasságuk tönkremegy.

Sok okból ők sem bírtak egymással élni.

Mint későbbi életsorsukból kiderült, nem voltak egymáshoz valóak. A szép és délceg férfi (akkor még az volt) és a gyönyörű színész nő útja 13 évi házasság után kettévált.

(Szegény íá. Ráthonyi Ákost kétszer hagyták el az asszonyok. Először, mert túlságosan pompás férfi volt, női szépségideál, másodszor azért, mert elhízott, trágyaszagú vidéki földbirtokos lett.

Nem volt szerencséje a nőekkel.)

Maróthy Margit messzebbre vágyott és magasabbra.

Szellemének - minden zajos siker ellenére - szűk volt a színház.

Amíg Klári sorsterepe örökké a színház maradt, Margitnak mást rendelt a sorsa. Pályája csúcsán, orvosi tanácsra, fiatalon nyugdíjba vonult. Föltehetően pszichoszomatikus okból, hiszen utána még fél évszázadot élt. Hatalmas szellemi munkát végzett. Irt, fordított, többek között a Bhagavad Gitát, a Mahab-

harata részleteit, és Blavatsky médiumi úton írt nagy művét, a *Csend hangját*.

„A Csend hangja a saját belső isteni hangod, amely hozzád beszél, Krisna a hinduknál, Krisztus (Christos) a korai keresztényeknél... senki nem tehet az emberért semmit, ha ez a hang nem beszél hozzá, s nem válik lelke vezetőjével Te magad vagy keresésed célja, te vagy a Mestered, s az örökké csengő hang vezet... a Csend hangja.”

Alapmondatok ezek mind Klári, mind Maróthy Margit életében.

Hosszú időt töltött Genfben, Párizsban, majd hozzáment az igen művelt és széles látókörű dr. Gömör Olivérhez, akivel 13 boldog esztendő telt még férje serkei birtokán.

1920-ban Gömör meghalt. Éppen akkor haldoklott, amikor birtokukat feldúlták a magyar vöröskatonák és a cseh légionáriusok. Hol az egyik, hol a másik ütött szállást a kastélyokban, melyet több súlyos találat ért.

Ezekben a viharos napokban távozott a derék férfi lelke - felesége fogta le szemét, miközben odakint dúlt a háború. Dörögtek a fegyverek, sivítottak a gránátok, ágyúk döngtek nem is olyan távolban, a föld is döngött alattuk s a kastély beleremegett, amikor dr. Gömör Olivér otthagytá testét az ágyban, és kisimult, megszépült arcát felesége tenyerében - ő maga továbbment egy olyan világban, ahol már nincs háborúság és fegyverzaj.

Serke temetőjében helyezték örök nyugalomra, ahol az egykor híres, és a halálig gyönyörű „Nagyasszony” élete végéig - 1955-ig - egyedül élt.

Közben beutazta Indiát.

1925-ben részt vesz Madrasz-Adhyarban a Teozófiai Társaság világkongresszusán. Öt világrész, 41 nyelvet beszélő s különböző fajú képviselője gyűlt itt össze, ahol beszédet is mondott, és megismerkedett a kor keleti és nyugati szellemi életének jelentős személyiségeivel. Nemcsak arról esett szó, hogy a világvallásoknak találkozniuk kell, éppen a bennük rejlő közös igazságok miatt, hanem a különböző tudományágak keretein belül szóba került a bajban lévő emberiség számos gondja: szó volt a szociális és kulturális problémákról, a környezet meg-

óvásáról, a politikáról, a pénzbefektetés és vállalkozás gondjairól, a tudomány humánus céljáról - szóval az életünk értelméről.

Egy évet töltött Indiában.

Indiai utániról című könyvében nemcsak az ismeretlen tájakról, műemlékekről, állatokról és növényekről beszél, hanem elsősorban arról a szellemiségről, amely mindenben és mindenkinben az Örökkévaló Isten lényét látja.

Könyvét olvasva „*az emberszerető szív még szeretőbbé, az igazságot keresőielek az igazság rajongójává válik*”.

Kiemeli benne a nő nevelésének fontosságát.

„Szellemileg, gondolkodási képességben minél tökéletesebb az összhang férfi és nő között, annál tökéletesebb munkatársak s munkásai az életnek. Kitűnő anya nélkül nincs kiváló férfi.”

És végül így összegez:

„Amilyen a nő, olyan a nemzet.”

Nagy mondat ez, ma is. Főleg, mert egy nő mondja ki, s benne nemének állít mércét.

Margit odakint találkozik gurujával, akivel - pusztán a gondolataik mágikus erejével - hazatérte után is kapcsolatban marad.

Különös kapcsolat ez.

Amikor Indiában elváltak, megkérdezte, hogyan maradhat ezután ő, mint tanítvány, a gurujával kapcsolatban, aki azt válaszolta neki:

- Egyszerű. Gondolj rám.

Serkei kúriája a magyar szellemi élet jelentős találkozóhelyévé válik. Fogadja a Prágában és Pozsonyban tanuló diákokat, megvitatja velük a társadalmi kérdéseket. Korányi professzortól kezdve Komlós Aladárig és Balogh Edgárig tudósok, művészek beszélnek itt meg egymással a dolgaikat; itt járt Zipernovsky Károly mérnök, a dinamó egyik föltalálója, aki mediális képességekkel is rendelkezett. (Sok invenciózus feltaláló, így maga Edison is teozófus volt.) Halála előtt itt járt a legendás, nagy

színésznő, Jászai Mari, aki nemcsak a színpad, de a teozófia útjára is terelte Margitot. O maga is a Társaság tagja volt. Ezt írta a ház vendégkönyvébe:

„Minden dicsőségnél, tehetségnél többet ér: szeretni. Nem az, hogy az embert szeretik, hanem az, hogy az ember szerethet. Ez az élet értelme.”

Néha a kúria parkjában több mint hetvenen vettek részt a teozófiai összejöveteleken.

A hintájába befogott két fehér lipíciai hozta és vitte az állomásra a vendégeket.

Margit azonban nem bírta az egyedüllétet.

Társat keresett. Ahogy írta, férfi társat.

1933-ban férjhez ment ahhoz a férfihoz, aki valaha, a rozsályi tűzvész után megvásárolta szülei birtokát, s azt a várat, amelyben szüleivel a gyermekkorát töltötte.

Jól éltek, de Margit nem volt boldog.

1944 tavaszán férje meghal, s az özvegy Serkén tölti hátralévő küzdelmes éveit. Az iszonyú időket bölcs méltósággal és alkalmazkodással élte túl. Nem sokkal az orosz csapatok elvonulása után vagyonát elvették, földjeit államosították. Kastélyának oldalában, egy szűk kis szoba-konyhában húzta meg magát, hűséges kulcsárnéjával, Balognéval.

Innen, a kis odújából nézte, hogy idegenek tanyáznak egykori otthonában, csizmában, sárosan, bagózva, köpködve.

Értékeit jórészt szétlopkodták.

A ruszók nem raboltak tőle, mert roppant elegánsan kiöltözve fölkereste a megszálló csapatok ezredesét, akivel franciául szót tudott érteni. Elővette színészi képességét. Felöltözött, mint egy hercegnő. Maradt még az estélyekről pompás ruhája. Olyan gyönyörű volt, mint egy másvilági jelenés, a mocskos pufajkák, hullák és romok között. Arra kérte a fiatal tisztet, hogy legalább a nagy értékű könyvtárát óvják meg, hiszen ez úgysem kell nekik.

A sors akaratát látta abban, hogy a szerencsétlen, barbár hordából kifogott egy franciául beszélő, arisztokratikus lelkű tisztet, aki - mint mesélte - mintha Lev Tolsztoj nagyregényéből lépett volna elő.

Margit eladogatta festményeit, gobelinjeit és dísz tárgyait, vagyis a maradékot, amit nem loptak el a kúriát elfoglaló idegenek, s amiket a kis szobájába már nem tudott bezsúfolni.

Ha éhezett, elővette rejtekhelyéről egy-egy nagy értékű könyvét, s eladta.

1947-48-ban a kormánybiztos meghatalmazottja fölajánlotta neki, hogy éljen a lakosságcsere törvényével, és települjön át Magyarországra.

De Margit azt mondta:

- Nem megyek sehová. Isten úgy akarja, hogy itt kell magányosan és elszegényedve meghalnom. Ha kimerítettem karmikus adósságomat, az Úr majd mérlegeli jövődóm alakulását.

Végrendeletében a Sárospataki Főiskolára hagyta az eladogatástól megmentett értékes könyvtárát.

Mondják, csendesen, minden panasz nélkül, végelgyengülésben költözött el a földi élők sorából.

Békével.

A környékbeliek azonban tudni vélik, hogy nem ilyen egyszerűen történt.

A „Nagyasszonyáról - ahogy hívták - az a hír járta, hogy tudott az állatok nyelvén beszélni. A lovával biztosan. De szavára feleltek a madarak is. Nemcsak a galambok, de az énekes madarak és a varjak is. Ha hívta őket, odaszálltak a fájára. Ezt még, úgy rebesgették, indiai Mesterétől tanulta, akivel haláláig kapcsolatban maradt, függetlenül attól, hogy a Mester már a másvilágról szólt neki.

Különös dolgok terjedtek róla.

Hogy volt egy fehér kígyója.

Erről még Balogné, a kulcsárnője, és Zajec Bálint, a kertésze is tudott, akik életük végig szolgálták őt.

Egy fehér kígyó vigyázta a Nagyasszony lelkét és az életét.

Ott élt vele, az ágya alatt.

És néha összetekeredve aludt egy szalmafedeles kosárban.

De ha idegen lépett be, földugta vigyázó, figyelő fejét: Ki az?!

Vigyázott Margitra.

Szükség is volt, hogy vigyázzon valaki rá, hiszen sok év óta szüntelen életveszélyben élt.

Balogné azt mesélte, hogy ezt az állatot még a guruja küldte neki valaha, rejtélyes úton, talán egy hindu vendégével, Indiából.

A kígyó nemcsak a Tudás jelképe, de a lélek őre is: a fáraók homloka fölött a kígyó az éber szemet jelenti: őrzi védencét a sötétség hatalmától.

Lát, helyette.

És megvédi.

Amikor ezt megtudták a környékbeli elvtársak, benyomultak a kulipintyójába, és agyonlőtték a veszedelmesnek tartott állatot.

Egy egész tárat eresztettek a kígyó fejébe. Majd karddal darabokra csapkodták pikkelyes, fehér testét.

És két napra rá - így mesélik - Maróthy Margit, a magyar Nemzeti Színház Örökös tagja, meghalt.

Tudta, hogy jelet kapott: „Jöhetsz.”

Elment.

És örökre elfelejtették.

A temetőben, a Gömöry-család felújított, gránitoszlopos sírkertjében nyugszik, de amikor e sorokat írom, emlékét csak egy falubeli mester által faragott fejfa jelzi - nem volt vallás, amelyik befogadja.

11

Isteni ének

Ilyen szellemisségtől, Gömöryné Maróthy Margittól jutott el a Bhagavad Gitá Tolnay Klárihoz. Az ő értő fordításából, és egy másik zseniális nő, Vadnay Emmy bevezető tanulmányából és jegyzeteiből ismerte meg az emberiség kultúrájának ezt a - csakis a Biblia jelentőségéhez mérhető - alpművét.

„Hol volt ez a Csoda több mint kétezer esztendeig? - tűnődött döbbsen. - Ennyire vakon élünk itt egymás mellett, mi emberek, hogy nem vesszük észre egymás csodáit? Nem látjuk meg a Himaláját, csak azért, mert nem a mi földrészkön van?”

A másik élménye a színész gyönyörűsége volt.

Ehhez fogható *hatalmas drámát* nem írtak még a világirodalomban.

A mű - India „evangéliuma” - a *Mahabharata* című órási eposz egy részlete.

Abban a korban keletkezett, amikor az emberiség belépett a Kali Jugába.

Az előző nagy korszak a *kétség* kora volt, melyben, ha bizonytalanul is, de élt a még Jóság. Ha homályosan is, de az ember emlékezett még a lét értelmére.

Ennek most vége.

A Fény elsötétedésének nagy időpillanata ez. Mi úgy mondanánk, az Apokalipszis kezdete. Amikor elkezdődnek a Jézus által is említett „utolsó idők”. A dráma tétje pedig az a kérdés, hogyan vívja meg az ember a küzdelmeit az elaljasodás, az elvetemültség és a gonoszság elhatalmasodásának korában. Mivé lesznek az ősi értékek? Hová lesz a bölcsesség, és mi a helyes élet? És mit tegyen az ember ebben a véres, értelmetlen pokolban?

A dráma egy olyan testvérháború előtörténetéről szól, amelyben később 18 nap alatt 4,7 millió embert öltek meg, apák a gyermekeiket, tanítványok a mesterüket, a családok saját barátaikat és rokonaikat.

Az első, önpusztító holocaust előtt állunk.

Ne feledd, hogy ezt a művet akkor ismerte meg, amikor a II. világháborúnak még csak az előszele érintette az életét. Még vidáman játszott, filmezett, de már félelmetesen rezegtek a falevelek - pár év múlva Magyarország és egész Európa olyan lesz, mint a Kuruk iszonyú harcmezeje; Pest és az ő élete is teljesen összeomlik: olyan poklot él át, amelyet fiatal novícia korában még a képzeletében sem tudott volna fölidézni.

Az *Isteni Ének* drámai helyzetét az a világtörténelmi pillanat szüli, amikor az emberiség történetében - itt egyetlen család és nép történetében - beáll a teljes morális és szellemi napfogyatkozás. Az egyik oldalon - a jámbor Pándavák - még egy emberibb és világosabb múlt hagyományai között élnek, a másik oldalon - az öntelt Kuravák - elvetemednek, a gátlástalan hatalmi ösztön és tudatlanság rabjává válnak.

A Rossz el akarja a Jót pusztítani.

A harcosok már felsorakoztak a „Kuruk mezején”, mely azóta is a földi világdráma szimbolikus helye. Ott állnak a fényes és sötét erők, hogy borzalmas ütközetüket megvívják.

Ardzsuna, a Pándavák hős hadvezére, harci kocsiján érkezik a csataterre, amelyet rokona és tanítómestere, Krisna hajt, akiről Ardzsuna tudja, hogy testet öltött Isten.

Ő a hinduk Jézusa. Itt most egy harci kocsit hajt, mert ezt kívánja az Idő.

Klári döbbenten olvasta, hogy a hinduk már több ezer éve tudták, hogy az Isten testet ölt... Ahogy a mi lelkünk is egy hús-vér személyben él, úgy az Isten is meg tud testesülni, és emberként képes megjelenni a Földön.

Nem először, és nem utoljára.

Azok a mondatok, hogy *Én és az Atya egyek vagyunk*, vagy az, hogy *Aki engem lát, látja az Atyát is*, az indiai szemléletben ősidők óta teljesen nyilvánvaló. A *Mahabharatában* számtalanszor visszatérő motívum.

A megtestesült Isten egyszerű emberként él a Földön, csodátévő hatalmát ritkán alkalmazza, s még azt is megteszi, hogy szeretett tanítványa kérésére felvillantja előtte a hétköznapi emberarca mögött rejlő Isteni Valóját, amelynek látványától az szinte eszméletét veszti.

Ezek a versek az írott költészet csúcsai: a kozmikus Teljeséget próbálják szavakba önteni.

Az is visszatérő motívum Jézusnál, hogy a testet öltött Isten, Krisna, mielőtt földi személyiségéből kilépne, megjövendöli, hogy újra el fog jönni.

Vagyis újra testet fog öltetni.

Nagy, kozmikus időpillanatokban az Isten megjelenik közöttünk.

Krisnának nem ez az első, nem is az utolsó inkarnációja. O Visnu istenség nyolcadik megtestesülése, már ismerték őt az időtlen múlt hagyományában, s tudták, hogy újra el fog jönni. Ebben az inkarnációjában is megígéri újra eljövetelét.

Mint Jézusnak, neki is jól ismerjük az emberi élettörténetét. Apját, anyját, testvéreit, rokonait, feleségét. Születését, éppen úgy, mint Jézusét, tömeges csecsemőgyilkosság előzi meg: a gonosz megretten hírének hallatától.

Teljes és gazdag emberi életet él. Férfisorsot. Szép fuvolaszávára és lényének ellenállhatatlan hatására minden nő szerelmes lesz belé.

Ezek a vonzalmak egyszerre érzéki kívánások, lelki szerelmek és halhatatlan istenszerelmek. Egy nő, ha szeret, még abban is istent lát, akiben más ezt nem látja meg. S az istenségben, ha testet ölt, szereti a testét is.

Klári csodálattal tapasztalta, hogy ez a mű, ami Maróthy Margit szellemi erőfeszítése révén válhatott számára is ismertté, *a leglényegesebb pontján ugyanazt mondja, mint az Evangéliumok, melyeknek mondatai a szívébe voltak írva.*

Jézus Krisnával testvéri közelségben van. Jóval közelebb áll hozzá, mint az Ótestamentum Mózesé.

A különbség az életükben van. Jézus mögött ott van egy akkor már roppant sötét és kőkeménnyé merevedett, farizeus zsidó hagyomány, más szóval egy hiedelemrendszer mögé bújó könnyörtelen hatalmi szervezet, míg Krisna mögött még egy jóval tágabb és szabadabb indiai szellemiség áll.

Ezt a *szabadságot* mi el sem tudjuk képzelni, mert sohasem éltük meg.

Nem tudjuk elképzelni, hogy ezek az egymást kíméletlenül pusztító, kegyetlen katonák napnyugtakor abbahagyják a véres öldöklést, s mint jó barátok vidáman énekelnek és iszogatnak. Nem tudjuk elképzelni, hogy a sötét erők legfélelmetesebb vezére, *Bhisma*, miután számtalan nyíllal átvert testtel, 58 napon

át haldoklik a földből kiálló nyílvevesszők ágán, mozdítani sem szabad, mert minden mozdulat halálos lehet, de bármennyire szenved is, gyötrelmes haláltusájában megvárja azt a kozmikus csillagállást, amelynél lelke eltávozhat a Földről. Miközben minden egykori halálos ellensége, de még az élő bajtársai is mind-mind odajárulnak a haldokló elé, és ő, aki valaha a Gonosz szolgálatában állt, és könyörtelenül kiirtotta minden barátját és rokonát, most - talán iszonyatos szenvedései miatt - *nagy tanítóvá válik, és a legcsodálatosabb himnuszokat énekliz az Örökkévalónak.*

Húszezer gyönyörű versszakot!

És kimondja, igen, kimondja ott, az elviselhetetlen kínok nyílvevessző-ágán, a számunkra oly ismerős szót:

- *Szomjazom!*

(Amikor ezt először olvasta Klári, nem ismerte még előző, francia életét. Nem tudott még MS történetéről. Nem tudta, hogy ez a szó, hogy „Szomjazom”, és a kérés, hogy „Adj innom!” valaha életének kulcsszava volt! Nem tudta még, hogy a létszomj és a szeretetszomj egy és ugyanaz.)

Ardzsuna, aki maga is sok nyilat lőtt a haldokló öreg harcos testébe, most elmondja a víz mantráját, majd egy nyilat szúr a földbe, és vizet fakaszt. Forrás tör föl a mélyből, és a kristálytisza vízszugár - az Élő Víz - egyenesen a haldokló nyitott szájába folyik.

Így válik az ellenségből barát, a tömeggyilkosból szent, és a vétekből magasztos erény. Vagyis ez is szeretetről szól. És amikor Bishma karmái megérnek, vagyis eljön halálának ideje, lelke eltávozik, és csak teste marad itt a véres nyílágyon, az egész Föld olyanná válik, mint a komor éjszaka, amelyről eltűnt a telihold.

De még él - és szenved. Még nincs itt az átváltozás ideje.

- *Menj* - mondja Krisna a tanítványának -, *addig kérdezd őt, míg lelke itt jár még közöttetek, mert amikor a Nap lenyugszik, vele együtt a Tudás eltűnik a Földről, és az Igazság titokká válik majd.*

És ugyanerre ösztönzi a legidősebb testvérét, Judhistírát:

- *Menj, kérdezz tőle!*

-*Félek közeledni hozzá, hiszen elpusztítottam minden rokonát, a nyilak közül többet én lőttem a testébe, és miattam szenved!*

- *Jöjj, fiam* - szól hozzá a haldokló - *te csak a katona kötelességét teljesítetted! jöjj, kedvességet és szeretetet érzek irántad!* - mondja a bölcs Bishma a nyilak szenvedés-ágyán.

És még hozzát teszi örök szép gondolatát:

- *Szatjam hi paramam halam. (A legnagyobb erő az Igazság.)*

Isten hatalmas világszínházában járunk, melyben minden szerepet, jót is, rosszat is, a Lélek játszik.

Együtt olvastunk Klárral ezt a csodát, a Ramajanát és a Mahabharatát, és láttuk, hogy a kozmikus színházban mennyire más szerepet játszik a megtestesült Isten, aszerint, hogy melyik időpontban jön a világra, és aszerint is, hogy hindunak, vagy éppen zsidónak születik.

Lényegében nem tanít mást - legfeljebb másképpen mondja. Egy és ugyanazon Isten megnyilvánulásai ők.

Ahol lényeges különbség van Krisna és Jézus között, az a haláluk módja.

Jézus Krisztus borzalmas kereszthalálát ismerjük.

Krisna halálát pedig így írják le:

„Mélységes elmerülésben készült az isteni Lélek, hogy elváljon a halandó testtől, amelyet az emberiség üdvéért öltött magára.

Krisna mulandó alakja mozdulatlan elmélyedésben ült az erdőség szívében.

Egy kóbor vadász a félhomályban őznek vélte a sötétlő formát, és nyilával leterítette.

Így ért véget a Magasztos megtestesülése.

Igaz valója levetette az ideiglenes köntöst, és visszaolvadt önmön örökkévaló isteni lényébe.”

Ez a szép halál abban a kozmikus pillanatban történik, amikor az emberiség a Kétely Korából, a Dvapara Jugából átlép a mindent beborító Sötétség Korába, a Kali Jugába.

Jézus nem ilyen idillikusán halt meg. Borzalmas körülmények között megkínózták és meggyilkolták.

Egy nem kanonizált írás szerint azonban még az elfogatása előtt figyelmezteti Pétert, kedves tanítványát, hogy ne rettenjen meg, amikor tanúja lesz iszonyatos halálának: ne a szenvedő testét nézze, hanem lássa meg benne az eltávozó, Élő Lelket.

Később ezt Péter így beszéli el:

„...És láttam, hogy nyilvánvalóan megragadták őt!... És azt mondom: Mit látok, ó, Uram? Te vagy az, akit valóban gyötörnek? Vagy az, akinek nékem mutatod magad? És valaki másnak a kezét és lábát szögezik a keresztre?... Ki az, aki a keresztfölött áll, és **BOLDOGAN NEVET** felém?... És a Megváltó azt monda: Akit te boldognak látsz, s aki nevet a keresztfölött, az az Élő Jézus! És az, akinek kezébe és lábába szögeket vernek, csupán az őhúsruhája, testi mása.

Csak ezt, csak ezt a hasonmást tudják megszegényíteni. De te nézz rám! Nézz rám!...”

Ez részlet a *Péter apokalipszise* című, a föld alá menekített őskeresztény gnosztikus műből való. Ez is ott volt Klári könyvtárában, anyósa tanította ezt a Rákóczi-körben.

„Húsruha”, „hasonmás” és „ideiglenes köntös” - Krisna is így nevezi a testet. Sokat beszél az Örök Lélek és az ideiglenes test kapcsolatáról.

De akár a rémült emberi szemünkkel, akár a „lelki testet” is látó, szellemi szemekkel nézzük a jelenetet - az, hogy Jézussal brutálisan bántak, verték, rúgták, töviskoszorút nyomtak fejére, majd megfeszítették - és nem egy őzzel tévesztették össze - nyilvánvaló különbség.

Mindez pedig azért történhetett, mert ő már egy jóval sötétebb helyen és a világromlás egy sokkal előrehaladottabb stációjában vállalkozott az „isteni testet öltés” sorsfeladatára, mint Krisna.

Az elsötétedés az oka annak is, hogy a mi korunkban roppant ritka, ha egyáltalán előfordul, egy gyilkosnak, még hozzá egy tömeggyilkosnak, ilyen magasztos megtérése, mint Bishmáé.

Ezt mi, a színházban, úgy mondjuk, hogy *manapság nincs már katarzis, csak folyamatos krízis*.

Egyik krízisből a másikba lépünk, a felébredés és megtisztulás legkisebb jele nélkül. Ha valaki elolvassa Bishma megrendítő történetét, azt mondja, hogy ilyen sohasem létezett. Mi, drámaírók, nem is tudunk már ilyen történetet írni, mert nem látunk már ilyen élet példákat magunk körül.

{Kérlek, fogadd megértéssel, ha ezekbe a mélyebb gondolatokba és felismerésekbe beleviszlek. Látszólag eltér attól a főmotívumtól, mely végigmegy a könyvön, s ami egy asszony küzdelmes élete. Egyrészt,

remélem, hogy hasznát veszed. Saját lelked megismerésében segíthet. Másrészt, sem Klárit, sem magamat nem tudom megismertetni veled, ha közös szellemi szárnyalásaink emlékét nem írom le, s főleg, ha nem sikerül elérnem, hogy gondolkozz, erezz és repülj velünk.)

Ami egy színésznő és egy drámaíró számára már az első olvasásra szembetűnő volt, hogy a *Gitá drámai tétje* olyan hatalmas, hogy minden más írásmű, még a görög tragédiák konfliktusát is túlszárnyalja.

A történet abban a kozmikus világpillanatban játszódik, amikor az emberiség napja lehanyatlik.

Még visszalátunk az aranykori fényre - de lelkünket és történelmünket beborítja már a sötétség viharfelhője.

Mi már régóta abban élünk.

Hozzászoktunk, hogy itt a sötétség uralkodik. Az istentelenség, az embertelenség, az őrület. Szinte természetesnek tartjuk, és sóhajtva azt mondjuk: „Hja, ilyen az élet!” De a Mahabharata történetének idején ez még korántsem volt ilyen természetes. Akkor még ez érthetetlen, új esemény volt, s ezért Ardzsunára (neve azt jelenti: „igaz ember”) rázuhan a rémület és a kétségbeesés.

Mintha hirtelen megvakulna.

És megtévelyedne.

Nem érti, hogy jön a világpusztulás, sőt, már itt is van - és neki kell hőssé válni benne.

Ilyen minden előzmény és tapasztalat nélküli, félelmetes élményt még soha ember nem ért meg.

Elsőként lépett a pokolba.

Sok-sok ezer éves tradíció veszt el ebben a pillanatban az értelmét. Minket, mai embereket már az is kizökkent, ha szakítanunk kell a családi környezetünkkel. Ha ki kell lépniük nemzeti vagy vallásos hagyományunkból.

De Ardzsuna számára minden érvénytelen lesz.

Minden.

Nemcsak a tető szakad rá, de létének alapjai is megrendülnek. Eltépődnek azok a gyökerei, melyek őseit időtlen idők óta a látható földhöz és a láthatatlan éghez kötötték: ilyen borzalmas válságot még senki sem élt át, sem előtte, sem utána soha.

Mi történik hát?

Harci szekeren a csatatérre robognak.

Ketten állnak a kocsin. O, a rettenthetetlen hadvezér, és mes-
tere, a testben élő Isten: Krisna.

Ardzsuna megsejleli a mező túloldalán felsorakozott el-
lenfelet.

Tanítók, atyák, fiak, nagyapák, nagybácsik, apósok, sógorok,
teljes rokonságának a zöme ott áll fegyverben, készen arra, hogy
könyörtelenül elpusztítsák a saját testvéreiket, a Pándavákat,
akiknek hadvezére Ardzsuna.

Neki, igen neki kellene megölnie mindazokat, akik fölnevel-
ték, tanították, s akiket ugyan a gonoszság és a gátlástalan ha-
talomszomj kerített a hatalmába - mégis kedvesek neki.

Ardzsunát megrendíti a sohasem tapasztalt iszonyat.

Megtorpan kocsijával, haja az égnek mered.

Nemcsak azért, mert el kéne pusztítania fél családját, hanem
azért is, mert hirtelen belelát az emberiség jövőjébe - vagyis
a mi jelenünkbe.

*„Bűn fog hatalmába keríteni minket, ha megöljük barátainkat.
Hogyan lehetnénk boldogok saját rokonaink élete árán? Lehet, hogy
ezek az emberek semmi hibát nem látnak abban, hogy kapzsiságtól
hajtvá kiirtsák családjukat, de miért tennék így mi is, ha tudjuk, hogy
ez bűn?!... A dinasztia pusztulásával kivesznek a családi hagyomá-
nyok, a hagyományok vesztével kihal az igaz vallás, a vallástalanság
meghonosodásával elfajulnak a nők, hitvány utódokat fognak szülni,
a hitvány utódok pokoli világot teremtenek, a pokoli világban vége a
családnak, közösségnek, vége az értelmes életnek, a világon úrrá lesz
az örült zűrzavar és becstelenség, az élet lezüllik s nekünk, akik a rom-
bolást elindítottuk, a pokolban a helyünk.”*

íját és nyilát félredobta - és szívét elborította a kétségbeesés.

Ebben a helyzetben kezdi el tanítani őt mestere és barátja,
a megtestesült Isten.

A Gitá első énekét úgy hívják:

Ardzsuna csüggedése.

Vadnay Emmy így mondja egy tanulmányában:

A kétségbeesés jógája.

íme, mindjárt itt van Krisna bölcsessége. *Tudja, hogy az em-
beri lélek csak a legvégső kétségbeesésben tanítható. Amikor már nincs*

semmi kapaszkodója. Sem tan, sem hit, sem előítélet - amikor a szó szoros érteimében összeomlik az egész élete, és a bőrére megy a játék.

Hitvitákból nem születhet semmi.

Ahogy ember sem születhet a világra, csak úgy, ha anya és gyermeke megszenved érte.

Amikor fáj! Amikor egész lényük kibírhatatlanul fáj - akkor indul a szülés.

Ezt Klári pontosan tudta, hiszen ez a színház ősi értelme. De tudta a saját lelke „mélymúltjából” is. Később majd ez a tudás - amire először az anyósa, majd Maróthy Margit munkája, a Gitá tanította - nagy hasznára lesz abban, hogy elviselje a rászakadó iszonyú kétségbeesést, amely előtte áll még.

(Ne feledd, életének legnagyobb kihívásával, a szerelemmel nem találkozott még! A főmotívum - a halhatatlan szerelem - lappang még a sorsában.)

A Gitát fiatalasszony kora óta tanulmányozta.

Sok mindenre kinyitotta szemét ez a csodakönyv.

Először is a lélek halhatatlanságára.

És a reinkarnáció igazságára, amelyet Klári nem hitt, hanem bizonyosan tudott. Tapasztalati alapokon álló, mély meggyőződéssel. (Erről sokszor nyilatkozott. Tévében, újságban, rádióban is.)

Ahogy Krisna mondja:

„Nem volt olyan idő, amikor Én nem léteztem volna, és öröktől fogva vagy te és ezek a királyok is a túloldalon. És a jövőben sem fog megszűnni életük, mert létük végtelen.

Amint a megtestesült lélek vándorol ebben a testben, gyermekkorától a serdülőkorán az öregkoráig, a halál után is egy másik testbe költözik.

Aki Önmagára ébredt, nem téveszti meg ez az átváltozás...

...Élet halált, halál új életet, boldogság boldogtalanságot, s boldogtalanság boldogságot követ. De aki megérett a fölébredésre, rendíthetetlen lesz mindkettőben, és nem zavarja ez az átváltozás.

Tudd meg, hogy a lelket senki sem képes elpusztítani, csupán anyagi testünk van kitéve a megsemmisülésnek.”

Nem tudom pontosan felidézni azokat a beszélgetéseinket, melyeket a Gitáról folytattunk.

De néhány pillanatra azért emlékszem.

Először is, mint minden ember, ő is azt kérdezte: *Mi az én sorsom?* Ardzsuna sorsa a hősiek harc - de mi az enyém?

Ez a mű azt üzeni, hogy kivétel nélkül minden ember egy sajátos *sorsfeladattal* érkezik a világra. A Gitá talán az egyetlen olyan szent könyv, amely az embert nem csordalénynek, hanem individuumnak tartja, s ahány milliárd élet van, annyi személyre szabott és vállalt sorsfeladat is.

Nem többes számban beszél, hanem egyes számban, *csak neked*, mert megismételhetetlen, isteni lénynek tart, akinek egyéni küldetése van.

Amíg nem tudod, mi az, nem ismered sem önmagadat, sem másokat.

Mater Mohács valamit megsejtett ebből, amikor a magasztos térítő apáca sorsa helyett a ledér művészi világba terelte a kis Rózsit. Más sorsát élni akkor is végzetes hiba, ha nemesebbnek tűnik, mint a miénk. Valódi emelkedés ugyanis csakis a saját utunkon lehetséges. „Más útja: veszélyes út!” - mondja Krisna.

A másik kérdés, amiről sokat beszélgettünk, Jézus Krisztus képének a gazdagításáról szólt.

Ne feledd, hogy Klárinál itt nem egy teológiai kérdésről, hanem a lelke mélyébe rejtett *halhatatlan szerelméről* van szó.

Először is fölfedezte az azonosságokat.

Mivel jól ismerte az Evangéliumokat, könnyű volt rábukkanania a rokon gondolatokra.

Ebben segített neki Maróthy Margit könyvének előszava is, melyet egy másik csodanő, *Vadnay Emmy* írt.

Az ő életéről sajnos keveset tudok.

O is teozófus volt. És sok mindenre tanította Klárit, akivel nagyjából egyidős volt. Két fiatal nőről van tehát szó. Mivel Emmy látta, hogy a színésznőnek erős keresztény gyökerei vannak (melyeket, nagyon helyesen, sohasem eresztett el), fölhívta a figyelmét, hogy olvassa el *Dr. Franz Hartmann* művét, amelyben a német tudós összeveti a Szentírás és a nagy keresztény misztikusok kijelentéseinek szó szerinti egyezését Krisna tanításaival. Fölhívja a figyelmét, hogy az a mondat, ami miatt Jézust megölték, hogy *Istenné teszi magát* - az, hogy *Én és az Atya*

egyek vagyunk - számtalanszor fordul elő a hindu hagyományban. Ma is a hétköznapi közgondolkodás része. Indiában ez időtlen idők óta teljesen természetes.

Vadnay Emmy fordította le először Khalil Gibran műveit magyarra.

És ő volt az, aki 1949 őszén egy emlékezetes előadást tartott a Társulatnál a Tabula Smaragdináról. *Ebben veti össze először Hermész Triszmegisztosz alapvető gondolatát a Miatyánkkal, amelyet Klári élete végéig imádkozott.*

Emmyvel való beszélgetései döbbsentették rá arra, hogy valójában mit is jelent ez a főimádság, a *Miatyánk*, amelyre Jézus tanította az emberiséget.

Minden embernek van egy vállalt sorsa. Egy születésével hozott sorsfeladata, mely olyan, mint az Istenhez vezető létra egy-egy foka.

Kihagyhatatlan.

A szentség ugyan magasabb fokon áll, mint a harcos hősiessége, de Ardzsuna harcosnak született, a harc a sorsfeladata - szent nem tudna lenni, csakis álszent.

Mindenre meg kell érni.

És egy-egy élet nem egyéb, mit ennek az érlelődésnek a sikeres vagy sikertelen fázisa.

Klári térítő apáca akart lenni. Ez magasabb rangot jelentett volna a szellemi létrán, mint a színészet - mégis az utóbbi volt a vállalt sorsa. Mégpedig nem azért, mert ez a könnyebb, hanem éppen ellenkezőleg, az ő számára ez volt a sokkal nehezebb feladat. Ezt akkoriban már tudta.

A Miatyánk erről a *sorsfeladatról* szól.

Klári tudta, mi az áhítat. Azt is, hogy *mit érez*, amikor imádkozik. De hogy *mit gondoljon közben, mi az igazi értelme* a mondatoknak, azt eddig sohasem igyekezett megfejteni. Kislánykora óta mondta, mondta az imát, átélten, áhítatosan és tiszta szívvel - de valójában nem tudta, hogy mit beszél.

A Miatyánkban egyetlen dolgot kér az ember Istentől.

Hogy segítsen a sorsfeladatát megoldani.

Nem jólétet, nem egészséget, nem sikert kér. Nem a vágyai teljesülését, még csak nem is azt, hogy szerettei boldo-

gok legyenek, hanem csak azt, hogy segítsen a *szvadarmáját* megélni.

Ugyanazt kéri, amit Ardzsuna kér Krisnától.

Hogy ami fönt, a lelkünk magasabb világában, a mennyben, mint isteni életterv már készen van, azt sikerüljön itt lent, a Földön, az életünkben megvalósítani.

„Mint a mennyben, úgy a Földön is legyen meg!... Segíts!”
Mert ez nem könnyű.

Sőt, mindennél nehezebb.

Segítség nélkül nem megy.

Szükségünk van az isteni Erő segítségére.

Ezt imádkozhatta Jézus is, miközben a sorskeresztjét cipelte.

Tudta, hogy a fönti - hiába van ott készen - nem jön le magától. Azt le kell hozni.

S ez nagyon, nagyon nehéz!

Az emberi élet legnehezebb feladata, hogy ami az Ideák világában már készen van, mint terv, azt lehozza és megvalósítsa, „itt a Földön is”. Az nem csapódik le önmagától, mint az égen összegyűlt viharfelhőkből a zivatar - azt az embernek meg kell szülnie önmagából.

Az Isten akarata az ember akarata nélkül nem valósul meg a Földön.

Mint mindenkinek, Jézusnak is számtalan lehetősége volt, hogy megszökjön a sorsfeladata elől. Az önmagával való küzdelmének számos nyoma van a Szentírásban. Ezért kéri imájában, hogy *Ne az én akaratom legyen meg, hanem a Tiéd!* - mert az „én” mást akar, mint a „Te”.

Ha az „én akaratom” nem teljesíti a mennyben már készen várakozó isteni tervet: nincs Golgota, nincs kereszthalál - minden földi történet másképp alakul.

Ezért tanítja Jézus azt, hogy az imádságod legyen szüksézáví, mert Akitől kérsz, úgyis tudja, mire van szükséged.

És ne a nyilvánosság előtt imádkozz!

Hanem egyedül.

Ne másokkal együtt mormold az imádságot, nyilvánosan és közösen, hanem zárkózz be a te belső szobádba, és zárd be az ajtódat, hogy ne lépjen be senki - és úgy fordulj az Istenhez, aki szavaidat titokban hallja. *Mert a többi ember nem tudja, mi a te egyéni sorsod. Nem tudja, mire vállalkoztál a születéseddel! Fogalma*

sincs, miféle „szerződésed” van a benned Látó Élővel. Ezt más nem tudhatja, és nem is teljesítheti, csak te.

Te, egyedül.

Hiába nyered meg az egész világot. Hiába teszel sok jót, és hozol áldozatot, adakozol, tanítasz, tanulsz, művelődsz és alkotsz maradandó műveket, hiába gyógyítasz és térítesz, elmehetsz az afrikai éhezők és leprások közé... hiába! - ha a saját sorsodat nem oldod meg, hiába születél. És hiába éltél. Kihagytad az egyetlen, igazi lépcsőfokot. Hiába mondod ezerszer, hogy „Uram, Uram, Uram!” - a válasz az, hogy: „Nem ismerlek téged.”

*

Klári sok évig foglalkozik a Gitá tanulmányozásával.

Figyelembe veszi Vadnay Emmy tanácsát: ez a mű csak akkor kezd megnyílni az olvasója számára, ha annak tanításait önmagára alkalmazza, s éli.

És fölteszi magában a kérdést:

„Mi az én sorsom?

Mi az én, ebben az életben megoldandó sorsfeladatom?

Hol él bennem egy sorsától megriadt Ardzsuna?

Hogy egészen más a sorsom, mint amire gyermekkoromtól kezdve szenvedélyesen készültem, ezt Mater Mohács megmondta.

Ezt már tudom.

Azóta egy másik úton járok.

Művész lettem.

És tudom, hogy ehhez a külső-belső születési adottság nem elég. Amivel nem is rendelkeztem igazán.

Csak valami mással, mégis...”

Még tíz éve sincs a színészi pályán, amikor így ír:

„Alkat, adottság és szerencse - mint a turistáé, amivel meg lehet mászni a csúcsokat. Mert mászni, vergődni alázattal s lázadással, nekibuzdulással és csüggedéssel, töprengve kínlódní, tanulni, próbálkozni, sebesülni és szárnyalni, bukni és lankadni akkor is kell, ha a sors kegyelme születésünkkor a bölcsőnkbe is rakta ezt a lelki-testi vagyont.

...A vagyonnal leket gazdálkodni, okosan élni, ha valaki tudja, hogy ez mire kötelezi... de tönkre is lehet menni vele, el lehet tékozolni, el lehet veszíteni, el lehet zülleni vele.

Amint azt az írás példázza a talentummal sáfárkodókról."

Ez már nem egy komédiás, hanem az elhivatott művész hangja.

Korán felismeri, hogy a művészet éppolyan vallás, mint amelyben megkeresztelték, s éppúgy szolgáló apácája lehet, mint ahogy azt lánykori hitével megálmodta.

Ezt a hitet minden nagy művésztársában felfedezte, függetlenül attól, hogy milyen vallású volt.

*

Klárít különösen megragadja a Bhagavad Gitá *istenszeretetről* szóló éneke.

Hiszen ez az ő életének a rejtett főszava.

Az „Odaadás jogájának” címzett XII. párbeszédben Krisna leírja, milyen ember az, aki Őt szereti - és milyen az, akit O szeret.

Ahogy Krisztusnak, Krisnának sem „kedves” mindenki, aki hívének mondja magát.

Ki a „kedves” az O számára?

Nem a földi szerelmében csalódott lány, aki kétségbeesetten Hozzá menekül, nem a kielégületlen, férfit nélkülöző, sóvárgó asszony, aki az istenszerelemben keres vigasztalást, nem a talaját vesztett, párkapcsolatában vesztes nő, aki saját asszonyi sorsának bátor végrehajtása helyett erotikus bálványt csinál Óbelőle - hanem az, aki fölfedezzi önmagában lelkének igazi valóját: a Krisna-tudatot.

Nevezzük így.

Lehet Krisztus-tudatnak is nevezni.

Nem személyt jelöl, hanem a mindenkiben élő, halhatatlan isteni Ént.

„- Ott élek Én minden lény szíve közepében” - mondja Krisna.

Ez a szív-élmény.

Hogy ott él bennem Ő.
Ahogy én is ott élek Őbenne.

Isten csak a szeretőjének nyílik meg.

*És ez nem az alázatos, földön csúszó, elsápadt, szolgálkú lény,
nem is az önös és gőgös lélek, hanem csakis a saját eredetére, vagyis
igazi valójára ráébredt ember.*

Klári élete végéig tanulmányozta a Gitát, éppúgy, mint az
Evangéliumokat. És ami fontos: *egy új Krisztus-arcot pillant meg
benne.*

A heroikus férfi arcát.

A forradalmi személyiséget, aki megtiltja, hogy őt bárki jó-
nak nevezze.

Jézus nem tartja magát jónak. Főleg azokat nem, akik ön-
magukat jónak tartják. Ezek a veszedelmes ál-jók. („Csak Isten
jó”.) Ezzel szemben minden szavával és cselekedetével szembe-
megy korának politikai és klerikális hatalmával. Szembemegy
Rómával, a több ezer éves zsidó hagyománnyal, az önmagukat
igaznak tartó írástudókkal és főpapokkal, akik a vallás letéte-
ményeseinek és Isten képviselőinek vélik magukat. Ezeket ment-
hetetlenül romlottnak tartja, és egyetlen ponton sem tud ki-
egyezni velük. Még az élete árán sem. Mert tudja, hogy ezek
„embergyilkosok”.

Fölrúgja az „Örök Kánont”.

Szeretete messze túlemelkedik a család és a szülők szere-
tetén.

Kardot hoztam, nem békességet.

Vannak megszólíthatatlan, holt lelkek.

Akik beleragadtak az „egyszer élek - soha többé” rögesz-
májébe.

És vannak a megszólítható élő lelkek, akik minden pillanatban
képesek megújulni.

*Krisztus követőjét ez a szüntelen megújulási képesség jellemzi.
Nem az, aki egyszer megújul, és örökké úgy marad, és bezápol, hanem
aki szüntelenül képes levetni magáról a régit és a túlétet. Öregen is
iffjú marad. Termékeny, és félelmet nem ismerő lélek.*

Aki nem alkuszik meg, semmilyen áron.

És nem öregszik meg lélekben, soha.

A minden hatalommal való, halálmegvetően bátor szembenetelt fő tanításában, a Hegyi beszédben, a *boldogság* alapvető feltételévé teszi.

Boldogok, akik üldözést szenvednek az igazságért, mert övéké a mennyek országa. Boldogok vagytok, ha miattam gyaláznak és üldöznek benneteket, s hazudozva minden rosszat rátok fognak. Én miattam. Örüljétek és ujjongjatok, mert nagy lesz a mennyben a jutalmatok, így üldözték előttek a prófétákat is.

Klári képzeletében átrajzolódik a bánatos Jézuska arca egy égő tekintetű, bátor férfi arcává.

Akiről az örök Ifjúság sugárzik.

Most értette meg, milyen kettős jelentése van annak, hogy *O fiú.*

Követni Ot csakis ifjú, szabad lelkülettel lehet.

A másik, amit a Gitából megtanult, hogy igazi hit csak az, amit a megismerés igazol.

A hindu hagyományban a Tudás központi helyen áll. A hit - a *sraddhá* - csak olyan, mint az éjszakában felvillanó villám: jelzi az utat, de nem több. Az úton csakis Tudással lehet végigmenni.

Tudás nélkül veszedelmes hinni - mert vakhit lesz belőle.

Mi a tudás?

Az önmagunkról való tudás.

A „Hallgass a szívedre!” parancsa csakis akkor igaz, ha az ember tudja, hogy a „Szív” nemcsak az érzelmeknek, hanem a benső mindentudásnak a székhelye is. Ott lakik a „benned Látó Élő”, a halhatatlan isteni lelked - aki tud és érez egyszerre.

A valódi érzelmeket ez különbözteti meg a szentimentalizmustól.

És főleg a szerelemnek vélt szenvedélyektől.

Húsbavágó felismerés ez Tolnay Klári számára, akkoriban, amikor szerelemmel - *ebben* az életében - még nem találkozott.

Még nem szeretett senkit, igazán.

Nem az a baj, ha hajótörést szenvedünk.

Ez minden szerelem kockázata. Rendszerint benne van a hajótörés, sőt, még az elsüllyedés veszélye is.

Nem baj, ha vesztünk - megéri.
Az a baj, ha *öntudatlanul* szeretünk.
A Bhagavad Gitából azt tanulta, hogy egyetlen vétek van a világon.
Ha valamit az ember öntudatlanul tesz.
Még a legforróbb szerelemben sem szabad teljesen odaadni magamat, mert van bennem Valaki, aki csak az enyém.
És a másokban is van Valaki, aki csakis az övé.
Ennek a két Valakinek az egymást felismerése az igazi szerelem.
Látom magamat benned! És látlak téged magamban! A többi csak vak vonzalom, szenvedély, sóvárgás, álmodozás, menekülés.
Jóval később ezt a felismerését életének legmegrendítőbb szerelmi élménye alaposan próbára teszi.
Majdnem belehal.
Sorsának döntő élménye lesz majd ez a találkozás.
De most még nem tartunk ott. Egyelőre csak gondolatban készül a jövőjére.
Keresi önmagát.

12

Kali Istennő tánc

*A fény tompul: a varjú
Visszaszáll ködös erdejébe:
A nap jó népe álomba merül
S az éj sötét hada prédára gyűl.
Csodálkozol szavaimra? Csitt!
Bűn erősíti a bűn műveit.*

(Macbeth)

Most térjünk vissza a Földre.

Nem tudom, figyelted-e, a lelkünkben zajló történetünk sohasem ott tart, ahol a mindennapi életünk.

Lemaradhatunk, vagy előre száguldhatsz, évtizedeket is.

Lehet, hogy gyerekkorunkban tudtunk már olyasmit, aminek csak életünk derekán vesszük hasznát. Váratlanul fölbukkan, szinte a semmiből, mintha nem szállt volna el harminc-negyven esztendő. És vannak olyan hiteink, melyek csak akkor lesznek a sajátunkká, ha kiállják az élet próbatételeit. Addig csak lapanganak bennünk, néha nem lesz belőlük semmi. Belekerülnek a „lehettem volna” ábrándjai közé.

A belső és a külső történetünk nem párhuzamosan halad. Mindennek el kell, hogy jöjjön az ideje.

Már javában tart a második világháború, amikor Klári megszüli kislányát.

Életének bevallott kudarca, hogy sohasem tudott igazi anya lenni.

Nem is volt ideje rá.

Néha öt-hat filmet forgatott évente, színházban is játszott, és ha időnként otthon volt, betódult lakásába a sajtó és fotózták őket: „Szép fiatal sztár a picijével”. A kislányt a két nagymama nevelte, Klári anyja és a Ráthonyi „Mama”. A baba egyiküket sem szerette, talán mert úgy érezte, ők fosztják meg az édesanyjától. A két bölcs asszony néha alaposan letolta Klárit: ha el kell rohannia, legalább ne vegye ölébe, ne ringassa a kicsit, mert utána sokáig bömböl, és nem tudják megvigasztalni.

A színház művészeti igazgatója sem örült, amikor megtudta, hogy bájos sztárja gyereket vár.

- Mit kezdjek veled, ha szülsz? Milyen szerepeket osszak rád? Egy naiva nem lehet kismama!

De a gazdasági igazgató, Roboz Imre azt mondta:

- Szüld csak meg, lányom, a gyerekedet! Jobb színésznő leszel!

(„Milyen különös - mesélte egyszer -, hogy ezt a mondatot nem a művész, hanem a pénzember mondta kii... Néha a művészetnek könnyörtelenebb szempontjai vannak, mint a gazdaságnak... Drága Roboz Imre, az Isten áldja meg! Nagyon szerettem ezt az embert!”)

Klári, dacolva a korabeli szokásokkal, világra hozta kislányát.

Sohasem felejtí el a nagyszerű, színházteremtő géniusznak, Roboznak ezt a roppant bölcs, melegsívű mondatát. Onnan szólt, ahol tudta, hogy egy elhivatott színésznő ezt meghallja. Nem azt mondta, hogy egy nő életében legfontosabb az anyaság, hanem azt, hogy „jobb színésznő leszel”.

Tolnay Klári anya lett.

Talán arra is gondolt, a gyerek menekülőtja lehet egy boldogtalan házasságból. Sok asszony, ha nőként boldogtalan, azért szül gyereket, hogy mint anya boldog legyen - de sajnos, legtöbbször ez sem sikerült neki. Sőt, csak tetézi a baját.

A második gyereket már a háború alatt, a légitámadások idején hordta magában - de egy iszonyatos, közeli detonáció hatására elvetélt.

Kisfia lett volna...

Idősebb korában gyakran visszatérő álma, hogy egy aprócska kisfiú kapaszkodik belé, sírva, böggve, üvöltve nyújtogatja apró kis ujjacskái:, de egy idegen kéz nem engedi, hogy megfogja és magához vegye. Vaskos marok tartja vissza. Olyan erő van benne, mint egy gorilla mancsában. Végül iszonyú erővel leküzdi a hatalmas kéz erejét, és a nyüsztó kicsi fiút maga mellé fekteti a párnára... Az álom olyan intenzív, hogy amíg ébred, és tudata félig az álomban, félig már ébren van, keresni kezdí ágyában a vinyogó, sírdogáló fiúcskát. Csak amikor teljesen fölédred, dőbber rá, hogy nincs mellette senki.

Üres az ágya.

Belegondolok: ha ezt a megszületni akaró, ismeretlen lelket nem tartja vissza valami súlyos sorserő, és sikerül világra jönnie, akkor Klári itt marad az ostrom közepén, romok között,

egy négyéves kislánnyal, egy újszülött kisfiúval és egy teljesen tönkrement házassággal - nem valószínű, hogy vállalt sorsfeladatát, a színészetet, meg tudta volna oldani.

Ez a magzathalál a Mátrában történt, és a hegyi faluból érkező, ismeretlen orvos azzal a gyanúval élt, hogy Klári *nem akarta* megszülni ezt a gyereket. Ezt a vádját, nem is túl finoman, meg is mondta neki.

Ami, a hétköznapi valóságban, biztos, hogy nem volt igaz - de a lélek mélyebb valóságában, igen.

1943-ban még egy felejthetetlen alakítást nyújt a Vígsházban, egy Pirandello-darabban. A színházba akkoriban már a két igazgató, *Jób Dániel* és *Koboz Imre* be sem teheti a lábát.

A zsidó Robozt eltávolítják. Innen kezdve a háttérből, rejtve irányítja a színházát, mint húsz éven át, zseniálisan.

Nem sokáig működik így, suttyomban, mert egy esztendő múlva az utcán lelövik. Minden figyelmeztetés dacára látni akarta a Budán rejtőzködő lányát, kilépett búvóhelyéről, és egyszerűen levadászták az utcán, mint egy óvatlan állatot.

Fiatal suhancok eregették bele a golyókat, akik nem tudtak szakszerűen ölni. Kezdők voltak. Roboz Imre igazgató úr élhetett volna még, de senki sem mert odamenni a rugdalózdó, hörgő sebesülthöz, és elvérzett az úton, az olvadt latyakban.

Nagy idők jönnek.

Klári ekkor találkozik a *Kali Jugának*, a Sötétség Korának az igazi, iszonyatos arcával.

Eddig csak könyvekben olvasott róla.

Olvasta a *Visnu Purána* jövendölésében, hogy ha eljön Kali Istennő kora, „az emberek állatinál is mélyebbre süllyednek. Még a látszata is eltűnik minden kultúrának. A gonoszság túlerőre jut, az igazság elhomályosul, az élet teli lesz elmondhatatlan szenvedéssel. A barbárság és a kaszton kívüli söpredék lesz a világ urává, a vezetők kifosztják alattvalóikat, gyorsan felemelkednek, és hamar elbuknak. Eletük rövid lesz, vágyaik kielégíthetetlenek, ők maguk kegyetlenek... Az áhítat képmutatássá züllik... a vallás (az ég) hazugsággá lesz... gyengeség és rettegés lesz majd úrrá a társadalmakban...”

(Fura érzéssel olvasta ezeket a több ezer éves szövegeket. Ide látak, a mi életünkbe?)

Kali Istennő, akiről e kort elnevezték, tigrisen utazik, koponyából fűzött nyakláncot visel, és a derekán levágott emberi karokból hord szoknyát. A démonokat azonban nem tudja legyőzni, mert *minden földre hullott vércsöppből új démonok születnek*. Száz és ezer és tízezer és százezer démon. Hogy ezt megakadályozza, a nyelvével fogja föl a vércseppeket, amelytől ő maga is vad őrjöngésbe és mészárlásba kezd. Csak akkor nyugszik meg, amikor Siva Isten a lába elé veti magát, és Kali rátapos.

Rejtélyes pillanat ez.

Az őrjöngő Démon diadala csúcsán veszi el a csatáját.

Az is rejtély, hogy ez az iszonyatos, fekete halál-istennő, miért tartja maga elé a szimbolikus kézjelet (mudrát), ami azt jelenti:

„Ne féljetek!”

Ugyanazt tanácsolja az eljövendő embereknek, mint Jézus az apostolainak: *„Noli ti temere!”*...

Ne féljetek!

Ez a kor főparancsolata.

Nos, tehát eljött Kali ideje.

Itt van, és az utcákon látható őrjöngése.

Tolnay Klári és családja, az utolsó pillanatban, még fölvergődnek csobánci házukból a körülzárás előtti Budapestre. Jönnek az oroszok. Keskeny út van csak nyitva, az úton szembejön velük a menekülő végtelen áradata.

Villájuk még áll, ahol két zsidó lányt és a gettóból kiszabadult mozist, Decsi Mór bácsit rejtegetik. Az öreg filmes Klári rekamiájában rejtőzött, és ha jöttek a „démonok”, az öreg Decsit betolták a fiókba, Klári hálóingben ráfeküdt, és ahogy nevetve mesélte: „Haldokolni kezdtem”.

Ez tréfásan hangzik, de ugyanezért, és főleg egy nagy szerelme miatt, Karády Katalint hetekig faggatták, étlen-szomjan tartották, alaposan megkínózták, sokáig verték, rúgták, csomókban tépték ki a haját, megkorbácsolták, és a híresen szép fogait kiütötték. Arca annyira eltorzult, hogy amikor hazafelé tántorgott, senki sem ismerte föl a felpuffadt arcú, véres szájú, dagadt szemű nőben minden idők legvarázsosabb magyar színésznőjét, a „Végzet Asszonyát”.

Az pedig, hogy valaki így vonzolja magát az utcán, véresen, összeverve, nem volt szokatlan látvány.

Jávor Pálnak, akinek felesége volt zsidó, és több üldözöttet is bújtatott, még rosszabb sors jutott.

Először Sopronkőhidára hurcolták, majd egy koncentrációs táborba került, ahonnan a magyar filmtörténet legvonzóbb színésze felismerhetetlen emberi roncsként bukkant elő a háború után.

Sokkal jobb sors számukra a kommunizmusban sem jutott.

Más okból, de tovább üldözték őket.

A rendszer megváltozott, de a gyűlölet nem.

Hamar elmenekültek az országból.

Miközben a mi emlékezetünkben mindketten maradandó ikonokká váltak, és a mai napig nem tudtuk elfeledni őket, Karády Katalin minden erejével igyekezett kitörölni még az emlékezetéből is, hogy magyar volt. Kalapos lett Amerikában, nemigen akart hazajönni többé. Föl-fölmerült benne a vágy, hiszen magyar volt, de a józan esze lebeszélte őt erről az ösztönös készletéről.

Jávor Pál azonban örege és beteg hazajött.

1959 augusztusában - így mesélik -, a János Kórház kertjének egy félreeső zugában, ahol emberek már nemigen jártak, leült egy ócska, fehér klinikai asztalhoz. Fölöslegesen bújt el a hírneves színész, hiszen meg se ismerték már. Nevezetes vékony bajsa elsárgult, arca sem az övé volt már, inkább az elmúlásé, de eljöttek hozzá régi-régi ismerősei, a muzsikus cigányok, akiket nem öltek meg a légerekben, és elhúzták néki a legkedvesebb nótáját.

Ez volt a végakarata, hogy utoljára még itthon mulathasson. Tudta, ahogy ő mulatott, senki sem tudott mulatni. Generációk lelkében hagyott felejthetetlen emléket.

És mulatott.

*Már énnekem beborult az ég,
Elverte a búzámat a jég,
Elvitte a lovamat a végrehajtó,
Szeretóm is elszerették tőlem végül...
Nem élhetek muzsikaszó nélkül,
Nem élhetek muzsikaszó nélkül...*

Kabos Gyula, a nagy mulattató, szerencsésebb volt.

Őt már akkor elűzte a rettegés, amikor az utcákon nem gyilkoltak még. Őt csak leköpték, fenékbe rugdosták, és többször halálosan megfenyegették.

Bartók Béla is korán elmenekült tőlünk. Ő annyira érzékeny volt, hogy egy idegen macska panaszos nyávogását is meghallotta a távoli erdőben. Pontosan hallotta, hogy az állat nem nyávog, de emberhangon jajgat, mert bajban van - már ez is fölzaklatta.

Magyarországon már jóval a háború kitörése előtt is érezhető volt a közeledő sötétség. Nem egy, hanem több százezer szorongó macska jajgatott. Félelmetes „démonok” voltak a vészterhes levegőben - Kali, a fekete istennő elkezdte egyre vadabb és őrzöngőbb táncát.

Bartók elhagyta nemcsak Magyarországot, de Európát is. Sohasem tért vissza többé. Nemcsak szellemét, de feleségét és művészársát, Pásztory Dittát is menekítette.

Barátja, a másik nagy szellemóriás, Kodály Zoltán azonban, akit Makovecz Imre „magyar bódhiszattvának” nevezett, itt-hon maradt.

A végső időket, több hónapot, az Operaház pincéjében töltötte. Ez egy hatalmas, patkó alakú óvóhely volt. Benne a tüzelőraktár, a kazánház, körülötte a sín párok, ezeken görgették a színpadokat a kazánokhoz. Ide szorultak az Operaház táncosai, énekesei és az ifjú balettnövendékek is. Közel hatszáz ember lapult itt. Hónapokig éltek a föld alatt. Esténként a *Traviata* pam-lagján, összerakott hokedlikén és selyembrokát, aranyozott ka-napékön ülve dalolták kedvenc áriáikat, a szólókat és duettekét. Még kórusban is zümmögtek néha, de csak halkán, hogy meg ne hallják a föld felett élők.

Művészetről beszélgettek a gyertyafényes homályban. A *Car-men* csempészeinek bográcsában főzték mindennapi ebédjüket, a babot és a sárgaborsót.

Fölöttük, a sötét nézőtéren időnként civil ruhás katonaszö-kevények lapultak.

Kodály egy súlyos, éjfekete bársonyfüggönnyel elszeparált részben élt. Ha kijött, senkivel sem állt szóba. Nem is köszönt, senkinek, soha. Egy biccentésnél többel nem fogadta a többiek tiszteletteljes köszöntését. Mint egy száműzött herceg, őrizte zord méltóságát.

így emlékeznek rá a kis balettosok és a föld alatti város többi lakói.

Kodály Zoltánban valóban volt valami, amit egész életében őrzött: megközelíthetetlen méltóság, és néha kellemetlen szigor. Régebben, amikor nem volt még teljes a szellemi sötétség, úgy nevezték ezt, hogy „tartás”.

De nem ezért volt ilyen tartózkodó. A gyerekek tévedtek. Nem tudták róla, hogy a súlyos, fekete függöny mögött ott rejtegette a közel húsz évvel idősebb zsidó feleségét, Sándor (Schlesinger) Emmát. Ha megtalálják, mindkettőjüket azonnal fölkoncolják. Belelövik őket a Dunába, vagy puskatussal szétverik az agyukat. A gyilkosoknak fogalmuk sem lett volna, ki ez az asszonyosan hosszú hajú, szakállas úr. Sok ilyet agyonverték már. Nem tudták volna, hogy ő a magyar bódhiszattva, minden idők egyik legnagyobb szellemisége.

És ha tudták volna, akkor is agyonverik, mivel rejtegetett egy zsidót, ami halálos bűn volt.

Odafönt az Operaház folyosóin az új zeneügyi kormánybiztos, Sámy Zoltán járkált, fekete egyenruhában, töltényszíjjal, övében kézigránátokkal. Róla semmit sem tudtak a kis balettosok. Kérdezték is egymástól:

„- Ki ez?... Milyen operában akar így fellépni?”

Kodály tudta, ki ez.

Másodhegedűs volt a zenekarban. Ő igazgatta az Operaházat a német megszállás idején.

(Karácsonyig. Előtte egy nappal, december 23-án egy „fekete vonaton” a fél zenekarral, a teljes kottatárral és értékes jelmezekkel elmenekült Németországba.)

Azt sem sejtették a kis balettnövendékek, hogy ez a zárkózott, nagy művész homályos odújában nemcsak bujdosott, de lázasan dolgozott is.

írta a *Missa Brevis-t*, amit Budapest ostroma után az Operaház ruhatárában, a még életben maradt kórustagokkal és egy magányos harmónium kíséretével előadtak.

Nagy idők voltak ezek.

Boldog vagyok, hogy én is megélhettem. Akkoriban látható volt kívül, ami manapság benn van, a lélek sötét bugyraiban, és csak homályosan sejthető.

Én is a föld alatt éltem, vakondéletet. Zuglói házunkat és Pest zömét lebombázták. Anyám a szomszédokkal együtt egy óriási gödröt ásott az udvaron, ágakkal, földdel borította az ideiglenes bunkert - abban laktunk, néhányan, mécsesek fényénél. De ez nem volt ritkaság. Egész Budapest föld alatt élt akkoriban; pincékben, óvóhelyeken, és olyan gödrökben, mint mi is.

Húsz évvel később, amikor a Mahabharatát olvastuk Kláriveral, döbbenetesen láttuk, hogy semmi új nincs a mi huszadik századi poklunkban. Sok-sok ezer évvel ezelőtt, a Kali Juga hajnalán már megélte ezt az emberiség. Még repülőgépek, rakéták, atombombák is voltak. „Vimanának” hívták a félelmetes fegyvereket, talán Ardzsuna is harcolt velük.

Íme egy részlet a *Drona Prava* című fejezetből:

„A város égni kezdett. Mintha tízezer nap égető lángja lobbant volna fénylőn a magasba. Heves viharok kezdtek tombolni, patakokban ömlött az eső. Mennydörgés hallatszott, noha az ég felhőtlen volt. Rengett a föld. A vizek hatalmasra duzzadtak. A hegycsúcsok szétváltak, sötétség állott be. Mintha elszabadultak volna az elemek. A nap körben keringett. A fegyver parazsától megpörkölődve, lázban támolygott a világ. Az elefántok ide-oda rohantak, hogy menedéket találjanak az iszonyú hőség elől. A vizek forni kezdtek, az állatok elpusztultak, az ellenséget legyűrték, s a tomboló tűztől sorjában lezuhantak a fák. Az elefántok félelmetesen ordítottak, és szerteszéjjel holtan rogytak a földre. A lovak és a harci kocsik porrá égtek.

Ezernyi kocsi semmisült meg, aztán mély csend ereszkedett a tengerre. A szelek fújni kezdtek, s a föld földerült. Hátborzongató látvány tárult elénk. A borzalmas hőség megcsonkította az elhunytak tetemeit, úgyhogy már nem is volt emberi külalakjuk. Sohasem hallottunk ezelőtt ilyen fegyverről.”

Bizony, ez a mainak tűnő szöveg több ezer éves.

Annak, hogy Kláriveral szellemi dolgokról tudtunk beszélni, előfeltétele volt, hogy mindketten átéltük Kali Istennő táncát, aki *„saját fiainak legyilkolt fejéből készült nyakláncot visel, akivel háltni nem lehet, mert ő hál velünk, s nem mi vele”.*

Aki ezt nem élte át, vagy hiába élte át, mert elvetemült maradt még ilyen iszonyatos szenvedések közepette is, azzal nehéz szót érteni. Sőt, lehetetlen.

Nem tudja, milyen világban él. Nem tudja, ha a csírák kibomlanak, milyen sorsot érlelnek.

A korról sok mindent olvastam azóta.

Hitelesen Márai Sándor naplója tudósít róla.

Fura, de hét-nyolc évesen sok mindent ugyanúgy láttam, mint ő. A tiszta gyerekszem, úgy látszik, hasonlóan lát, mint a nagy írók tekintete.

Végkifejletet láttunk, mindketten: egy ország és egy kultúra teljes összeomlását.

Nem a zsidóságról van szó - egész Magyarországról.

Egy teljesen értelmetlen háborúba heccelt, szerencsétlen népről, amely a két táncoló „démon” közé szorulva megélte a poklát. Fölösleges mennyiségi számháborút vívni a halottakkal: az egész magyarság tragédiájáról van szó. Akár egy olyan eposzt is lehetne írni rólunk, mint a hinduk őskölteménye.

Ami az antiszemitizmust illeti: Márai, aki meglehetősen kritikusan ír a zsidók szerepéről a gazdasági és szellemi életben, pontosan látja azt a folyamatot, ahol az indokolt ellenérzés, továbbá a zsidók vagyonára való sóvárgás, az irigység és gyűlölet átváltott egy olyan kihívássá, amelyben minden érző és gondolkodó embernek szembesülnie kellett azzal, hogy *innen kezdve már nem antiszemita, hanem tettestárs egy szadista tömeggyilkosságban.*

Ez már nem a hivatalokban és hírlapokban, hanem a nyílt utcán, a tereken, az országutakon és a pályaudvarokon zajlott. Asszonyok, aggok és kisgyermek halálmenetének volt a tanúja.

Ebben a helyzetben volt, aki közönyös maradt; volt, aki „nem nézett oda”, és becsukta ablakát; volt, akivel a „Démon hált” és maga is démonná vált - és voltak igaz emberek, mégpedig sokan, akikre Tertullianus egyházatya azt mondta valaha:

Anima naturaliter christiana.

(A Lélek természeténél fogva keresztény.)

Mit jelent ez?

Nem vallásosságot.

Valami roppant természetes dolgot. Az egyedülit, amit keresztényinek lehet nevezni, akkor is, ha valaki éppen ateista.

„Az szeret igazán, aki életét adja a barátaiért.”

Ez a kereszténység.

Ez Krisztus követése - nem lehet kevesebb.

És ebben az időben sokan szerettek igazán.

Ez volt a pokolban a csoda, és az emberi nagyszerűség.

Nem azért voltak jók, hogy jópontokat gyűjtsenek az Úristennél, hanem mert nem bírták nézni, ami az ismerőseikkel, barátaikkal történik.

Igyekeztek megmenteni őket, még azon az áron is, hogy a saját életüket föláldozzák. Vállalták ennek a rizikóját. Roboz Imre is megmenekülhetett volna, mert Bókayék bújtatták több gyerekkel együtt, de ő elindult Budára a lányához, és valaki feljelentette.

Mert ez is volt.

Feljelentő.

Azért mondja a hagyomány, hogy a Sötét Korban élni nehéz, de *a lélek számára óriási lehetőség*, mert a dolgok valódi természetéről lehull a lepel, és az igazság láthatóvá válik.

Tolnay Klári „lótusz lénye” is próbatétel elé került.

Van olyan szenny, amely a lótuszt is bekoszolja, úgy, hogy sohasem lesz már tiszta.

1944 márciusától - a németek bejövetele után - nem lép fel többé színpadon. Hivatalosan kérik, menjen ki a frontszínházzal, hazafias dalokkal buzdítsa a szerencsétlen, halálba küldött magyar katonákat.

Nemet mond.

Katonakórházakba jár, és vidám parasztnótákat énekel.

Meséli, hogy itt élte meg először a kis novícia kamaszalmát, amikor az éhező és leprás afrikai gyerekekhez akart menni valaha mint missziós apáca.

Nem kellett kimennie Afrikába.

Pesten is megélhette ezt az élményt, egy katonakórházban, még hozzá roppant tanulságos módon.

Derűs slágereket, vidám palóc nótákat énekelt a *Katyi* című filmjéből. Csípőre tette kézzel, csillogó szemmel és nevetve:

Zöld a kukorica, Katyi,

Zöld a kukorica, Katyi,

Sej, három évre be kell rukkolni, Katyi...

Nem gyógyítani akart, hanem a lelkeket jókedvre deríteni.

Áradt belőle a szikrázó jókedv. Ha mást nem tud, legalább derűt akart adni ezeknek a szerencsétleneknek. Jó színész volt, meg tudta tenni. Szép szeme vidáman ragyogott, sovány arcán önfeledt mosoly ült.

És amikor befejezte a derűs nótát, egy félkarú és vak katona nagy szeretettel azt mondta neki:

- Művésznő, maga nagyon szomorú.

- Miből gondolja ezt?!

- Hallom a hangjából. Tudja, amióta vak vagyok, mindent jobban hallok. Mi baja van, drága művésznő, miért ilyen szomorú?

Mit feleljen erre? Hogy semmi kedve dalolni, mert egy ilyen pokoli világban nincs a lelkében igazi vidámság?

Pedig a katona nem volt szomorú. Elmondta, hogy ő már megtanult élni a bajával.

Lényegében ő „térítette meg” Klárit.

Erőt adott neki ez a félkarú, vak ember.

Amikor elmesélte ezt a történetet, még azt is hozzátette:

- Tudod, néha a segítő nagyobb bajban van, mint az, aki lát-szólag segítségre szorul. *Mindig az erősebb segít a gyengébbnek.* Ezt máskor is tapasztaltam. Néha egy haldokló meg tudja váltani az ágya mellett kétségbeesetten ájuldozó hozzátartozóját. Tanácsot ad a maradónak. Férfj azt mondja a zokogó feleségének: „Menj férjhez, ha meghalok, te nem bírsz egyedül élni.” Hányszor van ilyen!...

Egyre nyilvánvalóbbá vált számára, hogy sorsa a színház. Az ilyen őszinte felismeréseket ott tanulta, a színpadon.

Hazug világban élünk, s ennek a hazugságnak a legveszedelmesebb része, amit önmagunknak hazudunk.

De a színésznek, akinek a saját gondolataiból kell világot teremteni a semmiből, az „üres térből”, vigyáznia kell, mit gondol. Mi az, ami élni fog. Hamis gondolatból, áljóságból, álhitből, álszeretetből alvilágot teremt - igazból valódit. Ez már akkor eldőlt, amikor egy üres pohárból, pusztán a képzelete révén bort kell innia: ha jó színész, érzi a bor ízét, és a közönség is érzi, még azt is, hogy édes, vagy száraz bort iszik.

A legbensőnk sohasem hazudik.

Egy jó színész zsigereiben érzi, mi a valódi, s mi hazugság.

Olyan hallása lesz, mint annak a vak katonának a kórházban, akit Klári „föl akart dobni”.

Klári a papok hangját is felosztotta.

Az egyik csak kántál. Sok évszázad alatt kialakult rutinhangján „papol”, mint egy gyenge színész a századik előadáson: viszi az ismerős szöveg és megszokás.

A másik pap hisz ugyan - de nem tud. Nem tudja, mit beszél. Ezek túl lelkesen, túl szuggesztíven, túl lázasan prédikálnak, rendszerint elmondják, mit gondol az Isten - mintha ők tudnák.

A harmadik azonban hisz - és tud is. Nem idéz, nem a Szentkönyvet mondja föl, hanem legbensőbb önmagát mondja. Ami valóban az övé.

Az ilyen őszinte, bölcs papok miséire szívesen eljárt. Néha vele mentem. Ilyenkor persze nem volt ülőhely a templomban, s ahogy összeszorulva ültünk egymás mellett a zsúfolt padon, szeme vidáman rám villant:

- Látod, ha jó a pap, telt ház van.

Nem sokáig, mert jöttek a kommunizmus évtizedei.

Kali Istennő új táncával ismerkedtünk meg.

Manapság egyenlőségjelet tesznek a két embertelen izmus, a fasizmus és a kommunizmus közé. Két könyörtelen diktátúra valóban. Lélektanilag azonban nem egyformák, mert a fasizmust egy *extrovertált* Démon működtette, a kommunizmus egy *introvertált* Démont szolgált.

Bennünket azért érdekelt mindkét izmus, mert életünk nagy részét kitöltötte, és meg akartuk érteni azt a két sötét erőt, amely sorsunkat kívülről áthatotta. Amíg ugyanis nem értünk valamit, az átláthatlan erők újra és újra felszínre törnek, s addig ismétlik magukat, míg el nem jutunk a katarzispontoz - azaz a megtisztuláshoz.

A kollektív psziché éppúgy működik, mint az egyéni lélek, és legnagyobb veszélye éppen ez az öntudatlan *ismétlés*.

A „forgószínpad”, amelyről nem tud lelépni. Kali Istennő története arra figyelmeztet, hogy a „megölt démonok vércsöppjeiből új démonok születnek” - azaz: a Sötét Kor lényege, hogy az ember oly mértékig tudatlanná vált, hogy *a legnagyobb szenvedéséből sem tanul*.

A két Démonnak nem csupán politikai, hanem okkult gyökerei voltak, ezért nem értjük egyiket sem, a mai napig.

Mindkét ideológia abból a valóságos tényből indult ki, hogy a világ korrupt és alaposan el van rontva.

Meg akarta javítani.

A fasizmus ezért vissza akart menni a kereszténység előtti, pogány őskorba. Le akarta rázni magáról a zsidó-keresztény kultúrát. Ezt tartotta ugyanis a leromlás okának. A keresztény univerzalitást. Vissza hát, a gyökerekhez! Kezdetben a gyökök, a „tisztá források” kutatása a legkomolyabb szellemiségek célkitűzése volt. A korai hitviták még Nietzsche és Wagner között zajlottak, és végső szakításuk akkor következett be, amikor Wagner, aki megidézte zenéjében az ősi, „árja-germán” világot, az egyik művében - a filozófus szerint - „térdre rogyott egy zsidó rabbi”, Jézus Krisztus előtt.

Nietzsche - mielőtt megőrült volna - önmagát *Antikrisztusnak* nevezte, és ezt az ámulást Richárd Wagnernak sohasem bocsátotta meg.

Visszamenni a gyökerekhez - ez a 19. század fordulójának hatalmas törekvése volt.

Lényegében a Teozófiai Társaság is ezekhez a „Találjunk vissza az ősi forrásainkhoz” mozgalmakhoz tartozott, azzal az óriási különbséggel, hogy soha a Tórát és Jézust nem tagadta meg. Sőt, magához ölelte, és a kereszténységnek az időtlen hagyományokkal való azonosságát sok helyen kimutatta.

A politikai mozgalmak azonban nem a közös, hanem a *különálló népi, faji gyökereiket* kutatták.

De mivel a gyökök mindenhol mások voltak, egészen más volt a fasiszta, a náci, vagy éppen a nyilas ideológia.

A fasiszta *olasz* volt, és gyökerei a Krisztus előtti *antik Rómáig* nyúltak vissza.

Mussolini egyik beszédében megvetően beszélt Hitler gőgjéről és a germánok ostoba beképzeltségéről, akik „írni, olvasni sem tudó, primitív barbárok voltak akkor, amikor nálunk már Caesar volt, Augustus, Vergilius és Seneca”.

A *nyilasok* nem Szent István, hanem *Koppány pogány szellemét* próbálták élesztgetni a magyarok ősmúltjából. A magyarság történelmi hivatásában világmissziót láttak: „Választatott nép vagyunk, nálunk dobog az emberiség szíve.”

A náci - mint germán faj - az árjától eredeztették magukat. A szó szanszkrit eredetű. „Magasrendűt”, „nemeset” jelent. (Semmi köze a fajhoz. Nem rasszt, hanem szellemi minőséget jelöl.) Jelműket, a horogkeresztet Tibetből és Indiából hozták. Német tudományos kutatók igyekeztek kimutatni genetikus rokonságot a tibeti fajokkal. Önmagukat felsőbbrendűnek tartották, akiknek joguk és küldetésük újra a világ urává lenni.

Hitler az olaszokat lenézte. Komolyabb haditetteket nem várt tőlük. Könnyelmű vérük nem képes a nagy, heroikus áldozatokra.

A magyarokat pedig egyenesen megvetette. Goebbels naplójából tudjuk, hogy a „Balkán legutolsó népének” tartotta a magyarokat, alacsonyrendű fajnak. Horthyban sohasem bízott, mindig számított rá, hogy a bajban elárulja.

A náci mélyen megvetettek minket, és a háború után, ha megnyerik, nem várt volna jobb sors ránk, mint az áruló Horthyra s fiaira.

Az olasz és a magyar éppúgy nem „árja” volt, mint a zsidó. Az, hogy egy keresztlevél menedéket adhatott, a germán-árja világalmai terv átmeneti kompromisszuma volt.

Jézus Krisztus nem volt árja, sőt, genetikusan, vagyis a náci fajtörvények szerint az anyjától eredeztetve, körülmetélt zsidó volt.

A kereszténység ideológiája - az evangéliumi írások szerint is - az volt, hogy az alacsonyabbat föl kell emelni, tanítani, fölébreszteni, megváltani.

A hitleri Übermensch ideája azonban épp ellenkezőleg: az alacsonyabb rendűt könyörtelenül el kell nyomni, vagy ami a legjobb megoldás: kiirtani, mert ártalmas.

És ezt nyíltan el is kezdte.

A náciizmus, s vele az ideiglenes szövetségesei, nekimentek az egész világnak. A városokból, országokból csak füstölgő romhalmazok maradtak. Az embereket nem lefüggönyözött autókban vitték el, hanem a nyílt utcákon terelték, tömegesen; ott is verték és lőtték agyon őket, mások szeme láttára.

Klári látta a felrobbantott Margit-hidat. Nyilvánvaló, hogy nem csupán stratégiai okokból robbantották fel a németek. Csúcsforgalom volt. Mint Arany János *Hídavatásában*, tömegével ugrottak a halálba az emberek. Sokan a félig lelógó villamo-

sok ablakait kitörve próbálták kimászni; férfiak, nők, gyerekek fűrtökben potyogtak a jeges vízbe. A fasizmus háborúja nyílt volt, nekiment az egész világnak. Végző pillanatában a saját gyermekeit is halálba küldte. A zsidók kiirtását is előre meghirdette, nem volt titok.

A kommunizmus azonban rejtőzködött, s amit akkoriban kevesen tudtunk, és a ma is érthetetlen: elsősorban a saját híveit pusztította el. A legtöbb igazhívő kommunistát maguk a kommunisták üldözték és kínozták halálra.

Az emberekért hajnalban jöttek vagy éjszaka, titokban. Nem egyenruhában, hanem szürke esőkabátban és arcot árnyékoló, szürke kalapban. A kocsit is lefüggönyözték, amelyben az áldozatokat elhurcolták. A kifelé nyíló arcot mutató hatalom mögött egy könyörtelen titkos gépezet működött. A legjobb barátodról sem tudhattad, hogy besúgó. Nevét ismerted, fedőnevét soha. A tömeges kitelepítésekről csak az értesült, akinek már mennie kellett. A Gulágról csak nagyon későn szerzett tudomást a világ. És odakerülni, vagy ott meghalni teljesen irracionális okokból lehetett. Bárkinek, bármikor, bármiért. Semmiért. Lényegében itt egy olyan Démonról volt szó, amely sötétben élt, és nemcsak másokat, de végül önmagát is megfojtotta. Azért múlt ki, szinte vértelenül. Egyetlen ép szerve nem volt már.

„A Sötét Korban az anyagba süllyedt és a halhatatlanság tudatát elvesztett emberek életét kizárólag a halálfélelem és a szenvedéstől való iszonyat irányítja” - mondja a Bhagavad Gitá.

Ha egyetlen képpel akarnám érzékeltetni a két izmus különbségét, azt a pillanatot ragadnám meg, amikor megbuknak.

A színdarabírók tudják, hogy a hősök halálának módja fontos drámai pillanat, mert visszamenőleg jellemzi az egész életüket.

Nos, az olasz fasizmus vége az volt, hogy a Nép Hímoroszlánja, a szőrös mellű, imádott férfibálvány, Benito Mussolini, női ruhában és női parókában próbált menekülni, szeretőjével, Clara Petaccival. Mindkettőjüket kivégezték, és a lábuknál fogva föllógatták és leköpdösték őket.

Adolf Hitler öngyilkos lett, nőjét is magával rántva a halálba. A náciizmus „sebészeti” halt meg: nekirohant a falnak,

és a fallal együtt a saját koponyája is apró szilánkokra törött. A fal pedig kigyulladt és porrá égett.

El sem kellett temetni a Vezér testét, mert a nagy forróságban elolvadt. Hamuvá lett. A föld nem terem utána, és az ország, amelyben őrjögött, megsemmisült.

A német romvárosok képe megismétli a Mahabharata döbbenetes leírásait. Csak éppen elefántok nincsenek benne. De itt ott még lángolnak a német romok között az ősi tibeti buddhista szimbólumok - a *horogkeresztek*.

Előlről kell kezdeni mindent.

A kommunizmus halála azonban lassú, alattomos „belgyógyászati” halál. Olyan, mint az AIDS. Észrevétlenül megrohad és szétesik. Végül már egyetlen ép szerve sincsen. Vezérei, szinte kivétel nélkül mind, szenilisek lesznek és meghibbannak. Agyuk meglottyan. Nyálás szájjal hebegnek, s nemigen tudják már, mi történik velük. És itt hagyják maguk után a „rendszer” szürke kaszárnyaépületeit, szoboristeneit és képeit.

És egy korrupt lelkületet, melytől igen nehéz megszabadulni.

Mi sem jellemzőbb, minthogy mindazok, akiknek „hite” a tőke megdöntése és az embertelen kapitalizmus gyűlölete volt, máról holnapra lesznek milliárdosok.

Saját nyelvünkön, vagyis a színház nyelvén kifejezve, úgy láttuk, hogy a kommunizmusból való kimászásnak az a nehézsége, hogy nincs katarzisa.

Más szóval: nincs megtisztulása.

Nehéz belőle újjászületni.

*

De egyelőre még csak az első Démon pusztulása után vagyunk - a második világháború végén.

Jött az új világ.

Kali Istennő tánca új dallal és új szöveggel folytatódott tovább.

Tolnay Klári élete, mint annyi embernek akkoriban, teljesen széthullott.

Szinte mindenkivel ez történt.

Velünk is.

Anyám mesélte, hogy amikor a háború után belenézett a tükörbe (a gödörben nem volt tükör), nem ismerte meg magát.

„Ez nem is én vagyok! Ez egy másik ember!”

És ez volt az igazság.

Egy másik ember - nem csak kívül, belül is.

Hiába élte túl a háborút, a személyisége, a lelkülete, a ruhái, az anyagi helyzete és a családi élete is gyökeresen megváltozott. Egy felvidéki úrilányból szegény proliasszony lett, és az is maradt, élete végéig.

Klári még elképzelni sem tudta valaha, hogy hullákat fog temetni, lábuknál fogva hajtja majd tömegsírokba az idegen, fejetlen, kartalan tetemeket, és megtanulja, hogy a fölfordult lovaknak csakis az a része ehető és puha, amit karajnak hívnak. A többi ehettelenül szijas és kemény. Nem is érdemes kihatítani belőlük. Főleg, ha régebben pusztult el a ló.

„Úgy éreztem, hogy egy másik színdarabban egy egészen más szerepet kellett eljátszanom. Egy elmegyógyintézetben jóval könnyebb. Ott a bolondnak élete végéig csak egyetlen mániája van. Egyetlen fixa ideával jól elvan, élete végéig. De itt váltani kellett a tébolyokat, divatokat. Rögeszmét cserélni pillanatok alatt. És ez nem olyan egyszerű. Még egy színésznek sem! Mintha egy látványos nagyoperettből átléptem volna először egy rémdrámába, majd egy naturalista színdarabba, amelyben el kellett dobnom a szalagos, nagy kalapjaimat, a színes sáljaimat és japán legyezőimet, és romokat kellett takarítani, falakat emelni, vízért járni, élelmet koldulni, magas sarkú cipellő helyett csizmát, bakancsot, trampli cipőt húzni. Nemcsak azért, mert sár volt és trágya, hanem mert ez lett a divat.”

Még a „divat” szó sem azt jelentette akkoriban, amit manapság, hanem hovatarozást is. Világnézetet. Pártállást. Aki nem nézett ki prolinak, gyanús volt. Szegény Latabár Kálmánt, a zseniális komédiást azért üzték ki egy társulati ülésről, mert elővigyázatlanul keresztbe rakta a lábát, és kilátszott a sokszínű, csíkos harisnyája. Azt mondták rá, hogy ez a velejéig romlott imperializmus jele, most elárulta magát. Hiába védekezett azal, hogy ő komikus, és a bohócok csíkos zokniban járnak.

Sok baja lett ebből a csíkos zokniból.

A házak romokban. A Vígszínház kiégve, a Nemzeti Színház szétlőve.

Világvége.

Klári a négyéves lányával és anyjával Pestre költözött. Egy kis furgon vitte őket idegen szükséglakásba. Egy Rákóczi úti szabó házaspár adott nekik egy poloskás kis szobát.

A gyerek egy kis faagyban töltötte az éjszakákat. Tolnay Klári a sztár, a női báj megtestesítője, a magyar férfiak titkos szerelme, az anyjával aludt egy ágyban.

Férje ekkor már elhagyta. Összeköltözött azzal a szép színésznővel, akivel ő is játszott régebben, s új párjával hamarosan elment az országból.

Klári pedig ott folytatta, ahol abbahagyta.

Elte tovább a sorsát, amit úgy hívtak: színészet.

A Rádiusz mozi színpadán mutatták be a Vígszínház művészei a drámairodalom egyik legnyomorúságosabb és legszebb művét, az *Éjjeli menedékhelyet*.

Összejöttek újra az életben maradt nagy színészek.

Hatalmas szereposztás volt. Zsenik gyülekezete.

És akit Klári legjobban csodált, a szép szavú, ízes beszédű, legmagyarabb magyar színész, a bölcs népi figurák megtestesítője, az eleven legenda, Rózsahegyi Kálmán bácsi is ott volt a színpadon.

Évek óta nem játszhatott, mert zsidó származású volt.

Élt - és ez nagy csoda volt akkoriban.

Nem azt kérdeztük egymásról, mint manapság: „Hogy van X. Y.”? - hanem azt: „Él még?”

Most ő játszotta el Luka, a bölcs vándor szerepét, felejthetetlenül.

Ennek az előadásnak az emléke úgy maradt meg Kláriban, mint egy szép álom, amiből élete végéig élt.

Egy nyomortanyán játszódik a darab, hajléktalan emberek között. Azt játszották a színészek a színpadon, amit a valóságban éltek. Klári is otthontalan volt, éhező. Egy szükséglakásban szorongott a kicsi lányával és anyjával. Hegyes álla és csontsovány arca inkább riasztó volt, mint szép.

A tisztaságra vágyódó, szerelmes Natását játszotta.

A történet szerint Natasa ebben az embertelen világban találkozik egy rongyokban járó, öreg vándorló koldussal, akiből árad a derűs bölcsesség és jóság.

Ez volt Rózsahegyi Kálmán.

A színész mindent el tud játszani. Egyetlenegyét nem: jó embert.

Gonoszat, aljasat, veszedelmes őrültet, sátánt és aljas gonosztevőt el lehet játszani.

De jóságot nem.

Átsüt a színész maszkján, hogy ő maga milyen ember, mert itt a varázslónak nem az esze, vagy a tehetsége sugárzik, hanem a *szíve*.

Itt nem lehet a közönséget becsapni.

Szíve egy színésznek vagy van, vagy nincs.

Odaadhatod - a színdarab szerint - az egész vagyondodat, megmentheted az árvákat, fölláldozhatod másokért az életedet - a közönség mégis tudja, hogy nem vagy jó ember, mert a szívével néz, és a szívedet látja.

Rózsahegy Kálmán jó ember volt. Neve ma is melegséget idéz az emlékeinkben, és képeiről árad a derű és a jóság.

; Nem kellett neki Luka szerepét játszania.

O maga volt az.

Soványan, ezüstfehérre őszült, hosszú hajjal, dús, sötét szemöldökével. Ott ült a langyos kemence mellett, rongyokba csavart lábakkal, kabátujjába dugott fázós kezekkel - olyan volt, mint egy pokolra szállt, bölcs, öreg angyal.

Klári, mint Natasa, az ölébe hajtotta a fejét.

- *Jó ember vagy te, nagyapó!... Mitől vagy te olyan jó?* - kérdezte.

- *Azt mondd, jó vagyok?... Hát... ha úgy mondd, akkor úgy van.*

A fal mögül harmonika szólt, orosz „garmuska” fujtatott, és énekelt is valaki hozzá, mert muzsika nélkül - jól tudta ezt Rózsahegy Kálmán - üres az emberi szó.

Tenyerét a lány feje alá tette.

- *Tudod, kislányom, valakinek jónak is kell lenni... Sajnálni kell az embereket. Krisztus sajnálta valamennyit, és nekünk is meghagyta... Azt mondom én tenéked... akkor vagy jó, ha idejében megsajnálod az embereket... Börtön, büntetés, Szibéria, véres háborúság nem tanít meg jóra... De az ember megtaníthat... Ez nagyon egyszerű.*

Ez a pár perc esténként, Kálmán bácsi pipadohányszagú vén tenyerében, olyan felejthetetlen élmény volt Klárinak, mint amikor gyermekkorában imádkozott elalvás előtt, és úgy érezte, az Isten kezében van.

Nemcsak a jósága miatt, hanem mert tudta, hogy ez az ember maga volt az élő magyar kultúra, Gárdonyi Géza, Mikszáth Kálmán, Móricz Zsigmond, Márai Sándor és Dankó Pista barátja, a legnagyobb színészek partnere, és a legnagyobb színészek nevelője.

A Nemzeti Színház örökös tagja volt.

De amikor az új, kommunista igazgató felszólította, hogy lépjen be a Pártba, és ő azt felelte, hogy „Én sohasem politizáltam, édes öcsém, ezután sem óhajtok, maradok, mint eddig is: színész!” - helyzete megváltozott.

Kirúgták - örökre.

Az a színész rúgta ki, akit a háború előtt éppúgy üldöztek, mint őt.

De az öreg nem volt boldogtalan. Játszott más színházakban, és gyönyörködött a tehetséges tanítványaiban.

Ha látta temetését az égből, bizonyára derült rajta. Látta volna, mennyien szeretik. Népgyűlés volt az, nem temetés. Sok-sok ezer ember lepte el a sírokat. Még lovas rendőröket is kivezényeltek, de nem a hatalmas tömeg miatt, hanem hogy meg ne lincseljék azt az igazgatót, aki azt képzelte, hogy az „Örök” ott végződik, ahol az ő elvetemültsége kezdődik. Hajnalban ugyanis fenyegető telefont kapott, hogy ki ne merjen jönni a temetésre, mert agyonverik - és a belügyminisztertől védelmet kért.

De Kálmán bácsi nem haragudott rá.

Sajnálta inkább.

És ha látta az égből a temetését, még büszke is volt rá, hogy a szép lovak is megtisztelték az eseményt.

Égi dob pereg

*Szerelmesek, szerelmesek! Halljátok? Égi dob pereg.
A búcsújárás, az indulás nagy perce már érkezett.
Forog, forog az égburok, szívedre ólomsúlyt dobott,
Nehéz álmodtól óvakodj, vesd el a könnyű életet.
Ó szív, barátot kereső, indulj, mert vár a kedvesed.*

(Rumi - Vas István fordítása)

Mit rejt a sorsunk, nem tudjuk.

De mikor elérkezik a megfelelő időpillanat, hirtelen felrobban valami mély, múltból hozott titok, és a felszínre tör.

Idáig csak éltünk. Teltek valahogy a napjaink.

Ekkor azonban úgy érezzük, szinte megrészezedve és bizonyosan, hogy:

- *A sorsom kiált!!!*

Elünk, élünk, élünk...

Valahogy élünk, vagy inkább csak telnek a napjaink.

De van, amikor a szürke félhomályban vakító fény villan, felbukkan életünk értelme, és elkezdünk nemcsak élni, hanem Létezni.

Tolnay Klári ezt a nagy pillanatot bölcs humorral mesélte el.

1946-ban bemutatóra készültek a Művész Színházban. Anouilh *Eurüdiké* című színművére.

Nem találtak Orpheuszt.

Rátkay Marci bácsi, a nagy komédiás, egy tanítványát ajánlotta. Egy főiskolai hallgatót, nevét nem hallotta senki. De Marci bácsi annyira hitt benne, és olyan lelkesen állította, hogy kivételesen nagy tehetség, hogy Várkonyi Zoltán, a színház igazgatója azt mondta az öregnek:

- Nem bánom, próbáljuk meg.

A fiú, aki több nyelvet beszélt, éppen tolmácsolt valami műszaki konferencián. Ebből élt. De amikor meghallotta, hogy Várkonyi hívja, otthagyt mindent, elnézést kért mindenkitől, s rohant a meghallgatásra.

Amikor fölment a színpadra, Klári is ott ült valahol hátul, több színésszel együtt, a sötétben. Kíváncsi volt, miféle amatőrt hoznak neki az utcáról egy főszerepre, akivel el kéne játszania majd egy halhatatlan szerelem történetét.

Elöl ült Várkonyi, az igazgató, és a rendező, Apáthy Imre.
A színinövendék belépett a színpadra.

„Olyan volt, mint egy agár - emlékszik Klári -, sovány, hosszú. Keze keskeny, és mélyen himbálózott. Szőke, fitos pofikája vibrált az izgatótt átéléstől. Amit művelt, kezdetleges volt, de olyan őszinte érzelm áradt belőle, hogy tele lett vele a színpad... Valami ki-mondhatatlan érzés döbbsent rám: én még ilyen embert nem láttam.”

Innen kezdve leírhatatlan percek következtek.

Látszatra röhejes volt az egész.

A „Szőke Agár” Cyrano szerelmi monológját adta elő. Mestere, Marci bácsi, szövegpéldánnyal a kezében és szemüveggel az orrán lázasan végszavazott neki: Roxane szerelmes szövegét mondta a fiúnak.

Jobban izgult, mint a tanítványa.

Egyik kezében a példányt tartotta, a másikban, mint később kiderült, egy képzeletbeli zöld ágat tartott remegő ujjai között, melyet a játék során átadott a szerelmes „Szőke Agárnak”. Rát-kay Márton nagy, realista színész volt, de azért elsősorban táncos-komikus. Klári is ezt látta az öregben, a *vén bohócot*, aki most borízú, rekedtes hangján, de szerepe szerint ifjú nőként folytat párbeszédet az erkély alatt álló szerelmével - s ez anyyira mulatságos volt, hogy alig tudta nevetését visszafojtani.

A jelenet körülbelül így játszódott le:

SZŐKE AGÁR mint CYRANO:

*Minden, minden, minden
Ajkamra tódul!... Rád dobálom sorba,
Egész csomóstól és nem kötöm csokorba!
Megőrülök!... Szeretlek!... Gyönyöröm
Súlyát nem bírom!... Megfojt az öröm!
A képed ott járt mindenütt velem.
Emlékbe zártam minden semmiséget.*

MARCI BÁCSI mint szépséges ROXANE:

(megindult hangot jelezve)

A szerelem!...

SZŐKE AGÁR mint CYRANO:

*Az!... Féltő, szenvedélyes,
Vad indulat, amit szívem érez,
Gyötrő, komor... valódi szerelem!
Ha rám tekintesz, egy-egy új érény
Sarjad ki bennem s jobbá válok én!
Kezded-e látni? Ó, érted-e már,
Hogy e homályban, mint meleg sugár
Röpül feléd a lelkem?...
Érzem, hogy reszketsz lelked mámorában!
Zavart kezecskéd, gyönyörű virágom,
Hozzám remeg e nyíló jázmin-ágon!*

(Szenvedélyesen megcsókolja a láthatatlan zöld ágat, amelyet az öreg bohóc, Marci bácsi nyújt át neki a magasból.)

MARCI BÁCSI mint ROXANE:

*Ah, reszketek, szememben könny ragyog,
Te megbűvöltél, s a tiéd vagyok!*

SZŐKE AGÁR mint CYRANO:

*Haljak meg akkor! jöjj lebegve mostan,
Édes halál! E mámort én okoztam!
A szent percben nem kérek mást...*

És így tovább, és így tovább... "

Mint általában a nagy sorspillanatokban, egyszerre sok minden történt itt.

Apáthy Imre, a rendező, megtalálta azt a színészt, aki eljátszotta Orpheusz szerepét, és akivel egy felejthetetlen előadást rendezett.

Várkonyi Zoltán, az igazgató, megtalálta azt a művészt, akit egész életében barátjaként szeretett és művésztársaként tisztelt és becsült. Sorsuk összefonódott, és a magyar színháztörténet része lett.

Rátkay Márton pedig átélte a mester boldogságát. Szeme nem tévedt. Pál apostol úgy definiálja a hitet, hogy „a nem látható dolgok valósága”. Marci bácsinak ilyen hite volt. Hitt a tanítványában. Ami ugyanis történt, az *a színháztörténetben példa nélkül áll*: az utcáról hozott egy tapasztalatlan, amatőr srácot, hogy partnere legyen az ország egyik legnagyobb színésznőjének és sztárjának - így utólag visszagondolva, hihetetlen.

Ez a pillanat tehát Rátkay Márton hitének a valóra válása volt.

A negyedik nagy esemény: megszületett a magyar színháztörténet óriása, Darvas Iván.

És az ötödik hatalmas sorspillantás: Tolnay Klári találkozott életének egyetlen - első és utolsó - *szerelmével*.

Sőt, még többel is.

Sokkal többel.

Újra találkozott abból a mélymúltjából hozott élménnyel, amit - mivel más jelzőt nem találtam rá - „halhatatlan szerelemnek” neveztem, s aminek sebét valaha még Jézus Krisztus sem tudta begyógyítani.

A háború alatt, amikor a nyílt utcán, vagy a mezőn ért benünket a légitámadás, és nem találtunk anyámmal biztonságos óvóhelyet, azt mondta, bújjunk el egy nyitott bombatölcsérbe, mert *sohasem csapódik a bomba kétszer ugyanoda, pontosan ugyanarra a helyre.*

Ez akkoriban közismert tapasztalat volt: kétszer, ugyanott nem járt a végzet.

De a lélek világában ez nem így van!

Amíg egy seb nincs meggyógyulva, fölszakad.

Amíg egy szomjúság nincs kielégítve, a lélek szomjas marad. Akkor is, ha sokáig nem gondol rá. Akkor is, ha valami másféle, az igazi kristálytisztá vízhez még csak nem is hasonló lötyty időlegesen oltja a szomjúságát.

Vonzalmak, szerelmecskék, szenvedélyes viszonyok, érzéki örömek nem szüntetik meg soha a halhatatlan szerelem szomját.

Aki egyszer átélte ezt az elementáris ősélményt, sohasem éri be kevesebbel. Akármilyen szenvedéssel jár is, nem elégszik meg cseppekkel, mert tudja, hogy az kevés.

A szerelem Klári és Iván között nem a legelső pillanatban született.

Bár az a mondat, hogy „Én ilyen embert még nem láttam”, ezt sejteti.

Mély belső ráismerés gondolata ez.

A szerelem a harmadik próbán robbant fel mindkettőjükben, egyszerre és tévedhetetlenül.

Tolnay Klári ekkor az ország ünnepelt nagy művésznője.

Darvas Iván a semmiből jött. Annyit tudott csak a színészetéről, amennyit Marci bácsitól tanult.

Valamit láthatott benne Klári, hogy leállt ezzel az ismeretlen, amatőr fiúval egy főszerepet játszani.

Ráadásul nem is akármilyen szerepről volt szó. Egy Orpheuszt kerestek, aki megváltja Eurüdikét.

„Darvas Iván még teljesen nyers - írja a kirobbanó siker után Cs. Szabó László. - Szűzi hitének és nem a tudásának köszönheti, ha mégis fej fej mellett lépést tart Tolnay Klári félelmetes tudású játékaival, mely láthatólag őt is elragadja és tanítja.”

És még ezt is írja:

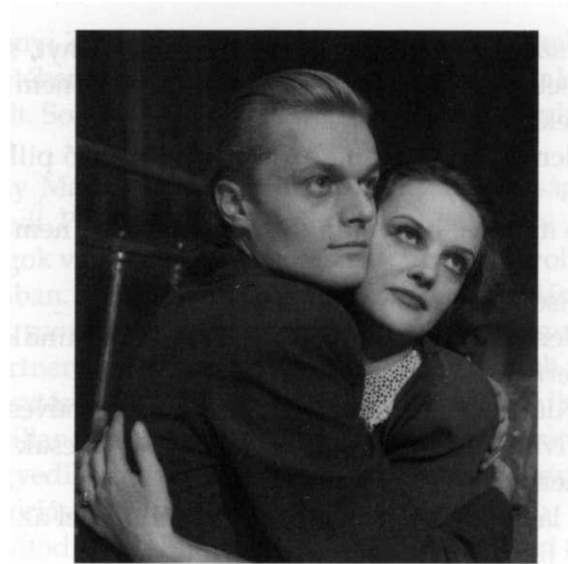
„Eurüdiké puha irgalma, megtisztult, párás csókja, bontott ágyú szájalma, rendetlen, végzetesen vonzó és zilált nőisége úgy elevenedik meg Tolnay Klári játékában, mintha az örök nőiséget, minden férfi boldog vesztét alakítaná. Ő már olyan nagy színész, hogy jellemezni kell és nem dicsérni...”

„Darvas Iván - írja egy másik kritikus - a földi, de földöntúlvá hevült szenvedély megkapó képét adja.”

Közös képüket az előadásból nem tudtam kihagyni.

Rajtuk van az a varázslatos időpillanat, amelyben a nagy dolgok születnek.

A csodák, melyek nem tartanak sokáig, hamar elillannak, de néha azért mégis vannak.

Egy férfi és egy nő arcát látod a képen.
Azt, hogy szeretik egymást.
És azt, hogy nagyon szépek.
Egymást szépítik meg.
Hová néznek?
A nő az égre, a férfi a messzeségbe, a láthatár szélére.
Az egyik az Isten felé - a másik a földi jövője irányába.
De mintha mindketten ugyanazt látnák, és ugyanazt gondolnák, és ugyanazt éreznék, és egy irányba néznének.
Két öntudatos, értelmes ember szemével.
De ezt csak azért érzed így, mert szeretik egymást.
A férfiszem távlata a földön van - a nőé az égen.
És ez így van jól.
Egy festőnek nagyon sokáig és ihletetten kellene dolgozni a képen, ahol az eszményi szerelem ilyen láthatóan tükröződik két, összesimuló emberi arcon.
Van valami szentképszerű tisztaság mindkettőjükben.
Lehetne Jézus és Mária Magdolna is.
Látszik, hogy nagyon együtt vannak.
Van néhány mondat a darabban, ami később a valóságos életükbe is átkerült, s még évekig mondogatták egymásnak:
- *Mi nagyon erősek vagyunk... Mi, ketten, mindennél erősebbek vagyunk.*

Mintha ez a francia szerző nem is Orpheusz és Eurüdiké, hanem az ő privát szerelmüket írta volna meg, mindazokkal a félelmekkel és balsejtelmekkel, amelyek később valóra váltak.

EURÜDIKÉ: (váratlanul megkérdezi) *Gondolja, hogy nagyon boldogtalanná tesz majd?*

ORPHEUSZ: (kedvesen mosolyogva) *Nem hiszem.*

EURÜDIKÉ: *Nem attól félek, hogy olyan boldogtalan leszek, mint most vagyok. Ez is fáj, de inkább jólesően fáj. Attól a boldogtalanságtól félek, ami akkor fog gyötörni, ha majd elhagy, és magamra maradok.*

ORPHEUSZ: *Sohasem fogom elhagyni!*

EURÜDIKÉ: *Megesküszik rá?*

ORPHEUSZ: *Meg.*

EURÜDIKÉ: *AZ életemre?*

ORPHEUSZ: (mosolyog) *Az életére.*

És vajon ki mondta a következő mondatokat? A szerepek - vagy a szerepeket játszó férfi és nő?

ORPHEUSZ: *Végül is elviselhetetlen, hogy két test legyünk! Két bőr, két áthatolhatatlan burok vesz körül, mindkettőnknek külön oxigénje, külön vére van. Egymáshoz bújunk, összesimulunk, hogy egy kis időre kikerüljünk ebből a szörnyű magányból!.. Te nem érzed, hogy nagyon egyedül vagy?*

EURÜDIKÉ: *Szoríts magadhoz, erősen.*

ORPHEUSZ: (magához szorítja) *Igen, jó egy kis meleg... Beléd költözhetek egy pillanatra. Aztán szétválunk, és újból két ember leszünk. Két rejtély, két hazugság.*

A lehetetlent akarták. Mindketten.

Főleg Klári.

Iván huszonegy éves volt, alig túl a kamaszkorán. Ő pedig már harminckettő, tizenegy évvel idősebb, érett asszony, az anyjával élt és a négyéves kislányával, aki otthon várta. És, amit ő sem tudott még talán, a vetélése miatt azzal a behozhatatlan hendikeppel élt, hogy nem lehet többé gyereke.

Ha a józan eszére hallgat, nem megy bele ebbe a kapcsolatba.

És Kláriban mindig is erősen működött a józan értelem.

Egy évvel ezelőtt már visszautasította a legnagyobb magyar író, Márai Sándor szerelmét. Szomjasan hallgatta, mint tanítvány a mesterét. Gyakran találkoztak is. Néha a huzatos Duna-parton sétálgattak. Néha beültek a még romos, fűtetlen és törött ablakú Múzeum Kávéházba. A szerelmes író biciklivel járt be Leányfaluról. Csodálatos verseket is írt hozzá, melyek csak az utóbbi években lettek irodalmi közkinccsé, sokáig titokban őrizgette őket.

Klári éppúgy tanult a nagy írótól, mint az anyósától, vagy a teozófia nagyjaitól.

De amikor Márai túllépett a költészet varázslatos ezotériáján, és a maga módján ajánlatot tett neki, Klárinak kínossá vált a helyzet és visszautasította.

Azért, mesélte nekem, mert Márai nős ember volt.

Nagyon apácás mondat ez. Első hallásra úgy tűnik, egy becsületes nő mondata, aki nem akarja elvenni mástól a férjét.

Ha így van, akkor nem lett volna szabad fogadnia az egyre hevesebb udvarlását sem.

A házasságtörés - jézusi értelemben - a gondolatban kezdődik. Rágondolni is bűn.

Márai pedig gondolatban derékig gázolt már a „bűnben”, mert egy ismeretlen kínai költő szerepébe bújva, ilyen verseket írt neki:

*Ha majd szeretlek, vásárolok neked
Teknőc fésűt, ezüst karperecet,
Fecskefészket hozok, ezüstpapírba
S verseim kék s zöld tussal leírva -
így élünk majd s fohászkodunk az éjhez.
Átkarollak, mint gyermeket a felnőtt,
Szájamba veszek, mint gyermek az emlőt,
S így állongunk - két örült, kéz a kézben!
Megizzadunk a borzas szenvedélyben.*

*.. .Mi ez a fájdalom? Talán a tested,
Ó, megenném én, mint a kannibálok.
Mi ez a vers? Csak annyi, hogy az este
Leszállt reám, s nem az ágyadba hálók*

Klári valójában nem látta ezt az embert.

Csodálta, felnézett a nagy íróra egy elfogódott gimnazista lány rajongó tekintetével, de nem látta.

Azt sem tudta róla, hogy, mint annyi nagy művészünk, menekülni készül.

Már 1943-ban azt írta a Naplójába:

„Elmenni innen, mihelyst lehet. Ha élek még, ha lesz erőm és módom, elmenni innen. Magyarul írni, odakünn is, a magyarság neveléséért dolgozni. De elmenni innen... Nem haragudni, nem panaszkodni. .. csak mihelyst lehet, csendesen elmenni innen... Egy nemzet szellemi öntudata az oxigén, amelyben egy alkotószellem fáklyája lángolni kezd. E légkör nélkül minden fáklya füstölni kezd, kihuny.”

Jellemző kép ez Kláriról. Nem egy kisgyermekével élő elhagyott, érett asszony, nem egy igazi társra váró nő, nem is egy sztár, hanem egy naiv, lámpalázás diáklány szemével nézi ezt a férfit, akit néha félóráig is toporogva vár a kávéház bejáratánál, mert nem illik egy nőnek egyedül üldögélni egy nyilvános helyen - főleg, ha ismert színész nő.

Még akkor sem, ha az a nyilvános hely romokban áll.

Ott áll tehát a süvítő szélben, felhajtott kabátgallérral, vacogva. Markában Márai Sándor új regényének féltve őrzött kéziratával, melyet a szélvihar hirtelen kikap a kezéből. Kiáltozni kezd: „*Jaj, jaj, segítség!*” Csizmás katonák rohannak a kavargó szélben, kapkodják a géppel írt papírlapokat, rátaposnak sáros csizmáikkal, s mire a bőrig ázott író megérkezik vidékről a biciklijén, ott áll előtte egy elázott, kétségbeesett, halálra rémült „fruska”, markában a salátává gyúrt, koszos kéziratával.

Annyira szájalmas szegény, hogy Márai azt mondja:

- Nem baj, majd leírom még egyszer.

Mindezt csak azért mesélem el, hogy néhány vonással vázoljam, hol tartott Klári a női életével, amikor a nagy pillanathoz elérkezett.

Nem azért nem kellett neki az író, mert felesége volt - *hanem azért, mert nem szerette.*

Se teste, se lelke.

Megtapasztalta már, milyen az, ha egy férfit - aki egyébként jó hozzá, tapintatos és értelmes - nem szeret.

Maga a pokol volt a házassága.

Eddig még nem élte meg a *SZERELMÉT* - de lelke mélyén tudta, mi az. Nagybetűvel volt a lelkébe írva. És ezek a betűk lángoltak. Félt tőle.

Félt a szerelemtől. Félt, hogy megint elveszik benne. Hogy visszaesik a csalódás poklába, melyről csak ő tudta, ösztönné vált emlékezetében, hogy milyen elviselhetetlen. Rosszabb, mint ez a semmilyen élet. Rosszabb, mint a halál.

De képtelen volt, mint más nők, kompromisszumot tenni.

Ráthonyi Ákos akkoriban már mással élt. És hamarosan - a csodálatos Mamával együtt - elhagyja az országot, s egy darabig a gyerekét is.

A „Szőke Agárt” azonban - vagyis azt a férfit, aki mellette válik majd az ország legnagyobb színészévé - szereti.

A szerelem, mint egy mindennél erősebb, kozmikus Hatalom tört rá az életére.

„L'Amor che move il Sok e l'altre stelle” - ahogy Dante mondja. („A Szerelem mozgatja a Napot s minden csillagot.”)

Aki ezt megismerte, tudja, hogy ennél nincs nagyobb erő.

Valamennyien átélünk már szerelmi élményeket.

Ezek sokfélék lehetnek. Nemcsak azért, mert mások vagyunk, hanem azért is, mert érzéseink intenzitása különböző.

Van olyan szerelem, mely csak annyiban hasonlít ehhez az élményhez, mint egy gyufa lángja a vulkánhoz.

Karinthy Frigyes például átélte ezt a „halhatatlan szerelmet”, és amikor el kellett vesztenie (szerelme, hitvese, Boga meghalt), egy életre belerokkant.

Ekkor észlelte először a sok év múlva kifejlődő agydaganatát. Ekkor írja le naplójában a megdöbbentő pszichoszomatikus öndiagnózisát:

„Ez a lelki sérülés nem gyógyul be soha: de hozzászokik a lélek. Úgy érzem, agyamban daganat képződött, vagy egy éles, idegen tárgyat döftek bele, amikor ő meghalt. Ezt a kést nem húzhatom ki többé, mert hiszen ő halott marad (csak ha feltámadna, ami lehetetlen), de idővel hozzászokik majd az agyam a késhez, és járni fogok vele, mint aki golyót hord a koponyacsontban. Nyomorék lettem, egész életemre.”

Így is történt. Hiába fedezték fel s operálták meg húsz évvel később az agydaganatát, nem sokkal azután, egy indulatos

veszekedés után lehajolt, hogy megkösse a cipőfűzőjét - és meghalt.

Tudta már akkor - jó húsz évvel azelőtt -, hogy mit okozott benne ez a veszteség. Úgy érezte, nincs miért élnie tovább. És nincs kinek írnia. *„Életfogytiglani boldogtalanságra lettem ítélve.”*

Sem írnia, sem élnie nem volt értelme tovább.

„Nem bírom elviselni. Beledöglöm, és nem lesz kár értem. Őerte kár volt.”

Van egy írása, amely nem sokkal Boga halála után jelent meg. Ezt a tanulmányát már nem olvashatta el a szerelme. Pedig neki írta. Ebben próbálja megfogalmazni a lehetetlent, hogy milyen „egy nőt szeretni” - milyen a *halhatatlan szerelem*. Akit ilyen halhatatlanul szeretünk, mondja, azt nem a kívánatos testén, nem is az arcán, a száján, vagy a homlokán láthatjuk. Még csak nem is a szemében. Nem is a két szem bogarában, hanem mélyebben, jóval beljebb, megsejtve azt a Valakit, aki a szeme mögött lakik.

„Az az arc, akit szeretek, nem hasonlít senkihez, nem kapta senkitől, nem volt apja, anyja - ez az arc belülről fejlődött ilyenné. Nem kerestem magamnak, nem én alkottam az én szerelmem formájára - hanem ez az arc megfogott engem - az ismeretlenből intett: állj meg tántorgó vándor, és nézz ide! Látod ezt az ösvényt? Ez az egyetlen! Indulj meg rajta, ha tudsz!... Indulj meg felém!”

így beszél az, aki ismerte a halhatatlan szerelmet.

Darvas Iván szerelmük legszebb korszakában két tenyerébe vette Klári megszépült arcát, hosszú ujjjaival beletúrt lány hajába, belenézett szép, okos szemébe, de valahogy az óriásivá tágult pupillái mögé, és azt kérdezte:

- *Ki vagy te?...*

Megpróbálta nézni hosszan és sokáig ezt a rebbenetlen női szemet, illetve azt a Valakit, aki e két szem mögött élt, s aki több volt, mint a Klári, több, mint előző életének lény, a szerelembe belerokkant és némaságot fogadott MS francia apáca, több mint az összes életszerepe, aki valaha volt és élt: *Ő volt az, aki.*

- *Ki vagy te?* - kérdezte a férfi, s mivel erre nem lehetett válaszolni, elmondta Shakespeare szonettjét, bele az arcába, egészen közelről, bele a szájába és a két tágra nyitott szemébe:

Az vagy nekem, mint testnek a kenyér...

Játékkal, színészzel oldotta fel a megfejthetetlen titkot.

*Az vagy nekem, mint testnek a kenyér
S tavaszi zápor fűszere a földnek;
Lelkem miattad örök harcban él,
Mint a fősvény, kit pénze gondja öl meg;*

*Csupa fény és boldogság büszke elmém,
Majd fél: az idő'ellop, eltemet,
Csak az enyém légy, néha azt szeretném,
Majd, hogy a világ lássa kincsemet;*

*Arcod varázsa csordultig betölt
S egy pillantásodért is sorvadok;
Nincs más, nem is akarok más gyönyört,
Csak amit tőled kaptam s még kapok.*

*Koldus-szegény királyi gazdagon,
Részeg vagyok és mindig szomjazom.*

És ugye tudjuk, hogy a *kenyér* - ahogy Szabó Lőrinc fordította - nemcsak ennivaló az éhes testnek, hanem az emberben lévő isteni lélek: az „Én vagyok” élménye.

Én vagyok az élet kenyere...

Az ÉN VAGYOK látja a benned lévő, ismerős ÉN VAGYOK-ot.
Két ÉN VAGYOK felismeri egymást, hogy egyek.

Én még szerencsére beszéltem olyan emberrel, aki látta valaha ezt a régi-régi, különös Anouilh-előadást.

Látta a Művész Színházban az *Eurüdikét*

Megnézte őket többször is.

S amikor megkérdeztem, mire emlékszik ebből a közel hetven évvel ezelőtti színházi előadásból, azt mondta:

- *Csak arra, hogy nagyon szépek voltak.*

Ezt a ragyogást látta rajtuk.
A darabot elfelejtette.
A játékokat is.
A ragyogást nem.

Mindkettőjük élete gyökeresen megváltozott.

Kláriék a poloskás albérletből régebben átköltöztek már a Fejér György utcába, itt a szerelmével kaptak most a lakásuk mellett egy kis garzont is, és a két lakást egybenytették.

Hamarosan összeházasodtak. Iván egy ötéves kislány nevelőapja lett, s együtt élt a feleségével, a gyerekével és az anyósával.

Képzeld el, hogy mindez Rómeóval történik, az itáliai Veronában. Hogy „halhatatlan szerelme” nem a kriptában végződik, ahol kedvesének testére borulva a halálba csókolja magát, hanem úgy, hogy összeköltözik Júliával, aki hozza magával a gyerekét (valaki mástól), és az anyját, Capulet nénit, aki Rómeó anyósa lesz.

Képzeld el, hogy egy ilyen hőfokon lángoló lélekállapotba, amelyről így beszél: „*Vad szerelem! Szerelmes gyűlölet! Ó, semmi-ből fogantatott valóság! Ó terhes semmi! Ó komor bohóság! Ó szépség-gekförtelmes káosza! Ólmos pehely, fagyos láng, tiszta füst, virrasztó álmom, sorvasztó öröm...*”, képzeld, hogy egy ilyen vonzalomba bejön néha egy kedves, idegen néni, hozza a leveleket, a befizetetlen csekkeket, és persze, a kisgyerekekkel néha játszani kell, nevelni, elvinni az Állatkertbe...

És ez csak a kezdet.

A „Mindenségem” tizenegy évvel idősebb, mint én. Negyven-éves sem leszek, amikor ő már elvirágzik, és a nevelt lányomból sugárzó, fiatal nő lesz, olyan, amilyennek az anyját sohasem ismerhettem.

Csak azért mondom ezt ilyen ironikusan, hogy érzékeltessem a sors lehetetlen kihívását. Egy férfi-nő kapcsolatot, amely ilyen transzcendens hőfokon indul, nagy eséllyel csak elveszteni lehet.

Rómeó és Júlia meghalt. És ez így volt jó. És Dante Beatricéje is meghalt, és Judik Etel, Karinthy Bogája is meghalt, mert ennek az égi lélekállapotnak nem létezik „reális”, a testi létbe lefokozott, jól leföldelhető verziója.

Ezt Klári is tudta.
De nem törődött vele.
A sorsa kiáltott.
Olyan erővel, melyet senki, aki ismerte őt, nem sejthetett.
Ezt a férfi társra szomjas, „halhatatlan szerelmes” lényét nemigen ismerték.
Ebben a kedves, derűt és iróniát sugárzó nőben olyan elementáris, őrült szomjúság élt, amelynek sohasem adta jelét idáig.
Nem tudom, barátnői tudtak-e róla.
Nem látszott rajta, hogy a férfi-nő kapcsolat számára elementáris vulkán-élmény.
Amikor *A vágy villamosában* azt kellett eljátszania a színpadon, hogy egy erőszakos, durva szeretkezésbe beleőrül, a téboly jeleit észlelte önmagán.
A valódi idegösszeomlás határán volt.
Vonzotta a saját ablaka, ki akarta vetni magát rajta.
Pedig csak „játékból” erőszakolták meg minden este.
De ez a női sebezhetősége, a vágy, amely az égbe tudta emelni, és a pokolba is belerántani, túlságosan is élő fájdalom volt a lelkében, semhogy játékká tudta volna alakítani.
Játszani azt jelenti, hogy képzeletté oldjuk a valóságot.
Derűvé a bajt, örömmé a boldogtalanságot, elviselhetővé a legnagyobb nyomorúságot is.
Ha erre az önvédelemre nem lett volna képes, *ha olyan sebezhető lett volna, mint az előző életében*, életveszélyes lett volna ebbe a szerelembe belemenni.
Így azonban belement.
Belemerészkedett.
Nyilván sorsszerűén.
A játék varázsa hozta össze őket. Először a színpadon szerettek egymásba, mint Orpheusz s Eurüdiké, s aztán a valóságban is.
Klári megfiatalodott.
Iván mellett élte le elkésett kamaszkorát, és lett belőle *igazán nő*.
A háború amúgy is rommá zúzta eddigi életét. Hol volt már a gazdag „babaház”, a villa, a szakácsnő, a cselédek, a sofőr? Hol volt a herceg sztár, s a *Délibáb* újságból ismert bűbájos mosolya?!

Utaztak, kirándulni jártak. Belevetették magukat az éjszakába, ahol főleg Iván barátaival és bátyjával szórakoztak, és persze fiatal színészekkel, akiknek nem volt lakásuk. A pesti éjszakai élet törzshelyén, a *Pipacsban* szórakoztak. Ez volt nemcsak a művészek, de a kurvák és a stricik találkozóhelye is. Szerelmek, viszonyok szövődtek körülöttük, egyéjszakás kalandok. Ittak, cigarettáztak. A kavargó, sűrű füstben, gyertyafényes félhomályban beszéltek meg életüket, a művészet és politika kérdéseit. A nagy, világmegváltó beszélgetéseket kissé unta: de ezek az éjszakák másról is szóltak. O akkoriban már a Bhagavad Gitá szelleméből látta az életet, kissé már bölcsen és távolról, de Iván, és főleg a bátyja és a barátai éppen akkor bonyolódtak egy rejtélyes politikai ügyletbe, ott, a *Pipacs* asztalainál, amiből ő akkoriban semmit sem észlelt.

(Darvas Iván előtt már akkor sem volt ismeretlen a teozófus, Paul Brunton munkássága. „O hozott össze minket - mondta, sok-sok évvel később. - Az Önvaló Bölcsessége.”

Nem tudom, sejtette vagy érezte-e, hogy nem először találkoztak.)

Klári megfiatalodott.

És közben észrevétlenül vezette a „fiút”, aki hamarosan az ország legnagyobb férfi színészévé érett.

Minden igazi, nagy szerelem: megváltástörténet.

Lelkileg fölemel, érlel, magasabb rendű emberré tesz - és persze, ha ez nem sikerül, tönkre is tehet. Megnyomoríthat.

Meg is ölhet.

Én akkor ismertem meg őket - 1955-ben -, amikor a *Rómeó és Júliát* játszották a Madách Színház színpadán.

Akkoriban lettem a színház tagja.

Tizenkilenc éves voltam.

Olyasféle reménykedő, jövőt szomjazó suhanc, mint amilyen Darvas lehetett az Orpheusz idején, amikor szerelmük elkezdődött.

Iván ekkor már harmincéves volt.

Klári negyven is elmúlt.

Először a nézőtérrel láttam az előadást. Többször is megnéztem. Szálltam, repültem velük. Emlékszem az erkélyjele-

netre. Klári valóban olyan volt, mint egy „fényes angyal”. Úgy ragyogott odafönn, mint „Isten szárnyas hírnöke”.

Magas, hófehér, tiszta homloka világított a holdfényes, kék éjszakában. Fehér virág volt a hajában.

És lent Iván. Léggörébe még az is bevonódott, aki sohasem volt szerelmes.

Gyönyörű férfi volt.

Lángolt körülötte a levegő.

Nem szavalt, a szívéből beszélt:

Szerelmem hajtott szüntelen feléd:

Ő volt a látnók, én csak pusztá szem...

Mire Klári azt felelte, kislányos mosollyal: (Minden előadás-son megfiatalodott! Elhittem, hogy tizennyolc éves.)

De hogyha itt állsz, mindent elfelejtek,

Csak arra gondolok: de jó, hogy itt vagy!

És Iván mint egy örök esküvést mondta erre:

Itt állok hát, hogy mindent elfelej,

S felejttem, hogy volt máshol otthonom.

Csodáltam őket. Ahogy csak az égi lényeket csodáljuk. Volt bennünk valami - akkori gondolatomat mondom - eszményi, emberfeletti.

Nem zavart, hogy ez a darab két kamasz szerelmi története.

Fiatalok voltak... Nagy művészek meg tudnak fiatalodni.

Amíg néztem, én is szerelmes lettem.

Később már a kulisszák mögött álldogáltam, és a homályból figyeltem őket.

Lestem, hogyan készülnek a varázslatra. Itt már két dimenzióban is láttam őket: odakint, a közönségnek szóló, kék-ezüst mesehold fényben, és idebent, a készülődés józan homályában, barna lécek és számokkal megjelölt fekete ponyvák között, az átélés nélküli várakozás verejtékes izgalmában.

És semmit sem tudtam arról, hogy a színházon kívül, a „valóságban”, éppen most omlik össze az életük.

14

Nagyon fáj

*A szerelembe - mondják -
belehal, aki él.
De úgy kell a boldogság,
mint egy falat kenyér.*

(József Attila)

Ha megpróbálom átlátni annak a Sorsnak a szándékát, amit Klári erre az inkarnációjára vállalt, azt mondanám, hasonló volt ahhoz az artistához, aki egyszer már lezuhant a magasból, és most újra fölmegegy és megpróbálja megcsinálni azt az életveszélyes mutatványát, amely miatt összetörte magát.

Ha valaki már képes az életek láncolatát végignézni, gyakran tapasztalja, hogy *a Lélek visszahozza magával a megoldatlan problémáját*. Újra és újra megpróbálkozik vele, mert nincs túl rajta: sorozatosan belebukik.

Hasonlít ez az iskolai osztályisméltlésekhez. Bár nem szerettem ezt a hasonlatot: az élet nem iskola, hanem küzdelmekkel teli, gyönyörű játék, néha örömmel, de főleg tragédiákkal - lényegében egy érlelődési folyamat, melynek nincsenek kihagyható stációi.

Olyan van, ha valaki sokszor visszaesik, egy időre abba hagyja a próbálkozást, más úton indul el, lelkének más részletén dolgozik - de előbb-utóbb vissza kell térnie oda, ahol valami nem sikerült, rendszerint azért, mert nem értette meg a helyzetet, és főleg önmagát.

Klári bátran visszamászott a trapézra.

Utólag azt mondhatom, halált megvető bátorsággal. Mert szeretni egy férfit csak ilyen halált megvető módon tudott.

Az ősi Indiában *szatinak* hívták az ilyen asszonyokat.

Jelentése körülbelül az, hogy *igazi nő*.

Ez a női lét legmagasabb fokozata. O az, aki testével, lelkével és minden erejével szeret.

O az, aki halhatatlan szerelemmel szeret.

Szati az, akinek szerelme nem folytatható a földi életben férje elmenetele után. Utánamegy, mert tudja, hogy odaát, az Örökben együtt maradnak. Bátran és tudatosan lép a máglyára,

amelyen eltávozott párjának testét égetik, hogy együtt ébredjen vele a valóság világában.

Rómeó Júliája ilyen *szati* volt.

Ma már a *szatit* nem értjük. Kultusza, ami ősi tisztaságában még értelmes és ragyogó volt, mára borzalmasan eltorzult. Egyrészt, mert nincsenek már igazi férfiak, akik méltók rá, hogy szíí/juk legyen, másrészt nincsenek igazi nők sem, akik *szatík* lesznek.

Így aztán nincs halhatatlan szerelem sem.

Ma már nem is sejtjük, hogy egy tiszta, spirituális világ milyen eszméleti síkon él - mit tart valónak és valótlanoknak, és hol éli meg igazi hazáját.

A *szati* nemcsak odaadó szerelmes, hanem egy önmagára ébredt, öntudatos nő, aki az éberség legmagasabb szintjén, saját halhatatlan valójának a tudatában él.

Nemcsak szolgálja, de támasza és bölcs társa is a férfinak.

O a férfi lényének tudatosan fölismert női fele, aki nélkül a férfi sem lehet egész. Csak félelme. S ha ezt a férfi nem tudja - ahogy manapság már nem tudja -, akkor mélyen lesüllyedt állapotban él, és nem érdemli meg a szati szerelmét.

Minden megtestesült hindu istenség a párjával él.

Brahma és Szaraszvati, Visnu és Laksmi, Síva és Párvati, Ráma és Szíta elválaszthatatlanok.

Csak Krisna érkezik látszólag egyedül.

Lélektársa, Rádhá ugyanis először egy Abhimanju nevű férfival él, akit nem szeret, akitől irtózik, de hiába őrzik éjjel-nappal, kiszökik a házból, s bár anyósa, sógornője, és mindenki elítéli, nincs olyan erő, ami visszatartsa, és megszegve az ősi erkölcsi szabályokat, Krisna felesége lesz.

Évezredek óta vádolják mint házasságtörő asszonyt s magát Krisnát is azzal, hogy elcsábította más feleségét, mert nem értik, hogy ők nem közönséges személyek, nem a Föld, hanem a transzcendentális világ lakói, akik az Örökben összetartoznak. *És nincs olyan lelki börtön, eskü, vagy morális parancs, melynek ereje felülírná a szerelmüket.*

Ma, az elvakult, bárgyú önzés világában a *szati* színvonala elképzelhetetlen.

A *Rómeó és Júliában* sem látunk többet, mint egy költőien megírt, szentimentális szerelmi históriát.

Nem az.

Sőt, sokszor végignézve a történetet, rájöttem: itt nemcsak Júlia, de Rómeó is *szati*.

Egy csókkal halok meg! - mondja, amikor kiissza a méregpo-
harat, és Júlia testére borul.

Nem tud, nem is akar élni nélküle.

Ezek roppant magas fokú, transzcendens pillanatok, amelyet
önvédelmi rendszerünk ma már nem enged megélni. Talán jól
is van így: ha már nincsenek szárnyaink, ne próbálkozzunk
a repüléssel.

A színházban, ha nézzük őket, megrendülünk - de könnye-
inknek édeskés, cukros íze van, mert az isteni épp hogy csak
átsuhan rajtunk. Megérint, de nem értjük, és sajnáljuk szegény
fiatalokat.

De nem csak mi, nézők, a darab többi szereplője sem érti
őket.

Nem tudják, mi a „halhatatlan szerelem”.

Még a jó szándékú pap, Lőrinc barát sem tudja.

Szeress szelíden - tanácsolja a fiúnak -, *s vágyadnak nem árt*
a vész.

Ezt mondja egy pap!

Hogy ne „igazán”, hanem „szelíden” szeressen.

És amikor Rómeó kétségbeesetten segítséget kér tőle, meg-
elégteli a naiv pap közhelyes bölcsességét.

- *De hadd beszéljük hát meg sorsodat!* - kéri tőle a barát, mire
Rómeó, minden tiszteletéről megfeledkezve, torkaszakadtából
beleüvölti lelki tanítójának arcába:

- *Amit nem érzel, arról nem beszélhetsz!!!*

Igaza van! A papja ezt valóban nem érti. És amikor a fiú
kétségbeesésében önmagát akarja megölni, az öreg barát is el-
veszti türelmét, és visszaüvölt rá, torkaszakadtából:

- *Hát férfi vagy te? Arcod férfi-arc,*

A könnyed asszony-könny, s veszett dühöd -

Vadállatnak vérszomjas tombolása.

Te asszony-állat férfi szín alatt!

Te állat-fajzat ember-arc mögött!

Lőrinc barát sohasem volt szerelmes.

Nem tudja, hogy az asszony nem állat, mert nem szeretett még nőt sohasem.

Igaza van a fiúnak: *Amit nem érzel, arról nem beszélhetsz.*

A bölcs rendező, Pártos Géza, egy rendkívül szeretetreméltó, öreg színészre, Kőmíves Sanyi bácsira bízta ezt a szerepet, aki mint „Moha bácsi, a törpe” lett roppant népszerű a közönség körében.

Így aztán a színpadon kiderült, hogy *a jóság kevés a papi hivatáshoz*, ha a lét mélyebb misztériumát nem ismeri. Ha nem ismeri az Örök Szerelem erejét. Összekutyul mindent, és jó szándékú méregötletével lényegében megöli mindkettőjüket.

Mint rendezőasszisztens kerültem a színházhoz, és minden este bámultam ezt a két varázslatos művészt. Csakis akkor néztem meg az előadást, ha ők játszottak, mert a sikerre való tekintettel váltott szereposztásban ment a darab.

Csodáltam ezt a két embert.

Ha hátramentem a kulisszák mögé, áhítattal néztem rájuk. Szólni sem tudtam az elfogódottságtól, hogy ilyen *közletről* láthatom őket.

Jelmezben voltak. Ma sem felejttem Júlia-Tolnay hajékát, a hófehér virágot a derekáig érő sűrű, hullámos hajában, és Rómeó-Darvas lobogó szőke haját, erős állát, szépmetszésű arcát, fekete bársonymellényét és az övén lógó aranymarkolatú kardját, amellyel szíven szúrta a megvadult Tybaltot.

Amikor bemutattak nekik, s futólag kezét nyújtottak (éppen jelmezben voltak, az előadás szünetében), olyan érzésem volt, mintha értékes műtárgyakat érintettem volna meg.

Tiszteletem nemcsak a két művésznek szólt, hanem Rómeónak és Júliának is - egyszerűen nem tudtam civilnek tekinteni őket.

Akkoriban még nem működött a kettős látásom.

Később megszoktam, hogy a színésznek két élete van, és amikor kilép a színpadról, más emberré válik, de akkor még, gyermeteg módon, azt képzeltem, hogy ők a szünetben sem vedlenek át hétköznapi emberekké, még az öltözőkben is izzik a lelkük, és benne maradnak Shakespeare „más világában”.

Klári magázott, Iván tegezett.

Nem tudtam, hogy sorsom lesz velük.

Klári hat év múlva a barátom lett, ami azt jelentette, hogy megosztottuk a szellemi-lelki titkainkat, amelyből egy mű is született. Klári eljátszotta életem *elsőszíndarabját*, amit neki írtam, a *Mártát* Akkoriban régóta egyedül élt, és magázott még. „Elindítottam magát a pályáján” - mondta a bemutató után, olyan természetesen és hangsúlytalanul, hogy elfelejtettem megköszönni neki. Húsz év múlva jutott eszembe ez a mondat, amikor a Madách Színház színdarabtárában megtaláltam a *Márta* összefirkált rendezőpéldányát, benne Klári kérdéseit, javításait, húzásait és beírásait, s ekkor - közel negyedszázados késéssel - küldtem neki egy virágcsokrot, benne egy levélen csak annyit:

„MS-nek, elkésett hálával és köszönettel, F.”

És hozzátettem még, zárójelben:

(Most esett le a tantusz. De nálunk az idő nem számít.)

Az **F** betű az én régmúltamra utalt - akkoriban csak ő tudta, ki volt az.

Ivánnal azonban hamarosan, néha a Rómeó-előadások után csatangoltam a pesti éjszakában, bárókban, a híres *Pipacsban*, színész barátunk lakásán, ahol hajnalig ittunk, fecsegtünk, politizáltunk (ez nem sokkal a forradalom előtt történt), karmesterünk fölhajtotta a pianínó fedelét, zongorázott, dalolt, és a színházból fölhurcolt lányokkal aludtunk, reggelig.

Barátok sajnos nem lettünk. Küzdelmes életét később csak távolról követtem, de sorsom nagy ajándéka, hogy utolsó színdarabomat, a *Lugosit*, halála előtt még eljátszhatta a Madách Színházban, felejthetetlenül.

(Ez is milyen csodálatos! Az egyikük a drámaírói sorsom nyitányát - a másikuk a fináléját játszotta. Klári kézen fogva vezetett be a színház mágikus világába - és Iván búcsúztatott tőle. Így lett az írói sorsom kerek.)

De akkor, ott, a *Rómeó és Júlia* idején még nagyon naiv voltam. Nem láttam, hogy Tolnay Klári annyira szenved, hogy majdnem belehal.

Hatalmas lelkiereje és önfegyelme volt, de ebben az időben úgy tűnt, ezzel a szerelemmel túlvállalta magát.

Más öngyilkos lett volna. O is akart...

Ezt csak sok évvel később tudtam meg.

Ha az előző, francia életében, amelyben MS sorsát élte, egy tűr fúródott a szívébe, akkor most egy kard döfött bele, ugyanabba a mély, még gyógyulatlan sebébe, melyet az első szerelem okozott.

Újra a régi poklában járt.

Még mélyebb bugyrában, minden remény nélkül.

Most azonban nem volt más menekülő-útvonala, csakis önmaga - csakis befelé.

Nem mehetett vissza a zárdába, Mater Mohácshoz, mert zárda sem volt már, és Mater Mohács sem - ki tudja, mit talált ki szegény, amikor habitusát, az „örök élet ruháját”, levettették vele a kommunisták, és visszaűzték a sötét, gonosz világba. Innen kezdve Jézust csakis titkon szerethette. Mivel derűs lélek volt, s gyakran boldog is, talán eszébe jutott a *Hegyi beszéd* igéje:

Boldogok vagytok, ha miattam gyaláznak és üldöznek benneteket!... És hazudozva minden rosszat rátok fognak énmiattam! Örüljete és ujjongjatek, mert nagy lesz a mennyben a jutalmatok.

Mater Mohács tehát boldog lehetett.

De Klári számára, most először, még a színház sem jelentett menekülést, mert éppen ott érte a halálos döfés. Eletének párja ugyanis beleszeretett a másik Júliába, egy szép mellű, tehetséges, Ivánnál négy évvel fiatalabb és elbűvölően vonzó, mandulaszemű színésznőbe, akivel kettős szereposztásban játszották a darabot, s aki őt nemcsak művészként, de nőként is le akarta győzni.

Elképzelni sem bírom, mit élhetett át!

„Estéknént az én szerelmem más Júliával játszik, másik Júliának mondja ugyanazokat a forró vallomásokat, mint nekem, más Júliát csókol és ölel, és hal meg a mellén... Talán még az én hófehér virágom

is ott van a hajában, hiszen ez csak a jelmez tartozéka, kellék, a színház tulajdona... És előadás után más nővel - főleg színésznővel - fekszik le... Talán még arcát is a két tenyerébe fogja, belenéz a nagy, melegbarna szemébe s azt kérdi, mint valaha tőlem: - »Ki vagy te?«

Tolnay Klári sorsvállalásának lényeges területe volt a színház - ez volt lelke sorscsomóinak az egyetlen megoldási helye - de most a színházra is csak iszonyattal tudott gondolni.

Elérkezett a katarzis pillanata.

Katarzis az, amikor az ember minden menekülési útvonala bezárul. Ez a pokol feneketlen mélysége. Egyetlen irányba tud menekülni: önmaga felé. Önvalója felé, amely benne él, s akit a hinduk úgy neveznek, hogy Atman. Mintha ez is lenne az öntudatlan pokoljárásnak a célja. Vagy zuhansz tovább, s egyetlen fájdalmas vágyad, hogy „ne legyen tovább!”, de mégis van tovább, és zuhansz, zuhansz, és öröknek éled meg a kint - vagy kinyitod végre a szárnyaidat, s repülni kezdesz bátran igazi Valód felé.

A katarzis elmondhatatlan szenvedéssel jár.

Klári egész teste fáj.

De úgy, ahogy még sohasem érezte. Mintha árammal kínozták volna.

Derekából indult a fájdalom, de végigömlött egész testén, két combján, lábszárán, nyakán és karjain. Idegzsábának hívják ezt a betegséget. Még sem tudott mozdulni.

Soha nem maradt el miatta előadás, de most csak egyetlen helyzetben tudott létezni: négykézláb.

Egyszer már fölfedezte ezt a könyörületes pozitúrát. Amikor terhes volt, és rájött a szülési fájdalom. Akkor is négykézlábra ereszkedett; úgy állt a szoba közepén, és úgy mászott ki a fürdőszobába, mint a négylábú őseink. Föladta embervoltának méltóságát, a két lábon állást. Visszaereszkedett állati pozícióba, hogy a baba „lógjon a hasában”, és ne fájjon annyira az egész lénye. (Ezt meg is mutatta nekem, és rávett, hogy én is csináljam mint jógyakorlatot, mert férfinak is roppant pihentető. Úgy hívtuk: „terhesmacska-póz”).

Pártos Géza, a darab rendezője, Klári lakásán tartotta meg az előadás próbáját, egy másik Rómeóval, persze, Ladányi Ferrivel.

Tolnay Klári hálóingben és pongyolában kimászott valahogy az ágyából, és négykézláb mondta el Júlia szerepét. Kapott injekciókat is, nem segített. Ilyen fájdalmat sohasem élt át. De mivel a színház volt az élete, nem mondta le az előadást. Hálóingben és pongyolában, mint egy beteg állat, négykézláb próbálta jelezni a „halhatatlan szerelmes” drámáját. Így mondta el, nyögve, híres monológját. Feri is odamászott mellé, a földre, hogy a szemébe nézhessen - a világ legröhejesebb és legfájdalmasabb Rómeó-próbája volt. Csak a végén jutottak el odáig, hogy visszasegítették valahogy az ágyába, s ott játszotta el, hason fekve, Júlia öngyilkosságát.

*Zsibbasztó, hűvös borzadály fut át,
S jéggé mereszti lüktető szívem...
Dadám! - De mit tehetne ő?
Szörnyű szerepem magam játszom el. -
Jer hát, üveg!...
Úgy rettegek... De mégse! Nem lehet!*

Állapota azonban nem javult.

A Sportkórház főorvosa nem tudta meggyógyítani.

Természetgyógyászt küldött hozzá, aki egy régi, lóbálós, faszenes vasalót kért, de ilyesmi nem volt a háznál. Villanyvasalóval kezdett dolgozni a szép színésznő derekán. Hol felhevítette, hol lehűtötte, hol megint tüzesre hevítette a vasalót. Ez így ment hosszú ideig. Végül rárakott a hátára sok mindent, párnát, könyvekkel teli bőröndöt, és azt mondta:

- Reggelig meg sem mozdulunk, művésznő. Holnap jövök. Meg se moccan.

Másnap és harmadnap is jött a vasalós ember. Végül rendbe hozta őt annyira, hogy az előadást, ha nehezen is, de el tudta játszani.

Azokban az időkben, amikor én áhítatos gyönyörűséggel néztem a darabot, még az is történt a háttérben, hogy a kamasz lányával drámai lett a kapcsolata. Igen szép nő lett a Ráthonyi Zsuzsi, anyjához hasonló. Balettra járt. Elterjedt a híre, hogy beleszeretett Darvasba. Azt is pletykálták, hogy Klári öngyilkos lett miatta, kivetette magát az ablakon, a harmadik emeletről.

Ez persze nem volt igaz, de a „Nem lenni!” gondolata többször is megfordult benne. Nem adta föl. Harcolt a férfiért, egyre reménytelenebbül. 1956-ban, amikor nyitva volt a határ, elintézte, hogy a lánya legálisan külföldre mehessen, apjához, aki várta odakint.

Megrendítő búcsú volt.

Ha valaki az utolsó szalmaszálért küzd, és véres sebeket kap, véres sebeket is okoz.

Tolnay Klári életéből Shakespeare sokkal jobb darabot írhatott volna, mint a veronai szerelmesek történetéből, mert ott a boldogságnak csak külső akadályai voltak, a két család ellenséges viszonya, de itt az önmagával küzdő és sorsával reménytelenül harcoló női lélek.

A Bhagavad Gitá-ban van egy mondat, az Isten mondja:

Sok úton jönnek Hozzám, s én minden úton eléjük megyek.

Klári útja a Halhatatlan Szerelem útja volt.

Ez a legszebb, de a leggyötrelmesebb ösvény.

Erősen ivott.

Előfordult, hogy eszméletlenül találtak rá, tökrészezen, hol a szobájában, hol a konyhája kövén, volt, hogy a fürdőkádjában.

Nem részletezem pokoljárását.

Ha nem is ölte meg magát, de többször is átment a halál élményén.

Ezt úgy hívják: sorsbeavatás.

Ami lényeges, az a nagy kérdés, hogy: *A színház*, amelyet Tolnay Klári éppúgy sorsának színteréül választott, mint én, *képes-e meggyógyítani ilyen mély sebet?*

Képes-e feloldani a képzelt játék a valódi lelki kínt?

Létezik-e bennünk Valaki, aki megoldja a szenvedésünk csomóját?

És ha van, mi történik a szerelemmel?

15

Színház az egész világ

*Színház az egész világ.
És színész benne minden férfi és nő:
Fellép, s lép: s mindenkit sok szerep vár
Életében...*

(Shakespeare - Szabó Lőrinc)

Hogy lélektanilag értsd, mit jelent ez a shakespeare-i gondolat, abból kell kiindulni, hogy amikor a *Rómeó és Júliát* számtalanszor megnéztem Klárral és Ivánnal, fogalmam sem volt, milyen gyötrelmeket éltek át, mindketten.

Klári benne volt már a pokolban. Iván csak ezután ment bele - az ő katarzisa később következett be. Itt még csak büntudatot érzett, mert tudta, hogy mérhetetlen fájdalmat okoz valakinek, akit valaha szeretett, és aki lelkében mindig nagy becsben állt - de érzelmei máshová vonzották már. Továbbment, tovább keresett. Közös életük tarthatatlanná vált.

A színpadon azonban szerették egymást.

Nemcsak „játszották” a halálos szerelmet, hanem arra a három órára elfelejtették a saját drámájukat, a lelkifurdalást, a valódi fájdalmat, a gyilkos indulatot - és megszerették egymást.

Este héttől tízig annyira szerelmesek voltak egymásba, hogy én is beléjük szerettem.

Rómeóként és Júliaként úgy néztek egymás szemébe, mint saját szerelmük hajnalán, mint amikor a „*Ki vagy te?*” kérdéssel Iván belemondta a szonettet Klári elbűvölt szemébe.

És Júlia-Tolnay hitt neki! Amíg színpadon voltak, hitt neki.

Előadás után Iván kóborolni indult az éjszakába. Ahogy Klári írta: „haverokkal éjszakázott a *Pipacsban*”. És másnap tehetetlen lelkifurdalással szembesült azzal, hogy tönkremegy mellette egy öregedő és csodálatra méltó nő, aki valaha repülni tanította a színpadon és az életben - és akibe nem volt már szerelmes.

*

C. G. Jung azt mondja, hogy *minden probléma csak egy magasabb szinten oldható meg, mint ahol keletkezett.*

Ez egyébként gubancaink égi oka: fel akar emelni bennünket átlátatlan szenvedélyeinkből egy magasabb rendű lelki tartományba.

Hiába szembesülünk százszor is valamivel - ha nem emelkedünk följebb önmagunkban, akkor újra és újra elénk jön a helyzet, ezer arccal és ezer formában, mindaddig, amíg föl nem ébredünk, és magasabb Önvalónkból át nem látjuk a helyzetünket.

Ez a döntő különbség a „spirituális” lélektan és a pszichológia között.

Az első följebb és beljebb visz a lelkenél.

Nemcsak a psziché örvényeit ismeri, hanem a szellem (spiritus) magasabb valóságát is.

Van *Valaki* bennünk, aki rálát a szenvedélyeinkre. Rálát a fájdalomainkra, félelmeinkre, múltból hozott karmáinkra is.

Rálát arra a személyre, akinek életét éppen élem.

Rálát a szenvedéseimre, és érti is, hogy miért vannak.

Ha nem így lenne, soha semmilyen halált, szenvedést, gyötrelmet, rettegést, veszteséget, nyomorúságot, megélt vagy okozott tragédiát a lelkem nem tudna elfelejteni és föloldani.

És itt van a színház óriási jelentősége!

Tolnay Klári, a művész *rálátott* Júliára. Azért tudta átélni érzelmeit és félelmeit, gyermeki hűségét és ellenállhatatlan vonzalmát, mert nemcsak „beleélte” magát, de ugyanakkor főntről is nézte.

Vagyis nem volt száz százalékig azonos vele. Nem volt egészen Júlia.

Ugyanez történt vele a magánéletben is, mikor az öntudata ébredezni kezdett.

Az a Valaki, akit Önvalónak nevezett, s akiről már többször megsejtette, hogy benne él, *nem volt azonos a Klárral.*

Szerepnek tekintette magát.

És a bajban mindig megszólalt a Hang.

És segített.

Nem könnyű egy ilyen testet-lelket markába szorító „halálos szenvedély” fölé lépni, de mégis megtette.

Nem csak a vasaló miatt tudta végigjátszani az előadást.

Ez az igazság!

Mert ahogy beteggé tette, úgy meg is gyógyította magát.

Ardzsuna is beleveszett volna lelkének iszonyatába, ha Krisna segítségével nem ébred lényének magasabb valóságára, és nem tudja isteni szemmel, mintegy felülről is megnézni magát, az ellenségeit, és az egész rettenetes sors történetét.

Kláriban nyiladozni kezdett ez az „isteni szem”. Rengeteg nehéz feladatot kellett még megoldania, mert amikor már teljesen tönkrement a kapcsolatuk és menekülni akart volna belőle, nem tehetett. Darvas bajba került. 1956-ban fegyveresen kiszabadította bátyját a börtönből, s ezért őt is elítélték és börtönbe vetették.

Így aztán nem szakíthatott vele.

Otthonukban többször is házkutatást tartottak. Klárit csak a bölcsessége és „lótusz-természete” mentette meg attól, hogy ne tartsák férje bűntársának, akihez már nem a feleség, csakis egy volt apáca embersége kötötte.

Áldozatos segítőkészséggel vitte a csomagokat az ÁVO börtöneibe. (Látni élete nagy szerelmét az ÁVO rácsai mögött gyötörtten - akármennyi szenvedést okozott is neki, de látni szép, nemes arcát, keresni rajta a verések, a kínzások és megalázások nyomát - ez egy olyan lelkébe égetett kép, melyet sohasem felejtett el.)

Csak Iván szabadulása után váltak el.

Megvárta, míg a férfi valahogy talpra áll.

(Későbbi éveire maradt az a felismerés, hogy a sokféle szenvedélyes történeten, válásokon és botrányokon átment és a szenvedésektől megérett Darvas Iván megtalálta az igazi nőt. Megtalálta a valódi társát, lelkének másik felét, aki gyermekeket szült neki, s akivel életét boldogan leélte.

De ez már egy másik, a férfi önmagára ébredésének a története.

Eszményi házassága lett.

47 éves volt ekkor. Felesége jóval fiatalabb.

Klári 58.

És lényegében nem volt senkije.)

De vissza a színházhoz.

Amikor MS a színházat választotta következő élete sorsfeladatának, magas szellemi segítőtje, akit *Szentléleknek* nevezett, elmondta neki a leszületése előtt, hogy ez nem csupán a játék

színhelye, hanem szakrális hely, melyben a művészek is gyógyulhatnak.

Nemcsak az a fontos, amit egy színész másoknak ad, hanem az is, amit a színpadtól kap: önmaga megismerését. És főleg azt a képességet, hogy az egyik káprázatvilágból át tud lépni a másikba.

Nagy lehetőség.

Szerepeket tud váltani. Én-szerepeket. Egyik valóságból a másik valóságba lépni. Lényegében minden emberi lélek ezt teszi, amikor ébren van, vagy álmodik, azzal a különbséggel, hogy a művész tisztában van hétköznapi életének a varázslat-szerűségével.

Megtanul belépni és kilépni.

Ez a játék spirituális lényege. És valahol a mágia lényege is. Létsíkokat, „valóságokat” szabadon váltani.

A költő- mondja Goethe - *az élet álmát mint ébren lévő éli.*

Személyiségünk nem a végső valóságunk, csak egy szerepünk csupán.

Mi írtuk magunknak, és el is játsszuk jól-rosszul.

De nem vagyunk végzetesen belevarázsolva.

Nem vagyunk teljesen azonosak vele.

Ha végignézed a *Tolnay Klári szerepei* című vaskos könyvet, melyet egy tudós pontosságával és egy szerető tanítvány lelkesületével dr. Góg Laura állított össze, azt tapasztalod, hogy Tolnay Klári hosszú életének nagy részét más emberek szerepében élte. Nemcsak a lista hosszú; kutyától, macskától kezdve hercegnőig, vénasszonyig, buta szűztől, utcalánytól királynőig és cselédig mindenki volt, hanem - ami nincs a könyvben - egy-egy szerepet évekig játszott. Minden este más ember volt, 65 éven át. Délelőtt pedig rendszerint már egy másik szerepet próbált. És délután filmezni vitték, ahol egy harmadik jellem bőrébe bújt.

Összeadva mindezt, szinte alig volt Tolnay Klárii

Leginkább álmában volt az, mert napközben mindig más embert játszott.

Az ÉN, mint egy csillagszóró szikrái, sok ezer én-né szóródott széjjel. Ha kiszámolnánk, kiderülne, hogy *életének kétharmad részét más emberként élte.* Ideje sem volt magánéletének drámájával foglalkozni. Még az anyaságra is alig volt ideje.

Sokszor láttam őt betegen játszani, mert miatta sohasem maradt el előadás.

De a színpadon sohasem volt beteg!

Ha lázasan hozták be játszani, előadás közben a láza is elmúlt, azon egyszerű oknál fogva, hogy a szerepének, mondjuk, Ljubov Andrejevának, nem volt láza.

A színpad gyógyító hatása közismert.

Még egy olyan traumán is túl tudott lépni, mint a „halhatatlan szerelmében” való csalódása. Meggyőződésem, hogy a vasales gyógyítás csak enyhítette a fájdalmát - idegzsábája a színpadon múlt el.

Innen ered ennek az önmagára ébredt Varázslónőnek a bölcs öniróniája.

Miért ne derüljön önmagán, amikor ez az „önmaga” annyiféle arcban tud megjelenni?

Minden este más igazsága volt.

Másban hitt. Más szeretett. Másból volt boldog, és másból halt meg, minden este.

A *Márta* című tragédiám bemutatója előtt még egy Tabi László-vígjátékot játszott. Majd egy zenés-táncos varietéműsorban lépett fel, a *Trió Kolibri* zeneszáma után.

A *Mártában* pedig egy négykerekű targoncán húzta ki halott férjét (Bessenyei Ferenc) az üres földekre. Még átöltöztetni sem volt ideje, menekítette holtában is. Egy sufnyiban bujkált vele, amikor a szíve elvitte szegényt. Félt, hogy fölfedezik a halottat, s akkor őt is megölik. A saját prémgalléros női kabátját adta rá, abban halt meg a nagydarab férfi, abban is temette el. Éjszaka volt. Csillagtalan, sötét éjszaka. Hullt a hó, nem járt arra senki. Gödröt ásott halott férjének a fagyos földbe, súlyos testét a pucér lábánál fogva behúzta a sírgödörbe, rálapátolta a földet, s mivel pap nem volt, maga tartott búcsúbeszédet fölötte.

-Azt hittem, minden rendbe jön. Bocsáss meg, neked volt igazad!... Azt hittem, elmúlik ez a háború... és élünk, mint eddig... Nem így lett...

Ránézett a sírhalomra, és megborzongott:

- így eltűnni!... HúúúL..

Majd leült egy behavazott homokbuckára. Magára húzta szürke kendőjét. Csak ült, ült mozdulatlanul, miközben kendős feje olyan lett, mint a sírkupac - havas.

- *Mi lesz velem most?*

És elkezdett zokogni. Majd vonítani, nyüsztíteni a fájdalomtól, mint egy kétségbeesett állat, így ment ki a színről.

Másnap délelőtt a *Nagyitörpöt* szinkronizálta a *Hupikék törpikékben*.

Majd a TV-ben, a Stúdió 11 zenekarral énekelte a vidám Bródy-slágert:

*Ha felkel a nap, és az égen ragyog
Ne kérdezd miért, én boldog vagyok
Könnyű a lelkem, a felhőkbe száll
Bolondos szívem egy csodára vár...
Mert...
a boldogság,
a boldogság, az egész más eset...*

Voltak olyan esték - én még láttam azokat -, amikor férjével játszotta el a *Rómeó és Júliát* Belenézett Darvas szemébe, úgy, mint valaha, amikor két tenyerébe fogta arcát, s azt kérdezte tőle:

- *Ki vagy te?!...*

És nem azt a férfit látta a szembogarában, aki miatt meg akart halni, hanem azt, akit szeretett - Rómeót.

Hogyan van ez?

16

Tanú Madár

*Mert biztos, hogy meghal az élő, és újra születik a holt,
Ne bánkódjál tehát az elkerülhetetlenen.*

Amiről itt szó van, nem csupán a színészet, hanem az emberi lélek misztériuma, amit valamennyien átélhetünk.

Pszichénk egy sajátos, *egyetlen életre szóló én-szerep köré szerveződött*. Mindent, ami a lélekben örvény és dráma, ez az én-szerep tart fenn.

Ha föléje lépünk, olyan élményünk lesz, mint amikor a repülőgép a viharfelhők fölé száll - odafönt nincs vihar.

A pszichében lévő viharokat az én-szerepünk, az égőnk tartja fenn, akit *lényünk középpontjaként élünk meg*. Ezt hívom „én-szerepnek”. Ez a „személyiségbe süppedt” énük nem képes bajainkat megszüntetni. Nemcsak azért, mert nincs rálátása, hanem azért is, mert *érdeke a bajfenntartása*. Úgy él megzavarodott lelkünkben, mint béka a mocsárban: az övé. Nincs más léttere.

Erről ritkán esik szó.

Önös vágyainkhoz akkor is ragaszkodunk, ha szenvedünk miatta, ha szorongunk vagy rettegünk.

Az ego nem képes elengedni a baját - mert akkor ő is megszűnik.

Inkább szenved, csak hogy ő is legyen.

Lelki drámáink csak addig valóságosak, amíg föl nem ébredünk belőlük.

A cél tehát: égőnk elengedése és önmagunk megtalálása.

Erről szól a Bhagavad Gitá.

Krisna arra tanítja Ardzsunát, hogy ébredjen önmagára, s lépjen át a szívét-lelkét-agyát marokra szorító kétségbeesés valóságából egy másik, igaz Valóságba, mely éppúgy az övé, mint a lelkében kavargó örvény.

Nézzen végre ne a megriadt emberi személyisége, hanem a benne lakó Isteni Lélek szemével.

Ami azt jelenti, hogy sorshelyzetét átlátja, és az öntévesztés álmából fölébred. Innen már azt is tudja, hogy minden baját, iszonyát, rémületét és bénultságát a nem-értés okozta.

Az igazlátás hiánya.

Innen visszanézve nemcsak megérti a viharzónát, amelyből kilépett, hanem azt is felismeri: *Jó, hogy van viharzónái Jó, hogy szenvedett! Jó, hogy kétségbeesett! - mert ez ébresztette fel.*

Rémálmainkból akkor ébredünk fel, amikor elviselhetetlenné válik.

A színház ősi pszichológiája ezt a felébredést idézi elő. Nem csak a színészekben, a közönségben is.

Ezért van az igaz színháznak terápiás hatása.

Teatron - mint mondtam - olyan helyet jelent, ahol látni az Istenséget.

Hol?

Önmagunkban.

Lényegében tehát itt az önmagunkra ébredésről van szó.

Az *Ismerd meg önmagad!* híres mondatát Hamvas, az érthetőség kedvéért, így fordítja:

Ismerd meg, hogy isteni vagy.

Nézz az életszereped mögé, s lásd meg, ki a Játszó benned.

A játéknak a lényegéhez tartozik, hogy *könnyedén tudunk identitást váltani.*

Azokon az esteken, amikor játszottak, nemcsak Tolnay Klári élte át, hogy szerelmes Júlia - és nem egy boldogtalan, megcsalt feleség -, nemcsak Iván élte át, hogy nem egy büntudatos férj, hanem az ifjú Rómeó, és épp most szeret bele Júliába - hanem *én is beleszerettem mindkettőjükbe.*

Én, a nézőjük.

Elfeledkeztem róla, hogy Müller Péter vagyok.

Őket éltem, nem magamat.

Ezzel mindannyian így vagyunk.

A hétköznapi valóságunkból átbillentünk egy másik valóságba, mely éppúgy megkönnyeztet és megrendít, mint a hétköznapi. Csakhogy a hétköznapi valóságunkat kényszerzubonyként éljük meg, míg a művészet valóságában szabadok vagyunk. És főleg: megértjük az egész életjáték szépséges értelmét.

Vagyis olyasmi történik itt, amit úgy írhatnék le, hogy a *káoszából a rendbe lépünk át.*

Nem veszed észre, de mint néző, te is identitást váltasz.

Elfeledeled magad, s beleéled egy másik ember lényébe. Átéled a Júlia szerelmét, bánatát, s úgy félted őt, mint magadat.

Sőt, ha jól figyelsz, olyasmire is rájöhetsz, amit „civilként” nagyon nem szeretsz magadban. Ha jó a színész, és kellő mágiával rendelkezik, el tudja érni nálad, hogy a rossz sikeréért izgulj, és gyönyörködj egy Lucifer gonoszságában is.

Mert az is van benned!

A pszichodráma lényege, hogy az önismeretedet messze-messze túlemeli a szeretet és gyűlölet, a jó és rossz problémáján. Kivarázsol az elvarázsoltságodból.

Megérted az ellenségedet, például.

Egyáltalán a másik én-t.

És ami a legfontosabb - bár ehhez az élményhez már csak kevesen jutnak el -, fölfedezheted lelked Igazi Valóját, aki mindezeket az életszerepeket önmagából, saját szellemi tömegéből formálja meg, éli végig, de úgy, hogy Önmaga sohasem vész el egyetlen szerepében sem.

Kívül marad a drámán.

Ahogy a *Svetasvatara Upanisad* írja:

Két madár ül az arany ágon. Elválaszthatatlan társak. De amíg az egyik csipeget a fa édes és keserű gyümölcseiből, a másik nem - csak nézi.

Ugyanazon fán ülnek. Az egyik, az egyéni én, belebonyolódva a saját szenvedélyeibe, szorong és szomorú és gyötrődik. De abban a pillanatban, amikor felismeri dicső Társát, a Tanú Madarat, minden bánata eloszlik.

Soha Klári nem volt *teljesen* Júlia - bármilyen átélten játszotta is.

És sohasem volt *teljesen* egyik szerepe sem.

A beleélés folyamata kétségtelenül úgy zajlik, hogy az embernek el kell felejtene azt a személyiségét, amellyel születésekor mint egyetlen valóságával azonosult - és aztán bele kell élnie magát, egy önmagából kivetített, elképzelt szerepbe. De ez az átváltozás sohasem lehet tökéletes. Sem az önelfelejtés, sem a beleélés. A „Varázsló” megőrzi a folyamatban önmagát. Van egy benső magva a lelkünknek, mely nem változik át.

Az a *Tanú Madár*, aki Klári életét élte itt a Földön, nem volt teljesen Tolnay Klári!

Születése előtt sem volt az - MS volt -, és a halála után sem maradt az.

Előző életeibe visszanezve pedig föl sem merül ez a kérdés:
hiszen annyi mindenki volt már!

Égőnk változik.

Kilépünk a nevünk mögül - ahogy Szepes Mária mondta.

Csak a Tanú Madár ugyanaz.

Minden inkarnációban.

Ezt akkoriban Klári már tudta.

Ha imádkozott vagy éppenséggel egy magasabb inspiráció állapotában volt, pontosan tudta, hogy az üzenetek ilyenkor egy jóval magasabb helyről jönnek, mint ahol a saját, mindennapi személyiségét megéli.

Innen eredt híres öniróniája.

Tudott derülni saját magán.

S ezzel mindenki így van.

Néha te is, és én is.

Csak mi „belefeledkezünk” magunkba. A saját szenvedélyeinkbe. Az „egy életbéli” valóságunkba. És nem tudunk igazi valónkról, a Tanú Madárról.

Ezért nehéz kikerülnünk egy-egy sorsörvényből, mert nincs rálátásunk. Pedig még a cipőfűzőnk csomóját is csak akkor tudjuk kioldani, ha először átlátjuk, hogyan van az egész öszszegabalyodva.

Vagyis ha megismerjük a gubancot.

A színház egy olyan laboratórium, ahol a lélek megtanulhatja, hogy nagyon sok énje lehet. Váltogatni tudja őket, és velük a lelkiállapotát, a szenvedélyét, a hitét, örömét és bánatát. Tud gyűlölni, s mint láttuk, szerelmes is lenni! És tud a legszenvedélyesebb szerelméből is bármikor kilépni. És megtanulhatja azt is, hogy ezt a sok kis ént egy nagy ÉN játssza, mind.

Ilyen értelemben a színház megismétli az emberteremtés isteni mágiáját.

Színház az egész világ.

Sajnos ezt a színészek többsége sem tudja. Úgy megy át ezen a csodálatos, szakrális hivatáson, hogy nem ébred föl benne. Csak él az átváltozás mágikus eszközeivel - jól-rosszul -, és fogalma sincs, mi történik vele.

Átmegy a nagy lehetőségen sikervágyból, önmutogatásból, játékosztönből, hiúságból és gyermeki örömből - bűvészinas, aki nem tudja, mit csinál.

Amikor Tolnay Klári mindezt felismerte, látta már azt is, hogy nem véletlenül kapta azt a sorsfeladatát, hogy ne egy világtól elzárt kolostorban, vagy éppenséggel egy afrikai lepratelepen, hanem ebben a csodálatos laboratóriumban élje végig egész életét, és oldja fel önmagát a boldogtalan „teremtény-szeretet” és a vallásos fanatizmus igézetéből. Megoldani valamit, azt jelenti, hogy megismerni.

A Tanú Madárról - aki csak lát, de nem vesz részt a játékban - tudott. O adta neki ezt a tréfás nevet: „Tanú Madár!” Az angol szövegben, ahol olvastunk róla, az állt, hogy „Supreme Self”. Felsőbbrendű Én.

Az eredeti szanszkrit szó: Atman.

Ez a Tanú Madár segítette ki abból a katasztrófából, amelyet szerelmének elvesztése okozott.

Más nem tudta volna kisegíteni.

A Mamához - a bölcs anyósához - nem fordulhatott már.

Külföldön élt, a fiával.

A Teozófiai Társulat elnökségéről régen leköszönt, és tisztét még a háborús években átadta a külföldről, Hollandiából érkezett, *Selevér Flórának*.

Tudta, hogy kinek adja át!

Mert vele folytatódik, Flórával, a megnemesedett, nagy női lelkek vonala.

Nőké, akik példaképei lettek nemcsak Klárinak, hanem mindazoknak, akik az égi létrán fölfelé igyekeznek.

„Ráthonyiné átadta nékem a tisztségét, és azokat az erőket, melyek evvel a tisztséggel járnak - mondta Flóra asszony, ünnepi beiktatásának rövid beszédében -. Mi, teozófusok tudjuk, hogy ebben pillanatban sokkal több történik, mint külső ténykedés. Ami ilyenkor történik, az tényleges hatalomátruházás, mely bekapcsol abba a Nagy Hierarchiába, ahonnan minden, az elnök hatáskörébe eső dolog intéződik. Az elnök csak vezeték, amelyen át a spirituális erő leárad a Társulatra. Igyekszem alkalmas vezetékké válni - ti pedig igyekezzetek felfogni s használni ezeket az erőket.”

A Teozófiai Társulat hamarosan nehéz helyzetbe került. A német megszállás alatt arra kötelezték a vezetőséget, hogy a zsidó származásúakat zavarják el a tagjaik közül.

Selevér Flóra nagy próbatétel elé került. Vajon hogyan működik mint „vezeték”? És mit üzen ilyenkor föntől a Nagy Hiererchia?

Egy napig meditált.

Majd 1944. március 19-ére rendkívüli közgyűlést hívott össze, ahol közösen megállapították, hogy *ez a felszólítás ellentmond a Társulat alapelveinek. Hiszen ez minden nép és minden hitvilág vallásfölötti egységét írta bele még a címerébe is. Zsidó, református, katolikus, mohamedán vagy buddhista: mindegy. Ha egy kimarad: meghal az egész.*

Ezt még elmondta *Selevér Flóra*, majd hivatalosan kihirdette a Magyar Teozófiai Társulat *azonnali feloszlátását*.

(Tudomásom szerint ilyen bátor és becsületes döntést más szervezetek nemigen hoztak akkoriban.

Hiányoztak a *Selevér Flórák*.)

De titokban továbbra is tartották egymással a kapcsolatot, rejtegették a zsidókat, a lengyeleket és más menekülteket.

A háború után pedig lelkesen és boldogan újra indultak. Flóra asszony két ifjúsági csoportot is vezetett.

„Irányelvünk erre az évre - mondta 1948. január 1-jén -, hogy szabadítsuk fel magasabb Énünket alsóbb természetünk feláldozásával, és éljünk az Örökkévalóban, vagyis helyezzük tudatunk súlypontját és törekvéseink célját azokba a dolgokba, amelyeket a »rozsdá meg nem emészt«. A többi megadatik.”

A lelkesedés nem tarthatott sokáig.

1950-ben a kommunisták tiltották be őket.

Barátomat, a nagy tudású Reicher Lászlót, aki megpróbálta titokban összetartani a Társulatot, az ÁVO-n gyötörték, sokáig. Könyveiket elvitték, bezúzták. Több száz értékes kéziratot, tanulmányt, fordítást elégették. A tagokat szétkergették. Innen kezdve csak titokban találkoztak, de ez veszélyes volt: figyelték őket.

A bátor és nemes lelkű *Selevér Flóra* néni - akinek egész élete a Teozófia volt - nem élte túl a betiltást.

Titokban terjesztett gyászjelentésében egy Bhagavad Gitá-idézet állt:

*„Mert biztos, hogy meghal az élő, és újra születik a holt,
Ne bánkódjál tehát az elkerülhetetlenen.”*

Szegény *Vadnay Emmy*, akinek bölcs gondolatai segítettek Klárinak megérteni a Gitár, és a Miatyánk ezoterikus értelmét, sajnos már nem tudta elérni akkoriban.

Próbálta, de nem tudta megtalálni őt.

Bujkált szegény - de hiába.

Elkapták.

Többször a rendőrségre hurcolták, faggatták a társairól, és embertelen módon vallatták.

Ma már tudjuk, mit jelentett ez...

Az érzékeny nő nem bírta. 55 éves korában meghalt.

Mindezt csak azért említem, mert lehetőleg minden arcot, akit e könyvben pár vonással fölvázolok, be akarok fejezni.

Tudom, hogy ezek az utolsó képek rendszerint riasztóak és sötétek.

Kevés olyan áldott sorsú ember van ebben a vad rögeszméket és konok gyűlöleteket váltó történelmünkben, akinek élete utolsó felvonása ne lenne abszurd, nyomorúságos, és gyakran iszonyatos.

Vadnay Emmy, aki soha életében nem politizált, végül a politika áldozata lett. Saját életében tapasztalta meg a Bhagavad Gitá *tizenhatodik énekének* igazságát, amelyről Klárral oly sokat beszélgettünk.

A tizenhatodik ének

Aki nem fölfelé révül, az lefelé zuhan.

Tolnay Klári élete jól példázza azt, amit korunk középponti kérdésének tartok: *a nők önmagukra ébredését.*

Ezért beszélek róla szívesen. Ahol női sorsokat érintek, lép-ten-nyomon előbukkan, még számomra is meglepő módon, ennek az igazolása.

Itt van *Selevér Flóra*.

Folyamatosan szervezte a különböző európai kongresszusokat. Amszterdam, Finnország, Hollandia, majd végül Genf - ahol megszervezte a Teozófiai Társulat Világkongresszusát.

Az élete volt ebben a világszervezetben, mely akkoriban már sok nemzetet és vallást fogott össze.

1944. március 19-én mégis feloszlatta a magyar Társulatot.

Először úgy véled, ez természetes.

De ha arra gondolsz, hogy ekkor már emberek tömegét, öregeket és gyermekeket tereltek és vertek és rugdostak a nyílt utcákon, a Dunába lőtték, vagy a pincékben kínozták halálra őket, árammal, korbáccsal, megvakítással és vízbe fojtással, s a Don-kanyarban értelmetlenül pusztult el a fiatal magyar férfiak színe-java - miközben a színházak még javában játszottak, az Operaházban a mantuai herceg vidáman énekelte, hogy „Az asszony ingatag”... és működtek a varieték, a bárok, a templomokban rendszeres istentiszteleteket tartottak, és áldoztak és imádkoztak és gyóntak - mit gyónhattak vajon? - szóval ekkor *Selevér Flóra* feloszlatta a Társulatot, amelyet azért hoztak létre, hogy a különféle vallású emberek megismerjék és megszeressék egymást... Ha arra gondolsz, hogy ez a bátor asszony kimondta, amit akkor kevesen mertek, hogy: *Nemi Nem folytatjuk további Vagy együtt, vagy sehogy!* - akkor azonnal látod, milyen ritka, nagy tettről van itt szó.

Tolnay Klári is ezt tette. Lényegében felfüggesztette vállalt sorsát - nem lépett színpadra többé. Tudod, mit jelentett neki a színház! Mindent. Küldetést, szolgálatot, transzcendens vállalást, öngyógyítást, az Istennel való számadás helyét.

És mégis...

Azt mondta: *Nem!*

Annak, hogy ezt éppúgy megtette, mint *Selevér Flóra*, nemcsak a természetes emberség volt az oka, hanem az a lényeges tanítás, melyet - mint Flóra néni - a Bhagavad Gitától kapott.

Ez az a bizonyos *tizenhatodik ének*, mely alapvetően meghatározta minden valláshoz, politikához, bármiféle izmushoz, és egyáltalán az emberekhez való hozzáállást.

*

Ez a fejezet a *Gonoszság őseredetéről* szól.

A *Rosszról*.

Tudnunk kell róla, mert állandóan tapasztaljuk a világban, s szüntelenül harcban állunk vele.

A *Bhagavad Gitá* tizenhatodik éneke arról szól, hogy még mielőtt egyet is lépnél, meg kell tudnod különböztetni az *istenit* a *démonitól*.

Ez minden továbbit megelőz.

Jézusnak legelső tette a Sátánnal való negyvennapos küzdelme volt.

Ez a kettőség - az isteni és a démoni - magának a Létnek az eredendő kettősége. Ez pedig nem más, mint a sötétség és a világosság, a káosz és a harmónia - az egész teremtés hatalmas ősdramája, mely végigvonul az emberiség történelmén, és, mint kísértés, megbújik minden emberi lélekben.

Isten a világot az Oskáoszból emelte ki, és harmóniát teremtett. Saját áldozati tűzének fényével világította be a rettegéssel teli sötétséget. Ebből az áldozati tűzből lett a Szeretet, a Rend és a Törvény. Világosságból a Világ. A káosz ereje azonban nem szűnt meg, és bármilyen eszmével fedezi is magát, *vissza akarja rántani a világot a káoszba - ahonnan a Teremtő kiemelte.*

Csődbe akarja vinni a Teremtő művét.

Azt akarja, hogy a Lét ne legyen.

Ez a lényege.

Legyen sötétség! És legyen káosz, megint.

Az Osgonosznak ezt a szándékát kevesen értik meg, egyrészt, mert roppant ravasz taktikával fedezi magát, másrészt a „rosszról” azt gondoljuk, hogy az csak másokban van.

A Démon igazi arca csak a legvégső pusztulás pillanatában villan fel, amikor megsemmisülnek nemcsak az ellenségei, de a saját fiai, hazája, földje, és önmaga is.

Az isteninek is vannak megtapasztalható tulajdonságai, és a démoninak is.

De ezeket képmutatással el lehet takarni vagy hazudni. A lényeg, hogy *az isteni fölfelé él, a démoni lefelé.*

Az egyik: fény és szeretet.

A másik: sötétség és a totális megsemmisítés.

Az egyik fölismeri önmagában az isteni Lélek természetét - a másik erről nem tud s nem is óhajt tudni. Mindent magának akar, lázad a szeretet ellen, egyre mélyebben zuhan az anyagba - és *végső célja a világ elpusztítása.*

Először az áldozatok pusztulnak el, aztán a tettesek - és a végén semmi sem marad.

Berlin légifotója a háború után, amikor házak, paloták, műemlékek, templomok és városok helyett csak üszkös torzsák maradtak, egy gazdag kultúra helyett füstölgő kősvatag, amikor a romok között német kisgyerekek holttesteit heverték, felnőtt rohamsisakokban: íme, így néz ki, ha a démoni szándék diadalt arat. Nemcsak ellenségeinek millióit pusztította el, hanem a saját népét, saját gyermekeit, saját asszonyait, az öregeket, a csecsemőket - egyszóval mindenkit.

A Démon, amikor körülhordozta tekintetét ezen a pusztuláson, nem azt érezte, hogy veszített, hanem azt, hogy *nem nyert egészen.*

Itt-ott még mozogtak élők a romok között.

Eletcsírák... ezekből még lehet tán valami.

Klári, hosszú pályafutása alatt, sohasem játszott démoni szerepet.

Idegen volt a lelkületétől. Valójában nem is értette volna.

A világirodalomban is kevesen voltak képesek a leírására. Talán csak Shakespeare, vagy Dosztojevszkij vállalkoztak az eredendő Rossz metafizikai mélységeinek a megjelenítésére.

A démoni természetben - ahogy a Gita leírja - föl lehet ismerni a mai, egoista, szeretetre képtelen, hatalomszomjas, anyagias és gátlástalanul önző lelki tulajdonságainkat. Az isteni

természetnél pedig ott a tiszta értelem, az odaadás, a megbocsátás - és főleg a *szeretet*.

A Gitá mai kommentátorai a modern technomágiát, amely megbontotta a természet harmóniáját, és előkészítette az egész földi lét pusztulását, egyértelműen a démoni alá sorolja.

Az isteni és démoni megelőz minden elvet, filozófiát, politikát, vallást és izmust.

Egy a lényeges kérdés: *Kit szolgálsz?*

Az istenit, vagy a démonit?

A tudomány, például, állhat az isteni szolgálatában is.

De sajnos manapság főleg a pénz, az érdek és a hatalmi ösztön szolgálatában áll - tehát a démoni eszközévé fajult.

Amikor Avilai Szent Teréz, vagy Jeanne D'Arc ott állt az inkvizíció előtt, mindkét oldalon római katolikusok voltak. A kínzószerszámokat izzító és a máglyákat rakató főpapok éppúgy keresztények voltak, és buzgó hívők, mint Teréz, vagy az orleans-i szűz. Mindannyiuk katekizmusa, Bibliája azonos volt.

Mindegyik Jézus Krisztus hűséges követőjének tartotta magát.

Csak az egyik isteni - a másik démoni volt.

És ez így van valamennyi vallással, izmussal.

Rengeteg jóakarató, áldozatos és szeretetteljes embert ismerem meg az ateisták között - és sok képmutató, aljas embert a hívők között.

A szeretet nevében a démoni éppúgy tud pusztítani, mint a nyílt gyűlölettel.

Nagyon sok jó szándékú kommunista volt.

És kezdetben - míg igazi arcát nem mutatta meg - még fasiszta is.

Sokan közülük csak az utolsó pillanatban ismerték föl, hogy az eszmék mögött milyen borzalmas démon rejtőzik, és ekkor rémülten lecsatlakoztak róla.

Ha magadról, vagy egy másik emberről meg akarsz tudni valamit, ne azt nézd, milyen párt, világnézet, vagy vallás híve, hanem azt, hogy *kit szolgál*.

Mindez nem csak a Gitá tanítása.

Jézust is akkor érted meg igazán, ha megpillantod őt abban a drámai sorpillanatban, amikor döntenie kell, kit szolgál: az Istent vagy a Sátánt?

Dönt.

És ezt a döntését később újra és újra meg kell erősítenie magában.

Főleg az utolsó napjaiban, mert a démoni leplezetlenül csúnya arculatát a Golgotán mutatta meg. Oda vezettek a hitbéli viták.

Jézus megkísértése a pusztában ugyanaz a drámai állapot, amit Ardzsuna is átél életének legnagyobb küzdelme előtt. Hiszen a Sátán nem csupán a külső körülmények kihívása, hanem a belső hangunk is.

Ami lényeges: abból, hogy valaki milyen eszmét fogad el, milyen vallás, vagy politika híve, nem lehet megítélni senkit.

Csak abból, hogy kit szolgál.

És az a „ki” a lélek legmélyén lakik.

Ott történik a döntés - a többi már felszínesebb dolog, a léleknek az „ideológiai fedezéke”, mely a nemes eszmékkel, a „jó emberség” látszatával, a boldog jövő ígéretével, vagy éppenséggel a vallás köpenyével takarja a démont - amelyet nemcsak azok nem látnak, akik kívülről nézik, de ő maga sem, mert a lepel önmaga előtt is elfedi a saját igazi valóját.

Jézus egész élete a démonitással szembeni háborúság volt.

Azt mondja:

Ti atyátoktól, az ördögtől származtok, és atyátok kívánságait akarjátok teljesíteni. Embergyilkos volt kezdettől fogva, és nem állt meg az igazságban, mert nincs benne igazsági

Ez a démoni természet - az *aszúra* - lényege. A gyűlölet. Az „embergyilkosság”. És hogy „kezdettől fogva”. Hogy nincs benne igazság. Csakis „én”, „nekem”, „enyém”. Vagyis gátlástalan önzés. „Ezt ma nyertem, e vagyon már az enyém, holnap enyém lesz a többi is” - mondja a Gitá. - „Egyszer élek: mindent szabad!”.. Főszava: a Hatalom... Nemcsak a politikai, de a lelkek fölötti hatalom is. Lényegében, mivel az Isten halhatatlan lelkét nem látja sem másokban, sem önmagában, azt hiszi, mindent lehet, és igyekszik elfoglalni az istenség irányító helyét. A démoni természethez hozzátartozik a képmutatás, mely végső célját eltakarja.

A démoni lélek nem lát magába. Nem tud a Tanú Madárról. Létét anyagi létnek tartja, amelyben minden megengedett, hiszen „egyszer él”.

Eletét önös szenvedély irányítja.

Tudja, persze, hogy az emberek számára jól hangzó hívószavak a Jóság, a Jóisten, a Szeretet, a Boldogság, a Hit, az Öröm, a Szébb Jövő, az Igazságos Társadalom, és persze, a Jólét - tehát ezeket mind beleszövi a hazug ideológiai köpenyébe.

Valójában az élet tönkretételén dolgozó rablóbandáról van szó. A Gítá szerint ezek a „legmélyebb mélységbe süllyednek”. Arra a világhelyre, amelyet mi, keresztények, az örök kárhozat helyének nevezünk.

A Démon törekvése a földi lét elpusztítása.

Az isteni és démoni küzdelme nemcsak kollektív, hanem egyéni síkon is zajlik.

Szüntelenül, minden nap és minden órában.

Ez a világdrama lényege.

És senki sincs biztosítva, hogy félelmében vagy kiábrándultságában, esetleg a sanyarú körülményei miatt, nem áll át gyáván és kétségbeesetten a démoni oldalra.

Klári nem azért adta föl 1943-44-ben élete értelmét, a színészetet, és nem azért mentett zsidókat, mert „jó embernek” tartotta magát, vagy akár a zsidókat.

Hanem mert megjelent az utcákon a Démon valódi, rettenetes arca. És ezzel képtelen volt cinkosságot vállalni.

Az isteni természet fél a lealjasulástól.

Bartók Béla, a legnagyobb és legmagyarabb magyar zeneszerző, már 1939-ben tudta, hogy el kell mennie innen: „*Nem egyezhetek bele, még hallgatólagosan sem mindabba, ami itt történik.*”

1940. október 8-án adott még egy felejthetetlen búcsúkoncertet, feleségével, Pásztory Dittával a Zeneakadémián, amelyet Ferencsik János dirigált.

A hangverseny végén az *Elindultam szép hazámból* népdalt játszották. Hallgatói ebből tudták meg, hogy búcsúznak a hazájuktól.

Csak zongorán játszották. Két zongorán, a hangokkal beszélgetve egymással. Férfi és nő, két ember és négy kéz, összefűzve bánatukat, sóhajtásaikat, és félelmeiket. Nem énekeltek, de néhányan a dallam fölött lebegő szöveget is hallani vélték:

*Elindultam szép hazámból,
Híres kis Magyarországból,
Visszanéztem félutamból,
Szememből a könny kicsordul.*

A közönség soraiban sokan sírtak.

Minden nagy ember mellett isteni segítséget jelent egy nagy nő. Pásztory Ditta, egy evangélikus paptanár leánya volt, bölcs művészasszony, aki méltó társa volt a zseninek. Az életben éppúgy, mint a koncertpódiumon, a zene égi világában.

Nagy muzsikussal, és még nagyobb feleséggel volt.

Állítólag miatta is menekülniük kellett, mert kiderítették róla, hogy zsidó származású.

Ez minden bizonnyal nem volt igaz. Sokkal valószínűbb, hogy a sunyi utókor akarta igazolni ezzel a zseni döntését - személyes drámává akarta szűkíteni azt, amit Bartók akkoriban sajnós a hazájáról gondolt.

Ma már tudjuk, hogy nem az életét és nem a felesége életét - hanem a saját lelkét akarta megmenteni.

Ami azonban valóban igaz, hogy Bartók Béla tényleg kapott egy kérdőívet, az előadási jogokat intéző osztrák társaságtól, a nagyapákról és nagyanyákról szóló kérdésekkel: „*Igazolja, hogy német vérű-e, fajrokon-e, illetve azt, hogy árja.*” Bartók utánanézett, s kiderítette, hogy ő, mint magyar ember, nem indo-európai, nem német vérű, fajilag inkább finn-ugor, vagy észak-török, és ennek következtében *nem árja.*

Vagyis nem a nevével, volt a gond, hanem vele!

„*Egy ilyen világban nem tudok tovább élni.*”

Bartók Béla a Bhagavad Gitá nélkül is meg tudta különböztetni az istenit a démonitól.

Látta, hogy hazája a démonok országává vált.

Pásztory Ditta pedig csendes, kevés szavú nő volt.

Nélküle Bartók Béla félszárnyú madár lett volna.

Nem tudott volna repülni.

Amikor barátnői arról beszélgettek, mikor lesz már jobb világ Magyarországon, hová jutunk, kiben is bízhatunk... csendesen megszólalt:

- „*Tebenned bízunk eleitől fogva*”... Ismeritek?

Már egyedül tért haza.

Itt gondozta s őrizte férje emlékét, haláláig.

A Farkasréti Temetőben, az evangélikus egyház szertartása szerint, Korén Emil esperes búcsúztatta.

Ott is elhangzott ez a mondat, a 90. zsoltárból:

„Tebenned bízunk eleitől fogva, Uram, téged tartottunk hajlékunknak! Mikor még semmi hegyek nem voltak, hogy még sem ég, sem Föld nem volt formálva, te voltál, és te vagy, erős Isten, és te megmaradsz minden időben.”

Vagyis, hogy Te vagy győztes, és nem a teremtés előtti káosz.

„Eleitől fogva” - vagyis, amikor sem ég, sem Föld nem volt, csak a rettegés és homályos mélység, már akkor is csak - *Tebenned bízunk, Teremtő Isten. És Te megmaradsz minden időben, nem győzhet le a káosz és a rossz.*

Sok emberrel megtörtént, nagy művészekkel is, hogy kezdetben nem ismerték föl a démon arcát.

Meggyőződéssel vállalták a fasiszta vagy a kommunista eszméket.

De amikor a fennkölt ideológiák alól kibukkant a *démon igazi valója*, megiszonyodtak, és lelküket mentve kimenekültek az egészségből, mert borzalmasan ocsmány volt.

Mind a faszizmus, mind a kommunizmus teli van „kiábrándult” menekültekkel.

Jelenleg éppen a „demokrácia” fedőelmélete repedezik. Már látszik alatta a világrontó démon igazi arca. A pénzuralom s a gátlástalan „jólét-szenvedély” az emberiség létét fenyegeti. A gazdaság-démon végső veszedelmet jelent az egész világra, miközben úgy tünteti föl magát, mint az egyedül lehetséges, kényszerítő megoldást.

Nem árt idejében felismerni.

A Bhagavad Gítá tizenhatodik éneke az emberi lélek legmélyével foglalkozik. Azzal a hellyel, ahol az igazi döntéseink születnek.

A többi csak felszín. Ész, érzés, elmélet, ideológia, politika, filozófia, hit, bármilyen könyv, vallás és szép szó másodlagos - mindent a legmélyebből működő Erő mozgat.

A Létnék vagy isteni, vagy démoni alapösztönzése van.

És ez így van nemcsak a politikával, de a gazdasággal, a tudománnyal, és a világon létező tízezernél több vallással, és mindannyiunk egyéni életével is.

Nem a tant kell vizsgálni - hanem az emberi szívet.

Ez volt egyébként a színházi tapasztalatunk is.

Amikor tanulmányoztuk Kláriveral a Gitának ezt a fejezetét, rájöttünk, hogy *mi ezt a színházban már régóta tudtuk: minden szerep lényege a szöveg alatt húzódik.*

Ezért van az, hogy kevés ember tud színdarabot olvasni.

Egy regényben elemző, leíró részek vezetnek az olvasó figyelmét. Az író segít megfejtetni meséjét. Elmondja szereplőinek titkos érzéseit, gondolatait. Belelátat a lelkükbe.

De egy színdarabban csak beszélnek.

Szó, szó, szó.

És ez kevés az igazság megértéséhez.

De miért mondja, amit mond?

Mit gondol közben?

Tényleg hiszi, amit beszél?

MIT AKAR VALÓBAN?

Az igazi indítékot a kimondott szavak elrejtik.

A katarzis pillanatában a hős minden gondolata hazugságnak bizonyul és hamuvá ég.

Klári kérlelhetetlen tisztasággal látott a lélek mélyére.

A saját lelkébe is.

Nem félt beszélni róla, ha éppen okát látta.

Ki tudta mondani élete szégyellnivaló, sötét titkát is.

Önvallomása, amelyet „egy szám első személyben” mondott el, teli van hátborzongatóan őszinte részekkel.

Elmondja, hogy nem volt jó anya. Lánya ezt kezdetben csak úgy élte meg, hogy nem tudott soha foglalkozni vele, később azonban, amikor felnőtt, és kíváncsi lánnyá érett, női féltékenységéből valósággal kitoloncolta őt az országból. Föltette a vonatra a szép, fiatal lányát, mert féltette tőle a saját szerelmét. Külföldre küldte, az apjához. S hogy a szerelem mit jelentett számára, tudjuk. Mindent. A kétségbeesett szerelemfáltásnak

olyan máglyatüze lobogott benne, amelyre az anya, egy már amúgy is reménytelenné vált kapcsolata miatt, rádobta áldozatként a saját gyermekét is. Ez valami olyan ősi dráma, amelynek intenzitását egy mai lélek alig tudja átélni. Nem hiszem, hogy ilyen katartikus nagy drámát eljátszott valaha a színpadon.

És a lánya, a Zsuzsi, köszönés nélkül ment el.

Vissza se nézett rá a vonatablakból.

Ezt ő meséli el.

És az édesanyjáról elmondja, hogy amikor haldoklott, nem őt hívta, akivel életét lényegében végigélte, hanem Gyuri bátyját, akit csak ritkán látott.

Végső bajban hozzá fordult.

És kihez fordulunk ilyenkor?

Akit szeretünk.

Ez az őszinteség - az isteni és démoni megkülönböztetésének képessége még a saját lelkében is - volt oka annak, hogy Klári nem tett különbséget vallás és vallás, vagy bármiféle ideológia között.

Nem ez volt számára az elsődleges.

A különbséget a szívben látta meg.

A saját szívét is ezért figyelte, állandóan.

*

Később ezek az önös erők leszeldültek benne.

Életének legkedvesebb szerepe *Maude* volt, Colin Higgins *Maude és Háruld* című drámájában.

„*Kis korona őszülő fejemen*” - így említette ezt az előadást. Beszéltem már róla.

O fordította és kissé írta is a magyar szöveget. Önmagát írta bele *Maude* mondataiba.

Ez a darab egy huszonöt éves fiú és egy nyolcvanesztendősnéni érzelmi kapcsolatáról szól. Az öngyilkosságtól menti meg a fiút, aki elveszítette élete értelmét, és a „démoni” fogságába került. (Huszi Péter rendezte az előadást, a fiút Gyabronka József játszotta.)

„*Ebben a színdarabban jelent meg az én hitvallásom* - meséli Klári. - *Maude* - mondja - *olyan, mint egy zen-buddhista. Ez nem egyházi, hanem személyes hitvallásom. Nem is vallás, hanem út, ame-*

lyen a lélek a valótlanból a valóba emelkedik. Lehetőséget ad a talpra álláshoz. Ahhoz, hogy a fiú megtalálja igazi arcát, és önmaga legyen. És lelkének zűrzavarából eljusson a békéhez és derűhöz."

Harold gyönyörködve hallgatja ezt a bölcs pótmamát. Bele is szeret. Még jegygyűrűt is vásárol a „tündérmatrónának”.
így beszélgetnek:

HAROLD: *Maga hisz Istenben?*

MAUDE: *Igen. Mindenki hisz. A lelke mélyén. Az emberi léthez tartozik.*

HAROLD: *De hát ki az Isten?*

MAUDE: *Sok neve van. Brahma, Tao, Jahve. A metafizikát követőknek az Első Ok. Az Egyetlen Valóság, vagy az Örök Forrás... Nekem, ahogy a Korán mondja: „Isten a szeretet.”*

HAROLD: *(kijavítja) Ezt a Biblia mondja. De ez csak közhely.*

MAUDE: *Ami ma közhely, holnap mély igazság. És fordítva.*

HAROLD: *ÉS hol van az Isten? Bennünk? Kívülünk?*

MAUDE: *Azt hiszem, mindenhol. Egy kicsit bennünk, hogy lássuk, kik vagyunk, s egy kicsit kívül, hogy mutassa, merre menjünk.*

HAROLD: *Elég misztikusan hangzik.*

MAUDE: *Mert az is. Misztérium.*

Ezek Klári szavai.

Nagy út vezetett idáig a vallásos fanatizmustól.

És egy másik, még nagyobb út, amelynek végén a *halhatatlan szerelemtől* lángoló, vadul szenvedélyes nő, mint nyolcvanéves néni, el tud fogadni egy ilyen rejtélyes, tiszta, fura vonzalmat.

Ami, persze, kölcsönös.

Ötvenöt év választja el a „szerelmeseket”!

De az Örökben ez nem számít.

És lényegében nem a szép szavak: ez a szerelem váltja meg a fiút. Vagyis nem az ideológia - hanem a szív.

Gyógyítani lelket semmiféle elmélet, még a legigazibb sem tud.

Csakis a szeretet.

Miért?

Mert minden baj végső oka a szeretet hiányára vezethető vissza.

Régen láttam ezt az előadást.

Emlékszem, akkor tudatosult bennem először, amiről később sokat írtam, hogy *a felébredt nők a Megmentők szerepét veszik át a hanyatló emberiség történetében.*

A Bölcsesség Istennőjét játszotta el Klári. Titka nem az volt, hogy saját lelkének igazságát mondta - hanem az, hogy *bele lehetett szeretni.*

Még mindig.

Olyan szép volt ezen az előadáson, mint soha még.

És olyan játékos is.

Ez persze a rendezés és az ifjú szerelmét játszó színész érdeme is.

Jó színházhoz - mint az élethez is - jó társak kellenek.

18

Nem látjuk egymást

Aki keresi az igazságot - azt az igazság is keresi.

Hamvas Béla *Scientia Sacra* című csodaművét Mészöly Dezsőtől kapta meg Klári.

Ez akkoriban (1963) szamizdatban terjedt.

A szerzőről nem tudtunk semmit. Azt sem, hogy él. A mű mint egy égből küldött, forró meteor hullott elénk. Nem is értettük, hogyan létezhet magyar nyelven ilyen csoda - amelyről senki sem tud.

Tolnay Klári először tanulni kezdte. Felolvasott belőle nekem. Majd egy használt kis Erika táskaírógépen hozzáfogott a hatszáz oldalas mű legépeléséhez.

Féltette az egyetlen példányt, és azt akarta, hogy magának és nekem is jusson belőle.

De ami még lényegesebb: úgy érezte, írás közben jobban megérti majd a szöveget, mert átmegegy az agyán, a kezén és az ujjain a mondanivaló.

(Színészek ezért írják le gyakran a szerepeiket. Nemcsak másolják, hanem a saját lelkükön eresztik át ilyenkor a szöveget.)

Fél évig dolgozott rajta. Rendszerint éjszakánként, előadások után.

A teozófiai tanulmányok megkönnyítették a mű megértését, mivel ismertük már az ősi hagyomány alapfogalmait.

Hamvasról kiderült, hogy él. Nem is messze tőlem, Zuglóban.

És találkozni is lehet vele.

A részleteket most nem írom le.

Olyan izgalommal készültünk erre a találkozásra, mint a felvételiző kamasz gyerekek. Az írás azt a rangot sugallta, amit Hamvas sohasem vállalt, sőt, ami ellen örökké tiltakozott: egy Mester írta. Mesterművet csak mester írhat. És mi úgy is mentünk hozzá: szóra, igazságra szomjasan. Azzal a tanítványi rajongással, ami nemcsak a megvilágosító erejű gondolatoknak, hanem a nagy írásművészeknek is szólt. Ilyen gazdagon, mélyen, pontosan és szépen nemigen írtak még a magyar irodalomban.

Fogadtak is bennünket, szívélyesen.

Mi hárman voltunk, mert a feleségem is jött velünk. Ők ketten: Hamvas Béla, és a felesége, Kemény Katalin.

Ami történt közöttünk, azt csak sok év múlva értettem meg, mivel nem ismertem Hamvas életét.

Lényegében nem láttuk egymást.

Hamvas egyrészt üldözötten, másrészt tudatosan vállalt magányban élt, a magyar szellemi életből kizárva, hűsz esztendeje.

(Mint később kiderült; a haláláig.)

Akkoriban, azt hiszem, nem volt már raktáros és segédmunkás. A nyugdíjából nyomorogtak. De lehet, hogy tévedek. Lehet, hogy keményen dolgozott még Inotán, Bókodon vagy Tiszapalkonyán, és csak erre az egyetlen hétvégi alkalomra jött haza.

Nem volt már fiatal.

A magánynak és elhagyottságnak olyan fokán élt ez a génius, melyről nekünk fogalmunk sem volt.

Csak évekkel később, jóval a halála után olvastunk az ő különös magányáról.

„Csuang-ce a dicsőséget úgy hívja: nevezetes névtelenség. Följegyezve lenni az örök emlékezetben. A héberek úgy mondják: neve föl van írva az Élet könyvébe. És ha valakinek a nevét az Élet könyvéből kitörlik, az súlyosabb, mintha meghal.”

Jó lett volna, ha találkozásunk előtt ismerjük ezt a szöveget. Vagy ezt:

„Magyarországon nincs más, csak egyéni érvényesülés. Nincs dicsőség, de még hírnév sincs, csupán népszerűség. Itt a hazugságkörnyezet természetessé vált... s csak egyet lehet, kimondhatatlanul szenvedni.

Egy ilyen szenvedő géniuszhoz jöttünk.

Nem tudtuk.

„Egyetlen kivételes két évtől eltekintve, soha teljesen munkámnak nem élhettem csak maradékokból, néha félórából, tíz percből, amit elloptam. Hatvan év, de többnyire csak egy-két óra, sokszor semmi. Az is gyanús és szabályellenes. Az ember zugevő lesz, zugélő, elbújik, hogy

életével maga lehessen. Kénytelenségből zugelő lettem, mindenkivel való érintkezés terhemre lett, csak mert a magam számára igényelt időmet titokban lopnom kellett.

Így jött létre az a csodaműve is, amelyet Klári - büszkén újságolta neki - legévelt több példányban, s lelkesen tanult, velem együtt.

De mi ezt nem tudtuk.

Hamvas úgy látta, hogy a hazai szellemi életbe való betagozódása olyan lealjasodással járna, melyet nemcsak a lelke, de végső soron maga az írása sínylene meg.

Ha hitvánnyá válik az ember - hitvánnyá válik a szövege is.

„Kompromisszumoktól bűzlő egzisztenciáknak” nevezte a magyar írók zömét.

Akkoriban már úgy érezte, hogy a legtöbb szellemi társa elárulta. Még Weöres Sándor is, aki valaha a mesterének tartotta. Nem is őt árulta el, hanem azt az elvet, hogy a társadalmi elismerésnek tett legkisebb engedmény bemocskolja a művészt.

A hírnév, a pénz, a dicsőség, a kitüntetés, a világ felé fordulás halálos bűnt jelentett a számára. A Sötét Korban az alkotó nem a művét, hanem a lelkét adja el. Amikor írók panaszolták neki: „De hát miből élünk?”, azt mondta: „Nem gond. Gyertek segédmunkásnak Tiszapalkonyára. Hely van.”

Valóban a szellemi piramis csúcsán élt.

Olyan magányban, melyet kevesen bírtak volna ki.

Innen nézte a világot.

Ezért van az, ha a magyar szellemi múlt legnagyobb alkotóiról ír, előbb veszi észre a hitványságot és a pózt, és csak utána az érdemet.

A *Száz Könyvben*, amelyben a végítélettől megmentendő nagy műveket sorolja, egyetlen magyar sincs. (Még *Az ember tragédiája* sem.)

Ahonnán ő nézi, talán igaza van.

A csúcsról az ember lenéz.

Utálta a földi elismerést, jézusi módon: „Emberektől dicsőséget nem veszek.”

Ehhez képest most ott ült előtte szegényes, gangos zuglói kis lakásában egy kétszeres Kossuth-díjas, Kiváló és Érdemes művész, a Középkereszt, az Érdemkereszt tulajdonosa, Budapest

V. ker. Díszpolgára, aki pályája kezdetétől fogva sztár volt, rajongott művész, hírneves színész - és a teáját kavargatta.

Nem a tudásra szomjas novíciát látta meg benne, aki éppoly szomjas az igazságra, mint ő.

Ezt nem látta.

Az pedig, hogy éjszakánként sokszorosítja a művét, kifejezetten bosszantotta.

Elsősorban azért - ezt el is mondta, tapintatos haraggal, igen rosszkedvűen -, mert ezek a kéziratok nincsenek megszerkesztve. Sok befejezetlen mondat áll bennük. Sok a hiba, az elírás. Ráadásul teli vannak szanszkrit, héber, arab, ógörög, latin és kínai kifejezésekkel. Senki ezeket nem ellenőrizte. Bosszantotta, hogy írása ilyen félkész, javítatlan állapotban kerül idegenek kezébe.

S amit nem mondott ki, csak én tudtam meg később: hogy miközben ez a zseniális szerző nyomorogva élt, filléres gondok között, a szamizdatpiacon vagyionokat kerestek műveivel a zugárosok. Antikváriumokban, pult alatt, templomok kapujában, kéz alatt keltek el a Hamvas-kéziratok, hatalmas pénzekért.

A „nevezetes névtelenségén” mások rengeteg pénzt kerestek.

Az igazság az, hogy Hamvas Béla megélte a nagy sikerét, csak nagyon abszurd módon.

Sztárszerző volt. De nem az irodalmi lapokban, nem a kiadóknál és főleg nem a hazai kultúrpolitikát irányító kritikuskoknál - hanem a feketepiacon.

És a dohányt mások nyelték le. Miközben ő a bokodi raktárban dolgozott mint „zugélő”.

Hozzá kell tennem: ez volt Hamvas Béla igazi ideje.

Ez az igazságra való éhség teremtette meg az ő valódi kultuszát.

„Boldogok, akik éheznek és szomjaznak az igazságot, mert ők kielégítettek” - és akkoriban a nagy éhezés és szomjazás korszaka volt.

Az igazság befogadásához *igazságéhség* kell.

Ma ez már sajnos múltóban van.

Kíváncsiság még van - éhség nincs.

Magam is szívesebben veszem elő azt a régi, elsárgult kéziratot, amelyet Klári gépelt, éjszakánként, sok feketével és cigarettával ébren tartva magát - mert teli van a jegyzeteinkkel,

aláhúzásainkkal, kérdőjeleinkkel. Benne van az én negyven-
esztendősi szellemi történetem is. A ma már könnyen hozzáfér-
hető Hamvas-művekben mintha nem lenne benne mindaz, ami
ezen a második átütéssel írt, elsárgult és összefirkált kenyér-
papíron van: az ifjúságom.

Igen.

Benne van a csodaváró lelkem. És benne van Tolnay Klári
kamaszos lelkesedése - és mindkettőnk éhsége és szomjúsága.
Az a hitünk, hogy ha zörgetünk, akkor megnyitják az ajtó.
Mert ez a mű úgy érkezett: Klári zörgetett, és a sors - Mészöly
Dezső útján - elküldte ezt a kéziratot.

Ültünk tehát Hamvasék lakásában, és teáztunk. Nagyon is-
merős volt minden. Egyszerű, szegényes kis lakás, ahogyan
anyám élt, nagyapám, és én is éltem, akkoriban.

Klári megkérdezte Hamvastól, van-e még más, csodálatos
írása. Írt-e még ilyen nagy műveket. Egyáltalán, lehet-e még
olvasni tőle valamit.

Azt válaszolta:

-Nincs más. Van még egy regényem is... de az egészen
más természetű.

Többé nem láttuk egymást.

Később, amikor halála után kapcsolatba kerültem özvegyé-
vel, Katalin kinyitotta azt a kopott fehér ajtót, mely látogatásunk
során zárva volt. Ez a dolgozószoba ajtaja volt. Itt állt a polco-
kon, dobozolva és kínai írásjelekkel feliratozva, Hamvas Béla
mérhetetlenül gazdag, mennyiségében is hatalmas életműve,
melyet letagadott előttünk.

Úgy álltam ott, lenyűgözve, mint amikor egy koldus előtt
kinyitják a bank trezorját.

Óriási előny, ha valaki tud magyarul, mert hozzáférhet - az
egyelőre még csakis magyar nyelven létező - világjelentőségű
életművéhez.

Csodáltam Hamvast.

De, ahogy teltek az évek, megtanultam becsülni a feleségét,
Kemény Katalint is.

Példátlan, amit ez az asszonyt művelt.

Nemcsak hitvесе, de a szelleми társa is volt ennek a kivételesen nagy embernek.

Egyedül bírta ki azt a magaslati levegőt, amit senki sem bírt ki sokáig.

Együtt is írtak művet, *Forradalom a művészetben* címmel.

Együtt gondolkodtak.

Mérhetetlen műveltségük szinte azonos volt.

Ez az asszony vállalta azt, amit a magyar irodalom történetében kevés nő vállalt volna, hogy férje - mivel nem akart szellemének árulója lenni - napszámosként, szegényen éli le az egész életét.

Hány feleség méltányolná ezt?

Mert ez volt a „nevezetes névtelenség” ára: csak hétvégeken látta az urát, néha havonta, akkor is elcsigázva, holtfáradtan.

Ráadásul, amikor Hamvas Béla meghalt, és ő itt maradt egyedül, öregen, szegényen és betegen, rá hárult az emberfeletti feladat, hogy ezekből a gépelt kéziratokból, néha csak sebtében firkált jegyzetekből, töredékekből és javítatlan szövegekből könyvek legyenek.

Ráomlott az egész hatalmas életmű világrahozatalának a felelőssége.

Csakis ő tudta, egyedül, hogy mit akarhatott Hamvas Béla mondani.

Ismerte minden gondolatát.

Isteni kegyelem, hogy ehhez a világirodalom történetében páratlan sorsfeladathoz olyan segítséget kapott, mint a fiatal Dúl Antal, aki életének utolsó hónapjaiban még személyesen is megismerte Hamvast, s aki a szívéen és az agyán áteresztve gondolatait, segített Katalinnak megoldani a megoldhatatlant.

Hűséges tanítvány lett. Az életmű gondviselője. Ma már, ha beszél, olyan, mintha Hamvas beszélne. Ez egyébként az igazi tanítvány jele: mestere benne van már.

Darabos Pál jóformán kihagyta Kemény Katalint a háromkötetes *Egy élet fiziognómiája* című Hamvas-monográfiájából.

Nem vette észre.

Megértem.

Én is, amikor fönt voltam náluk, csakis Hamvast láttam. Csakis vele beszélgettem, az ő szavait ittam. Katalin, mint egy gésa, hangtalanul szolgált mellette. Teát főzött, süteményt tett

az asztalra, ritkán szólalt meg. Időnként mondott valamit, egy-egy szót vagy gondolatot vetett közbe, de nem figyeltem rá.

Klári se nagyon.

Nem miatta jöttünk.

Nélküle pedig nem lett volna Hamvas Béla.

Most, hogy van már szemem rá, talán szívem is hozzá, és *érzékenyebb vagyok a szeretetre, mint a hideg bölcsességre*, most veszem csak észre, hogy milyen csodákat tettek a nők, a Vadnay Emmyk, a Ráthonyiné, a Maróthy Margitok, vagy ha feleségek voltak, a Kemény Katalinok, a Pásztory Ditták, a Kodály Emma nénik, akik, ha az kellett a párkapcsolathoz, a lángelmék szellemi színvonalán éltek, együtt szárnyaltak velük olyan magasságokban, ahol szinte már senki sem volt képes - zongoráztak Bartókkal, írtak Hamvassal -, *mert egy igazi feleségnek, ha a férje zseni, azt is kell, zseninek lenni* -, és közben asszonyok voltak. Segítettek az emberüknek élni. Haláluk után pedig gondoskodtak arról, hogy férjük életműve ne legyen az enyészeté.

Ha Hamvas Béla „nevezetes névtelenségben” élt, akkor azt mondanám, hogy Katalin még nevezetesebb névtelenségben élte le egész életét.

Elet és életmű címmel a legértőbb és legszebb írást Hamvas Béláról ő írta.

Egy géniuszról ír, aki az életben társa volt. Beszél a sorsáról, a Kelet és Nyugat kultúráján átívelő hatalmas szellemi útjáról, majd a háttérben maradó asszony halk szemérmességével arról, hogyan látta ő, mint életének társa és tanúja, közelről ezt az embert.

Értette az urát. Ami Hamvas nyelvén azt jelenti, hogy szerette is.

„A megismerést - mondta - a szeretettől elválasztani nem lehet!”

Azóta is gondolkodom ezen.

Igaz ez?

Lehet, hogy nem ismertem őt?

Sem én, sem Tolnay Klári nem ismertük Hamvast?

Mert többé soha nem találkoztunk.

Akkor pedig vagy nem ismertük, vagy nem szerettük egymást igazán.

Vagy talán nem igaz ez a mondás?

Lehet, hogy a szeretet mindent felülír?

Most olvasom egy volt munkatársának a megrendítő valomását, aki fiatalemberként dolgozott Hamvas Béla mellett, amikor fogyóeszköz-raktáros volt Bókodon.

A fiú nem ismerte mint író, filozófust. Később sem igen ismerte. Melósnak nézte.

Olvasott tőle valamit, de nem értette.

Csak szerette.

Mintha egy csillag tévedt volna közénk, aki magával hozta fényét, melegét. Sugárzott. Huszonéves voltam. Béla bácsi hatvan. Amikor megismertem - nyílt mosolyával, tiszta tekintetével - azonnal a szívembe fogadtam őt... A körülötte élő emberek nem ismerték Hamvas Bélát... Csak a Béla bácsit ismerték. És szerették. Mert olyan volt, amilyen. Mert az volt, aki volt. Tartása volt. A szava pedig, mint a szentírás... Egy munkaköri vitát azzal zártak: „Ez így van!”... „Miért?”... „Mert a Béla bácsi mondta!”...

Egyszer, reggeli sétája után egy piros almát húzott elő a zsebéből. Sötétpiros almát, aranyszínű pettyekkel... Tenyerén forgatta, nézegette. Majd zakója alján kifényesítette, elmosolyodott... és egy leírhatatlan mozdulattal átadta nekem... Soha ilyen szívvvel, ilyen mozdulattal nem kaptam még semmit... Mintha Isten nyújtotta volna felém az országalmát...

Fogalma sem volt, hogy Hamvas Béla kicsoda.

Egy könyvesboltban bukkant először a könyvére. A tájékozott előadó mindent elmesélt az írójáról, aki akkoriban már régen nem élt.

Ott és akkor kellett rádöbbsenem, hogy ez a Hamvas Béla a Béla bácsival lehet azonos!... Reméltem, hogy nemi... Hogy mégsem!... Nem tudtam örülni a hírek... inkább szomorú voltam... Egy idegen ember zuhant az életembe, akivel nem tudtam mit kezdeni... Egy idegen, akiről sohasem hallottam!... Inkább nem olvastam el a könyvét... Féltem, hogy elhomályosítja bennem Béla bácsi számomra oly kedves arcát... Csak később fogtam hozzá művéhez, és minden mondata után eltöltött a csodálkozás... Ez ő?

Ez az ember szerette őt.

Pedig nem ismerte.

Mi pedig valamennyien úgy véltük, hogy ismerjük őt...
a könyve által... az eszméi által... de vajon szerettük-e?

És ő, minket?

Hogyan van ez?

Klári fél éven át a Scientia Sacrával élt, és a gondolataival
aludt.

És Katalin ugyanezt tette férje egész életművével, egy egész
életen át.

De az a fiú, aki csak évtizedek múlva tudta meg, kiért rajon-
gott és kit szeretett ott Bókodon, nemcsak ő, hanem az összes
munkatársa... *A Béla bácsi*, akiről azt hitték, hogy csak leveleket
ír ott, szüntelenül... És nem ismerték... nem tudták, mit ír, csak
szerették... annyira, hogy élhetővé tették számára még ezt a
hálátlan országot is... vajon nem egy boldogabb, „aranykori”
élet hangulatával vették őt körül?

Lehet, hogy a szeretet mindent felülír?

19

A Kincs

*De néha megállok az éjen,
gyötrődve, halálba hanyatlón,
úgy ásom a kincset a mélyen,
a kincset, a régít, a padlón,
mint lázbeteg, aki föleszmél,
álmát hüvelyezve, zavartan,
kezem kotorászva keresgél,
hogy jaj, valaha mit akartam.
Mert nincs meg a kincs, mire vágytam,
a kincs, amiért porig égtem.*

(Kosztolányi Dezső)

Elérkeztünk a történet szívéig.
Minden könyvnek van egy „szíve” - egy emlékmag, amelyből születik.
Ebben a fejezetben elmondom.

Azokban az években, amikor már javában írtam a *Márta* című darabomat, íróasztalom fölött két fénykép volt. Az egyik nagyanyám fiatalkori képe, akinek tragikus sorsáról írtam a művet (éppúgy, ahogy most írok Klári sorsáról), a másik, a színésznő, Tolnay Klári fekete-fehér fotója, festetlenül, kissé kócosan, ahogy otthonában szeretett járkálni.

Neki írtam a darabot.

Először bennem játszotta el, a képzeletemben.

Ez a fejemben lévő színház nagyon izgalmas dolog: belém költözik egy színész, és élni kezd a lelkemben, de nem ő maga, hanem már abban a szerepben, akit el kell majd játszania a színpadon.

Képzeletemben sűrű kendő borítottam a vállára, kibontottam, kissé be is ősztettem haját, néha kontyba fésültem, majd csavarogni küldtem, különféle Pest környéki mezőkre. Egy sufniban bujkált a férjével. Még egy veszélyes kocsmába is beültettem. Átélttem, hogy én vagyok ő, és amikor elsírtam magam, láttam, hogy Klári szeméből potyognak a könnyek.

De olyan is volt, hogy nem mutatta. Sírt, de nem könnyezett.
Erősebb volt annál,

így élt bennem.

O volt a képzeletemben Márta, akit a nagyanyámból, belőle, és persze önmagamból formáltam.

Amikor esténként valóban találkoztunk, nem tudta, hogy aznap már játszott bennem, és nagy sikere volt.

Szerepet írni egy színésznek roppant kockázatos dolog. Hiába ismered őt, nem tudhatod, hogy benne rejlik-e az a másik valaki, aki csupán a te álmod, és lehet, hogy sohasem lesz az övé.

Ezt csak azért mesélem, mert a *léleklátásról* lesz szó.

Akkoriban többször is járt Magyarországon egy valódi Mester.

Beavatott volt.

Tamkó Sirató Károly, a költő, verset írt hozzá, leírja a beavatását:

*Háttal a Mája-fátyol világának
Befelé fordult
S a kis közösség
Az ashrám
A jámát
A nijámát
végezte hosszan
a tisztító gyakorlatok sorát
tíz évig a pránájámát és az ászánát
és feküdt mozdulatlanul ötven napon át
türelem-tartásban
míg a búzaszem kicsirázott a homlokán.*

Sokat írtam róla én is, mert első tanítómesterem volt.

Baráti viszonyba kerültem vele, s így néhány személyes dolgot is megtudhattam tőle.

Trinidadban született, ahol rengeteg hindu él. Anyja egy legmagasabb kasztriból származó hindu asszony volt, apja pedig néger és zsidó. Ezen önmaga is derült. Azt mondta, Hitlernek

nagy fejtörést okozott volna, hová sorolja őt, mert egyrészt valószínűbb árja volt, mint maga a Führer, másrészt olyan vér is csörgedezett az ereiben, amelyet kiontandónak talált volna. Londonban tanult, praktizáló, fiatal orvos volt, amikor anyja tanácsára Indiába ment, tíz évet töltött egy ashramban, ahol odaadó és roppant kemény életet élt, és beavatást kapott.

A hátha jóga mestere lett.

Az első, ami mély benyomást tett rám, a nyugalma volt.

Ezt a különös nyugalmat senkinél sem tapasztaltam még.

Megállt az idő. Olyasmit lehetett érezni körülötte, amit nem is a nyugalom, hanem a *békesség* szó fejez ki.

Boldogok a békesség-teremtők - értettem meg mellette a Hegyi beszéd egyik kulcsmondatát. - *Boldogok a békesség-teremtők, mert őket Isten fiainak nevezik.*

„*Elrénopulos*” - ezt a szót használja az írás. Ez nem azt jelenti, hogy valaki megszünteti a világban lévő háborúságot, hanem azt, hogy a saját szívében békét teremt.

Ilyen emberrel nem találkoztam még.

Megpróbálom elmondani, mit tapasztaltam mellette.

Az időtlenség nyugalját. Olyan érzés ez, amit egy hegyi patak érezhet, ha belefut az óceánba - többé már nem kell rohannia - határtalanná válik. Nem kell sietnie többé. Mindig ott van, ahol kell. És mindig az történik, aminek történnie kell.

A szüntelen változásnak égi oka van - de a szív sohasem változik.

Amikor ült, akkor ült. Amikor ment, ment: táncosok lépkednek így, ritmusosan, egyenes derékkel, sokéves gyakorlat után.

Amikor ránézett valakire, akkor arra „rá volt nézve” - nem volt más dolga ilyenkor, csak az, hogy a másokra figyeljen.

Ilyenkor megszűnt körülötte minden. Egész lényé figyelemmé változott. Akire ránézett, úgy érezte, mintha meleg sugarú, szűk reflektorfénybe került volna, amelyben minden láthatóvá vált, ami lelkében, még számára is ismeretlenül élt.

Mindig teljesen jelen volt.

Ha ételt rendeltünk, nemigen tanulmányozta az étlapot, mert ő csak különleges dolgokat ehetett, főleg magokat, néha rizst is, de ha a pincérhez fordult, akkor nemcsak pincért látott benne, hanem egy *embert*, aki jelenleg egy fehér pincérkabátban van.

Belülről nézett, és jóval többet látott mindenkiben, mint én. Sohasem sietett, de néha bizony késett. Nem abban a hiedelemben volt, mint amiben mi - hogy „Az idő: pénz”.

Amikor vérnyomásproblémákkal keresték fel, rendszerint fölfedte a speciális okát. Egyszer megmutatta, mérővel, hogy pontosan annyit ver a pulzusa és annyi a vérnyomása, amennyit ő akar.

Föl-le tudta mozgatni, pusztán az akaratával.

Az ember - mondta - sokkal inkább ura a szervezetének, mint ahogy azt a zaklatott, hétköznapi tudatával véli.

Derűs volt.

Gyakran láttam mosolyogni, nevetni is - komolyra csak akkor fordult az arca, ha figyelt.

Mivel akkoriban még kevesen tudtak nálunk angolul, jártam vele az országot, kultúrházakat, baráti társaságokat, és tolmácsoltam neki.

Beszélgetett az emberekkel.

Nagy élmény volt ez számomra.

Rendelkezett ugyanis azzal a képességgel, amit a buddhista *Szamannya Phalla Szutta* így ír le:

Saját szívével behatolva más lények, más emberek szívébe, ismeri őket... Ekképpen, derűs szívével korábbi életeinek megismerése felé irányítja és hajlítja az értelmet.

Egy megvalósult emberből sugárzik valami olyasmi, ami több, mint a kimondott mondatai.

Ha nem lenne manapság lejáratos a szó, azt mondanám, *hatalom* sugárzik belőle.

Az Evangélium egyik legfontosabb szava ez: *exousia*.

Úgy tanította őket, mint akinek hatalma van, és nem úgy, mint az írástudók - mondja Jézusról Máté Evangéliuma.

Ez a beavatottság jele.

Nem fej-ember.

Nem okos, művelt és sokat olvasott ember.

Több annál.

Hatalma van!

Bejön valaki a szobába, beszél hozzád, vagy kiáll egy dobogóra és előadást tart, azonnal tudod, hogy ez csak egy okos

fej-ember-e - vagy rendelkezik azzal a rejtélyes többlettel, ami egyértelműen sugározza, hogy amit mond, az övé, és erő van mögötte.

Az egyik *Purana* ezt a képességet *sziddhinek* nevezi.
Ez megfelel a természetfeletti hatalom fogalmának.
A tanítómesterem kétféle *sziddhivel* rendelkezett.
Az egyiket így mondják:

tri-kála-dzsnyatvam
(a múlt, a jelen és a jövő ismerete)

A másikat pedig így:

para-csittabhiddzsnyátá
(mások lelkének, elméjének ismerete)

Van még többféle *sziddhi* is, de ez a kettő az, amelyeket együtt-léteink alatt többször tapasztaltam nála, s amikről hamarosan szó lesz.

A szent könyvek nem tartják a *sziddhiket* különösen sokra. Sőt, figyelmeztetnek rá, hogy a természetfeletti képességek a jógyakorlatok velejárói; élni velük csak ritkán és nagyon óvatosan szabad.

A *sziddhi*k éppúgy megjelennek a sokéves gyakorlatok után, ahogy egy karateharcos is megismeri az életveszélyes ütések titkát, de korán megtanítják, hogy tudásával élni csak akkor szabad, ha azt morális, vagy karmikus okból szükségesnek látja. Egyébként kerülnie kell a harcot.

A mély meditáció, amelyet tanítómesterem tíz éven át gyakorolt, különös képességekkel ruházta fel.

Hazudni például nem lehetett neki.

Azért mozoghatott szabadon az országban, mert állami vezetőket is gyógyított. Tudták, hogy a tudományos praxisán túl, különös gyógyító képességekkel rendelkezik. Ezért tették lehetővé számára, hogy Pesten és vidéken is szabadon mozogjon. Ez akkoriban nagy ritkaság volt. Mindig sok ember vette körül. De egyszer előfordult, hogy megszólított valakit a sokaságból, a hátsó sorokból, s azt mondta neki, roppant barátságosan:

- Kedves barátom! Te ott, a kockás ingben. Szükségtelen, hogy itt legyél, és jelentéseket küldj rólam. Mondd meg a megbízóidnak, én gyógyítani jöttem ide, és a betegségnek nincs politikai ideológiája. Ezt megfogják érteni. Nincs imperialista és kommunista betegség... Béke veled!

Ekkor tudtam meg, hogy az embereket - lehet, hogy engem is - figyelték nálunk.

Ma sem tudom, ki súgott be.

A mester azonban tudta, kinek, mi a szándéka, még akkor is, ha negyvenen ültek körülötte, vagy aki figyelte, éppenséggel mögötte ült.

Ez a besúgó is szépen fölállt, zavartan elköszönt tőle, s gyorsan kiment a helyiségből.

(Nem tudom, mit írhatott a jelentésében.)

Számos gyógyítását láttam.

Egyszer egy fiatal pár jött hozzá. A férfi felkötve hozta béna jobb kezét, mely annyira tehetetlen volt már, hogy a másik kezével tette a mester kinyújtott tenyerébe, mint egy élettelen tárgyat.

Megkérte a férfi feleségét, menjen ki a szobából.

Az asszony, aki évek óta hurcolta már orvostól orvosig az el-sorvadt kezű férjét, a nyitott ajtó mögé húzódott, és izgatottan leste, mi történik majd.

A mester megkérte, csukja be az ajtót.

Hárman maradtunk.

A beteg tenyerét úgy tartotta a sajátjában, mintha „piros pacsit” akarna játszani vele.

Nem hipnotizálta, hiszen én fordítottam, lassan és mondatonként a gondolatait.

Úgy beszélt vele, ahogy kisfiúval szoktunk, amikor feltételezzük, hogy lakik benne egy felnőtt, értő férfi is.

Oldani igyekezett a görcseit. Azt mondta: „Hagyd magad meggyógyulni.”

Kérte, ne szorítsa úgy magát önmagához. Ne legyen makacs és erőszakos. Fogadja el, hogy segíteni akarnak rajta. Megkérte, nyissa ki ép bal kezének az ujjait, többször is, hogy érezze, milyen, amikor a kezében „benne van, és él”. Amikor ez megtörtént, mutatóujját a férfi béna tenyere fölé helyezte, és azt mondta:

- Gondold azt, hogy koldus vagy, és alamizsnát adok neked. Légy hálás érte... És köszönd meg...

Így ültek egy darabig.

Majd megkérte a férfit, hogy képzeletében foglalja el újra a béna jobb kezét, bújjon bele, mint egy elhagyott kesztyűbe, s zárja össze ujjaival a kapott „alamizsnát”.

Meg sem moccan a beteg keze.

- Ne akarj semmit, mondom... Ne avatkozz semmibe... Engedd, hogy megmozduljon a kezéd... Nem engedted. Most már engedheted... Bízz magadban! És ne félj!... Elfogadni nagyobb öröm, mint adni... hagyd, barátom, hogy megmozduljanak az ujjaid!

A férfi ujjai hirtelen remegni kezdtek. Ekkor újra rászólt, hogy ne erőlködjön. Ahhoz, hogy életre térjen a jobb keze, nem erőfeszítés kell, hanem bátor odaadás.

A férfi csukott szemmel ült. Egész teste remegett, arca verítékben úszott, de a jobb keze nem mozdult.

S akkor a mester az egyik ujjával hozzáért egy ponton a karjához, ha jól emlékszem, a könyöke táján, s azt mondta neki:

- Jól van, most már menni fog. De itt miért állítod meg? Ne légy makacs!... Engedd, hogy újra kezéd legyen!

Abban a pillanatban megmozdultak a férfi ujjai.

Mint a virágszirmok kinyíltak és összecsucódtak újra.

Az asszony - aki belesett az ajtónyíláson - felsikoltott.

Ezek után már csak annyi maradt hátra, hogy elmagyarázza: ezen a kézen még sokáig kell dolgoznia. Naponta és rendszeresen. O csak azért segített megmozdítani, hogy lássa: ez egy ép kéz. De az izmai sorvadtak. Időbe telik, amíg egészséges lesz.

Még azt is elmondta, mi az a sorsfeladata, ami előtt megtorpant, s megszüntette lelkének kapcsolatát a jobb kezével. Pontosan már nem emlékszem rá, mit mondott, csak arra, hogy *valamit nem mert megtenni*.

Fél év múlva már szinte teljesen ép volt a férfi karja. Kicsit kacsán, de maga nyitotta és zárta az ajtót.

Sok hasonló jelenetet láttam.

Főleg az volt az érdekes, amit utána magyarázott nekem a különféle esetekről. Erről például azt, hogy mi a különbség a benső uralom és az ego akarata között. „Jobb karunk az, ame-

lyik kardot ránt. Ha kell. És ha mer." Többet nem mondott. Rám bízta a továbbgondolás feladatát.

Néha elmondta egy-egy ember múltját, jelenét, jövőjét. Sok évtized múltán tapasztaltam, hogy amit felvillantott valaki előtt mint eljövendő sorsfeladatát, később valósággá vált.

Ez történt Klárral is.

Sokat meséltem neki a jógi barátomról.

Elmondtam, amiket a sziddhikről tapasztaltam. Azt is, hogy hiteles embernek tartom.

Felcsillant a szeme.

Arra kért, hozzam össze vele.

Mondtam, mi sem lesz könnyebb.

- Beszéltem már neki rólad!

-Mit?

- Csak annyit, hogy van egy színésznő barátom. Kérdeztem, van-e kedve színházba jönni... Azt mondta: Boldogan!

Abban maradtunk, ha legközelebb visszajön Magyarországra, színházba megyünk, és megnézi őt *A vágy villamosá-ban*.

Csak hogy időbe elhelyezzem a történetet: Klári ötvenéves volt akkoriban. És ez volt életének legnagyobb alakítása.

*

A nézőtértől kissé elhatárolt, rendezői páholyba ültünk.

Itt nyugodtan lehetett halkán beszélni is.

A Mester sötétszürke öltönyben volt, hófehér ingben, két fekete kezét ezüstfejes botjára támasztotta.

Így ült, a szünetet kivéve, mozdulatlanul. Nagy, fekete szemét meg sem rebbentve figyelte az előadást.

A darabot szinte kívülről tudtam. Rendezőasszisztense voltam az előadásnak. Minden jelenetét százszor láttam. Előző nap este elolvastam angolul is, és igyekeztem előadás közben a fontos mondatokat halkán fordítani neki.

A nézőtér elsötétedett.

Tolnay Klári, mint Bianche DuBois, egy tönkrement arisztokrata család sarja, megérkezik a „vágy villamosán” arra a lerobbant, New Orleans-i prolitanyára, ahol húga, Stella él. Fején kis turbán, melynek fátylát néha idegesen elsimítja az arca előtt. Zűrés, boldogtalan múltjától menekül ide. Nem örül-

nek neki, de befogadják. Nemcsak a húga, de a férje, Stanley is. Egy zsigázó, tekéző, söröző férfi, olyan, mint egy jó ösztönű, primitív állat.

Blanche egy magasabb - de örökké elvesztett - arisztokratikus világ értékrendjét hozza magával. Még az illata is más. Képtelen elfogadni, hogy húga idáig süllyedt, ebbe a bűdös, izzadságszagú, durva világba.

Leteszi kis kofferrjét, amelyben minden vagyonát őrzi, és megpróbál élni itt.

Próbál ebben mélyre züllött világban találni magának valakit. Egy embert. Ha nem is szerelmet, legalább egy jóérzésű férfit. Valakit, aki föloldja riadt magányát. S közben megkísérli többször is ráébreszteni hűgát, hogy méltatlan életet él: lehúzza ez a primitív ember.

Blanche menekülési kísérlete azonban nem sikerül.

Kiderül zavaros múltja, amelyből elmenekült. Az a jóérzésű férfi, aki felbukkant az életében, felháborodva otthagya őt.

Egyedül marad.

Didereg a magánytól.

Amikor jön egy idegen pénzbeszedő fiú az Esti Újság előfizetési díjáért, vágyódó szemmel bámul rá, hosszan és szomjasan, s bár nem ivott, de mint egy részeg, könyörögve és mégis keményen parancsolva, odaszól neki:

- Gyere ide!... Fogadj szót, szépen! Meg akarlak csókolni, csak egyszer, lágyan és édesen a szádat!

És meg is csókolja a döbbsent fiatalembert.

Sokáig csókolja. Éhesen, elveszetten. Görcsösen szorítja, mint egy fuldokló...

Blanche szeretetre szomjas.

Egyszer azonban egyedül marad a házban Stanley-vel.

A férfiban régóta érik már a gyűlölet. Most hirtelen kitör belőle a fészket védelmező vadállat, s mivel a szexualitás nem csupán egyetlen öröme, de legfőbb fegyvere is, megerőszakolja a sikoltozó nőt.

Tönkre akarja tenni.

- Mi ezt az első pillanatban megbeszéltük! - mondja könyörtelen, vigyorgó indulattal. Birkózva keresi a kétségbeesetten dulako-

dó nő száját. Letépi a blúzát, szétfeszíti selyemharisnyás lábait, két, csapkodó, gyenge karját hátracsavarva föléje magasodik...

(Avar István játszotta.)

Blanche kénytelen megadni magát.

Később kiderül: megtébolyodik.

Törékeny idegrendszere összeroppan.

Szelíd, ártalmatlan őrült lesz. Csak retteg. Valahol elbújik a ház egy homályos zugában, és hangtalanul vacog.

Jön érte az orvos és az ápoló, kényszerzubbonyal. Nem tudják előcsalogatni. Sem nyájas kérésre, sem parancsra nem jön elő. De amikor húga hívja, mégis fölbukkan. Először rémült gyanakvással nézi az ismeretlen alakokat.

A jólöltözött, ősz hajú doktor úr látja, hogy itt nem lesz szükség kényszerzubbonyra. Int az ápolónak, hogy hagyja. És udvariasan, mint egy vőlegény, a karját nyújtja Blanche-nak.

Ez a régi világra emlékeztető, úri gesztus legyőzi a tébolyult nő ellenállását.

Belekarol, és mintha csak bálba vinnék, mosolyogva azt mondja az orvosnak:

- Akárki ön... én mindig bíztam az idegen emberek jóságában.

Híres mondat ez.

Stella, a húga, iszonyodva éli meg a borzalmas helyzetet.

Gyereket vár, látszik a hasán. De többé nem akarja látni a férjét. Fölrohan az emeletre. A szomszédokhoz menekül. Csak akkor jön le, tenyerét a kis pocakjára téve, amikor hallja, hogy odalent az udvaron a férfi, mint egy sebzett állat, teli torokból bömböl, bög, vonít utána:

-Stella!... Stellaaaa!... Stellaaaa!!!... Gyere le, kicsikém... gyere!... Stellaaa!"

Lebotorkál a lépcsőn. Megrendülten tűri, hogy Stanley szorosán magához ölelje, dédelgesse, csókolja, mint egy kétségbeesett gyermek a megtalált, kedves babáját.

(Vass Éva játszotta.)

*

A Mester szótlan figyelemmel nézte végig az előadást.

Fordítani csak akkor kellett neki, ha a színészek nem játszottak őszintén.

Ezt magamon is gyakran tapasztaltam. Néha akkor, ha gyerekekkel ültem a színházba. A őszinte érzések és gondolatok szavak nélkül is érthetők.

Klári már a próbák alatt annyira átélte Blanche idegösszeomlását, hogy féltő volt, valóban átkattan benne valami, és pszichiátriai kezelésre szorul.

Öngyilkossági gondolatokkal foglalkozott.

Félt lenézni az ablakából - vonzotta a mélység.

Késztetést érzett... Legyen vége az egésznek!

Éjjel hívta föl barátját, olyan zaklatott hangon, hogy az rögtön otthagyta a Fészek Klubban kedvenc társaságát, szaladt a ruhatárba, magára kapta kabátját, sálját, kalapját - Anyukám, ne ugorj, jövök! - kiáltotta a telefonba. Rohant hozzá, és csodálatos humorával visszabillentette őt a normális kerékvágásba.

Az öngyilkosság teljesen távol állt életszerető természetétől. A Védák szerint ez értelmetlen cselekedet. A lelke gyökerében őrzött katolikus neveltetése miatt pedig tilos is volt számára. Akkoriban tudta, hogy a halállal nem múlik el semmi. Előző életét, MS sorsát is ismerte már, öngyilkossági kísérletét is, és ezt a jelenlegi életszerepét nem szívesen dobta volna el, mert kifejezetten jól érezte magát benne, minden szenvedése ellenére...

Igen.

Szeretett Tolnay Klári lenni.

Bár... ahogy most visszagondolok rá... megfordult már benne a végső megoldásnak ez a lehetősége.

Amikor elvesztette a szerelmét.

Igen.

Akkor is meg akart halni.

Bátortalanul, de belevetette magát abba az örvénybe, amely, ha lerántja, behalt volna.

Erről nem beszélt, de, tudom, hogy emlékeiben megőrizte ezt az örvényes, vak pillanatot. Azt mondta egyszer:

„Jó, ha az ember néha megismeri a benne lakó félelmetes sötétséget. Te ismered a tiédet?”

A Mester tehát ott ült a páholyban, és nézte az előadást. Nem küldött hátra virágot az öltözőbe, mert tudta, hogy Klárral az előadás után nálunk találkoznak.

Először a Mester érkezett meg hozzánk.

Karcsú testére szabott sötétszürke öltönyben, hófehér ingben, fekete perzsaszőrme sapkában.

Hátha jógi volt, mely a testnek is fontos szerepet szán. A különféle ászának gyakorlása nemcsak a lelket ébresztik fel, de szép, arányos testet formálnak. Tartása egyenes volt, kezei lazák, homloka ráncatlan.

Egyetlen felesleges gramm nem volt rajta. Könnyű vendég volt - teán és mézen kívül csak különféle magokat evett: diót, mandulát, mogyorót.

Feleségem csak Klárinak készített némi harapnivalót. Tudta, ha nagy munkából jön, szívesen eszik valamit, és iszik is per sze - néhány jó konyak oldja a feszültségét.

Beszélggettünk.

A Mester várta a színésznőt, akit most látott először a színpadon, Blanche szerepében. Nem tudhatta, hogyan néz ki „civilben”.

Klári késett.

Nagyjából tudtam, mennyi ideig mosakszik meg, öltözik át, hozza rendbe magát, kb. mennyi ideig tart, amíg a taxi idehozza - már régen itt kellett volna lennie.

Gyakran előfordult, hogy autogramkérők várták a színész-bejárónál. Ilyenkor néhány szót váltott mindenkivel, de ha sietett, őszintén megmondta, hogy várják, sajnos mennie kell.

Csakis én izgultam a késés miatt.

A mester indiai nyugalma nem ismerte ezt az izgalmat.

Amikor gyakorlatait végezte, kiesett az időből. Soha nem jártam utána annak, amit a költő, Tamkó Sirtó Károly írt róla, hogy türelem-gyakorlata végén „a búzaszem kicsírázott a homlokán” - de nem tartottam lehetetlennek.

Nemigen élt az időben.

Én azonban türelmetlenül néztem az órát. Mindig izgalmat okozott, ha két barátomat megpróbáltam összehozni. Kockázatos dolog. Attól, hogy én bensőséges szálakkal kötődtem hozzájuk, nem biztos, hogy ők is megtalálják egymáshoz a láthatatlan szálakat. Azért, mert mindkettő az én barátom, nem biztos, hogy egymással is jóban lesznek.

Szeretem összehozni az embereket, s ez néha nagy kudarcokhoz vezetett.

Végre megérkezett Klári.

Ekkor már láttam rajta késésének okát.

Izgatottan készült erre a találkozásra.

Lámpalázás volt!

Talán már említettem, hogy a külsejére általában keveset adott. Alig festette magát, még a színpadon is épphogy csak a szemhéját húzta ki, púdert tett magára, rendszerint a „saját arcával” játszott.

Most azonban volt a száján némi rúzs, szemöldökét is kihúzta, és ruhája is elegánsabb volt, mint amikben esténként játszani indult.

Nagyon csinos volt.

Ami az ő esetében azt jelenti, hogy elbűvölő.

Megkérdezte a mestert, értette-e az előadást. A jógi elmondta, hogy segítettem neki, fordítottam a szöveget, bár alig volt szüksége rá. Blanche-Klári mondatait szinte mindenhol értette. Talán csak azt a hosszú viccet nem, amit a botrányba fulladt asztali ebédnél Stanley-nek és Stellának mesélt. Annyit látott, hogy kínban van, de nem tudta, mit mond.

Klári elmondta, angolul.

A mester mosolygott. Tudta, úgysem a vicc volt a lényeg, hanem az a feszült helyzet, ami az asztalnál érlelődő, sűrű győlöletet szülte.

Itt mondta ki, hogy a jó színészt érti, mert látja a gondolatait - fordítani csak ott kell, ahol művészek nem jól játszanak, azaz: hazudni kezdenek.

Közben Klári fölmérte ezt az embert.

Én életemben először találkoztam egy indiai mesterrel, neki azonban már gazdag tapasztalata volt az ilyesmiben. Guruk és álguruk már akkor is voltak, és a Teozófiai Társaság meghívására gyakran jöttek Magyarországra. Krisnamurti például - aki később az ifjúság bálvány lett - nem nyerte meg tetszését.

Hiányzott belőle az a többlet, ami az igazit jellemezte.

Mindig az *igazit* kereste.

Fiatal lányként így tanulta meg a színész mesterséget is: el-leste a nagyoktól. És azt, hogy ki a „nagy”, tévedhetetlenül tudta. Ezt a szíve tévedhetetlenül megsúgta neki.

Most is fölmérte a mester valódiságát.

Én pedig őt figyeltem.

Volt benne valami... nincs rá jobb szó... lámpaláz.

Egy iskolás lánynak az izgalma ebben a tapasztalt, nagy művésznőben. De miért? Nem tudtam megfejtetni.

A darabról beszélgettünk.

Amikor a Mester elmondta, hogy Klári szövegét nem kellett fordítani, nyilvánvalóvá vált, hogy igaznak tartotta a játékát.

Aztán váratlanul a szerelemről kezdett el beszélni.

Arról, hogy az író tud valami titkot, mélyebbet, mint amit elmesél az amerikai Dél hanyatlásáról.

Társadalmilag azt akarja mondani, hogy az emberi színvonal mérhetetlenül lesüllyedt, szinte az állati lét színvonalára; a lelki nemesség, a kultúra, az ízlés, a nívó elveszett. Eluralta az életet ez a durva, zabáló, szeretkező, piáló, zsugázó életforma - az a fajta „modern” ember, aki a primitív törzseknél is mélyebb színvonalra süllyedt.

A hinduknak - mondta - van erre a süllyedésre egy szavuk: „kaszton kívüli söpredéknek” nevezik az ilyen embertelenné vált lényeket.

Ugyanakkor mégis!

Van olyan szerelem, olyan mély összetartozás, amikor valaki a lelki társáért, ha lesüllyedt, még az ólba is visszamegy. Megpróbálja a disznót visszaváltoztatni emberré. Szerelemmel, és főleg a testével, mert mást nem ért az anyagba zuhant, primitív lélek, csakis az érzékek nyelvén tud szeretni... Blanche itt valami nagy-nagy titokba nyúl bele, egy karmikus vállalásba, amit nem ért. Húga meg akarja váltani mélyre hullott lelki társát, Stanley-t. Ő csak Stella méltatlan helyzetét látja, és a mocskot, amiben él - a szerelmet nem érzékeli.

Kérdeztem: miért nem látja egy nő, ha a másik szeret valakit? Hiszen a saját testvére! Miért nem látja?

A Mester azt felelte:

-Azért, mert ősem szeretett senkit igazán... Menekülni valakihez: még nem szeretet. Csak rettegés az egyedüllétől.

Dicsérte a rendezőt és a Stanley-t alakító színészt. Eleve jó ötlet - mondta -, hogy ezt a „vaddisznó” szerepet egy szimpatikus színész játszotta, aki az életben bizonyára rokonszenves ember lehet.

Klári hallgatott.

Rágyújtott. Semmi ennivalót nem kért, csak valami hideg innivalót.

És konyakot.

És ekkor váratlan dolog történt.

Tolnay Klárit okos, diplomatikus nőnek tartottam. Böles, tapasztalt asszonynak.

De volt benne valami hirtelen szókimondás is.

Vad őszinteség.

Olyasmit kérdezett, amit egy Mestertől nem szabad kérdezni. Tudta jól, hiszen régóta ismerte a játékszabályokat.

Mestertől nem szabad jövőmondást kérni!

Egy felelőtlen jósnő kávézaccból fecseghet mindenfélét, mert nem él azon a morális szinten, ahol felelősséggel tartozik azért, ha az isteni tervbe belelát.

De egy Mester minden kimondott szaváért felelős.

Ha valaki küszködik a sorsával, tanácsot éppen kérhet tőle. Hogy mi a feladata, azt megkérdezheti.

De azt, hogy „Mi lesz?“, nem, mert akkor kikerüli a saját sorsteremtő felelősségét.

Klári ránézett a Mesterre, sugárzó, szép szemével, és mint egy babonás kamasz lány vakmerőn azt kérdezte:

- Mondja, megtalálom én még életem párját?!

Puff!

Roppant színvonaltalan kérdés volt.

Méltatlan egy okos nőhöz. Főleg hozzá, aki sok évtizede foglalkozott már az indiai hagyománnyal.

Kiderült, hogy ezért jött.

Ezért a jóslatért.

Nem érdekelte sem a színház, sem a színészi munkája. Nem érdekelte az Örök Igazság. Az sem, hogy életének legnagyobb szerepéről hallott értékes gondolatokat. Semmi más nem érdekelte, csak a lelke mélyén megbúvó sóvárgása, és a szüntelenül cipelt, súlyos boldogtalansága. Egyetlen kérdése volt: *lesz-e még szerelmes, s főleg, fogják-e még az életben szeretni őt.* Nem úgy, ahogy a közönség szereti. Nem úgy, ahogy sok százezer ember rajong érte, hanem úgy, *ahogy egyetlen szerelmes férfi szeret.*

Ezt jelentette az „életem párja“.

Nem barátságot.
Az volt neki. Sok barátja volt.
Hanem az „igazival” való találkozást.
Halhatatlan szerelmet.
Kínos helyzetben voltam.

Szégyelltem magam a Mester előtt, hogy az én bölcs barát-
nőm, akiről kiderült már, hogy nagy művész, ilyen buta ka-
maszlány-kérdéssel hozakodik elő.

Ráadásul ennyire mohón. Mintha magától Istentől kérdezné:

*„Meddig leszek én még boldogtalan?! Semmi más nem érdekeli...
Mikor jön végre a társam?!”*

Bár én nem meséltem róla semmit - de bizonyos voltam
benne, hogy a Mester sok mindent tud róla.

Nem véletlen, hogy a darab ürügyén a szerelemre terelte a szót.
Bizonyára tudta, hogy Klári éppen együtt él valakivel.

(Persze, én is tudtam. Művésztársam volt az illető. Nemrég
még együtt szilveszterezünk. Karamboloztunk is. Összekoc-
cantunk a nagy, konfettis, trombitáló sokaságban egy kocsival.
Ő vezetett. De nem lett belőle baj. Klári kedvesen és diploma-
tikusan viselkedett, és hamar elsimult a dolog. Vidámak vol-
tunk. Részegek is, persze. A feleségem is be volt csípve. És so-
kat nevtünk. Emlékszem: nagyon sokat nevtünk. Jó volt,
együtt. Nekik is egymással, úgy láttam.)

Kíváncsi voltam, mi lesz a Mester válasza.

Azt tudtam, hogy csakis olyan lehet, ami Klárinak segít
majd az eljövendő sorsát élni.

Ehhez látnia kellett, hogy erre az inkarnációra milyen sors-
tervet hozott magával. S ami még fontosabb: hogy *mennyi mond-
ható el ebből anélkül, hogy megfosztaná őt az önmagával és az életével
való küzdelmétől.*

Hiszen mindenki a saját tapasztalataiból tanul. Sem anya,
sem jó szándékú mester vagy pap, de még a Szentlélek taná-
csa sem foszthat meg senkit attól, hogy a saját döntéseinek
szabadságából okuljon.

A Mester hosszan hallgatott.

Egyáltalán nem tartotta olyan „kamasz lányosnak” a kérdést, mint én.

„Mondja, megtalálom én még életem párját?!”

Kíváncsi voltam, mit mond.

Válaszol-e egyáltalán?

Hosszan hallgatott. Végül így szólt:

- Elmesélek egy történetet... Ezt nem írták le sehol. Most találom ki, magának! - Nagy, fekete szemével mosolyogva nézett Klárira. - Elindul egy társaság, valahol Észak-Afrikában. Férfiak mind, de van közöttük egy nő is. Kincset keresnek. Ez a kincs nem csupán anyagi természetű. Inkább olyasmi, aminek nagy szellemi értéke van. Gondoljon valami olyan értékes iratra, mint amelyet a Holt-tenger partján találtak meg, s amely nélkül Jézus szavai igazán nem érthetők. Elvermelték valaha, félelmükben, mert az igazságot minden korban üldözték.

Ez a kincs.

És ezek elindulnak felkutatni ezt.

Azért nem mondom, hogy expedíció, mert itt magának a keresésnek is értéke van. Olyan, mint az El Camino. Az út a cél. Ami közben történik, az önlegyőzés, a hit és hitetlenség megtapasztalása is értékes.

Ósi perzsa nyelvű levelek és régészek feltételezései vezetik őket a hegyekben és a végtelen sivatagban.

Az út egyre fárasztóbb, reménytelenebb.

Nem részletezem.

Elérkeznek egy kúthoz.

Ez egy kiszáradt kút.

Valaha nagy közösség élhetett a környékén, virágzó település - ma már senki.

És akkor az asszonynak eszébe jut az a bibliai jelenet, ott a kútnál, amikor Jézus vizet kér egy samáriai asszonytól, aki éppen vizet húz a mélyből... Ismeri ezt a történetet?... „*Adj innom!*”... Ismeri?

Klári hallgatott.

Nem szólt.

Ránéztem, de ő sokáig nem szólt. Hallgatott. Szeme mozdulatlan volt.

A Mester várta a választ.

Döbbsen ült a hosszúra nyúlt csendben.

- Ismerem... - mondta végül Klári.

- Nos - folytatta a Mester -, talán ez a kútjelenet jutott eszébe az asszonynak, mert így szól:

- Lemegyek én!

Azt mondják neki, ne tedd! Ez veszélyes, férfidolog. De az asszony közöttük a legvékonyabb, a legkönnyebb, s a legmerészebb is. Úgy döntenek végül, hogy menjen ő.

És egy vastag kötél leeresztik a mélybe.

Méterről méterre süllyed lefelé.

Egyre hidegebb lesz.

Nyirkosabb és sötétebb.

Kis lámpás lóg a nyakában, az adja a fényt.

Nem tudni, mennyi ideig tart a leszállása, mert időérzéke elhagyja - itt már nem a pulzusa méri az időt, hanem az időtlennek tűnő süllyedés és elsötétedés.

Nem érzékeli már a különbséget a most és a mindörökké között.

Végül leér a kút fenekére. Bal kezére hurkolja a kötelet.

A jobbával tapogatni kezd a homályban.

S a száraz földben egy kemény tárgyra bukkan.

Egy korsó. Olyasféle agyagedény, mint egy mai, igen nagyméretű fedeles söröskorsó.

Kinyitja a fedelét.

Belenyúl... és ott... igen... ott a kincs, amit oly régóta kerestek.

Nem csak ők - az egész emberiség.

Lámpásának szűk fényében látja az ódon betűket.

Elolvasni nem tudja még, mert ahhoz nyugtalan a szíve, hevesen kalapál, ráadásul egy régi, ismeretlen nyelven írták - azon a nyelven, amelyen valaha az Isten az emberekhez beszélt.

Megvan!...

Kiált is a magasba, de az izgalomtól elszorul a torka.

- Megvan!...

Nem hallják.

- Megvan, fiúk! - kiáltja.

Jobbjával megrántja a kötelet.

És a kötél, mint egy élettelen kígyó, visszahull a fejére.

Elmentek?

E.

Egyedül hagyták.

Valahol mindig sejtette, hogy nem számíthat rájuk... Arra is, hogy ezt neki kell megtalálni... neki, egyedül... Igen... Ez most bekövetkezett.

És ekkor csoda történik.

Eltölti szívét az öröm.

Hiszen megvan, amit keresett! Megvan, amiért élt. Amiért született.

Megvan a kincs!

Túl életen és halálon valami ismeretlen gyönyörűséget él át.

Úgy hívják: boldogság.

Shívét eltölti a hála. Örömeben zokogni kezd. És úgy öleli melléhez a korsót, mint anya az újszülött gyermekét. Mint nő a szerelmesét. Mint a lélek, ha megtalálja élete értelmét...

És egyszerre fény tölti be azt a riasztóan komor helyet, ami eddig egy kút sötét mélye volt, vagy egy sírgödör... Most iznani kezd...

A korsóból jön a bíbor fény.

És belőle.

Igen... egyszerre úgy érzi... milyen ismerős élmény!... úgy érzi, hogy belőle árad a fény.

Valahogy így mesélte a Mester.

Nem emlékszem rá szó szerint.

Engem is megdöbbsentett.

Ijesztő sztori volt: egy asszony egyedül, elhagyatva, feneketlenül mély kútban... Mint az eltemetett Vesta-szűz, akinek sorsától a kislány Rózi annyira iszonyodott... Akkor már ismertem ezt a történetét. De ahogy a Mester mesélte, ez a vég mégis fölemelő volt.

Mint egy boldog halál-élmény. Már nem is egy kútban, hanem valahol a lélek világában játszódott. Egy másik tudatsíkon, túl azon a félelmetes realitáson, mely az embert a fizikai világban körülveszi. Az ilyen jelképet nem lehet értelemmel meg-

fejteni, de mintha ez a kincs az asszony szíve lenne, mely most, hogy rálelt végre, lángolni kezd.

És világítani a sötétben.

Legyetek önmagatok lámpásai - ez a mondat jutott eszembe.

Amikor a nagy pillanat megtörténik velünk, nem tudjuk, hogy nagy pillanat. Nem is emlékszünk rá.

Csak aztán utólag... amikor kibomlik a történet... és valóság-gá válik... utólag ismerjük fel döbbenet, hogy ezt már tudtuk. Ezt a képet már megmutatták egyszer. És íme, megtörtént.

Így emlékszem vissza most erre a mesére.

Hogy Klári hogyan fogadta, nem tudom.

Sóvárgó női lényének azt üzenté, hogy nem lesz senkije. Egyedül kell megtalálnia, amit keres.

Bizonyára szíven ütötte a történet. De nem mutatta. Színesnő volt, és uralni tudta lelkiállapotait. Az is lehet, hogy abban a pillanatban el sem hitte talán.

Az este kedélyesen zárult.

Klári gyorsan témát váltott. Megkérdezte, hogyan került a Mester Indiába. Ekkor elmesélte, hogy sokfajta vér keveredik benne, s nyilván az anyai, brahmani eredet volt a legerősebb. De mindenki négernek nézi, és amikor kamasz volt, még az egyetem évei előtt, calypsót énekelt Trinidadban, és mint sok srácnak, zenekara is volt. Az apai zsidó beütés pedig ott vált hasznára, hogy némi humora is van, ami a szent életű hindu jógikra nemigen jellemző.

- Ez miért van? - kérdezte Klári.

- Nem tudom. Szenteknek nincs humoruk. Ha zsidók, akkor sincs. Mózesnek, Ábrahámnak, Sámuelnek egy szemernyi humora nem volt. Jézust még csak nevetni se láttuk, pedig biztos, hogy szívből tudott nevetni. De Krisna történetében rengeteg huncutság van. És derű. Csibészség... Főleg: játék! Ez nálunk szent szó. Azt mondjuk, az Isten is játszik. „*Lila*” - így mondják az anyám nyelvén. Játékból teremtette a világot. Vagyis, hogy minden, amit látunk, hallunk, minden, ami történik, én is, Péter is, a felesége is, és maga, Klári - mi mind Isten játécai vagyunk!... Játszik bennünk az Isten! Ahogy maga is játszott ma este, s bizonyára örömmel, pedig nagyon szomorú történet volt, teli szenvedéssel, tébollyal... Szeret játszani?

- Igazán csak azt szeretek.

20

A fehér ló

*Csak egy hajszál van Igaz és Hamis
között, és egyetlen alfa odavisz
- csak megtaláld a kulcsát - az örök
Kincstárhoz, és tán a MESTERHEZ is,
ki titkon ott van, s Higanyként szalad
a Világ Ereiben, és becsap,
Holdtól Halig mindent játszva, ami
változik s elvész, - míg Ő megmarad:
átvillan az Örök Színpadon és
megint a Homály Függönyébe vész,
mely körülömlí a Drámát, mit O
Maga rendez, játszik és maga néz.*

(Omár Kháyyám - Szabó Lőrinc)

„A szerelemmel - mondta Tolnay Klári egy nyilatkozatában - már negyvenöt éves koromban leszámoltam. Volt még néhány kísérletem, de ezek nem számítanak. Végét vetettem mindegyiknek. Pedig szép, érett asszony voltam.”

És földidézi nagy elődjét, Jászai Marit, akinek Naplóját a rokonlélek szomjúságával olvasta. O így ír:

„Szerelemi Te egyetlen csoda a Földön! Én nem kísérlem meg a megfejtésedet. Ma már éppen nem, amikor már elszálltai belőlem, éppen olyan megfoghatatlanul, mint amilyen váratlanul és csodálatosan betoppantál, most úgy négy-öt éve, ötvennyolc esztendőskoromban. Itt voltál, itt laktál, uralkodtál bennem - hová lettél?”

Ezt az idézetet kiírta magának, és őrizte a jegyzetei között. Az „ötvennyolc éves koromban”, alá volt húzva, háromszor is. Utána még azt írta:

„Tehát hatvanhárom éves volt, amikor elszállt belőle a szerelem! Nálam ez nincs túl korán!?”

És alatta még egy idézet, szintén aláhúzva, Jászaitól:

„Egy lélekre szomjazom, elepedek érte - aki többet érjen, mint én, hogy imádhassam... Milyen rettenetes az egyedüllét... Kinek panaszkodjam? Hiszen éppen ő, az egyetlen hiányzik, akinek panaszkodhatnék.”

Pár évvel a Mesterrel való találkozás után, Klári azt mondta egy riporternek:

„Házassági kudarcaimat úgy dolgoztam fel magamban, hogy a férfi-nő terület tilos terep számomra. Egy felsőbb sors, nevezzük Istennek, úgy rendelkezett: a színpad az én üdvösségem... Teljes színészi képességem csak akkor bontakozott ki igazán, amikor magamra maradtam.”

Ez nem egészen volt így.

Nagy alakításai voltak már a háború után is.

Az *Eurüdiké* is ilyen volt. Az *Éjjeli menedékhely* is. Nem sorolom.

De ami a színház misztériumát illeti: szerelmes Júlia tudott lenni akkor is, amikor elhagyták és tönkrement az élete.

És hatalmas alakítást nyújtott egy rádiójátékban, amelyben egy tébollyal küzdő, elhagyott nő egyszemélyes drámáját játszotta el, Cocteau *Emberi hang* című művében, éppen akkor, amikor ő maga saját szerelmének legboldogabb, álomszerűen szép korszakában volt. Pedig ez a keserves vesztésről szólt. Egy vezeték zsinórja volt a csuklójára és a nyakára csavarva, mert a monológ közben fojtogatta magát:

Itt van a zsinór a nyakam körül... itt van a hangod a nyakam körül. .. Erős vagyok... Tedd le a kagylót... Gyorsan... Szeretlek... szeretlek. .. szeretlek... SZERETLEK!!!...

Azt játszotta el, hogy a szerelmes nő nem bírja ki, ha elhagyják. Beledöglük. Azt képzeletben, vizionálja és álmodja, hogy ez nem marad örökké így! Visszajön a kedvese, és újra vele lesz és újra öleli... és újra egyek lesznek...

Az elhagyottság rosszabb, mint a halál.

Ezt a drámát játszotta el, amikor otthon várta élete egyetlen szerelme - és éppen boldog volt.

Vagyis a játék nemcsak a mennyről tud - de a poklról is.

Egy azonban biztos.

És amit most elmondok, az nem csak a színészre érvényes.

Rám is, rád is - mindenkire.

Ha valaki felismeri lelkének varázsló természetét, akkor számára a *valóság* nem azt jelenti, mint amit mi, a földi személyiségbe szorult tudatunkkal annak vélünk.

Nem úgy van, ahogy azt sokan hiszik a színészeiről, hogy: „Este héttől tízig játszik - és utána él.”

Vagy mindig él - vagy mindig játszik.

Vagy az egész élete játék, vagy egyetlen napja sem az.

Ha igazi művész.

*Oly anyagból vagyunk, mint álmaink,
és kis életünk álmokkal van kerítve -*

így mondja Shakespeare, ami nemcsak egy költői gondolat, hanem a beavatottak közös tapasztalata.

Az, amit mi tapintható, mindennapi *valóságnak* nevezünk, csupán az érzékszerveink információjából összeállt benyomásainkból ered.

Ha elalszunk, álmainkban már egy magunk által teremtett, másik valóságban járunk, melyet csak távolról színez át néha a fizikai érzeteink hatása. (Éhség, szúrás, csengetés, testi fájdalom stb.)

Néha, amikor egy álom valóságából a testhez kötött személyiségünk valóságára ébredünk, a külvilági - de mondhatnám úgy is: *e világi* - látvány hatására azonnal tudjuk, hogy a megszokott, hétköznapi valóságunkban járunk megint. De néha - félálomban, például - még ide-oda látunk, s nem vagyunk egészen bizonyosak benne, hogy: ez most melyik valóság? Amit az álmodó énünk lát, vagy amit az ébren lévő?

Az álmaink valóságát a lelkünk teremti.

Ha fölébredünk, a testi világról ázt gondoljuk, hogy az Van, valóban van, a tudatunkon kívül, melyet tőlünk független természeti, fizikai, élettani, történelmi erők csináltak körénk, és ezt a világot a lelkünk nem teremti, hanem passzívan elszenved.

Pedig Shakespeare és a beavatottak szerint ez éppolyan teremtesünk, mint az álom.

Hogy a hétköznapi, tapintható, „Ez van” világ mennyire álomszerű, azt csak a halálunk idején éljük át, amikor kibontakozunk a személyiségünkhöz kötött, egyetlennek hitt, érzékszervi realitásból, és egy másik világba ébredünk.

De önmagunk maradunk, mégis!

Ezt megtapasztaltam, amikor átmentem egy halál-élményen.

Vagyis az önazonosságunk megmarad, csak a valóságunk lesz más.

Jó szó, hogy *másvilág*.

Ez a valóság-váltás, vagy pontosabban: valóság-teremtés minden léleknek az eredendő képessége.

A színész ezzel a képességgel él.

De mondom: ez a képesség minden emberé. Akkor is, ha manapság már nem tud róla. Lényegében ez a mágia.

*

Hogy a „kincs-históriáról” mit gondolt Klári, fogalmam sincs.

Nem tudom, felrémlett-e benne a Mester meséje, amikor - egészen mulatságos formában - megvalósult az életében.

1970-ben lehetőséget kapott, hogy bejárja Mongóliát.

Kísérő nélkül, egyedül.

(Gondolj bele! Ötvennégy éves nő, Ázsiában, egyedül.)

Dobogó szívvel ült a repülőre. Amikor bemondták, hogy „Jelenleg az Urál hegység fölött járunk”, különös érzés fogta el.

„Itthon vagyok!”

Mindig vonzotta az ősi.

Kedvenc olvasmánya volt Alexandra David-Neel *Arjopa* című könyve, melyet éppen az a Kemény Katalin fordított, akiről már volt szó. S aki azt írja Alexandráról a mű előszavában: „Ez az asszony nem Tibetet, hanem Tibetben önmagát keresi.”

Tolnay Klári is ezt tette.

(„*Arjopa*” tibeti szó: zarándokot jelent, aki a szent titkot, a „Kincset” keresi.)

A szép magyar színésznő egy nyitott katonai terepjáróban járta be az országot.

Csak két férfi volt mellette: a sofőr és a kísérője.

Úttalan utakon bolyongtak, éppúgy, mint a Mester történetében. Síkságon, sivatagban, vad hegyek között, ahol „hunuk” félig feltárt sírgödreit látta. Vértörősen izzó sziklák között keltek át, a hágó oldalán, kopár mészkőfalak között. Körülöttük mindenféle, emberi létre emlékeztető tárgyak, limlomok magasodtak, nagy kupacokban.

Kísérője elmagyarázta Klárinak, hogy az ősi idők szent rítusai szerint ajándékokat dobtak a hegyek szellemeinek, megköszönve, hogy idáig eljutottak, és kérve a további segítségüket.

Klári is kidobta a rúzsát a szellemeknek. Játékból, meg ahogy ismertem őt, komolyan is.

Pásztorok gyűltek köré.

Elkezdtek beszélgetni. A kísérő csak néha segített. A színésznő, aki ismerte a mutogatások kifejezőerejét is, hamar rájött, hogy a sárga: sarha. Az ujj: uji, a szakáll: szahal. Az apa: ata. Az ölyv: olyú.

Felfedezte, hogy a „kutyafa” a pásztorok széles övébe dugott fadarab, amelyre, ha a nyájaikat legeltetik, a terelő pulit kötik. Ilyenkor megállnak. Pihen az állat- és embersereg. Hosszabb, rövidebb pihenő után fölszedik a „sátorfát”, a „kutyafát” az övükbe dugják, és mennek tovább, új legelőt keresni.

Éjszaka Klári egyedül akart maradni egy mongol jurtában.

Megkérte két férfi kísérőjét, menjenek a közeli vendégfogadóba, hagyják itt egyedül a sátorban.

Ott töltötte éjszakáját, térben több ezer, időben sok ezer ényire Magyarországtól - az őshazájában.

Gyakran voltak gazdag álmai.

De most, amikor hajnalban pirkadni kezdett, és a bíborvörös napsugár bekúszott az ágyához, arra ébredt, hogy kívülről, a sátorlapon keresztül egy ló susog a fülébe.

Tisztán hallotta a súlyos, nagy állat lélegzetvételét, lihegését, prüszkölését, szuszogását.

Azonnal fölkelte és kibújt a jurtából.

Különös látvány fogadta:

A hajnali ködben, melyet már kezdett oszlatni a születő nap aransárgára ébredő fénye, ott állt egy ló.

Nem is ló, hanem egy hófehér táltos.

Nagy, fekete tekintetét rávetette.

Megnézte jól.

Hatalmas, kissé kidülledő, bölcs néger szemei voltak.
Ismerős volt a tekintete. („*A Mesteredé volt ilyen.*”)
Majd horkantott néhányat, aztán nagy ívben megfordult, és
lassan eltűnt a ködben.
Csak azért jött, hogy üdvözölje őt.
Köszönt neki.
„Isten hozott.”
És eltűnt.
És Klári a jurtában ébredt, a pokrócai között.
Sohasem tekintette álomnak az egészet - olyan valóságos
volt.
Kísérői nevettek rajta, amikor elmesélte.
Itt nincsenek hófehér lovak, pláne ilyen „négerszemű” pa-
ripák.
O pedig tudta, hogy nem álmodott.
Látomása volt.
Olyan élénk, hogy miután elmesélte az egészet, odakint a
jurtá előtt a paták nyomát kereste.
Ezek a nyomok nem a homokban, hanem az ő lelkében vol-
tak, de sohasem tartotta őket kevésbé valóságosnak, mint az
egész mongóliai utazását.
Aztán elindultak és átmentek a sivatagon.
Mintha a Mester kincskereső meséjében járt volna.
Végtelen égbolt. Határtalan homok.
Se út, se útjelző.
Messze még a cél?
Nem tudták.
A sivatagban nincs mérhető távolság, csak Idő, amit a nap
és hold járása jelez. Egynapi járás. Kétnapi járás...
Mentek a semmiben. Ették és itták, amit magukkal hoztak.
Szerencsére nemcsak ételt s vizet, de méregerős rozspálínkát
is, ami jólesett a hosszú úton.
És egyszer csak megtörtént az, ami a Mester történetének
a paródiája volt.
Két férfival utazott. Két tapintatos ruszkival, akik nem mer-
tek szólni, hogy pisilniük kell.
Sehol egy fa, egy bokor, egy szemétkupac.
Ott szenvedtek összeszorított combokkal, de nem volt bá-
torságuk az őszinteséghez.

Tudták, hogy egy nagy művésznőt kísérnek. Álljanak meg itt vizelni előtte, ebben a homoktengerben?

Nincs hová bújni itt.

Egyre jobban kínlódtak.

Fogukat összeszorítva mentek, mentek, mentek.

A nő vetett véget a hazug helyzetnek. Felkiáltott:

-Sztoj!!!...

A vezető riadtan fékezett.

Ránézett. Mi van?!

- Pisi! - kiáltotta Klári, és kiugrott a kocsiból... - Pisi, pisi!!!

Biblia jelenet következett a végtelen homoksivatagban, ahol elrejtőzni nem lehetett sehová.

A szabadság ősi pillanata volt ez, melyet egy ruszki gépkocsivezető, egy tolmács és a legszebb magyar színész nő játszottak a szabad ég alatt.

Klári balra szaladt, letolta nadrágját és bugyiját (a hosszú, sivatagi túrára ő is nadrágot, csizmát vett fel), a széles karmájú szalmakalapját le sem dobta a fejről, mert tűzött a déli nap. Leguggolt és felszabadultan pisilni kezdett, élvezettel és természetesen, ahogy a nomád életben gyakran történik az asszonyokkal.

Jobbra pedig, nem is távol a terepjárótól, a bajuszos sofőr és Klári kísérője elővették végre a szenvedő fűtyijüket és nagy ívben, kéjesen vizeltek a homokba.

Vajon eszébe jutott-e expedíciója során a Mester története?

Egyáltalán, gondolt-e rá?

Valahol itt is kutatott, keresett valamit, és ez a muris története is arról szólt itt a sivatagban, hogy a nő ment előre, ő volt az őszintébb, a bátrabb... És egyáltalán, ahogy elmesélte nekem ezt az „őshazái”, sivatagi útját, a négerszemű paripáról, olyan érzésem volt, mintha a Mester mondatai elevenedtek volna meg... még abban is, hogy itt is önmagát kereste...

A kincset, igen.

Klári egyedül élt.

Úgy élt, ahogy azt manapság sok asszonysorsban tapasztalom: inkább egyedül, ha nem talál igazi férfit.

Ahogy Ardzsuna sorsfeladata a harcmezőn való hősi helytállás, úgy az övé a játék volt. A színpad, ahol a játék nem kevésbé könnyű, mint katonának a véres háborúság.

Nincs könnyű sors.

Ardzsuna a véres harc helyett szívesebben lett volna szent életű pap, vagy egy hegyekben vándorló kolduló szerzetes. Klári, aki hozta magával azt a fanatikus lelkiületét, amellyel valaha a „halhatatlan szerelmet” kereste, szívesebben lett volna térítő apáca egy olyan helyen, mint az a mongol jurta, ahol a fehér lóval találkozott.

Van ennek a történetnek egy mulatságos variációja is.

Játszom a gondolattal.

Ha valaha, mint novícia, nem vált sorsot, és követte volna kamaszálmaid - akkor ő itt Mongóliában nem az őshazáját kereste volna, hanem *téríteni jön*.

Elhozta volna a sztyeppékre Jézus Krisztust.

A fehér táltosnak a keresztet.

Ez a verzió még a képzeletemben is fölidézhetetlen, mert Mongóliában akkoriban éppen Marx volt az isten, földi helytartóját úgy hívták, Leonyid Brezsnyev, és egészen bizonyos, hogy az a rokonszenves tolmács és a nyájas, bajuszos sofőr is KGB-ügynök volt, akik jelentették még a pisilést is, és nem nézték volna jó szemmel, ha valaki egy Teréz anya hevével téríteni kezdte volna a kolhozba tömörült mongol parasztokat, akiknek zöme bolsevik párttag volt, és az iparban is dolgozott.

Hogy miért mondom, hogy nehéz hely a színház, erről röviden csak annyit: azért, mert hű tükre mindig az országnak és a világnak. Minél kevésbé elhivatott művészek irányítják, annál veszedelmesebben alkalmazkodik az aktuális politikához. Volt olyan pillanat, amikor a színház éppolyan - vagy majdnem olyan - degenerált volt, mint a politikánk. Itt is vannak hatalmi háborúk, intrikák, besúgások, megalkuvások, hazugságok. Nagy lélekvesztések, önárulások. Itt is vannak ostoba diktátorok, gátlástalan karrieristák. Itt is, mint egy állam élén, nagy kegyelem egy bölcs vezető, aki, ha valóban az „Igazságból való”, időszerűtlen nivót képvisel, és bizonyos, hogy meghasonlott lélek, mert egyszerre kell szolgálnia a politika aljasságát, vagy a pénzvilág könyörtelen diktatúráját - és a színészeit, szegényeket, akiket becsül, és felelős az életükért.

Rókának és galambnak kell lennie egyszerre, ahogy azt Jézus kérte a tanítványaitól. És ennél nehezebb feladat nincsen.

Okos, ravasz rókának - és tiszta, szelíd galambnak.

És ez vonatkozik nemcsak a színészre, de mindenkire.

A tisztaság ebben az egyre elvetemültebb világban: életképtelen. Vagy álmvilágba menekül, amelybe szüntelenül betör a szennyáradat - vagy megalkuszik a sötéttséggel, és akkor elvész inkarnációjának értelme.

Elvész a „kincs”.

Klári egyik hihába sem esett bele. Istenkeresése nem elvágyódás volt, és a spirituális tanítások nem teremtettek benne menekülő gondolatokat.

Mindent, ami történt vele, a legkisebb dolgot is, úgy fogott fel, hogy karmájának a része.

A léghajó fölemelkedik

*Az emberi lény lényege: ellenállás az idővel szemben.
Belső életeink örökkévalóak. Szellemünk mindig fiatal
és életerős marad, mint amikor ifjúságunk teljes virág-
jában voltunk.*

(Gábor García Márquez az öregedésről)

Jött az öregedés.

A nő öregedése nehezebb, mint egy férfié.

Egy színésznőé pedig még sokkal nehezebb.

Klári tudta, hogy a Mester igazat mondott.

A kút-mesével, amelyet akkor talált ki, segített neki: sok fölösleges bukdácsolástól, méltatlan kalandtól kímélte meg.

Nehéz egy szép virágnak elfogadtatni magát, hogy nem kell senkinek.

Nehéz egy nőnek elfogadnia, hogy nem tud már bevarázsolni magának senkit, aki méltó hozzá, és társtalanul kell leélnie az életét.

Rengetegen szembesülnek manapság ezzel a fájdalmas hiánnyal. Hogy találkozni lehet ugyan valakivel, nem is olyan nehezen - de ezek a találkozások rendszerint méltatlanok.

Jobban sérül a nőisége, mintha nem is történt volna semmi.

Az öregedéssel ez a gondja csak növekszik.

A test szépségének romlásával a legfőbb értékét veszti el a mai párkapcsolati piacon, mely oly mértékben tartja a szexualitást az egyetlen eladható portékának, hogy egy ötven év körüli, bájos és értékes asszonyért még akkor sem nyúl egy valamirevaló vevő, ha az egy híres sztár, vagy a társadalom által megbecsült személyiség.

Klári ült a kútban.

A kötelet nem ráncigálta már. Talán a kincsre is rábukkant - kérdés, hogy az a kincs mennyi fényt ad a homályban?

Mennyi belülről izzó kedvet és örömet? Ide nem látok bele, pedig ez sorsának, és sok asszonysorsnak is a legnagyobb kérdése manapság: Meg tudja-e különböztetni az egyedüllétet a magánytól? Az egyedüllétből mindig hiányzik valaki. Kellene, de nincs. *De a magányban nem hiányzik senki.* Jöhet, mehet bárki,

de a szív derűjét sem hozni, sem elvinni magával nem tudja már, mert ez az „örök élet forrása benne”: az, amit a kútnál Jézus ígért a samária asszonynak.

Mert hosszú élet állt még a barátnőm előtt.

Egy kitűnő grafológus analízist adott az írásáról.

„Karakterénél fogva - írta - soha nem tud igazán boldog és kiegyensúlyozott lenni, és meg tudja számolni a pillanatokat, amikor ez megtörtént.”

- Nem így van! - tiltakozott Klári. - Éppen az ellenkezője. Valamikor régen, igen! Az ember fiatalkorában rohan, tanul, küzd a hivatásáért, örülten szerelmes, dolgozik, aggódik a gyerekekért, féltékeny - szüntelenül harcban áll. Nem boldog. Nincs rá ideje. Kérdezd meg bármelyik mai fiataalt: boldog-e? Hasonló a válasz... Hol ér rá ilyenmire? ..

Mára megváltozott a helyzetem. Aprónak tűnő dolgok tesznek harmonikussá... Mutattam neked az ablakomban fészkelő kis gerlepárt. Boldog vagyok, ha látom őket. Ha nézegethetem, milyen kis tojást tojt. Ha felkapkodják a kiszórt magvakat... Boldog vagyok attól, hogy zöldek a fák. Ha szépen süt a nap... Valamelyik szerepemben elhangzik ez a mondat: „Megöregedni unalmas, de az egyetlen lehetőség, hogy sokáig éljünk”... Mindig nagy tapsal fogadja a közönség!... Én is azt hittem: óriási bölcsesség... Nem az!!!... Nem unalmas!... Sőt, hallatlanul izgalmas! És ha elfog valami önsajnálát, felnyúlok a könyvespolcra. Biztos kézzel emelem le azt a könyvet, ami választ ad a kétségeimre s vigaszt nyújt. Hiszek abban, hogy nem elég olvasni. Újraolvasni kell!... És amikor becsukom - mint nagyanyáink a Bibliát -, megcsókolom a könyvet.

Ez szépen hangzik, de nem egészen igaz.

Szüntelen harcban állt az étellel.

Néha visszavonulót fűjt, de aztán újra harcba szállt.

Elsősorban az értékekért. Nem tudta elfogadni azt a szellemi hanyatlást, ami egyre inkább körülvette.

Közös tapasztalatunk, hogy az élet minősége romlik.

Sohasem tudtam rájönni, hogy ezt csak azért látjuk így, mert öregsünk, és elmúlik a bizakodó fiatalságunk, vagy valóban így van.

Sötétedik a világ?

Emeleti lakásának volt egy kis terasza.

Ez volt az ő roppant elfoglalt életének kertje, erdője, Badacsonya, Tirolja - ez volt számára a *Természet*.

Eletének javarészét műfényben élte le.

Hosszú ideig itt tanulta a szerepeit az emeleti erkélyén. A saját lugasában, gondosan ápolt növényei között. Még paprikát is termesztett itt.

De az egyik nyáron mást sem hallott lentről, mint az odalent focizó gyerekbanda durva, üvöltő káromkodását.

Lement és megkérdezte az egyik srácot, melyik köztük a vezér. Mondta, a Lali! Odahívta a Lalit. Udvariasan bemutatkozott neki, és szépen megkérte, hogy csináljon rendet. Ne ordítanak itt, és főleg ne káromkodjanak, mert nem tud tanulni.

Másnap a lárma semmivel sem lett kisebb, de hallja, hogy az ő Lali barátja állati hangon túlüvölti az egészet:

- Baszd meg!... Ne baszdmegezzetek itt, mert a színésznő nem bír tanulni!!!...

Az összes nyitott ablakból Klári felé néztek.

Többé sohasem ült ki az erkélyére.

Valaha tisztelték a művészeket. Ahogy ő tisztelte a Vígyszínház nagy művészeit, akiktől tartást, eleganciát és művészetet lehetett tanulni. A maguk módján papok voltak. A művészet papjai, és úgy is nézett rájuk. Nem csak ő, a közönség és a fiatalság is. Talán Karády Katalin volt az utolsó, akit még utánozni akartak a fiatalok. A bakfisok alig várták, hogy selyemharisnyát húzzanak, hosszú szoknyát, kalapot, hogy „dámásan” öltözködjének.

„Manapság - mondta, 1985-ben - éppen fordítva van: érett asszonyok játszanak kamaszokat, a divatot a szakadt cuccok, farmerok, pufajkás kabátok irányítják. ..És a színészek rangja megszűnt. A művészeté is... Az élet minden területén hanyatlás tapasztalható.”

Nem tudom, hogy amikor ilyeneket mondott, eszébe jutott-e az a lelkes kiáltvány, amit még a háború előtt írt, az igazi művészet megmentése érdekében?

És eszébe jutott-e a világháború, amikor romok között élt, menekült, éhezett, bujkált, elvetélt, s olyan borzalmakat élt át, amitől megőszülhetett volna?

Lehet itt hanyatlásról beszélni?

Ezt magamtól is kérdem, mert öreg lettem én is.

Nem azért látunk ilyen borúsan, mert elvesztettük az ifjúságunkat? Nem azért idézzük a „régi szép időket”, mert azok még biztatóbbnak tünnek?

Ezt sajnós már nem tudom vele megbeszélni.

Pedig jó lenne!

Hogy mit mondana, nem tudom. Túl messziről szólna, ha egyáltalán szólna. Az, akivel beszélhetnék, már régen „kilépett a neve mögül”. Rég nem Tolnay Klári, és nem is **MS** már, ahogy előző életszerepének monogramját írta.

Régen továbbment már.

Csupán emlékeiben él ez az elmúlt, földi élete. Alig érez vele több belső rokonságot, mint egy-egy szerepével, melyet a színpadon eljátszott.

A földi személyiségétől való gyors eltávolodását, a testi „jelmezétől” való megszabadulását megkönnyítette számára a lelki érettsége; még életében volt ideje elszámolni a sorsfeladatával, vagy ahogy Hamvas Béla nevezte: az *üdvtervével*.

Másrészt pedig hát... egész életében más sem tett, mint szerepeket játszott. Tudta, hogyan kell beleélni magát valakibe, s utána „megszüntetni” a beleélését. A szerepjáték egész életének a lényege volt.

Ismerte a misztériumát.

Sokszor „szülte bele magát” egy általa elképzelt személyiségbe, és sokszor „halt ki belőle”, úgy, hogy utána nemcsak a szövegét, de még az emlékéit is elfelejtette.

Erről sokszor beszélgettünk.

Komolyan, és nevetve is.

Főleg a halálon nevetett, sokat. Ránézett a tükörben vén arcára, miközben lepúderezte ráncait, s azt mondta:

„- Hát... ezt az arcot nem lesz nehéz elfelejteni. Harminc évvel ezelőtt még sajnáltam volna!... De most már: vigyék!”

Elmesélte, hogy mint Júlia több százszor hevert a kriptában, mint tetszhalott, s a különféle Rómeói - négy színész játszotta felváltva a szerelmét - ott haltak meg sorban a mellén. Meg is csókolták a száját, a híres mondattal: *így, egy csókkal halok meg*. És ezt bírnia kellett, röhögés nélkül! Hogy egy férfi minden este meghalt rajta. Mindig más. Közöttük sokszor a férje, aki akkoriban már vadul csalta őt - legszívesebben lerúgta volna magáról. Csakhogy nem tehetette, mert messze volt még a darab

végét jelentő függöny. Először fel kellett ébrednie a tetszhalálból, szíven szúrnia magát, és végighallgatni, mint hulla, mozdatlanul, a veretes shakespeare-i szövegeket.

Bizony, sokszor elröhögték magukat a színészek.

A tragédiák csúcspontján mindig fenyeget a veszély, hogy elröhögjük az egészet.

Tolnay Klári a Rák jelében született. Az ilyen lelkek számára fontos a múlt, a család, a gyermekkor, a hagyomány, amelybe születik és amelyben felnő.

Emlékezett is sok mindenre, de az emlékeinek nem tulajdonított a kelleténél nagyobb jelentőséget.

A jelenben élt, arccal mindig a jövő felé.

„Annyi mindenki voltam már, csecsemő, kislány, kamasz, apáca, feleség, anya, sztár, szerelmes nő, férjes asszony, gazdag és földönfutó, buta tyúk és bölcs nő, szép és fonnyadó, és most már egyre inkább egy öregedő néni... hogy én ezekre nem tudok másképp emlékezni, mint egykori szerepeimre. Eljátszottam jól-rosszul. Kész. Függöny. Tudom, hogy mind itt van bennem, de nem is gondolok rá. Néha nem is emlékszem már pontosan. Elfelejtettem a »szöveget«. Szerencsére, mert különben nem tudnám az újat megtanulni.”

Amikor ezeket mondta, már a „kútban" volt - és a „kincs" egyre fényesebben világított benne.

És ennek a belső felragyogásnak - most látom csak - van egy valamennyiünk számára fontos tanulsága.

Remélem, hasznát veszed.

Így tudnám összefoglalni egyetlen mondatban:

Minél erősebben izzik ez a belső fényünk, annál kevésbé öregszünk.

Az életkorok „örök szabályai" nem mindig érvényesek.

Az, hogy életünknek van egy tavasza, nyara, ősze és télideje - igaz. Fiatalok vagyunk, az élet előttünk áll még, teli vagyunk jövőt ígező erővel, majd megérünk, létünk megállapodik, józanok leszünk, aztán lassan belefáradunk, megöregszünk, ránk betegszik a fájó testünk, életkörüink beszűkül, és szembesülünk az elmúlás gondolatával.

De ez nem mindig érvényes manapság.

Először is, ez a négy kor: a test kora.

De a szellemnek, mely a testet élteti: nincsen kora.

A szellemünk időtlen.

Testben átéli ugyan az idő drámáját, de lélekben nem mindig.

Tolnay Klárinak hosszú élete volt, és leszámítva az utolsó három napját - vagyis 72 órát -, egész életében játszott, próbált, filmezett, rádiózott, szinkronizált. Néha föllépéseket is vállalt, tévézett. Szabad idejében pedig olvasott és írt, és ha nem találtak számára alkalmas szerepet - egy öreg színésznőre kevés szerepet írnak -, akkor ő talált magának, le is fordította, és el is játszotta.

És ebben a szerepében táncolt, futkározott, fára mászott, függén, mint egy mókus.

Nyolcvanhárom éves korában a kelták történetébe ásta bele magát, és készült egy könyv lefordítására.

Hatalmas dráma van egy öregedő élet mögött, mert a test öregszik, megroggyan, elfárad, fáj... az agy is kimerül... a szív másképp ver... és akkor ott van még a látás, a hallás... a fogak... a vesék... az álmatlanság... a fáradtság... ott van arcunk képe a tükörben, amelyet magunk sem nézünk szívesen... Hogyan várhatjuk el másoktól, hogy örömmel nézzék?... Nehéz úgy bolondozni a színpadon, hogy a közönség szán bennünket, és kopaszodó fejünk, vékonyka lábunk és beesett halántékunk láttán riadtan gondol a halálra...

És mégis, látod!...

A mulandóság a fizikai szervezetünk sorsa.

De *Aki* a testünket élteti, és *Aki* dobogtatja a szívünket, s *Aki* az utolsó pillanatig kitart, mint egy süllyedő és minden eresztékében széthulló bárkán a kapitány - a *szellemünk* sorsa: az örök élet.

Ez két valóság. Két lélektan. Két erő.

És ez a kettő szüntelen küzdelemben áll egymással.

A bennünk élő Szellemnek nincs kora.

Ezt tapasztalta meg Klári a „kútban”.

A szellemünk nem öregszik.

Azért nehéz az öregedés, mert szellemünk megéli, hogy a test, amelyet eddig éltetett, alkalmatlanná válik a teremtésre. Elnyúvi az idő.

De a tűz nem alszik ki.

Szellemi tanítóm azt mondta egyszer:

- *Isten akkor tanulja meg, mi a halál, ha emberré válik.*

Arra a kérdésre, hogy romlik-e a világ, és egyre hitványabb lesz-e az ember minősége, vagy csak én vélem így, mert ifjúságom emlékét összetéveszttem a „régis szép időkkel”, a válasz az, hogy *nem érdemes ezzel a kérdéssel foglalkozni*. Túl nagy kérdés ez. Emberiségmértű. Már az Ótestamentum idején is hitványak voltak a körülmények, Jézus koráról pedig már nem is beszélek.

Amiről érdemes beszélni, hogy *az igazi szellemiség, aki még nem felejtette el, honnan jött, ennek a romlásnak mindig ellenállt*.

Minden időben.

Nemesnek lenni és maradni mindig nehéz volt.

Igaznak még nehezebb.

Jónak pedig szinte lehetetlen.

Mégis voltak, vannak és lesznek igaz és jó emberek.

Ilyesmiket tanult Klári a „kútban” - ahol nem volt egyedül. Csak annyira, amennyire ő akart és szeretett egyedül lenni.

Ez volt utolsó éveinek nagy-nagy tapasztalata.

Hogy a lehető legjobb társaságban önmagával van.

Éppen azért, mert valahol érezte - nincs más szó rá, fogadd el! -, érezte, hogy életmunkájáért *felülről megdicsérik*.

Ráadásul sohasem volt egyedül.

Egyedül élt, persze, egy kis emeleti lakásban. Sofőrje, a Samu, hozta-vitte őt a próbákra és az esti előadásokra, ahol mindig sok ember vette körül, és nagy-nagy szeretet.

Egyik utolsó vallomásában arra a kérdésre válaszol, hogy elégedett-e a sorsával.

Azt mondja:

„Hálás vagyok, hogy megadatott nekem ez a pálya. 'Nincsenek beteljesületlen vágyaim. A színházban kiélhettem, megvalósíthattam álmaimat, vágyaimat. Elégtételt vehettem sérelmeimért. Színpadi alakításaimba sűrítettem élményeimet. Minden lényegest és lényegtelenet, ami velem és körülöttem történt az életben. A művészet segített nekem mindent elviselni, sőt, felvállalni a rosszat is, amit tettem.

Ahogy öregszem, úgy hullik le rólam minden felesleges, amit korábban fontosnak hittem...

.. Mint a léghajós Márai Napló-jában, aki egyre magasabbra és magasabbra emelkedik, de ehhez a kosárból egyre több dolgot kell kidobálnia: először a homokzsákokat, majd a személyes holmijait, tárcáját, fésűjét, végül még a fogkefjét is. Egyre feljebb és feljebb emelkedik, de közben tudom: közel az út vége.

Kicsit már befejeztem.

Befejeztem?"

Minden nap játszott.

Egyedül mindössze csak három napot volt.

Élete utolsó három napján.

Nem jött a színházba.

Ilyen nem fordult elő soha.

Hívtuk, hívtuk... nem válaszolt.

Kiszaladtunk hozzá.

Kopogásra, dörömbölésre nem adott jelet.

Ki kellett nyittatni az ajtaját.

A szobában sötét volt, csak az olvasólámpája égett.

Éjszaka, nem sokkal hajnal előtt, elaludt.

Akik látták az arcát, először azt hitték, csak alszik.

De nem.

Ő már nem volt ott a keszeg kis testében és a szemei mögött.

Átaludta magát szellemi hazájába.

Ahogy mondják: kilépett a konstellációból. Eljátszotta azt a sorsszerepét, melyet születésével vállalt.

Amikor megszületett, 1914-ben, a Vénusz bolygó, az Esthajnalcsillag, éppen felkelőben volt, az Oroszlán jele alatt, a Szűz jelének elején.

Ha valaki sohasem látta volna őt, csupán az időnek azt a minőségét ismerte volna, amelyben a földi színpadon megjelent, tudta volna, hogy *különös báj* érkezik a földi világra.

Ez a vénuszi varázserő végigkísérte egész életét. Még *hetvenöt éves korában* is hihetővé tudta tenni, hogy beleszeret egy boldogtalan, beteg lelkű kamasz fiú. Amit ugyanis a *Maude és Harold-ban* eljátszott, az egy merész szerelmi történet volt.

Leszámítva életének legnagyobb háborúságát a halhatatlan szerelméért, minden más csatáját megnyerte. És szeretettel nyerte meg. Már ifjúkorában is bájával bűvölt. Később ez a báj értelemmel és humorral telt meg, de sikerének titka mindvégig a szeretet mágiaja volt.

Nem véletlen, hogy amikor elment, Vénusz, az Esthajnal istennőjének csillaga éppen a horizontján tündökölt, szoros együttállásban a felkelő Napjával. Ha távcsővel néztél volna a fölkelő Napba, ott láttad volna kis pontként ragyogni mellette a Szerelem csillagát.

De szépség már nem volt azon az arcon, amelyet itthagyt.

Álla hegyes volt, orra megnyúlt, arca mélyen beesett. Mint egy zsugorított koponya, olyan volt a fogatlan, nagy fülű fejcskéje. Haja ritkás volt, lábacskaí pipaszár vékonyak.

A félig szítt cigarettát úgy kellett kihúzni vékony, csontos ujjai közül.

Régóta volt kénytelen ezzel a szépségéhez méltatlan külsővel varázsolni.

Ha nehezen is, de örömmel csinálta. S valahol a közönség is túltette magát az első pillanatban szívszorító látványon: örültek, hogy itt van még velük, akárhogyan.

O pedig játszott. Fáradhatatlanul. A színpadon nem fájt semmije. Tudta, hogy még „szolgálatban” van.

De most már mehetett végre.

Elengedte az Isten - szabad vagy!

Repülhetsz, hazafelé.

Két fontos dolgot hagyott itt.

Az egyik egy dédelgetett szerepterve volt.

Szabó Magda *Régimódi történet* című darabjában kellett volna játszania egy apácát. Erre a feladatra készült, lelkesen. Úgy érezte, kerek lezárása lesz az életművének. Apácának indult, és most, élete végén - csupán játékból - apáca lesz megint.

Beöltözik ugyan, de csak egy színházi jelmezbe, és eljátssza azt, amit az életében nem játszhatott el soha.

De sorsa ezt már nem engedélyezte neki.

Még játékból sem engedte a visszamenetelt.

A másik, amit itthagyt, egy könyv volt. Az ágyától nem messze, a földre hullva találták mellette.

Ezt olvasta éppen, amikor meghalt, és kiesett a kezéből.

Egyszer azt mondta:

„Sohasem véletlen, hogy mikor, milyen könyv akad a kezembe. Ez sorsszerű!.. ..Nem az író, hanem a láthatatlan szellemvilág levelez így velünk. Táviratot küld a Szentlélek: Olvasd el, ha már belül nem hallod!”

A könyvet, ami az ágya mellett hevert, Vas István írta:

Mért vijjog a saskeselyű?

Lapozok benne.

Vajon melyik oldalnál tartott, amikor kihullott a kezéből?

Az ő szemével olvasom a könyvet.

Közben figyelem a saját szívemet. Mikor jelzi, hogy bumm!... ez lehetett az!... Ezt üzeni a Szentlélek!

Rá is találok egy roppant bölcs mondatra.

De nem írom le.

Nem vagyok biztos, hogy neki szólt. Lehet, hogy nekem.

Csakis nekem.

Igen.

Maradjon hát az enyém.

Őt pedig most már elengedem.

Szeretettel gondolok arra a valakire, aki Tolnay Klári szerepét játszotta itt a Földön. Ma már nem így hívják. Visszakapta igazi nevét. Azt a nevét, amelyet Isten, minden bizonnyal, beleírt az Elet könyvébe.

Elment.

Most már csak a dalt kell lezárnom, a dallamot, amit magával hozott mint életének főmotívumát... a *halhatatlan szerelem* dalát.

Vajon mi lett a dallal?

Hová lesz a szerelem?

Igen.

Hová lesz a szerelem?

Az élete elmúlt, de hová lett lelkének vezérlő motívuma, a halhatatlan szerelem?

Ha egy beszélgetés során lemerülsz a lélek mélyére, ugyanazt tapasztalod, mint a regressziós terápiában, amikor visszavezetsz valakit előző életeinek drámáiba: egy ideig mindent lát és kimond. De abban a pillanatban, amikor fájdalmas sorscsomójának a közelébe érsz: elkezd mellébeszélni.

Nem akarja látni.

Régi sebeink már nemigen fájnak.

De ott vannak a mélyben - lappangó állapotban.

És nem szabad hozzáérni, mert felrobban a vén, időtlen fájdalom, és újra fáj megint.

Klárival sok mindenről beszélgettünk.

Istenről, Jézusról, a karmáról, a Bhagavad Gitáról, a túlvilágról. Még a halál utáni állapotokról is.

A szerelemről soha.

Egyszer került csak szóba, sok konyak után, akkoriban, amikor előző, francia életéről, MS drámájáról beszélgettünk.

Hová lett annak az apácának a szerelme?

És mi lett a szamáriai asszonnyal a nagy találkozás után?

Hová lesz Júlia szerelme?

Mi lesz Eurüdikével?

Hová lesz a szerelem?!

Ez akkoriban volt, amikor egykori „halhatatlan szerelme”, Darvas Iván azt mondta, hogy sok zűrzavar és rengeteg szenvedés után megtalálta végre önmagát s főleg az *igazi társát* is, akivel boldogan él.

Rátalált az igazira.

Az én barátom, Klári pedig egyedül élt.

És ekkor elhatároztam, hogy megkérdezem tőle:

Hová lesz a szerelem?

Elfelejtí a lélek?

Vagy egy kráter lesz a helyén, betemetetlen sírgödör, amelybe nem mer lepillantani, mert meglátja benne a még mindig létező érzéseinek élve eltemetett emlékét?

Jön valaki más?

Jöhet más?

Vagy a repülés boldog eksztázisa után megtanuljuk, hogyan kell szárnyak nélkül kúszni-mászni a földön?

Van úgy, hogy csak az egyik szerelmes?

És a másik nem?

A könyv végére hagytam ezt a beszélgetést.

Megpróbálom felidézni.

Klári ivott egy konyakot, s mielőtt rágyújtott volna, ujjai között a cigarettával, mosolyogva, de tűnődő tekintettel így szólt:

- Valaki azt mondta, nem tudom, kicsoda, hogy az igazi szerelemben azért nincs happy end, mert az igazi szerelem nem múlik el soha.

- Soha?

- Soha.

- Most is szerelmes vagy?

- Igen. A szó valódi értelmében, igen!... Szerelmes vagyok. És az is maradok mindig. Soha nem élhetnék át egyetlen boldog napot, nem lenne bennem harmónia, nem hinnék Istenben és az örök életben, ha én nem lennék szerelmes, a lelkem legmélyén, mindig... Most és mindörökké...

Kis szünetet tartott. Tekintetén láttam, hogy visszanéz a múltjába, minden érzelem nélkül, mint amikor valaki visszalapoz egy könyvbe, egy elfelejtett gondolatért.

- Tudod, volt egy dallam abban a színdarabban, az Eurüdikében. .. Orpheusz, a szerelmem, egy zenész volt benne. O hegedülte, állandóan... Ebbe a fiúba én halálosan beleszerettem... mint Eurüdiké Orpheuszba a szerepem szerint... és mint nő a férfiba a lényem szerint... Beleszerettem! Nemcsak azért, mert így írta meg Jean Anouilh a szerepemet, hanem azért is, mert *így írta meg Isten*, hogy én beleszeressek ebbe a fiatal, kezdő szí-

neszbe, ebbe a „Szőke Agárba”, aki Orpheuszt játszotta. így volt megírva, hogy beleszeressek. Egész lényemmel, testemmel, lelkemmel. Igen, ez történt... Beleszeretett ebbe a szép, szőke, varázslatos férfiba az a *Valaki*, akire akkoriban, harminc évvel ezelőtt, azt mondtam, hogy „én”... Tudom, hogy ő is belém. *Ez minden bizonynal egy közös inkarnációs tervünk volt.* És amikor összebújtunk abban a csodában, a szerelem csodájában, azt mondtuk, hogy ezt a dallamot csakis mi fogjuk hallani az egész világmindenségben... Senki más... Soha, sehol, senki. Sem Pesten, sem az országban, sem a Földgolyón, sem a naprendszerben... sem az egész univerzumban, csak mi, ketten... Mert ez a mi dalunk...

Rágyújtott, kifújta a füstöt, majd folytatta, józanul, okosan, minden érzelem nélkül.

- Én ezt a dalt most is hallom... ha nagyon figyelek, hallom. *De az a férfi, akit akkor szerettem, régóta nincs már...* Ez a mai nem kellene már nekem. És én sem kellene neki... Nem azért, mert öreg lettem. Hanem mert másik ember!... És én is az lettem... másik nő... Amikor széjjelmentünk, akkor is így volt már... Bejártam hozzá évekig a börtönbe, 56 után... Minden héten... Ötven feleség üvöltött a rácson át, ötven férfival, akiket odabent vertek, gyötörtek, s akiknek ez az ötven nő, akik a rácson túl üvöltöztek, az életet és a reményt jelentették... Volt egy vaskorlát. Nem lehetett közel menni, csak messziről ordítani egymással... És persze, mindenki egyszerre, mert nem volt sok idő... Kórusban üvöltöttem a nőkkel, mint a nőstény farkasok... Életem leggyönyörűbb és legszönyörűbb története volt ez...

Elmosolyodott, majd tűnődve mondta:

- Ha én választottam a sorsomat, akkor jól választottam... Jó, sűrű sztori. Egy Shakespeare sem tudná kitalálni. Mert a többi férfit várta valaki otthon... de én már nem vártam őt... És ezt ő is tudta... hogy ez itt a beszélőn: a búcsúnk... így járt le a karma-körünk... Ha nem viszik el, már előbb vége lett volna az egésznek... Tudta, és én is tudtam, hogy addig lát csak így, mint élete párját, amíg visszanyeri a szabadságát... Sorsunk

végjátékában már inkább „apáca” voltam, mint feleség. Szolgáltam. Vittem neki a mosott inget, gatyát, elhoztam a szennyesét, s benne a rejtett céduláit... Kenyérbe sütött ceruzát kért, könyveket... Sajnáltam szegényt... Most meg azt kívánom neki, szívem legőszintébb érzésével és gondolatával, hogy találja meg a boldogságát!... Megérdemli, mert értékes ember, és sokat szenvedett érte... És egészen biztosan ő is ezt gondolja rólam... hogy találjam meg a boldogságomat... Neki kellett ehhez egy társ és egy család... De nekem nem... Más a sorsunk. Más útra tértünk, és más emberré is váltunk... Az a férfi, akit szerettem, régóta nincs már!... Nem létezik... És én se az vagyok, aki akkor voltam... Az én utam, ahogy az a csodálatos néger Mestered mondta, a Kútba vezetett... Férfi nélkül. Egyedül... Mostanában kezdem csak érteni, mit üzent nekem ott nálatok, azzal a mesével, és mennyi fölösleges méltatlanságtól óvott meg... És főleg, hogy ne féljek a sorsom útján járni, akkor is, ha az egy nőnek szokatlan és nehéz. Most kezdem érteni, amikor a „Kincset” megleltem, és lassacskán kezd már fényleni... Fényleni, mint egy kis bányászlámpa a sötétben!... Csak azt az egyet nem mondta el a Mestered, amit mostanában tanulgatok, itt a magányban, ahonnan azért naponta kimegyek portyázni a színpadra, az emberek közé... csak azt az egyet nem mondta, hogy *a kútban a Szerelem itt marad, velem!*... Benne... Igen... Nem kell hozzá senki... El tudod ezt képzelni?!... *Itt van bennem a Szerelem, és nem hal meg soha.* Nyilván ez az a „Kincs”, amit elindultunk keresni... Én megtaláltam.

V É G E

Tartalom

1. Lángol az Isten	5
2. A köztes létben	25
3. Rózi	33
4. Lelépni a forgószínpadról	51
5. A fehér lótusz	67
6. Vide cor tuum! (Lásd a szívedet!)	83
7. A Mester és a tanítvány	97
8. Nők, nők, nők...	117
9. Egyetlen Tűz lobog minden lángban	125
10. A Szent Kígyó titka	145
11. Isteni ének	157
12. Kali Istennő tánca	177
13. Égi dob pereg	199
14. Nagyon fáj	217
15. Színház az egész világ	229
16. Tanú Madár	237
17. A tizenhatodik ének	247
18. Nem látjuk egymást	261
19. A Kincs	273
20. A fehér ló	295
21. A léghajó fölemelkedik	307
22. Hová lesz a szerelem?	319

Ez a könyv egy nő önmagára ébredéséről szól. Barátom volt és lelki társam. Együtt kerestük sorunk és lelkünk titkait.

Ezekről a titkainkról mostanáig nem beszélhettem. Most végre elmondhatom. Elmesélem életét, közös szellemi élményeinket, és fölvilantom előző életének gyönyörűsége kudarcát is.

Létünk nem a születéssel kezdődik, és nem a halállal ér véget. Minden lélek történetének van egy főmotívuma, mely átível több földi életén. Egy téma, ami csakis az övé, és ki kell bontania.

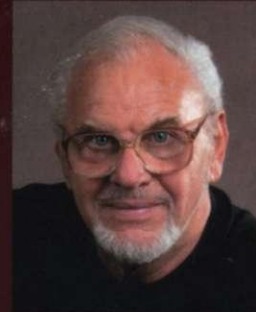
A tiédnek is van, csak meg kell hallanod, mi az.

Az övét úgy hívták: halhatatlan szerelem.

Sokan ismerték őt. Amíg a Földön élt, színésznő volt, a neve: Tolnay Klári.

Összes előző művem gondolatainak összegzése ez a könyv. Más lelkébe való mélyebb belepillantás, egyben önmagam és az igazság felfedezése is.

Hálás vagyok látható és láthatatlan segítőknek, hogy megírhattam.

MÜLLER PÉTER

3800 Ft

Rivaldafény Kiadó

www.mullerpeter.hu

www.facebook.hu/mullerpeterszerzo